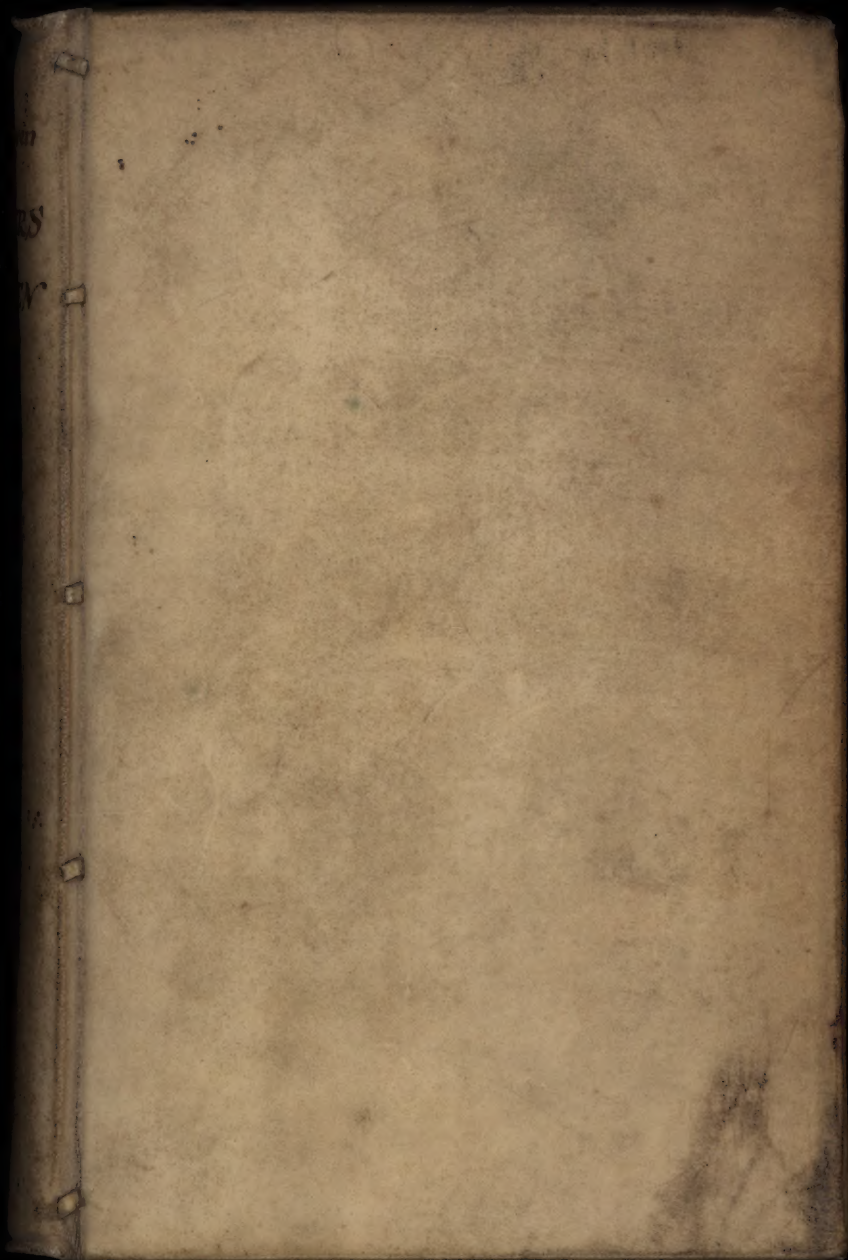

ges. p. 83, 39, 132, 157, 23
290, 362, 415

HISTORIE
VAN DE BEDRIEGERYEN
DER
PRIESTERS
EN
MONNIKEN
IN
SPANJEN.

DOOR

ANTONY GAVIN,

Voorheenen Wereltlyke Priester van de Roomsche Kerk te SARAGOSSE, *en t'zedert het Jaar* 1715. *Predikant van de Engelsche Kerk.*

Uyt het Frans vertaalt door

J. SCHOOLHOUDER.

DERDE DEEL.

Te AMSTERDAM,
By ABRAHAM STRANDER,
Boekverkooper, in de Beursstraat. 1728.

OPDRAGT

Aan den zeer eerwaarde vader in God,

HUGO,

Heer *Aarts-Bisschop van* ARMAGH, *Primaat en Metropolitaan van't geheele Koninkryk van Ierland.*

MYN HEER,

Een vorst kan zyn wysheyt, nergens beter in vertoonen, dan door de verstandige keuze, die hy van bequame dienaren doet, om voor zaken van kerk en staat te waken. Zyn Majesteyt Koning GEORGE, *onzen zeer gunstigen* Souvereyn, *heeft deze wysheyt doen uytblinken, die hier in, die van alle de Vorsten van* Europa *te boven gaat, wanneer hy uwe grootheyt aan 't hooft van de Kerk van* Ierland *gestelt heeft, die niet dan groote voordeelen van uw geleertheyt, van uw Godts-vrugt, van uw yver voor de* Proteſtantze *Godtsdienst kan ontfangen, en van uwe ge-*

trouwigheyt voor de persoon, en de regeering van zyn Majesteyt, *die na God het sterkste steunsel, van de hervormde Kerken is; 't zyn deze aanmerkingen, neffens de opregte aankleving voor de zuyvere leere, van de eerste kerk, en uw genegentheyt om werken van dezen aard te beschermen, die my bepaalt hebben, om dit derde deel aan uwe Grootheyt op te offeren, in het vertrouwen, waar in ik ben, dat hy my met zyne bescherming wel zal willen vereeren; op dat het door U invloet, in de harten der lezers de uytwerkzelen konnen voortbrengen, die zeer vierig wenscht,*

MYN HEER,

Van Uwe GROOTHEYT,

De zeer nedrige, zeer gehoorzame en aller onderdanigste Dienaar,

ANTONY GAVIN.

AAN

AAN DEN
LEZER.

Ik heb u in *drie* Deelen, *de Algemene ſleutel van de Roomſche Kerk* gegeven, en ik danke den Almagtige Heere, dat de *Proteſtanten*, van deze Koninkryken, zig van myne werken wel willen bedienen; als van wapenen die bequaam zyn, om alle de ſtrikredenen, de bygeloovigheden en de ſnoode *praktyken*, van de Roomſche Kerk, over hoop te ſtorten, en met een het geluk, dat zy

genieten, bekent te maken, en belydenis te konnen doen, van de zuyverste en regtzinnigste leere des werelts.

Ik heb in myn *Eerste* Deel de snode *Pratkyken* van den Roomsgezinden oorbiegt, de gierigheyt van den Paus, over de bulle van de kruysvaart, en in de aanmerkingen, die ik daar over gedaan heb, ontdekt. Ik heb den aard van haar bedriegelyke aflaten, gewoontens, plechtigheden, voordeelen, van de Misse, van de bevoorregte Autaaren, van de *Transsubstantiatie*, van het Vagevuur en van de *Reliquien*, verklaart.

In het *Twede* heb ik zekere Pausen natuurlyk afgeschildert, ik heb een verhaal van hun leven, van hun leere, en van haar gezag gedaan, ik heb het gedrag, en de verfoelyke streeken van verscheyden Priesters en Monniken van de Roomsche Kerk, daar by gevoegt,

voegt, in dit *Derde*, heb ik een beſchryving van de *Miſſe* gedaan, ik heb de redenen wederlegt, waar van de Roomsgezinden zich bedienen, om het te bewyzen, en ik heb de nadeelen aangetoont, die zy veroorzaakt.

Daar op heb ik een naamlyſt van de gewrochte wonderwerken door de gewyde *Hoſtie*, zo als zy waaren gedaan, opgegeven, als ook door verſcheyden levendige perſoonen, en ik heb geëyndigt door de *Hiſtory* van de openbaring van drie Nonnen en van haar Biegtvader.

Alles wat ik my in dit werk voorgeſtelt hebbe, is geſchiet, om *Kriſtus* met den *Antikriſt* in vergelykinge te ſtellen, en de leere en verfoeylykheden, van de Prieſters en Monniken voor 't gezigt van de werelt bloot te leggen; op dat zo, door tegen overſtellinge, van twee ſtrydige dingen, *Jeſus Kriſtus*, die het

waare ligt is, met meer luyster te voorschyn kome, en den *Antikrist*, dit kind der duysternisse, zich met zyne natuurlyke verven vertoone, op dat men zich aan den eenen met alle gehoorzaamheyt onderwerpé, en den ander met verfoeyinge en afschrik verlate; Want, om uyt het woort van Godt te leeren, en door de getuygenissen van den H. Geest verzekert te zyn, dat den *Antikrist*, door de *Profeeten* en *Apostelen* voorzeyt, reets gekomen is, om de tyd, plaats, wyze, en de kenmerken van zyn openbaring te weten. Om door den zelven Geest verzekert te wezen, dat den Paus waarlyk den *Antikrist* is, gelyk men uyt zyn leven en leere, door het getuygenis van het woord Gods, en door de onverwinnelyke bewysredenen, die men daar uyt trekt, bewyst. Om overtuygt te wezen, dat de *Misse* een Duyvelsche verontheyliging van het H. Avondmaal des Heeren is, dat het een Gods-lasterlyke

lyke

lyke, valſche, afgodiſche offerhande, en ſmadelyk aan het dierbaar bloed, aan het lyden, en de dood van Jeſus Kriſtus is, om te weeten dat dezelve Jeſus Kriſtus waaragtig Godt en waarachtig menſch, de eenige Heere, de eenige Zaligmaker, en de eenige verloſſer des werelts is, de eenige voorſpraak, tuſſchenſprake, en middelaar, tuſſchen God en de menſchen, om overreed te worden, dat zyn lighaam en bloed, dat hy eenmaal op het autaar des kruys geoffert heeft, de eenige aangename offerhande aan God zyn vader is, tot vergiffeniſſe der zonden, en dat deze Allerheyligſte offerhande voor alle eenmaal geoffert, genoeg is, om de zonden van de geheele werelt uyt te wiſſchen, zo dat het niet van noden is, dezelve te herhalen, om het ware oogmerk, het gebruyk, en de oeffening van het Heylig Avondmaal, van den Zaligmaker, en de voor-

deelen, die de gelovigen daar uyt trekken, te verſtaan. Eyndelyk om door den zelven geeſt der genade, verzekert te wezen, wat de oude leere van Godt is, die tot allerley ſlag van zegeningen en het waare geluk opleyt, zo als ze uyt zyn heylig woord beveſtigt is, gelyk ze in de boeken des Ouden en Nieuwen *Teſtaments* is beveſtigt: en wat de leere der menſchen is, die op de Hel, de dood en de eeuwige verdoemenis uytloopt, door ydele verſchyningen, droomen, valſche wonderwerken, begoochelingen van den duyvel beveſtigt heeft, men niet dan de drie deelen zonder vooroordeel moet lezen, en ik verzekere my, dat men daar in alles wat ik zegge, zal vinden. Ik hebze ten voordeele van 't onwetende volk geſchreven, met een natuurlyke en verſtaanbaare ſtyl;

op

op dat de eenvoudigen, gemak-kelyk konnen leeren, wat de w[illegible]-fche Godtsdienſt is, en wat de ſtreeken der Pauſen, Prieſters en Monniken zyn. Verſcheydene van myne vrinden, hebben qualyk van my geſprooken, om dat ik my door dit werk aan de onverzoen-bare woede van de Paapze Prie-ſters, hebbe blootgeſtelt; maar de yverige begeerte, die ik altyt ge-had heb, om eenigen dienſt aan de *Proteſtantze* Godtsdienſt te doen; en om myn aankleving aan de waar-heyt te kennen te geven, heb ik allerleye gevaren uytgetart, en ik heb my ten eenemale aan de be-ſcherminge van God overgegeven, wiens zake ik verdedige; daarom is het immers *Proteſtantze* lezers, dat de God dezer wereld, u niet verblind heeft, immers, dat gy niet ten eenemale aan de dood en de Hel niet volkomen zyt over-ge-

gegaan; ten minſten dat God u om uwe moetwillige hartnekkigheyt te ſtraffen, u niet in een verkeerden zin heeft overgegeven, om u tegen hem en zyn gekende waarheyt aan te kanten: met deze *drie* deelen te lezen, kunt gy niet nalaten, om te zien, en met den vinger aan te raken tot uwe vertrooſting, hoe groot de Goddelyke barmhertigheyt is, om dat hy u de vryheyt geeft, de Heylige Schrift te lezen, zyn heylig woord te hooren, leden te wezen van de zuyverſte kerk des werelts. En dat hy u door zulken ſwakken en veragtelyken werktuyg, als ik, een volkomen ontdekking van de verfoeyzelen van de Roomſche Kerk gedaan heeft; op dat gy daar van een afſchrik en afgryzen mogt krygen, om u aan de beginzelen van de *Proteſtantze* Godsdienſt te houden, en noyt

geen

geen andere *party*, dan die van onzen zeer waarden *Souvereyn*, en zyn regeering aan te kleven.

Zo de vrugt van myn Nagtbraken, u aangenaam is, gelyk ik reden heb om my te vleyen, dewyl 'er binnen de twee jaren, vyf duysent *Exemplaren* van het eerste, en zo veel van het *twede* deel onder de *Protestanten* van *Grootbrittanje* en *Ierland* verkogt zyn, zal ik my beneerstigen om het *vierde* deel te voltoyen, dat een *Algemeene sleutel van de Roomsche Kerk, en van de Hel* zal zyn; tot alle dankbaarheyt voor myn naarstigheyt om u te dienen, verzoeke ik niet dan gebeden, die gy tot God doet dat het hem behage my het leven te vergunnen, tot dat ik myne werken voltoyt hebbe, en om my uyt de handen van myne wreedste vyanden te verlossen. Ik beveele u,

in [illegible] van Hem, die [illegible], kan verlossen, [illegible]

[illegible] zeer nederige enz.

TAFEL

TAFEL

Der

HOOFTSTOFFEN.

I. Deel.

II. Deel.

I. HOOFTSTUK.

II. HOOFTSTUK.

Won-

HISTORIE VAN DE BEDRIEGERYEN DER PRIESTERS EN MONNIKEN IN *SPANJEN.*

DERDE DEEL.

I. DEEL.

Van de Mis en van haar Heyligheyt.

Wy zyn door de genade van God, uyt het Doolhof van *Rome*, van den Paus en van zyn Hof geraakt. Wy hebben aangetoont, dat de Bisschop van *Rome* waarlyk den *Antikrist*, de mensche der zonde, en de zoone des verderfs is; wy hebben 't bewezen uyt zyn valsche en gevaarlyke Leer, en uyt plaatzen,

die uyt de Outvaders, Leeraren, Koncilien, en de H: Schrift zelfs getrokken zyn. Wy hebben ook een getrouwe beſchryving opgemaakt, van het ongeregeld leven der Prieſters en Monniken, en medeſtanders van den Paus: wy zullen hier aantoonen, dat de *Miſſe*, die de tweede *pilaar* van de Roomſche Kerk is, een valſche offerhande, een uytvinding van den Duyvel, en een ontheyliging van het Heylig Avondmaal is, dat Jeſus Kriſtus onze Verloſſer heeft ingeſtelt. Wy zullen daar op, onder den byſtand van God, betoogen, zonder wien wy niets goets vermogen, dat Jeſus Kriſtus onze Hoogeprieſter, en het eenigſte Hooft van de algemeene Kerk hier beneden op der aarde is, en dat zyn lighaam en bloed, dat hy aan Gode zynen Vader geoffert heeft, de ware en eenige offerhande is, welkers gedagtenis wy t'elkens vieren, wanneer wy zynen Heyligen Tafel naderen.

Wy zullen aan het eynde van deze Verhandeling een lyſt opmaken, waar in wy de overeenkomſt, de eenigheyt en de gelykheyt zullen aantoonen, die 'er tuſſchen het H: Avondmaal is dat de Zaligmaker heeft ingeſtelt, en het H: Avondmaal, gelyk men het zelve in de ware Kerk van *Engeland* en *Ierland* viert. Wy zullen met eenen het onderſcheyt en de tegenſtrydigheyt aantoonen, die 'er tuſſchen dit H: Avondmaal, en de Miſſe is, zo als ze onder de Roomsgezinden geviert werd. Eyndelyk zullen wy voor ieders gezigt, de gewaande wonderwerken van de gewyde Hoſtie, van eenige Heyligen, en verſcheyden levendige perſoonen bloot leggen, die by het onwetende volk voor zodanige doorgaan.

Gelyk

Gelyk wy gezegt hebben, dat het woord *Paus* niet in de H. Schrift gevonden word, zo is het ook met dat van de *Misse*. Ondertusschen, zo het gezag van den *Paus*, en de heyligheyt van de *Misse*, ter zaligheyt nootzakelyk waren, gelyk de Roomsgezinden zig verbeelden, is het zeker, dat Jesus Kristus en zyne Apostelen daar van ergens wel zouden gesproken hebben; want men kan niet ontkennen, dat zy ons alles geleeraart hebben, wat ons derwaarts kan leyden. *Paulus* spreekende tot de *Efesiers*, zegt, (a) *Gy weet dat ik niets agtergehouden hebbe van 't geene u nuttig was, dat ik u niet zoude verkondigt en u geleert hebben, in 't openbaar en by de huyzen, betuygende beyde Jooden en Griekken de bekeeringe tot God, en het geloove in onzem Heere Jesus Kristus.*

Dewyl deze *H. Apostel* zo neerstig was om te prediken, en te leeraren alles wat wy moeten geloven, en niet van den Paus nog van de Misse spreekt, volgt daar uyt, dat het gezag van het eene, en de heyligheyt van het andere, geen geloofs-*artykelen* zyn, gelyk de Roomsgezinden voorgeven.

Die *Papisten* zullen 't niet nalaten, my tegen te werpen, dat het wel waar is, dat het woord *Misse* in de H. Schrift niet gevonden word; maar dat men daar een gelykwigtig woord vind, zo, dat als men het Avondmaal als een geloofs-*artykel* aanmerkt, men dit van de Misse en haar heyligheyt ook moet doen, zonder 't welke het onmogelyk is zalig te worden.

Wy antwoorden daar op, dat zy het H. Avond-

(a) Hand. XX: 18--21.

vondmaal des Heeren grootelyks hoonen, met te zeggen, dat 'er geen onderfcheyd tuffchen het H. Avondmaal en de *Miſſe* is, 't geen niet dan een vrugt van hunne ydele droomen is; want het is zeker, dat het zo groot is, als tuffchen de waarheyt en de leugen, tuffchen het ligt en de duyfterniffe, tuffchen God en *Belial*. Zo het maar alleen op de naam aanquam, en dat de vraag niet was, dan alleen om te weten, of men die van de *Miſſe* aan 't H. Avondmaal moet geven, zou 'er minder quaad in fteeken; want zo men in de zaak overeenftemt, verfchilt het weynig, hoe men de zelve noemt. hoewel 't een groote ftoutigheyt is, om een naam, zo als men wil, aan een teken te geven, dat den H. Geeft anders genoemt heeft. *Paulus* noemt het des *Heeren Avondmaal*, en niet de *Miſſe*, en het groote verfchil, dat 'er tuffchen deze twee dingen is, gelyk wy zullen aantoonen, verpligt ons ten hoogften, om het zelfde woord te gebruyken, waar van zig dezen *Apoſtel* bedient.

Wat het woord *Miſſe* belangt, de Roomsgezinden zyn het over deszelfs afkomft, niet eens; zommige doen het van het Hebreeufche woord *Mas* afftammen, dat *ſchatting* of *tax* betekent; andere verzekeren, dat het van het Latynfche *Miſſio* of *Remiſſio* komt, 't geen *vergiffenis* moet betekenen, gelyk zommige Ouden, en voornamentlyk *Cyprianus* het verklaart hebben; dog zonder ons langer met den naam op te houden, laat ons de befchryving zien, die onze tegenftrevers van de Miffe geven. Zy zeggen, dat het *een offerhande is, die de Prieſter aan God offert, tot vergiffenis der zonden van levendigen en van dooden*. Zy geven dezelve buytenfpoorige

lof-

loftuytingen met verscheyden redenen, die ik tot agt woorname zal brengen.

1. Om dat het een genoegdoenende offerhande is.

2. Om dat het naar hun gevoelen Jesus Kristus zelfs is, die ze ingestelt heeft.

3. Om dat zy vooronderstellen, dat *Petrus*, *Johannes*, *Jacobus* en andere *Apostelen*, die zo men hen moet gelooven, *Kapellanen* van de maagd Maria waren, dezelve gedaan hebben.

4 Wegens haar oudheyt; want zy beweeren, dat men dezelve altyt met veel godtvrugt, t'zedert de dood van Jesus Kristus, tot nu toe geviert heeft; en dat het niet mogelyk is, dat God zyn Kerke zo veele eeuwen lang, in de dwaling heeft willen laten steeken.

5. Uyt de veelerleye wonderwerken, die de *Misse* en de gewydde *Hostie* gewrogt hebben, waar mede zy waanen deszelfs heyligheyt en Goddelyke instelling te konnen bevestigen.

6. Tragten zy 't ook te bewyzen uyt de fraaye dingen die men 'er in vind, gelyk daar zyn de (a) *Epistel*, het *Evangely*, deze woorden, *dit is myn lighaam*, het gebed des Heeren enz.

7. Wegens de plaats van *Malachias*, (b) *maar van den opgang der zonne tot haren ondergang, zal myn naame groot zyn onder de Heydenen, en aan alle plaatsen zal mynen naame reukwerk toegebragt worden, en een reyn spys-offer.*

8. Door de groote voordeelen die 'er uyt ontstaan.

Zy besluyten daar uyt, dat de Misse heylig, goed

(a) Die in de Mis word gezongen.

(b) Mal. I. 11.

goed en goddelyk is, en zy houden de Protestanten voor ketters en honden, die met veragting van iets ſpreeken, dat Jeſus Kriſtus belaſt heeft, en dat de geheele *Katolyke* Kerk vereerd en aanbid; met een woord, de *Miſſe* is voor de *Papiſten*, 't geen *Helena* voorheenen aan de Grieken was; 't is om haar, datze de geheele werelt in vlamme zetten.

Dit zyn de voorname redenen, waar van de Roomsgezinden hen bedienen, om hunne *Miſſe* te bewyzen; dog onder de byſtand van onzen Heere Jeſus Kriſtus, wiens zaak wy verdeedigen, verhoopen wy die alle te wederleggen, en wy zullenze op dezelve order beantwoorden, als wy die bygebragt hebben. Laat de Kriſten Leezer zig maar de moeyte geven, om ze met aandagt te lezen, en de antwoorden die wy daar op geven, rypelyk te overwegen, als ook alles wat wy omtrent dit ſtuk zeggen. Laat hy vervolgens onderzoeken, welke van beyde leeringen overeenkomſtiger met de geboden van de H. Schrift is; op dat hy zig aan het beſte, ter eere van God, en de zaligheyt van zyn ziele, kan vaſt houden.

De eerſte reden die de Roomsgezinden ten voordeele van de Miſſe bybrengen, is, dat ze naar hun gevoelen, een offerhande tot vergevinge der zonden is, enz.

Antwoord op de eerſte reden.

Ik antwoorde daar op, dat de *Miſſe* geen offerhande is; of zo 't 'er een is, kan ze, om eygentlyk te ſpreeken, geen *Sakrament* zyn. De Rooms-

Roomsgezinden houden ſtaande, datze het beyde is; dog ten onregte; want daar is zo veel onderſcheyd tusſchen een offerhande en een *Sakrament*, als 'er tusſchen *geven* en *ontfangen* is. Men offert de offerhande aan God, in plaats dat men het *Sakrament* van den Heere ontfangt, dat men door de bedienaren van zyn woord toedient.

Het Heylig Avondmaal is eygentlyk geen voldoenende offerhande; want 't is van zulken ſlag van offerhande, dat wy hier ſpreken; maar 't is een *Sakrament* van het dierbaar lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus, onzen Verloſſer. Het is waar, dat men 't oneygentlyk een offerhande kan noemen, om dat het een gedenkſtuk van de eenige eeuwige offerhande is, die de Zaligmaker aan God zynen Vader aan het Kruys gedaan heeft. 't Is op deze wyze, dat de Outvaders het verſtaan hebben, wanneerze het zelve een offerhande noemen. Zy merkten het Heylig Avondmaal niet als een offerhande aan, maar als een gedagteniſſe van de offerhande van Jeſus Kriſtus. Zy volgden daar in het gebod van dezen Goddelyken Meeſter op, welke zeyde, doet dit tot myner gedagteniſſe, en zy ſchikten zig na de verklaring van *Paulus*, *verkondigt den dood des Heeren tot dat hy komt.* Zo het Heylig Avondmaal dan geen offerhande is, zo volgt, dat de Miſſe, die de Roomsgezinden in deszelfs plaats geſtelt hebben, gelyk zy zelfs zeggen, het ook niet is.

Daarenboven, zo de Miſſe waarlyk een offerhande is, moetze gedaan worden, of tot vergiffeniſſe der zonden, of tot dankzegginge. De Roomsgezinden beweeren, dat de Miſſe een verzoenende offerhande is; en ik zegge, dat het niet kan wezen, dewyl 'er niets is, dan het ley-

 den,

den, en de dood van Jeſus Kriſtus, die men zodanige offerhande kan noemen. De verzoenende offerhande, is deze, die men aan God doet, om zyn gramſchap te ſtillen, en zyn regtvaardigheyt te voldoen; en door deze reynigt ze den zondaar van zyne zonden; op dat hy dus van zyne beſmettinge gezuyvert, en in een ſtaat van regtvaardigheyt en heyligheyt geſtelt zynde, God hem in genade aanneemt, en hem barmhartigheyt bewyſt.

Dit is het dat onzen Heere Jeſus Kriſtus overvloedig aan het kruys hout gedaan heeft, 't is hy alleen, die dit ſlag van offerhande heeft geoeffent, welkers deugt en kragtdadigheit, eeuwig is. † *Alles is volbragt*, zey hy, dat is, onzen Goddelyken verloſſer heeft door deze eenige offerhande, alles gedaan, wat 'er vereyſt werd, om ons met God zynen Vader te verzoenen, en ons de vergevinge der zonden, de regtveerdigmaking, en de zaligheid te bezorgen; laat ons dan beſluyten, dat het een ſchrikkelyke euveldaad tegen Jeſus Kriſtus, en zyn offerhande is, om een andere offerhande te doen, gelyk de Roomsgezinden alle dagen en op veele plaatzen in het vieren der miſſe doen, welke waanen door dit middel vergiffenis der zonden, verzoeninge met God, en de geregtigheid deelagtig te worden, de offerhande die den Zaligmaker eens voor al gedaan heeft, heeft niet van noden herhaalt te worden; dit is het, dat ons de geheele brief van *Paulus* aan de *Hebreeuwen* Leeraart, en voornamentlyk in het VII. Hooftſtuk van den zelven brief, dog wy zullen 'er in 't vervolg breeder van ſpreeken.

Het

† Joh. xix: 30.

Hett twede slag van offerhande, bevat alle de liefde daden, die wy aan onzen naasten bewyzen, die God zig zelfs toeêygent, en waar door wy heem als zyne gelovige leden vercieren; laat ons daar by voegen, alle daden van Godtsvrugte, onze gebeden, onze lofzeggingen, dankzegginngen, en alles wat wy ten dienste en ter eere van God bewyzen. 't Zyn veel offerhanden, die van het plegtige offer afhangen, waar mede onze Goddelyke verlosser onze lighameen en zielen aan God zynen Vader heeft opgedragen, en ons tot Tempelen gemaakt heeft, die zynen heyligen name zyn toegewyd. Deze offerrhande dient niet dan om God te verheerlykem, en zyne weldaden te roemen. Zy is niet bequaam om zyn gramschap te stillen, nog de vergevinge der zonden, of de geregtigheyt te verkrygen. Zy is niet aangenaam in zyn oogen, immers zo ze niet gedaan word, door die gene die reets met hem verzoent en geregtveerdigt zyn, na datze de vergiffenisse van hunne misdaden, uyt kragt van het ander slag van offerhande, die wy verzoenende noemen, verkregen hebben.

De (a) dankbaare offerhande, is zeer noodzakelyk, in de Kerk, en vervloekt is den dag, die een Kristen doorbrengt, zonder dit slag van offerhande aan God te doen. 't Is het reukwerk dat de *Profeet Malachia* eyst (b), *dat de* Kerke God moet aanbidden. 't Is ook van deze offerhande dat *Paulus* spreekt, (c) wanneer hy zegt, *ik bidde u dan broeders door de ontferminge Godts, dat*

(a) Eucharistique. (b) Mala: I. 11.
(c) Rom. XII: 13.

dat gy uwe lighamen ſtelt tot een levende Gode welbehagelyke offerhande, welke is uwen redelyken Godtsdienſt, 't is nu de zelve reden, dat de aalmoeſſen, en de andere goede werken die de geloovigen doen, offerhanden genoemt worden, die Godt aangenaam zyn, de Profeet *Hoſeas* om het volk te vermaanen zig tot Godt te bekeeren zegt', (a) *neemt weg alle ongeregtigheyt, en geeft het goede zo zullen wy betalen de varren onzer lippen*, den *Apoſtel Paulus* verklaart wat de varren der lippen, by den Profeet zyn, wanneer hy zeyt, (b) *laat ons dan door hem, altyd Gode opofferen een offerhande des lofs, de vrugt der lippen die zynen name belyden.*

Den zelven *Apoſtel* (c) noemt de mildadigheyt die de *Philippenſers* hun in zyn behoeftens beweſen, *een welriekende reuk*. een aangename *offerhande, Gode welbehaaglyk*, en alle de goede werken die de gelovige doen, worden ook *geeſtelyke offerhanden* genoemt. De Heere doe ons de genade om hem geduurig diergelyke offerhanden op te offeren, en dat wy dit doende, zonder geveynsheyt belyden, (d) *dat wy onnutte dienſtknegten zyn, en dat het geene wy gedaan hebben, wy het verpligt waren*, want zo den Zaligmaker, dit aan zyne Apoſtelen belaſt heeft te zeggen en te denken, en zo zy dit bevel hebben gehoorzaamt, waarom zou hy 't aan ons ook niet belaſten! aan ons, die ten opzigte van onze zeden en van ons leere zo verre beneden deze H. Mannen zyn, dat wy niet waardig worden bevonden om hen, hunne ſchoenriemen te ontbinden. De Hee-

(a) Hoſ. XIV: 3. (b) Heb. XIII: 15.
(c) Filip. IV: 18. (d) Lukas XVII: 10

Heeree vergunne ons de gaven van den H. Geeſt, om nedrig van herten te zyn; dog wy zullen breder van dit ſlag van offerhanden ſpreken.

Het blykt uyt het gene ik gezeyt heb dat de Miſſe geen verzoenende, nog geen dankzeggende offerhande is, en by gevolg op generleye wyze, eene offerhande. Wy hebben aangetoont, dat het geen verzoenende offerhande kan wezen. 't kan ook geen dankzeggende zyn, om dat onze tegenſtrevers zeggen, dat ze verzoenende is; want zo ze verzoenende is, is ze niet dankzeggende. De kragt van deze bewysreden ſteunt op een regel in de redeneer-kunde welke mede brengt, *dat men de leden die verdeelen, niet t'zamen moet vermengen.* Dewyl wy de afſchetzing van de Miſſe verhandelende de (a) zoort daar van hebben weggenomen en dat wy bewezen hebben, dat zy geen offerhande is, hebben wy 'er ook het onderſcheyt van afgeſneden, en wy hebben aangetoont, dan zy geen verzoenende offerhande is. Zo men dan van de afſchetzing, de zoort en het onderſcheyt weg neemt, hoe zal 't dan met het bepaalen, of de bepaalde zaak worden. 't Zal niet met al zyn, laat ons dan beſluyten dat de Miſſe niets is, of ten hoogſten niet anders als een berooving van het H. Avondmaal van Jeſus Kriſtus, onzen Meeſter en onzen Verloſſer, gelyk de zonde de berooving van Godts genade, in onze zielen is.

Antwoord op de twede en derde reden.

Laat de Rooms-gezinden zig niet verbeelden dat

(a) Genre.

dat wy de Miſſe zo oud aanmerken, als zy doen, wanneer zy durven ſtaande houden, dat het meer dan zeſtien-hondert twe-en 't negentig jaaren geleden is, dat onzen Heere Jeſus Kristus, dezelve heeft ingeſtelt, dat is 's avonts voor den dag van zyn lyden, wy ſtaan hen ook niet meer toe, dat *Petrus*, *Johannes*, *Jakobus*, of eenig ander *Apoſtel* oyt bedient heeft, 't geen men tegenwoordig de *Miſſe* noemt. De getuygeniſſen die zy daar toe bybrengen zyn valſch, gelyk wy zullen aantoonen, zo die gene die een valſch getuygenis tegen zynen naaſten geeft, hoe godloos en ondeugende hy ook is, het negende gebod ſchendende, zig aan de geheele wet van God ſchuldig maakt, en daar door de eeuwige dood verdient, hoe veel ſchrikkelyker, is de misdaat van zo eenen die in koelen moede, en met voorbedagten rade, gelyk de Prieſters en verſtandige Monniken doen, een valſch getuygeniſſe tegen Kriſtus, hun Koning, hun Profeet en Prieſter geven, en die ſtaande houden dat hy het is, die de *Miſſe* ingeſtelt heeft, waar in zoo veel bygelovigheden en afgodery gevonden word, en dat de *Apoſtelen* die uitverkoren vaten van God waren, om zyn Evangely te verkondigen, en het algemeene geloof te Prediken, de zelve bedient hebben, zy verzekeren zelfs door hooren zeggen, dat het *Petrus* is, die ze eerſt heeft opgezongen.

Hoe is het mooglyk, dat *Lukas* dezen zo nauwkeurigen *Hiſtory*-ſchryver, een zaak met ſtilſwygen voorby gegaan is, die volgens de *Papiſten* van zo grooten belang, en zo noodzakelyk aan de zaligheyt is, als eenige geloofs *Artykelen* die in het *Symbolum* der *Apoſtelen* vervat zyn.

Dog

Dog dewyl zy zien, dat het gene zy valſchlyk van Petrus bybrengen, een te ſwakken bewys is, om de oudheyt van hun Miſſe vaſt te zetten. Willen zy dat *Jakobu* hun een ander bewys verſchaft, en ten dien eynde beweeren zy, dat het dezen *Apoſtel* is, die de eerſte Miſſe te *Jeruſalem* gedaan heeft, zy hebben zelfs de onbeſchaamtheyt om ze te doen drukken, onder zyn naam uit te geven, *en Mirakel* te roepen, zonder te denken, dat het omtrent vyftien hondert vyf en twintig jaaren is geleden, dat dezen *Apoſtel* begraven is; deze *Miſſe* wierd te P*arys* in 't jaar 1560. gedrukt; en 't zedert dezen tyd hebben de Rooms-gezinden kragtig uytgevaren, tegen de twyfelingen en verſchillen, die men omtrent de oudheyt van de *Miſſe* maakt; dewyl *Jakobus* zeggenze deze Miſſe, die gedrukt is, heeft bedient, ſtaat het niet vry, om ze in twyffel te trekken, die het durft doen, is een ketter en Godts laſteraar; dog laat deze Heeren een weynigje gedult nemen, tot dat wy dit ſtukje, dat ze de Mis van *Jakobus* noemen eens onderzogt hebben, zy nemen hun toevlugt tot laſteringen by gebrek van bondige redenen, om hunne zaak te verdedigen, volgens het Spaanſche ſpreekwoord, 't welk luyt *Quien mal Pleyto tiene à gritos lo defiende*, dat is, *die zyn zaak quaad bevind te zyn, zoekt zig met luyt ſchreeuwen te verdedigen.*

Voor 1. in de gewaande Miſſe van *Jakobus* te *Parys* gedrukt, is een gebed dat onder anderen deze woorden behelſt, *wy bidden om de aangeboden, heylige, dierbaare, bovenhemelſche, onuytſpreekelyke, onbevlekte, heerlyke, ſchrikkelyke, yſſelyke en Goddelyke geſchenken.* Wat taale is dit, bidde ik u, voor een Apoſtel? wanneer heeft

hy

hy zig van dit ſlag van uitdrukkingen bedient, dog laat ons het overige van den inhoud van deze Miſſe bezien.

2. Daar is een ander gebed, voor de Monniken en Nonnen, die in de Kloosters worden opgeſloten; ik verwondere my, dat 'er een eenig Prieſter is, die met dit te lezen de valſchheyt daar van niet aanſtonts ontdekt. Het was beſt, dat zy dit te dege overdagten; zy weten zo wel als wy, dat 'er ten tyde van de *Apoſtelen* nog Monniken, nog Nonnen, nog Kloosters geweeſt zyn, en datze eerſt langen tyd, na deze heylige mannen, zyn voor den dag gekomen; dog het zou te wenſchen zyn, dat men dezelve aanſtonts afſchafte, of ten minſten, dat zy hun ongeregeld gedrag in een heyliger leven meerder met de wil van God overeenkomende, veranderden. Het blykt dan klaar, dat deze *Miſſe* niet geweeſt, nog door *Jacobus* bedient, nog in zyn tydt t'zamengeſtelt is. Wat zouden de Roomsgezinden hier tegen hebben in te brengen? dan dat ik een Ketter, een Godtslaſteraar, een afvallige, een verworpene, een quaatſprekende, een ſchelm en een hond ben. Ik antwoorde hen, dat zo iemant, die de valsheyt van hunne leere aantoont, alle deze fraaye *titels* verdient, zy gelyk hebben dit op my toe te paſſen; en zy kunnen verzekert wezen, dat zy het zelfde regt op my zullen hebben, zo lang God my de gunſte bewyſt, om te leven; want ik zal nooyt ophouden de waarheyt te belyden, en de verdorventheyt van hunne leere en van hunne zeden voor de oogen van 't gemeen bloot te leggen, zonder hunne bedreygingen, of de dood zelfs te vreezen.

Tem anderen, zo deze *Misse* waarlyk van *Jacobus* iis, waarom zou ze de (a) *Canon* niet vermeerderen, met daar zulken authentiken ſtuk by te voegen? waarom zou men dit niet in den rang van de *Kanonike* boeken van de H. Schrift ſtellem, en waarom niet geloven, en in't werk ſtellem, 'tgeen zy bevat, zo deze *Misse* door dezen Apoſtel bedient is, waarom bedient men die niet onder de twee gedaantens, gelyk men ten tyde van de *Apoſtelen* deed; men deed daar den dienſt, in de gemene taale; het volk zong en antwoorden op de gebeden, men aanbad het Broodt en de Wyn in't *Sakrament* niet, in plaats dat men in de Roomſche Miſſen, regt het tegendeel doet; want wanneer de Leeken *Communiceeren*, berooven de Prieſters hun van het bloed van Jeſus Kriſtus, hoewel deze Goddelyke Zaligmaker aan alle uytdrukelyk belaſt heeft, het zelve te drinken; zy zeggen hunne *Misse* in een onbekende taale voor het volk, en dikwils verſtaat de Prieſter die ze doet, het zelfs niet, om dat 'er vele Kerkelyken zyn, voornamentlyk die tot het Choor behooren, die geen *Latyn* geleert hebben. Het volk ſwygt ſtil, als ofze op de *Schouburg* zaten, het bid broodt en wyn aan, als of Jeſus Kriſtus na lighaam, ziele en Godlheyt in het zelve was, ô nootlottige verblindheyt!

't Geen de Zaligmaker ingeſtelt heeft, is het heylig Avondmaal dat hy aan de algemene Kerk belaſt heeft te bedienen in de Perſoon van zyne heylige Apoſtelen, op dezelve wyze als zy het hem hebben zien inſtellen. *Doet dat*, zey hy, *tot*

(a) Kerkelyke inzettingen, of beſluyten.

tot myner gedagtenisse, en *Paulus* tot de (a) *Korinthiers* sprekende, by wie de Satan was ingeslopen, om daar de misbruyken omtrent het H. Avondmaal in te voeren, zeyt, *dat ik van den Heere hebbe ontfangen, hebbe ik u ook overgelevert, namentlyk, dat de Heere Jesus in de nagt in welke hy verraden was, het brood nam enz.* Maar wat overeenstemminge is'er tusschen de Misse en 't geen dezen Apostel zegt? zekerlyk in't minste niet.

De Roomsgezinden hebben dan groot ongelyk, twe dingen onder een te verwarren die zo regtdraats tegen elkanderen aanloopen: zy doen qualyk, de namen daar van te verwisselen, met die van 't Avondmaal valschlyk aan de *Misse*, en die van *de Misse* aan 't H. Avondmaal te geven, deze Goddelyke maaltyt bleef niet lang in zyn zuyverheyt en volmaaktheyt, dewyl'er reets ten tyde van de *Apostelen* verdeeltheden, scheuringen, en ketteryen omtrent dit onderwerp ontstonden, dit is het, dat Paulus in 't werk stelde, om dit zoort van misslagen te beletten, het zelve tot zyn eerste instelling te brengen, en dat hy aan de gelovigen belaste om het zelve op dezelve wyze te bedienen, als de Heere het belast hadde.

Na deze eerste tyden quamen 'er andere, en de zaak ging van quaad tot erger over, dewyl de menschen zig met de eenvoudigheyt van de instelling niet vergenoegen, door de dwaaze eerzugt van een ydele glory aangespoort zynde, en om zig wyzer, voorzigtiger en verstandiger te vertoonen, als Kristus zelfs, begonden zy ten eersten

(a) 1 Kor: XI.

ſten daar iets by te voegen, of 'er iets van af te nemen Omtrent duyzent jaaren liepen 'er voorby, eer zy het wezen van het *Sakrament* zelfs durfden veranderen, of aantaſten; hoewel zy 'er veele plegtigheden invoerden, waar van den Zaligmaker hem niet bedient had, en die zy ſcheenen te willen oppronken met verſcheyden verſierſelen, die Jeſus Kriſtus nog zyne *Apoſtelen* niet belaſt hadden

Na deze duyzent jaaren verſtoute men zig, met te beweeren, dat het brood waarlyk geen brood, en de wyn waarlyk geen wyn meer is; maar dat zy verwiſſelt, verandert en verzelfſtandigt waren, in het lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus; tegen 't geene de H. Schrift, de Vaders zo van de Latynſche als van de Griekſche Kerke zeggen, gelyk wy in het vervolg klaar zullen aantoonen. Dit is het, dat men in het *Concilie*, dat te *Verceil*, onder het Pauſſchap van *Leo de IX*. gehouden wierd, ten voordeele van de *Transſubſtantiatie* beſloot, en dat daar belaſt wierd als een geloofs-*artykel* aan te nemen.

Dezen Paus veroordeelde de leere van *Berengarius*, welke beweerde overeenſtemmende met 't geene de H. Schrift hem geleert, en hy uyt de Outvaders getrokken had, dat het *Sakrament* des Avondmaals in twee dingen beſtout, in de ſtoffe en in de gedaante; dat de ſtoffe, dat is brood en wyn, gezien, geraakt en geſmaakt kon worden; maar dat de gedaante, of het lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus, onzigtbaar was, en alleen van het geloof afhing Zie daar de Leere, die zo afſchuwelyk in de oogen der Roomsgezinden ſcheen, en die dezen H. Man voor een Ketter heeft doen doorgaan.

Wanneer wy van de *Transſubſtantiatie* zullen ſpreeken, zullen wy uyt klaare Schriftuurplaatzen, en door het gezag van de oude Leeraaren bewyzen, dat het brood en de wyn waarlyk zigtbaar, en op een taſtbaare wyze in het *Sakrament* zyn, en dat het lighaam en het bloed van Kriſtus aldaar op een onzigtbaare wyze in het voorwerp van ons geloof zyn. Hoewel de Paus belaſt heeft de *Transſubſtantiatie* te geloven, en dat het *Concilie* daar van een beſluyt heeft opgemaakt, zyn 'er van dien tyd af aan verſcheyden menſchen gevonden, zo vermaard wegens hunnen godsvrugt, als door hunne geleertheyt, die op de Heylige Schrift, en 't gevoelen van de oude Kerkvaders ſteunende, de beſluyten van den Paus en van 't *Concilie* veragt hebben, en tegen een leere geſchreven, die regtdraats tegen het woord Godts aanloopt.

Paus *Innocentius* de III, beveſtigde dit beſluyt in 't jaar 1200; 't geen ook *Urbaan* de IV, die op het verzoek van een Non, met wie hy een onwettige gemeenſchap gepleegt had, het plegtige Feeſt, genaamt (a) het lighaam van Kriſtus, inſtelde; maar de Duyvel niet vergenoegt zynde, het allerheyligſte *Sakrament* van het lighaam en 't bloed van Jeſus Kriſtus dus mishandelt, en een doodelyke ſteek toegebragt te hebben, wilde voltoojen 't geen hy begonnen had, verdeelde hy 't midden door, dat is, dat hy 'er de wyn van afſneed, die het bloed van den Zaligmaker afbeelde, dat men door het geloof met dit *Sakramenteele* teken ontfing. Het *Concilie* van *Konſtans*, dat drie Pauzen afzette, beſloot, dat 'er in 't

(a) *Zie het leven van dezen Paus in het tweede Deel van deze Hiſtorie.*

in 't vervolg niet meer van de twee gedaantens in het *Sakrament* zou gesproken worden, dat men 't alleen onder een zou bedienen. Het bragt de redenen die het gehad had by, om van de instelling van den Zaligmaker af te wyken, en van de gewoone wyze in de eerste Kerk; dog zy zyn ten eenemaale ondeugende en belagchelyk, gelyk wy zullen zien, wanneer wy van het zesde nadeel zullen spreken, dat de *Misse* veroorzaakt.

Is het geen zaak, die om wraak roept, als ketters, te veroordeelen, die zig gedragen na 't geene Jesus Kristus heeft ingestelt, en die het *Sakrament* van 't Heylig Avondmaal onder de twee gedaantens ontfangen! Zo men de outheyt zoekt, waarom *Communiceert* men niet op deze wyze, dewyl men 't den tyd van vierhondert Jaaren lang gedaan heeft? De *Communie* onder een gedaante, is veel nieuwer; want het is maar omtrent driehondert veertig Jaaren, of daar omtrent, datze in gebruyk geweest is; ik meene t'zedert het *Concilie* van *Konstans*, dat omtrent dezen tyd gehouden wierd.

Een andere zaak, die ik met geen stilswygen moet voorbygaan, is, dat 'er reets een goet getal jaaren verloopen is, dat men begonnen heeft de *Misse* te zeggen, zonder de *Communie* aan 't volk te geven, en dat de Priester alles eet en drinkt, zonder hen daar aan deel te geven; (a) en dit is 't, dat men een stille *Misse* noemt. Hoe kan 't dan het Heylig Avondmaal, de gemeenschap, de gemeene maaltyt, voor alle de gelovigen gereet gemaakt, en aangeboden, genoemt worden? Het is waar, dat men verschey-

(a) Zie het eerste Deel van deze Historie, in 't Hoofdstuk van de Misse.

den kerkregels en besluyten gemaakt heeft, die dit slag van stille Missen veroordeelen; dog de Priesters bekommeren zig zeer weynig met de *ordonnantien*, die met hunne gierigheyt niet overeenkomen. Waarom noemt men dezelve stille Missen, of byzondere Missen? 't Is niet, om dat men ze stil of in 't geheym doet; dewyl elk een die alle dagen in de Kerken kan hooren; maar 't is, om dat 'er niemant dan de Priester is, die *Communiceert*.

Daar is nog meer; de Paus geeft vryheden om dit slag van Missen te doen, in de gebedehuysjes, of in de kamers van gemeene huyzen; dog als dan loopen, de kosten veel hooger, om dat de Priester hem niet alleen dubbelt doet betalen; maar behalven dat, moet men aan den Paus een goede zom gelt voor zyn Bulle tellen, of voor de vryheyt die hy geeft, om een beweegbare *Autaar* te mogen hebben, en dit alles tegen de instelling van den Zaligmaker. Wie ziet uyt dit alles niet, hoe het Heylig Avondmaal, dat dezen Goddelyken Meester heeft ingestelt, en zyne Apostelen bedient hebben, allengskens mismaakt is, tot dat het ten eenemaale in des Pausen Misse verandert is? Hoe weynig aandagt men op het Heylig Avondmaal vestigt, en eens onderzoekt, 't geene gezegt is, en in de Misse gedaan word, zal men ligt konnen bespeuren, of het overeenkomstig is of niet, met het geene Jesus Kristus heeft ingestelt.

Wy zullen nu door overtuygbare redenen, en door een onverwinbaare betooging aanwyzen, dat nog de Zaligmaker de Misse heeft ingestelt, nog zyne *Apostelen* dezelve bedient hebben; maar datze niet dan langen tyd na hun dood is

is uytgevonden, niet door een menſch alleen, maar door verſcheydene, en op onderſcheyden tyden. Men moeſt onzinnig, en ten eenemale dwaas zyn, om het eerſte deel van myn voorſtel te ontkennen. Wat het tweede belangt, ik weet dat de Roomsgezinden 't zelve niet zullen toeſtemmen; dog het zal my niet ſwaar vallen, om hen 't zelve te bewyzen. Wie kan het met regt ontkennen, dat de eene Paus het *Confiteor*, een ander het *Introibo*, een ander het *Kyrie-eleyſon*, een ander het *Gloria in Excelſis*, een ander het *Graduel*, het *Offergebed*, een ander het *Kanon*, een ander het *Memento*, een ander het *Agnus Dei*, en dus van alle de ſtukken die het gebouw van de *Miſſe* uytmaken, heeft uytgevonden. Nu is het zeker, dat Kriſtus of zyne Apoſtelen daar aan geen deel hebben, en dat het niet dan uytvindingen zyn, die by trappen, en op verſcheyden tyden zyn voor den dag gekomen, uyt de dwaze herſſenen van verſcheyden Pauſen.

Zy weten dat *Damaſus*, Biſſchop van *Rome*, in het jaar driehondert agt en t'zeſtig het *Confiteor* belaſte:

Dat *Gelaſius Africanus*, naar 't verhaal van *Narclerus*, omtrent den Jaare vierhondert drie en t'negentig, de *Hymnen*, de *Collecten*, de Antwoorden, de *Gradualen*, en de Voorredens t'zamenſtelde; en hy was het, die het *Dignum & Juſtum eſt*, daar by voegde.

Dat *Simmachus* omtrent het Jaar vyfhondert twaalf belaſte, het *Gloria in Excelſis* alle Zondagen, en op alle voorname Feeſtdagen der Martelaaren, te zingen.

Dat *Pelagius* omtrent het Jaar vyfhondert zes en vyftig de wedergedagteniſſe der dooden daar by voegde.

Dat

Dat *Gregorius* de I. omtrent het Jaar zeshondert, de *Antiennes* en het *Introit* daar by deed; dat hy belaste het *Kyrie-eleyson* in 't *Halleluja* te zingen, en het *Pater* met een luyde stem over de gewyde Ouwel, en dat hy 'er het *Canon* byvoegde, 't welk mede brengt *Diesque nostros in tuâ pace disponas.*

Dat *Sergius*, die in 't Jaar zevenhondert en een storf, belast had, om driemaal het *Agnus Dei* voor de breeking van 't brood te zingen.

Dat *Gregorius* de III. aan het *Sekreet* van de Misse byvoegde, *quorum Solemnitas hodie in conspectu tuæ Majestatis celebratur Domine, Deus noster in toto orbe terrarum.*

Dat *Nikolaas* de I. de *Sequentes* daar by voegde. Zy konnen ook niet ontkennen, dat *Sixtus* de I. by de *Misse* het *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus*, *Dominus Sebaoth* deed.

Het is te gelyk bewezen, dat *Innocentius* omtrent den Jaare vierhondert vyf, de kus des vredes daar by voegde.

Dat *Leo* de I. het *Orate pro me Fratres* en het *Deo-gratias* daar by inlaste, als ook het *Sanctum Sacrificium*, *Immaculatam Hostiam*, en het *Hanc igitur oblationem.*

Dat *Celestyn* het *Ofertorie* belaste.

Dat *Alexander* de order omkeerde en de wyze verwisselde, op welke Jesus Kristus en zyne Apostelen het Heylig Avondmaal bedient hebben; dat hy belaste, om zig van kleyn en ongeheveld brood te bedienen, en geen gemeen brood, dat men voorheenen gebruykte; (a) dat hy belaste (b) water in de wyn te doen, en dat het de zelfde Paus

(a) *Zie Diff. Cap.* 51. *quis.* (b) *De Consecr. Diff.* 2. *Cap. Sacramento.*

Paus was, die 'er by voegde *qui pridié quam pateretur enz.* 't welk geen reden overlaat, om te twyffelen, dat 'er niet verscheyden Pausen geweest zyn, die t'zedert de dood van Jesus Kristus, tot het stigten van de *Misse* toegebragt hebben; en dus is het klaar, dat het deze Goddelyke Meester niet is, die het ingestelt heeft.

Doog zonder verder te gaan, het berugte *Te igitur Clementissime enz.* 't welk het voornaamste van alle de bygebragte stukken is, die gedient hebben om de *Misse* te bouwen; dit stuk, zeg ik, dat gewag van den Paus, Bisschop en Koning maakt, bewyst klaar, dat Kristus die niet ingestelt heeft; dewyl 'er by zyn tyd nog geen Paus of Bisschop geweest is.

De *Communio*, waar in gewag van de H: Maagd, van de Apostelen, en van verscheyden Heyligen gemaakt is, die langen tyd na haar zyn gekomen, als van *Cypriaan*, van *Laurens*, van *Chrizogonus*, van *St. Cosmus*, en van *St. Damiaam enz.* zyn te gelyk een overtuygend bewys, dat de Zaligmaker de *Misse* niet ingestelt heeft, anders zou men hem konnen beschuldigen, zyn eygen *glory* gezogt te hebben.

Een ander nog aanmerkenswaardiger stuk van de Misse, is, *Notis quoque peccatoribus*, waar in gesproken word van eenige *Apostelen*, en van verscheyden *Santen* en *Santinnen*, die onder malkanderen verwart zyn, gelyk St. *Barbara*, *Agatha*, *Lucia*, *Ignatius*, *Cecilia enz.* die langen tyd na de dood van onzen Heere in wezen geweest zyn.

Uyt dit alles volgt dan, dat Jesus Kristus de Misse niet ingestelt heeft, en dat zyne *Apostelen* die niet gedaan hebben; maar dat het een uytvinding van de Pausen is, die 'er op verscheyden

den tyden elk een ſtuk hebben bygevoegt, tot dat het in die ſtaat was gebragt, waar in die tegenwoordig is, zo dat deze *Olipodrigo* geen overeenſtemminge nog gelykheyt met het Avondmaal des Heeren heeft.

Het is met de *Miſſe* eveneens gegaan, als met het kleed van een Bedelaar, die van deur tot deur een aalmoes verzoekt; na dat zyn kleed verſlyt, zet deze ongelukkige van tyd tot tyd een nieuw ſtuk op het zelve, zo dat men eyndelyk hier en daar niet dan kleyne ſtukjes van de ſtoffe ziet, waar van de zelve gemaakt is. Ook is het geene daar van overgebleven is, zo verſleten, bedorven, en zo afgenomen, dat men 't zelve niet meer kent, 't is niet meer dan een lap, waar van verſcheyden ſtukken zo ondeugende, zo qualyk geplaatſt, en genaayt zyn, dat zy iemant, die met eenige tederheyt opgevoet is, een walging zoude veroorzaken.

De *Miſſe* is een mantel die byna eveneens is, de ſtof waar van ze gemaakt is, is het H. Avondmaal; maar het is veroudert, door de weynig zorg die men gedragen heeft, om het volgens de inſtelling van Jeſus Kriſtus waar te nemen; het heeft te gelyk zyn kouleur verloren, en het is ten eenemale verandert, zo ten opzigte van zyn natuur, en zyn waardy; maar waar van daan is deze verandering gekomen? 't is, om dat de eene Paus zig het regt aangematigt heeft, om'er een ſtuk by te lappen, dat hy uyt zyn voddekraam genomen heeft; dat een ander daar een of meer lappen heeft bygevoegt; een derde wederom andere, en zo voor 't overige, tot dat eyndelyk het Avondmaal des Heeren in de Miſſe van den Paus verandert wierd bevonden,

zo daat het niet meer het kleed van een eerlyk man,, maar de mantel van een onbeſchaamde Bedeklaar is; of om beter te zeggen, de matres van dden Paus, met (a) ſwarte pleyſters opgepronhkt, om meer goud, zilver en geſteentens in dee ſchatkiſt van de Kerk te doen komen. Dog; 't is genoeg, de tweede en derde reden beſtreeden te hebben, waar van onze tegenſtrevers; zig bedienen, om hunne Miſſe te beveſtigen.

Antwoord op de vierde Reden.

Laat ons nu tot de vierde Reden overgaan. De Papiſten houden ſtaande, dat de algemeene Kerk in 't algemeen, t'zedert de dood van Jeſus Kriſtus, tot dezen dag toe, de Miſſe met veel eerbied heeft waargenomen. Zy ſteunen op deze vooronderſtelling, dat dewyl God zyn Kerke als zyn bruyd bemind, hy 't niet zou hebben konnen lyden, dat zy zulken langen tyd, in zo grooten bygeloof en afgodery, als wy zeggen dat de Miſſe is, zou gedompelt geweeſt zyn. Daar zyn twee dingen in deze redeneering aan te merken; het eene is de outheyt, en 't andere is 'er het gevolg van; dat is te zeggen, dat God, die zyn Kerke bemind als zyn bruyd, niet zou hebben konnen lyden, dat zy zo langen tyd in een afgrond van bygeloof en afgodery, gelyk wy zeggen dat de Mis is, gedompelt zou hebben blyven leggen.

Wat het eerſte belangt, wy hebben reets beweezen, dat Jeſus Kriſtus de Miſſe niet heeft ingeſtelt, en dat zyne *Apoſtelen*, geduurende de

(a) Mouches.

tyd van duyzent Jaaren, de Misse niet geviert heeft, zo als de Roomsgezinden die hedensdaags waarnemen, maar wel het Avondmaal des Heeren.

Hoewel men naderhand by het vieren van dit Heylig Avondmaal, eenige plegtigheden, door menschen uytgevonden, daar heeft bygevoegt; heeft men nogtans het wezen daar van niet verandert, en het is den tyd van duyzent Jaaren in zyn geheel gebleven. 't Is niet dan t'zedert dien tyd, ik wil zeggen, t'zedert zevenhondert Jaaren, om 'er den tyd netter van aan te wyzen; 't is niet dan van toen af, dat men belast heeft, de *Transsubstantiatie* als een geloofs-artykel te geloven, nessens de gemeenschap onder een gedaante, dat dit Avondmaal niet meer het zelfde Avondmaal is, en allengskens in de Misse is verandert, zo als ze tegenwoordig word waargenomen, en waar in het wezen van dit Avondmaal niet meer gevonden word.

Om op het tweede deel van de reden te antwoorden, die onze tegenstrevers bybrengen, om hunne Misse staande te houden; laaten zy maar de moeyte nemen, om de *Historien* van 't Oude en Nieuwe Testament te lezen, daar in zullen zy vinden, dat de Kerk gedoolt, en met dwalingen die zelfs zeer groot waren, is bezet geweest. De *Israëliten* waren het beminde volk van God, zy zyn nogtans tot dwalingen, ketteryen en afgoderyen vervallen, en zulks niet eens en by geval, maar dikwils en met voorbedagten rade.

Laaten zy het aanmerkelyke Lied van *Moses*, de Man Godts, eens lezen, (a) zy zullen daar in

(a) Deut. XXXII: 9, 10, 11, 15.

in vinden, dat het volk, 't geen de Kerk van God uytmaakte, tot afgodery is vervallen. *Want*, zegt hy, *des Heeren deel, is zyn volk. Jakob is het ſnoer zyner erve. God bewaarde hun als zyn oogen-appel. God heeft zyn volk op zyne vleugelen gedragen, gelyk een Arend, enz.* Hy voegt 'er nogtans een weynig lager by, ook van dit beminde volk ſpreekende, *zy zyn tot afgodery vervallen, zy hebben God die hen gemaakt heeft, verlaten, ende verſmaadde den rots-ſteen zynes heyls; zy hebben hem tot yver verwekt door hunne vreemde goden, door gruwelen hebben zy hem tot toorn verwekt, zy hebben den Duyvelen geoffert, niet Gode enz.*

De zelve gewyde Schryver zegt, (a) *dat het volk Iſraels haare goude oorcierſelen afrukten*, dat Aaron dezelve nam om 'er een kalf van te maken, en dat toen Iſrael het kalf zag, het uytriep, *dit zyn de goden die ons uyt Egiptenland hebben uytgeleyt*; en wanneer Aaron dat hoorde, liet hy een Autaar voor dit Kalf maken, enz. gelyk wy in 't begin van ons tweede deel gezegt hebben. De Roomsgezinden zullen daar uyt kunnen zien, dat het gantſche Iſrael en *Aaron* zelfs, die 'er de Hoogepriester van was, tot afgodery waren vervallen.

Behalven dit, na dat de Iſraeliters in het beloofde Land waren gekomen, hoe gedroegen zy zig toen? zy vervielen ook tot afgodery, (b) toen deden de kinderen Iſraels dat quaat was in de oogen des Heeren, en zy dienden den *Baälim*; maar het geſchiede met het verſterven des Regters, datze het nog meer verdorven, dan haare Vade-

(a) Exod. XXXII.
(b) Rigt. II: 11, 19.

Vaderen, andere Goden navolgende om die te dienen, en zig voor hen nederbuygende; zy verlieten de valſche Goden niet, die zy gemaakt hadden, en hielden niet op met ongehoorzaam te wezen. Het boek der Rigteren is met diergelyke voorbeelden opgevult, na dat 'er geen meer Regters waren, en de *Republyk* in een ſtaat van *Monarchie* was verandert. Hoe gedroegen zy zig toen onder de Koningen? Hun gedrag was boos genoeg, of miſſchien nog erger, dan 't voorheenen geweeſt was; men vind by de groote en kleyne Profeeten, dat dit volk van God, de Prieſters en de Vorſten, de ware leere veroordeelden; en datze de heylige Profeeten, die tot hun predikten, vervolgden; dit volk was zodanig genegen om den Heere te verlaten, dat God in zynen toorne aan *Jeſaias* belaſte, zyn gramſchap aan hen met deze woorden aan te kondigen, *zy hooren wel, maar zy verſtaan niet, zy zien en begrypen niet, het harte des volks is vet geworden, hunne ooren zyn doof, en hunne oogen verblind geworden, op dat zy met hunne oogen niet zien, en met hunne ooren niet hooren, enz.*

De Profeet *Jeremias* verklaart voor 't ganſche volk van Juda, en alle de Inwoonders van Jeruſalem, de byzondere zorg die de Heere genomen had, om hen de afgodery te doen verlaten, waar in zy vervallen waren, om hen wederom tot hem te doen wederkeeren. Hy verwyt hen hunne verharding, en hoe weynig werk zy van zyne *Predikaatſien* gemaakt hadden, geduurende den tyd van XXIII Jaaren. Merk aan, dat het aan 't geheele volk van Juda, en tot alle de Inwoonders van Jeruſalem is, dat deze Profeet het woord voert, Denk, dat 'er in de geheele

we-

werellt niet dan het Hebreeuwſche volk was, dat die Kerk van God uytmaakte. Zie dan eens of deze Kerk niet kon dwalen. Wie is 't die ſloeg? wie is het die Jeremias, wegens zyne Prediikaatſien, in de gevankeniſſe zette? 't Was *Pashur*, de Hoogepriefter van het volk Godts. Wat was den toeſtand van dit volk, ten tyde wanmeer de Profeet *Elias* oordeelde, dat 'er niemand dan hy was, die de waare God van Iſrael aanbad? *Paulus* haalt deze omſtandigheyt in zyn Brieff aan den *Romeynen* aan (a); dog zie daar van genoeg, zo verre de Kerk van 't Oude Teſtament aangaat, laat ons nu tot die van het Nieuwe komen.

Wanneer het vlees geworden woord in de wereelt quam, in wat ſtaat vond het zyn bruyd de Kerke? De Schriftgeleerden, de Fariſeeuwen, de Overprieſters, haddenze gantſchelyk door hunne overleveringen bedorven, gelyk nog hedensdaags de Prieſters, de Monniken, de Biſſchoppen en de Pauſen doen. Deze verdorventheyt was zo algemeen voor al het volk van God geworden, dat het in drie voorname Secten verdeelt was, namentlyk in *Fariſeeuwen*, *Sadduſeeuwen* en *Eſſeen*. De *Fariſeeuwen*, deze volſlagen geveynsden, hadden de H. Schrift door hunne overleveringen bedorven. De *Sadduſeeuwen* ontkenden de opſtandinge op een onbeſchaamde wyze, en zy geloofden nog Engel nog Geeſt, gelyk blykt uyt de zintwiſting die zy met Jeſus Kriſtus omtrent de vrouw hadden, die zeven mannen gertrouwt had. (b) De *Eſſeen* hadden byzondere gevoelens, 't waren luyden die

(a) Rom. XI: 3.
(b) Math. XXII: 23. Hand. XXIII: 8.

die in eenzaamheyt leefden, gelyk hedensdaags de *Kathuysers*; zy trouden niet, zy dronken geen wyn, zy aten geen vleesch, met een woord, zy leyden een gestreng leven, en vasten alle dagen.

De Kerk was in deze verwarring, zy bevond haar in deze verscheyden Secten verdeelt, wanneer de Zoone Godts in de werelt quam; Hy verkeerde met deze valsche Leeraren, zy waren 't die hem kruysten, om dat hy hen de waarheyt predikte. Wanneer het ligt van 't *Evangely*, dat Kristus en zyne *Apostelen* verkondigden, geopenbaart wierd, gaf men geen vryheyt aan wien het ook zyn mogt, om deze waarheyt te prediken; en men hielpze van kant, die vrymoedigheyt genoeg hadden, om ze te verkondigen. Het zelfde volk, dat de Kerk van God uytmaakte, en voornamentlyk de Schriftgeleerden, de Fariseeuwen, de Overpriesters, en de Hoogepriesters, waren vervolgers van die geene geworden, die hen tegen hunne valsche gevoelens aankantten; zy vergaderden zig, hielden raad, alwaar ze des werelts Heyland ter dood veroordeelden, neffens alle die zyn leere durfden prediken. Zy namen dezen Goddelyken Meester gevangen; en dewylze geen magt hadden, om iemand te doen sterven, beschuldigden zy hem voor *Pontius Pilatus*, Stadtsbevelhebber van Jerusalem, onder Keyzer *Tiberius*, en bragten valsche getuygen tegen hem te voorschyn; niet tegenstaande zyn onschuld, wierd hy als een boosdoender veroordeelt, en als zodanig gekruyst. Wat een Kerke, ô goede God! en wat een Raatsvergadering was dat!

Dog laat ons verder gaan; wanneer God dezen

zen Goddelyken Zaligmaker uyt den dooden had opgewekt, wie is het die de wagters omkogt, om hen te doen zeggen, dat zyne Discipelen hem hadden gestolen? Wie is het die daar op de vergadering spande, om de Apostelen te vervolgen, en om hen het prediken te beletten? Wie is het die *Jacobus* deed sterven? Wie is het die *Petrus* gevangen liet nemen, en die hem liet vast zetten, met een oogmerk, om hem eveneens te handelen, zo den Engel des Heeren hem daar uyt niet verlost had? 't Was de zigtbaare Kerk van God, 't waren de Schriftgeleerden, de Fariseeuwen, de Overpriesters, die zig aan alle deze ongeregeltheden schuldig maakten.

't Is niet zonder reden, dat de Zaligmaker van de Stad Jerusalem spreekende, zeyde, (a) *Jerusalem, Jerusalem, gy die de Profeeten dood, en steenigt die tot u gezonden zyn.* Dog zonder ons langer met de voorleden eeuwen op te houden, laat ons spreeken van 't geene in deze laatste tyden is voorgevallen. Wie is het, die t'zedert tweehondert Jaren zo veel bloed van Martelaaren heeft doen vergieten. 't Is buyten twyffel die geene, die de Kerk van God en van zynen Zoone Jesus Kristus genoemt word; ik meene de verfoeyelyke Priesters, Monniken, Bisschoppen, en de afschuwelyke Pausen van Rome. 't Is het zelfde, dat zy lust hebben, om tot aan het eynde des werelts te doen. Dit is het ook, 't geen de Zaligmaker deed zeggen, wanneer hy van zyn tweede komste sprak, om de werelt te oordeelen. (b) *Dog de Zoone des menschen, als hy komt, zal hy ook geloove vinden*

op

(a) Matth. XXIII: 37. (b) Lukas XVIII: 8.

op der aarden? Hy wil daar door te kennen geven, dat hy 't niet zoude vinden. Hy zegt ook elders byna het zelfde. (a) *En om dat*, zegt hy, *de ongeregtigheyt vermenigvuldigt zal worden, zo zal de liefde van veele verkouden; want daar zullen valsche Kristussen en Profeeten opstaan, en zy zullen groote tekenen en groote wonderheden doen, alzo dat zy (indien het mogelyk ware) ook de uytverkoorene zouden verleyden.* Zal men zeggen, dat deze valsche Kristussen en deze valsche Profeeten, Turken en Jooden zullen zyn? neen, 't zullen Kristenen zyn, en men zalze voor zodanige houden. De Bisschoppen en Pausen van *Rome*, zullen de voorname stigters zyn, gelyk ze hedensdaags daar van hun werk reets maken.

Ik heb, naar myn oordeel, door zo veele voorbeelden, als uyt veele plaatsen van 't Oude en Nieuwe Testament, genoegzaam bewezen, dat de Kerk van God kan dwalen, dat zy het ook met der daad doet, hoe onmogelyk de zaak ook aan de Roomsgezinden voorkomt. Ons blyft nog overig een twyffeling op te lossen, die hier in bestaat, zo de Kerk onderworpen is tot dwaling, kettery en bygeloof te vallen, gelyk wy aangetoont hebben; hoe moet men dan de H: Schrift verstaan, wanneer ze zegt, dat de Kerk de Bruyd van Kristus is, dat de Kerk is de Pilaar der waarheyt, dat zy op een vast fondament gebouwt, *en zonder rimpel is*, *dat de poorten der Helle tegen haar niet zullen vermogen*, en verscheyden lofuytingen, die het woord van God van haar opmaakt.

Wy konnen daar op antwoorden, dat deze twee dingen niet overeenkomstig met elkander zyn.

(a) Matth. XXIV: 12, 24.

zyn. God heeft nooyt toegelaten, dat alle de leden van zyn Kerk tot dwaling zouden vervallen; daar zyn 'er altyt eenige voor bewaart; zomtyts zelfs tot 7000 toe, *die weygerden hunne knien voor Baal te buygen.* (a) 't Was van deze perſoonen, dat de aanhangers van de algemeene dwaling van de Kerk zig ontſloegen, zy predikten tegen deze dwaling; dog het koſte hen het leven; en ſchoon zy elk duyzent levens gehad hadden, zouden zy die alle om het zelve onderwerp verlooren hebben. Derhalven, wanneer de H. Schrift zegt, *dat geheel Iſrael, geheel Juda, alle de inwoonders van Jeruſalem God verlaten hebben, om zig aan de afgodery over te geven enz.* men dit ſlag van uytdrukkingen op een algemeene wyze moet verſtaan, die zyne uytzonderingen kan hebben; want het is zeker, dat God in het midden van deze dwalingen en deze afgodery, altyt een zeker getal van getrouwe dienaars bewaart heeft, die hen neffens de andere niet beſmet hebben.

Daar van zyn by voorbeeld, uytgezondert *Moſes*, *Joſua*, en eenige gemeene, die het gouden Kalf niet hebben aangebeden; daar geheel Iſrael, en zelfs *Aaron*, hoewel Hoogeprieſter, zig voor den Afgod hebben ter nedergebogen. Men kan het zelve van de tyd der Regteren, en van de tyd der Koningen van *Iſrael* en van *Juda*, zeggen. God verwekte in het midden van een algemeene afgodery, eenen *Jeſaias*, eenen *Micha*, eenen *Jeremias*, eenen *Ezechiel*, eenen *Daniel* enz. om de ondeugden van 't volk te beſtraffen, om zig tegen de valſche leere, die het aangeno-

(a) 1 Kon. XIX: 18.

men had, aan te kanten, en om de waarheyt te prediken. En dit alles toont aan, dat God zyn Kerke nooyt verlaten heeft; ondertusschen, heeft deze zelfde Kerk, met de Hoogepriesters, hen alle niet van kant geholpen?

Wanneer onzen Heere in de werelt quam, wierd 'er geen *Simon*, eenen *Anna* een weduwe, eenen *Josef* met de maagd *Maria* zyn ondertroude, en moeder van de zone Godts, eenen *Elisabeth* met haaren zone *Johannes* den Dooper gevonden, die alle Godvruchtige menschen waren, die zuyvere gevoelens van de ware Godsdienst hadden, zonder die van de *Farizeuwen*, *Saduceuwen* en *Esseen* te willen aanhangen. Dus is het dat God in deze rampzalige tyden zyn kerk bewaart, en dit ook 't zedert gedaan heeft; gelyk men ten tyde van de hervorming zag, en men nog hedens daags ziet. Wanneer den *Antikrist* van *Rome* en de geheele Roomsche kerk, aan afgoderie en allerhande slag van verfoeyzelen waren overgegeven, verwekte God getrouwe Dienaren, gelyk hy nog doet om zig tegen de geweldenarye van den Paus aan te kanten, dit alles toont baarblykelyk aan. Dat God noyt toegelaten heeft, nog naderhand zal toelaten, dat de gantsche Kerk tot dwaling vervalt, te meer, om dat dit overeenstemt met de belofte die Jesus Kristus, aan dezelve gedaan heeft, wanneer hy zeyde, *ik ben met u, tot aan de voleyndinge der werelt.* (a) Daar zyn dan altyt vaten der verkiezinge bewaart, die de stroom van de algemeene dwaling niet opvolgden, daar zyn 'er van tyd tot tyd veele gevonden, die het ligt der waarheyt be-

(a) Matth. XXVIII: 20.

beſtraalt heeft, gelyk wy door de ervarentheyt ondervonden hebben. De Heere vermeerdere het getal; op dat dit van de uytverkoorne volkomen werde, dat de zonde in de werelt ophoude, en dat Jeſus Kriſtus over den *Antikriſt* zegepralende, alleen eeuwig mag regeren. Amen.

Ik hebbe my over dit vierde antwoord wytloopig uytgelaten; dog kan niet anders, wegens de grootheyt van het onderwerp. Daar en boven weet ik, dat 'er veele onnozele onwetende zyn, die noyt geleert hebbende en niets bequaam zynde, te begrypen, hoe God die zyn kerk bemind, haar zo lang in de afgodery heeft kunnen laten ſteeken, zelfs op een ongelukkige wyze zyn bedrogen. Derhalven wlllen zy neffens andere bevinden dat het *Orakel* der Roomsgezinden: 't welk verzekert dat de Kerk niet kan dwalen, volſtrekt valſch is. Laat ons dan beſluyten, dat 'er niemand dan Godt alleen is, die niet kan dwalen; dat Jeſus Kriſtus zynen Zone, die gene is die niet gezondigt of gedwaalt heeft; *in wiens mond geen bedrog gevonden is.* Dat 'er niets dan 't woord van Godt is dat in eeuwigheyt blyft, zo dat telkens als de Kerk daar van zal afwyken, en zig niet gedragen, na 't geene zy voorſchryft, in dwaling zal vallen: en hoe meer zy daar van afwykt, hoe meer zy de dwaling onderworpen zal zyn; maar zo lang zy door dit zelve woord zal beſtuurt worden, zal ze als een verzekerde rots zyn en zal niet vallen, volgens 't geen den Koninklyken *Profeet* zegt. *Het woord Godts is een lampe voor onzen voet en een ligt voor onzen pad.* (a) De Heere

(a) Pſalm CXIX: 105.

re wil de oogen aan de Roomegezinden openen; op dat zy ziende mogen zien, en hoorende hooren, en dat zy hen bekeerende zalig mogen worden. Amen.

Antwoord op de Vyfde Reden.

De vyfde reden, waar van de Roomsgezinden zig bedienen, om hunne Misse te bevestigen, is, op de groote wonderwerken gegrond, die de gewydde *Hostie* gewrogt heeft. Ik zal 'er maar eenige van aanhalen, sparende het om 'er meerder van te spreeken, tot het tweede gedeelte van dit stuk.

Damascenus verhaalt, onder alle zeldzame voorvallen, die hy in zyn leerreden van de dooden, waar van wy gelegentheyt zullen krygen om iets te zeggen, een groot wonderwerk; 't geen maar een zuyvere *Fabel*, en een oudwyfs praatje is. „ Daar was, zegt hy, een zekere Makarius, die aangespoort zynde van „ de begeerte die hy hadde, om te weten wat „ de staat der zielen na dit leven was, daar over „ met een hooft van een gestorven persoon raadpleegde, dat al verdroogt was; dit hooft antwoorde hem, dat de zielen der gestorvene „ minder leden, terwyl men de Misse deed, dan „ op andere tyden. Waar uyt de Roomsgezinden dit gevolg trekken, dat de Misse goet en heylig moet zyn.

Cyprianus, een ouder en geloofwaardiger Schryver, en behalven dat, een bloedgetuyge van Jesus Kristus, verhaalt (a) een zeldzaam wonderwerk,

(a) *Serm. de Lapsis.*

werk, dat zo hy zelf zegt, in zyn tegenwoordigheyt voorviel. „ Het gebeurde, zegt hy,
„ dat de Vader en Moeder van een jonge Dogter de vlugt namen, om de woede van den
„ vyant te ontgaan, en lieten haar in de armen
„ van haar Minnemoeder, die aannam zorge
„ voor haar opvoeding te dragen. Deze Minnemoeder bragt haar by de *Magistraat*, die
„ haar een brokje brood gaven, in wyn gedoopt
„ zynde, een overblyfzel van een offerhande,
„ die aan de Afgoden gedaan was; men gaf het
„ haar, om dat het nog te teder was om vlees
„ te konnen eeten. De moeder vond haar kind
„ naderhand weder; en dewyl ze 't eens (zonder te weten wat het zelve bejegent was) mede na de vergadering nam, wanneer wy de
„ offerhande deden, dat is, wanneer wy het
„ Avondmaal vierden, ter gedagtenis van de
„ offerhande, die de Zaligmaker eenmaal gedaan heeft, bevond het kind zig onder de
„ gelovigen, en niet in staat zynde, om de
„ kragt van onze gebeden en smekingen te ontgaan, begon het dan eens ysselyk te schreeuwen, door de smarten die het gevoelde, dan
„ gevoelde het zyn harte verhit, en in een diergelyke beweging als de baaren van de Zee;
„ het sprong van de eene na de andere kant,
„ even of ze door een Beul gepynigt wierd.

„ Eyndelyk bekende het de waarheyt van het
„ voorgevallene, het gaf'er met een ook alle
„ de tekenen van, waer toe zyn ouderdom bequaam was; maar de *Diaken*, die de beker
„ aan alle gaf die tegenwoordig waren, by deze
„ jonge Dogter gekomen zynde, keerde zy haar
„ hooft, door een gevoel van de Goddelyke te-

 „gen-

„ genwoordigheyt, daar van af, deed de mond
„ toe, floot de lippen, en weygerde de beker
„ te ontfangen. De *Diaken*, in weerwil van
„ deze tegenftand, deed haar de mond met ge-
„ weld openen, en goot het tweede gedeelte
„ van het *Sakrament* daar in. Dog zy had het
„ zelve zo ras niet in het lighaam, of zy
„ begon te zugten en te braken op een zeldza-
„ me wyze, om dat het genotene op geen bezoe-
„ telde plaats kon blyven, en de gewydde drank
„ door het bloed des Heeren geheyligt, vertrok
„ met geweld uyt deze onzuyvere ingewanden;
„ 't geen de grootheyt van de magt der Godde-
„ lyke Majefteyt aanwees. *Auguftinus* (a) maakt ook gewag van dit wonderwerk, en wy konnen het met alle zekerheyt gelooven, om dat *Cyprianus* ons verzekert dat hy 'er oog-getuyge van geweeft is; dog wy konnen geen geloof aan 't verhaal van *Damafcenus* geven, nog aan 't geene wy van *Pius de II.* zullen verhalen. Dog merk aan, dat het verhaal dat *Cyprianus* doet, met eenen aantoont, dat men onder de twee gedaantens *Communiceerde*, dat men den beker aan de jonge kinderen gaf, en dat dezen H. Man de wyn van 't H. Avondmaal, *de drank, door het bloed des Heeren geheyligt*, noemt. Zie hier wat *Pius de II.* zegt (b) van *Stirie*, een *Provintie* van Duytsland, fpreekende; „ ieder een
„ in dit land weet, dat 'er een zekere Edelman
„ was, die dikwils voorgenomen had, zig zelfs
„ te verhangen: en dat hy, dewyl hem deze ge-
„ dagten ongemeen ontruften, by iemant ging,
„ die voor een geleerd man geagt wierd, om
„ hem

(a) Epift. XXIII.

(b) Zie de Befchryving van Europe Kap. XXI.

„ hem over het geneesmiddel te raadplegen, „ waar van hy zig tegen deze verzoeking moest „ bedienen. De raad die deze geleerde Man „ hem gaf, was, om zyn *Kapellaan* alle dagen „ na een afgezonderde plaats te brengen, al- „ waar hy zyn verblyf hield, om aldaar de *Misse* „ te doen. Den Edelman volgde dezen raad „ op, en zelfs zeer stipt een geheel Jaar lang, „ zonder dat hem de minste gedagte van het „ snode oogmerk bekroop, dat hy voorheenen „ gehad hadde.

„ De Priester verzogt, na verloop van dezen „ tyd, verlof om een ander te helpen, die op „ een nabygelegen berg woonde, om het feest „ van de inwying van zyn Kerk te helpen vie- „ ren. Den Edelman stond hem dit toe, en „ beloofde met hem te gaan, om de Mis te „ hooren; dog zekere huysselyke zaken hielden „ hem langer bezig, als hy gedagt hadde; en „ 't was omtrent de middag, eer hy zyn *Kapel-* „ *laan* konde volgen: hy besloot nogtans hem „ op te zoeken; maar ontmoete, onder- „ weeg zynde, een schelm, die hem zeyde, „ dat op de nabygelegen berg de Misse reets ge- „ daan, en 't volk reets vertrokken was. De- „ wyl den Edelman zeer moeyelyk scheen, en „ niet kon nalaten te zeggen, dat hy zeer on- „ gelukkig was, dat hy dezen dag het lighaam „ van Kristus niet zien kon, waarop deze deu- „ geniet begon te lagchen, en zey, dat zo hy „ 't begeerde, hy hem de *verdienste* wel wilde „ verkoopen, die hy door 't hooren der Misse „ verkregen had, om het kleed dat hy aan had, „ dewyl men moet weten, dat iemant onder de „ Papisten zyne verdiensten aan een ander wel

 „ kan

„ kan verkoopen) de koop wierd getroffen,
„ nogtans ging den Edelman voort na de Kerk,
„ die op den berg was, om zyne gebeden te
„ doen; dog te rug keerende, bevond hy dat
„ de schelm aan een boom hing, en t'zedert
„ dezen tyd was hy nooyt van deze snode ver-
„ zoekingen gequelt geweest. Indien de zaak zodanig was, als deze Paus die verhaalt, zou men reden hebben, om de *Misse* aan te bidden; dog het is zeker, dat het maar een leugen is; of zo de zaak is voorgevallen, is 't eene van deze wonderwerken, waar van den Satan zig bedient, om de menschen te verblinden, en hen aan de afgodery van de *Misse* vast te houden. 't Is ten opzigte van dit slag van *Mirakelen*, dat de Heere en zyne *Apostelen* ons belasten, op onze hoede te wezen, uyt vreeze van niet bedrogen te worden. Dog ik spare dit, om 'er op een andere plaats breder van te spreeken.

Om op de vyfde tegenwerping te antwoorden, moet men voor eerst vooronderstellen, dat 'er tweederley slag van Mirakelen zyn, waar van de eene waaragtig, en de andere valsch zyn.

De eerste zyn zodanige, die God door zyn almagt werkt, om de waarheyt te bevestigen, en de leugen overhoop te storten; zulke zyn deze, die hy outstyts door de bediening van *Moses* en de *Profeeten* deed; zodanige zyn die van Jesus Kristus, en die zyne *Apostelen* gewrogt hebben, aan wie hy daar toe de magt gegeven had. Om tot ons onderwerp te komen, ik zeg, dat de *Mirakelen*, die God in het *Sakrament* van het lighaam en het bloed van den Zaligmaker gewrogt heeft, geschiet zyn om ons te kennen te geven, dat hy het is die 't heeft ingestelt, en

dat

dat dit geen menſchelyke uytvinding is De Heere heeft daar mede beoogt, om de onwaardige, de godloze, en de ſchelmen van dit heerlyk *Sakrament* uyt te ſluyten; 't is ook ten dien eynde, dat hy het *Mirakel* wrogt, dat *Cyprianus* zag, en waar van wy geſproken hebben. Zo ook verſcheyden andere, die dezelve Oudvader bybrengt. Want wat kon de dadelyke zonde van een kind zyn, dat nog de borſten zoog, om onnozel een brokje brood gegeten te hebben, dat in de wyn gedoopt was, die aan de afgoden was geoffert; maar God heeft ons daar door willen te kennen geven, wat een afkeer hy van die geene heeft, die het Avondmaal des Heeren onwaardig en zonder voorbereyding ontfangen, en van deze aan wien het onverſchillig is, gezeten te hebben, aan de tafel van den Zaligmaker, om het *Sakrament* van zyn lighaam en bloed te ontfangen; of aan de tafel van den Duyvel te zyn, en den Duyvel zelfs te ontfangen.

Zo God door een regtvaardig oordeel, een kleyn kind geſtraft heeft, om aan de tafel des Heeren geweeſt te zyn, hoe veel te geſtrenger zal hy die geene niet ſtraffen, die in eenen rypen ouderdom en met voorbedagten rade aan 't een en 't ander deel hebben. Deze jonge Dogter kon de beker des Heeren niet drinken, na den beker der Duyvelen gedronken te hebben Zy kon geen deelgenoot zyn van de tafel des Heeren en van de tafel der Duyvelen, op de zelve tyd. *Want de drinkbeker die wy dankzeggende zegenen, is de gemeynſchap aan het bloed van Kriſtus; het brood dat wy breeken, is de gemeynſchap van 't lighaam van Kriſtus; en wat overeenſtemminge is 'er tuſſchen Kriſtus en den Duyvel.*

Dit zyn de eygen woorden van *Paulus*, in een Brief die hy aan de *Korinthiers* schryft. (a) Derhalven belyden wy, dat God hen dikwils op een wonderbaare wyze gekastyt heeft, die dit doorlugtig *Sakrament* van 't lighaam en 't bloed van den Zaligmaker onwaardig ontfangen hebben. Dit is het ook, dat den zelven *Apostel* (b) betuygt, wanneer hy zegt, *Daarom zyn 'er onder u veele swakke, zieke, en die slapen.*

Het tweede oogmerk, dat God met de wonderwerken bedoelt, die hy omtrent het Heylig Avondmaal gedaan heeft, betroffen de waare geloovigen. Het heeft zyn Goddelyke almagt dikwils behaagt, om ze te doen, wanneer men dit *Sakrament* uytdeelde, om het zo doorlugtiger te maken, om 'er de uytnementheyt en waardigheyt van te vertoonen, en om het geloof van die geene meer en meer te bevestigen, die het waardiglyk ontfangen; en 't is niet alleen in het *Sakrament* van het Avondmaal, maar hy werkt ze ook in dat van den Doop. Dus is het, dat *Johannes den Dooper de Hemelen geopent zag, en dat de H. Geest onder de gedaante van een Duyve op Jesus Kristus nederdaalde.* (c) Ten tyde wanneer hy hem doopte, 't welk dus toeging, op dat hy 't met zyne eygene oogen gezien hebbende, van den Zaligmaker een getuygenis kon geven, en zeggen, *Zie het Lam Godts, dat de zonden der werelt wegneemt.* (d) Dit zyn de eenige wonderwerken die door de vingeren van God gewrogt zyn, en ook de eenige die wy voor waaragtige erkennen.

Het

(a) 1 Kor. X: 15. (b) 1 Kor. XI: 30.
(c) Matth. III: 16. Mark. I: 10. Luk. III: 22.
(d) Joh. I: 29, 36.

Het twede ſlag van wonderwerken worden door Duyvelskunsjes gewrogt, die 'er geen ander oogmerk mede heeft, dan om de menſch te verleyden en hen de waarheid te doen verlaten om de dwaling op te volgen. Wy noemenze valſche wonderwerken, om twee redenen, voor eerſt om dat het de Duyvel is, *den leugenaar en vader der leugenen*, die 'er de werkmeeſter van is, en ten tweeden, om dat deze wonderwerken die geene bedriegen, die 'er geloof aan geven.

'T Is door Duyvels kunsjes geweeſt, dat *Faraos* Tovenaars, wonderwerken deeden. om die van *Moſes* na te volgen. 't Is van dit ſlag van wonderwerken waar voor de Heere ons waarſchout dat wy ons moeten wagten, wanneer hy zegt (a) *Want daar zullen valſche Kriſtuſſen, en valſche Profeeten opſtaan, die groote tekenen en wonderwerken zullen doen, om zelfs zo het mogelyk was, de uytverkoorne te verleyden.*

Nu, voegt hy 'er by, *ik hebbe 't u voorzegt.* En Paulus van den *Antikriſt* ſprekende, zegt, *wiens toekomſte is na de werkinge des Satans, in alle kragt met tekenen en wonderwerken der leugenen.* 't Is op dezen voet dat my de wonderwerken van *Faraos* Tovenaars moeten beſchryven, zodanige zyn 't ook die *Damaſcenus* van 't hooft van een dood menſch, van de ziele van *Trajanus* en die van *Falconice* verhaalt, die hoewel verdoemt uyt de hel gered zyn, om zalig te worden; Dog wy zullen 'er in 't vervolg breder van ſpreken

'T Is ook op de zelve voet, dat wy het wonderwerk van de Miſſe moeten beſchouwen, waar

(a) Matth. XXIV: 24, 25. (b) 2 *Theſſ. II:* 9.
(c) *Serm. de Defunct.*

waar van Paus *Pius* de II. ſpreekt. Met een woord alle de wonderwerken welke ſtrekken om een zaak te beveſtigen die tegen Godts woord aanloopt, zyn valſch, en men moetze niet dan aan de konſtſtreeken van den Duyvel toeeygenen. Te zeggen, dat de zielen die door een regtvaardig oordeel van God veroordeelt zyn, om in de Hel gepynigt te worden, daar uyt kunnen komen om zalig te worden, te gelooven dat'er een ander *Vagevuur* is, dan het bloet van Kriſtus, zyn vercierſelen die tegen 't woord van God aanlopen. *Ireneus* een zeer oud Leeraar zeyt ons, dat 'er een zeker man genaamt *Markus* geweeſt is, zo vermaard door zyne bedriegeryen, als door zyne Ketterſche gevoelens, welke die ligtgelovigheyt van de eenvoudige op een ongemene wyze in het *Sakrament* van 't Avondmaal misbruykte. „Hy veranderde de koleur van de wyn zodanig, datze ten eenemaale bloed ſcheen en hy bragt zo veel door zyne betoveringen te weeg, dat een weynigje wyn, dat hy in een beker deed zodanig vermeerdert wierd, dat het over de boorden henen liep, en wanneer men 't in een grooter glas goot, was het zonder dat men 'er iets meerder by deed, ook vol. Moeten wy hunne kettery aanneemen, om dat hy 't door wonderwerken beveſtigt heeft? neen zekerlyk.

Wy hebben een gebod 't welk mede brengt, dat wanneer zelfs een *Engel uyt den Hemel ons een ander Evangely, een andere leere, een ander geloof verkondigde, dan 't geene Jeſus Kriſtus en zyne Apoſtelen ons verkondigt hebben, en dat zy ons ingeſchrift; in het Oude en Nieuwe Teſtament hebben na-*

(a) Gal. I. 8.

nagelaten schoon hy't selfs door wonderwerke bevestigde gelyk deze Markus, en de Tovenaars van *Farao* deden, wy moeten 't niet geloven maar een afkeer daar van hebben. *Hieronimus* spreekt ook van dezen *Markus*, en hy haalt *Ireneus* voor zyn schryver aan; deze *Markus* zeyt hy, ging na *Vrankryk* en van daar na *Spanje* over alwaar hy door zyne betoveringen veel volk verleyde en voornamentde huisluy, met wien hy een oneerlyke handel dreef (a)

Maar daar en boven, zo wy der Heydenen geschiedenissen lezen, zullen wy daar in veele wonderwerken zien, die ten enemale buyten gewoon zyn, gelyk bloed Rivieren, die uyt het graf van *Jupiter* vloeyden. *Titus Livius* verhaalt, dat men tot *Rome* vleesch heeft zien regenen; *Quintus Curtius* verzekert dat ten tyde wanneer *Alexander* de stad *Tyr* belegerde, het brood bloed sweette, behalven veele andere wonderwerken die deze Heydenen bybrengen, om hunne Afgodische dienst te bevestigen. Nogtans is het zeker dat de eer die zy aan hunne afgoden bewyzen te gelyk Godloos en verfoeyelyk is. 't Is van dezen aard, dat de wonder-werken zyn, die de Roomsgezinden ten voordeele van hunne *Misse*, *Transsubstantiatie*, en van hunne Afgodery verhaalen. 't Is de Duyvel dieze door zyne konststreeken te weeg brengt om de valsche leere te bevestigen, *en om de eenvoudigen en uytverkoorne zo het mogelyk was te verleyden.*

Ant-

(a) *Lees een Brief geschreven aan Theodora, die vrou van Lucinus Beticusvan Andalusie Tom.* I.

Antwoord op de zesde Reden.

De zesde Reden, die de Roomsgezinden, ten voordeele van de *Misse* bybrengen, is, zeggen zy, dat men daar in veele goede dingen vind, als daar zyn de *Epistel*, het *Evangely*, *dit is myn lighaam* enz.

Wy zullen daar op antwoorden, dat vooronderstelt zynde, dat 'er in de Misse al eenige goede dingen mogten zyn, die uyt de H: Schrift zyn getrokken, dat daar uyt niet volgt, datze anders goed is, anderzins zou men om de zelve reden mogen zeggen, dat de tovery en besweeringen, en de streeken van de swarte konst, ook goet zyn, om dat men daar in dikwils gewag van de allerheyligste Drieëenheyt maakt, of om beter te zeggen, daar geschied 'er geen, daar men de heylige naam van God, Vader, Zoon en H: Geest niet doet tusschen komen; en om die meer kragt by te zetten, spreken de besweerders die in onbekende taalen, als in het *Hebreeuws*, *Grieks* en *Latyn* uyt. Om zonder vooroordeel te spreeken, volgen de Roomsgezinden hen daar in niet na? zy zeggen de geheele Misse in 't *Latyn*, behalven dat zy 'er nog eenige Grieksche en Hebreeuwsche woorden onder mengen, als *Kyrie eleyson*, *Christe eleyson*, *Sebaoth*, *Hosanna*, *Haleluja.* Jesus Kristus in tegendeel, wanneer hy het H. Avondmaal hield, sprak alles 't geen hy zeyde in de gemeene tale, om zig aan zyne *Apostelen* verstaanbaar te maken, dat eenvoudige menschen waren; en op dat zy het na hem, op dezelve wyze zouden herhalen.

Wy

Wy besluyten daar uyt, dat het niet genoeg is, om de Misse goet te doen zyn, dat zyeenige goede zaken bevat; want door een regel van het tegendeel afgenomen, konnen wy met meer reden zeggen, dat zy quaat is, om dat men daar in veel bygeloof en afgodery vind, die aan de Kerk veel quaad konnen veroorzaken; een weynig zuurdeeg doet het geheele deeg ryzen, en een weynig vergift besmet een groote menigte vogt, en kan de dood aan een groot getal menschen veroorzaken; gelyk wy in het leven van onzen Spaanschen Paus *Alexander* de VII. gezien hebben. Derhalven worden de zaken die goet zyn, in haar zelfs bedorven en besmet, door het vergift van de afgodery, wanneer zy in de *Misse* geplaatst worden. Eyndelyk, zy word in een vreemde taale gedaan; en dewyl het volk de zin daar van niet bevat, besmetze die geene die 'er by zyn, of ten minsten zy zyn 'er niet door gestigt, nog onderwezen; 't is, als of een vreemdeling, die de taal van 't Land niet verstont, waar in hy zig bevind, na de *Komedie* ging, hy zou 'er zo weynig over voldaan zyn wanneer hy 'er uyt quam, als toen hy 'er in ging, en zou het minste niet konnen vertellen van alles wat daar gezegt was. Dat men zig dan wel wagte, om het *Hoc est Corpus meum* (dat is myn lighaam) op die wyze te geloven, als de Roomsgezinden het begrypen, zo men niet tot een ysselyke kettery wil vervallen, of de Misse als een goddelyke instellinge aan te merken, om 't geene dat zy zeggen, dat men daar in veele goede zaken vind.

Antwoord op de zevende Reden.

De zevende Reden, waar van de *Papisten* zig bedienen, om hunne *Misse* te onderschragen, is, dat de Profeet Malachias daar van gesproken heeft, wanneer hy zegt, *Want van den opgang der zonne tot haaren ondergang enz.* En verder, gelyk wy het in het begin van deze verhandeling verhaalt hebben, wy antwoorden daar op, dat wy door het reukwerk de giften en offerhanden verstaan. De gemeene overzettinge zelfs, die onze tegenstrevers geloofwaardiger als de Hebreeuwsche Text aanmerken, zegt uytdrukkelyk, *Et in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*, dat is, *Men offert en bied aan in mynen name een reyn offer.* De Roomsgezinden besluyten daar uyt, dat men door deze reyne offerhande de *Misse* moet verstaan; dog ik houde het tegendeel staande; dat dewyl de Misse een ontheyliging van het H. Avondmaal is, het geen geschenk kan zyn dat men God aanbied, of aangenaam is; en dat derhalven het reukwerk, waar van *Malachias* spreekt, een geheel onderscheyden zaak is; want 't is geen verzoenende, maar een dankzeggende offerhande, die de gelovigen alle dagen en oogenblikken God moeten aanbidden. Ten anderen, dewyl den Profeet van een avond-offer spreekt, kan het de Misse niet zyn, om dat die nooyt dan 's morgens gedaan word.

't Is de gewoone handelwyze van God, na dat zyn volk zyne Priesters en Vorsten, zyn gramschap door hunne bygelovigheden en afgodery

dery verwekt hebben, hen te verklaaren, dat hy hen zal verlaten, dat hy hen niet meer zal gedenken, dat hy een ander volk zal verkiezen, dat hem getrouwer is, als zy hem geweest zyn. Men kan daar over met *Paulus* raadplegen, die zig met deze woorden uytdrukt: (a) *Maar ik zegge u, en heeft Israel het niet verstaan? Moses zegt eerst, ik zal u tot jaloersheyt verwekken door (de geene) die geen volk (en zyn,) door een onverstandig volk zal ik u tot toorne verwekken.* En *Jesaias* zegt, *Ik ben gevonden van de geene die my niet en zogten, ik ben openbaar geworden den geenen die na my niet en vraagden.*

De Heere zegt ook het zelfde, door den mond van de Profeet *Malachias*; (b) hy verklaart aan de Jooden, dat hy hen verlaat, en zegt tot hen, *Ik hebbe geenen lust aan u, zeyt de Heere der Heyrscharen, en het spys-offer is my van uwe hand niet aangenaam.* En onmiddelyk daar op neemt hy de Heydenen aan, *Maar van den opgang der zonne tot haren nedergang, zal mynen naam groot zyn onder de Heydenen, en aan alle plaatsen zal mynen name reukwerk toegebragt worden.* Hy voegt 'er by, *dat zyn Kerke niet binnen de enge palen van Judea besloten zou blyven, maar haar tot aan het uyterste der aarde zoude uytbreyden.*

Men zag de vervulling van deze Profeetsie, wanneer de Heere zyne *Apostelen* door de geheele werelt zond, om alle *kreatuuren* het *Evangely* te verkondigen. (c) Zo dat *Malachias* de roepinge der Heydenen *geprofiteert* heeft, die na

(a) Rom. X: 19, 20. Deut. XXXII: 21. Jes. L: 15.
(b) Mal. I: 10, 11. (c) Mark. XVI: 15.

een ernstige en opregte bekeering, aan God reukwerk en een reyn spys-offer moesten opofferen, dat is, die hem een geestelyke dienst moesten bewyzen, en hem in geest en waarheyt dienen, niet op dezen berg, nog tot *Jerusalem*, maar door de geheele werelt, gelyk Kristus tot de *Samaritaansche* vrouwe zeyde. (a)

De andere Profeeten van de roepinge der Heydenen sprekende, geven gemeenlyk een geestelyke dienst te kennen. 't Is daar toe, datze hen door de plegtigheden van de wet vermanen; en in plaats van te zeggen, dat alle de volkeren tot God moesten wederkeeren, voorzeyden zy, dat zy na *Jerusalem* zouden opgaan; in plaats van te zeggen, dat alle de volkeren van 't zuyden en van 't oosten, God zullen aanbidden, voorzeggen zy, dat zy de schatten van hun land tot een geschenk zouden aanbieden. En om te kennen te geven, hoe groot en overvloedig de kennisse zou zyn, die God aan zyne gelovigen zoude vergunnen, onder de regeering van Jesus Kristus, zeggen zy, *De dogters zullen profeteeren, de jongelingen zullen gezigten zien, en de ouden zullen droomen droomen.* (b)

De zelve *Malachias*, om te kennen te geven, dat de Heydenen God in geest en in waarheyt zullen aanbidden, zegt, dat zy reukwerk en spys-offer zullen offeren, dat dingen zyn, die God aan zyn volk door de wet belast had, hem aan te bieden; maar hy voegt 'er het nadrukkelyk woord van reyn by, om aan te wyzen, dat dit offer niet vleeschelyk, maar geestelyk zyn moest, na 't geene ik gezegt heb. Wat overeenstem-

(a) Joh. IV: 21. (b) Hand. II: 17.

ftemminge is 'er tusschen zodanigen offer en de Misse, die niet dan een uytvinding van den Duyvel is, en een ontheyliging van 't Heylig Avondmaal des Heeren? De Roomsgezinden brengen nog andere Schriftuurplaatsen ten voordeele van deze uytvinding by; dog men kon op alle deze plaatsen antwoorden, door 't geene wy over die van *Malachias* hebben bygebragt.

Antwoord op de agtste Reden.

De agtste Reden, waar van onze tegenstrevers zig bedienen, om hunne *Misse* te wettigen, is op het groote goed en de groote voordeelen gegrond, die men 'er van ontfangt; zo zy door deze voordeelen een tydelyke winst verstaan, hebben wy 'er niet tegen in te brengen. Ik weet wel, dat zy alle Jaaren onnoemelyke zommen van het *Theater* van deze *Komedie* trekken, en men kan 'er een wytloopig verhaal in myn eerste Deel van zien, alwaar ik van de Misse spreke enz. Dog wy zullen aanstonts bewyzen, datze door deze voordeelen iets anders, dan een tydelyk gewin verstaan; en 't is om zulk slag van ondeugende en laffe redenen, dat zy besluyten, dat wy ketters en honden zyn, erger dan *Jooden* en *Turken*, om op zulken schrikkelyken wyze godtslasteringe te bedryven, als wy tegen de Misse doen, die Jesus Kristus heeft ingestelt, die zyn Apostelen gedaan hebben, en die de geheele *Katholyke* Kerk tot nu toe geoeffent heeft.

Zy zeggen, dat behalven de offerhande en 't slagt-offer, dat de Zaligmaker van zyn lighaam en bloed aan het kruys gedaan heeft, tot verge-

vinge van onze zonden, om ons met God te verzoenen, en om ons het eeuwige leven deelagtig te maken, hy aan de Priesters als opvolgers van de *Apostelen* belast, om brood en wyn in de Misse te heyligen, en te verzelfstandigen in 't lighaam en bloed van Jesus Kristus, om aan God den Vader dit lighaam en bloed op te offeren, tot vergevinge der zonden, en om van hem alles te verkrygen, dat ons zo na lighaam als na ziele nodig is.

Wat grooter goed, zeggen zy, zou men konnen hoopen? zy voegen 'er by, dat deze offerhande groot voordeel aan de dooden verschaft, datze de kragt heeft om de pyn te verzagten, die ze te ondergaan hebben, en die zy dadelyk in het Vagevuur moeten uytstaan; gelyk wy reets gezegt hebben, van de *Historie* spreekende, die *Damascenus* van *Makarius* verhaalt. Om alle de voordeelen van de Misse in haar uytgestrektheyt te weten. die veele in getal zyn, heeft men maar de Getyde-boeken in 't Spaans te lezen, alwaar men onder anderen dit zal vinden:

Ten 1. Is de Misse in verdienste, het lyden van Jesus Kristus gelyk.

Ten 2. Wie de Misse hoort, zal dien dag niet blind worden.

Ten 3. Hy zal geen quade dood sterven.

Ten 4. Hy zal niet verdoemt worden enz.

Dit alles, zeggen de Roomsgezinden, is uyt de schriften van *Chrysostomus*, *Augustyn en Hieronimus* getrokken. 't Zyn geloofs-artykelen, die de *Inquisiteurs* van *Spanje* over verscheyden jaaren, in de Getyde-boeken, die een gedeelte van den Goddelyken dienst uitmaken, hadden laten inlassen, en zo men 'er die nu uytgenomen heeft,

heeft, 't is om dat het volk des zelfs valsheyt begon te ontdekken, en eyndelyk zulken botten en verfoeyelyken bedrog, als dit is, moede wierd.

Maar wat ons belangt, wy konnen met alle zekerheyt zeggen, dat de *Misse* in plaats van goet te doen, veel quaat veroorzaakt, gelyk wy in 't vervolg zullen zien.

Ik stelle dan vast, dat de *Misse* veele ongeregeltheden en veel nadeel veroorzaakt heeft, en dat bygevolg het een afgryzen moet wezen, voor elk een, die een opregte begeerten heeft, om Godts aangezigte te zien.

Onder alle de nadeelen, zal ik zeven van de voornaamste bybrengen, die ik my verbinde te bewyzen.

Voor 1. de *Misse*, ontheyligt het Heylig Avondmaal, van den Zaligmaker, om dat ze zyn lyden en dood verkleynt en vernietigt.

2. In de Misse roepen de Roomsgezinden, de heyligen aan, die dood zyn.

3. Deze heyligen hebben daar plaats als voorbidders.

4. De Priesters, die de Misse doen, 't zy datze de meening hebben, om ze te zegenen, of datze die niet hebben. Het volk dat dezelve bywoont, maakt zig aan Afgodery schuldig.

5. De *Misse* wettigt, behalven de Afgodery, in de *Transsubstantiatie* veele andere misbruyke als daar zyn de aanbiddinge der beelden, en de uytvinding van 't Vagevuur, dat een regte beurse snyding is.

6. In de misse beroven de Priesters het volk, van het halve *Sakrament*, hoe wel zy hen nog de andere helft niet dan zelden, en zonder Godsvrugt geven.

 7. Men

7 Men doet de *Misse*, in een vreemde tale, die het volk niet verstaat, en zy gaat met gebaarden en met een gelaat vergezelt, die zo koddig zyn, dat dit alles bequamer is om te laghen, dan Godtsvrucht te verwekken. Wy zullen de wezentlykheyt van deze zeven schandelykheden, in dezelve order aantoonen, als die wy opgetelt hebben.

Eerste schandelykheyt. De Misse ontheyligt het *Sakrament* van 't H: Avondmaal om datze het lyden en de dood van den Zaligmaker onteert. En in der daat, dewylze ingestelt is, om daar door alle dagen hondert duyzenden van offerhanden te doen; waar toe dient het anders, dan om het lyden van Jesus Kristus te doen veragten, waar door hy zig zelven aan Godt zynen vader tot een offerhande heeft opgeoffert? wie zal durven hoopen, door zyn dood gekogt te zyn, zo hy een nieuwe vrykoping in de *Misse* bespeurt? wie is 'er, die zal geloven, dat zyne zonden hem vergeven zyn, uyt kragt van de verdiensten van de Zaligmaker zo hy in de *Misse* een nieuwe vergiffenisse der zonden ontdekt?

Tweede schandelykheyt. De aanroeping is een dienst die men niet dan aan God alleen schuldig is, om dat het in hem alleen is, dat wy geloven. Hoe zeyt Paulus *zullen wy* (a) *aanroepen in wien wy niet geloovt hebben*? zo dat de aanbidding, het gelove op het woord Godts gegrond, vooronderstelt, men zingt in de *Misse* het *Symbolum* van *Nicen* 't welk met het *Credo in Unum Deum*, is gelove in een, dat is een *eenig God*, begint. Zo wy dan in een eenig God moeten gelo-

(a) Rom, X: 14. (*) Joel II. 32.

geloven, 't is ook een eenig God, die wy moeten aanroepen; en zo deze aanroepinge in den gelove geschied belooft God ons te verhooren. (*) *Wie den naame des Heeren zal aanroepen, zal ontkomen*, 't geen *Petrus* en *Paulus* verklaren, door, *zal zalig worden.* (b)

Daarenboven moet men een Godt aanroepen om reden als volgt. 't Is niet danaan de waaragtige God, dat men offerhande schuldig is. De Roomsgezinden zelfs konnen het niet ontkennen. De aanroeping is een offerhande, gelyk *David* dezelve noemt (c) *offert God lof.* Of volgens die Overzettinge *offerhande des lofs.* 't Is dezelve offerhande, die *Paulus* (d) en de Profeet *Hoseas* ons belasten, aan God te doen, daar uyt volgt, dat gelyk de aanroeping een offerhande is, het zelve niet dan alleen aan God moet gedaan worden.

Dog de Roomsgezinden hebben *de Fonteyne des levenden waters verlaten en gebrokene bakken uytgehouwen, die geen water hebben.* Zy hebben opgehouden den Heere aan te roepen om hunnen dienst aan de Heyligen te bewyzen en zomtyts zelfs aan Heyligen, die men niet kent, of die mogelyk al in de Hel branden; wy hebben 'er een voorbeeld van in het gebed van St. *Roch* te *Sivilie* met de krone van de maagd *Maria* gedrukt, in het jaar 1581 door *Jan Gutierez*, dit gebed is in deeze woorden bevat.

God die aan de welgelukzalige St. Roch een patent verleent heeft, dat een Engel hem bragt en waar in geschreven stond dat die hem aanroepen niet van de

 pest

(a) Hand. II: 24. Rom. X: 13. (b) Psalm L: 14. (c) Hebr. XIII: 15. (d) Hosea XIV: 3.

pest zoude worden bezogt enz. Ik verhale dit gebed niet, dan om te onderſteunen 't geen ik van de aanroeping der *Papiſten* zegge, men kan uyt hunne *Miſſen* veele voorbeelden van dezen aard te voorſchyn brengen, want in alle de gebeden, die zy aan hunne Heyligen doen, wat doen zy anders dan hen aanroepen, en bidden, van te doen, 't geen zy van hen affmeeken. Daar is geen een plaats, nog in het Oude of Nieuwe *Teſtament* waar in God ons belaſt, om zig tot iemand anders dan tot hem te vervoegen. *Roep my aan* zeyt hy, *in den dag der benautheyt, en ik zal 'er u uythelpen en gy zult my eeren.* Hy heeft noyt gezegt roep zodanigen Engel, zodanigen Heylig, *Abraham*, *Samuel*, *David* enz. aan.

Wanneer de *Apoſtelen* aan Jeſus Kriſtus (a) verzogten hoe zy moeſten bidden, belaſte hy hen niet, zig aan zyn moeder of eenigen Heyligen te vervoegen. Hy belaſte hen God aan te roepen en te zeggen *Onze Vader*, om dat het aan hem alleen is, dat zy hunne ſmeekingen moeten doen, om alles wat wy, zo na lighaam als na ziele van noden hebben. Derhalven, alzo 'er geen gebod is 't welk verpligt om iemant anders dan God alleen aan te roepen, is 'er ook geen voorbeeld in het Oude nog Nieuwe *Teſtament* dat een gelovige zig tot iemand anders dan tot God alleen vervoegt heeft.

Het is zeker, dat wy de voorwerpen van zyn goetheyt, van zyn liefde en van zyn magt zyn, en dat waar wy ons ook bevinden al was 't in den buyk van den Walviſch, of in den vuurigen oven, zo wy hem aanroepen, hy ons zal ver-

(a) Lukas XI: 1. Matt. VI: 9.

verhooren Wy konnen het zelfde niet van de Heyligen zeggen, wiens goetheyt liefde en magt bepaalt zyn. Daar is niemandt dan God alleen die oneyndig en over al tegenwoordig is, daar de Heyligen eyndige wezens zyn, die zig over al niet bevinden en die by gevolg nog onze gebeden niet konnen hooren, nog onze wonden en ellenden kunnen zien.

Dewyl wy tegenwoordig, de aanroeping die men gemeenlyk het gebed noemt, verhandelen, vinde ik goet, om het niet te vergeten in 't voorbygaan daar van iets te zeggen.

Het gebed is een zekere onderhandelinge, of een gemeenzame vervoering die een gelovige ziele, met God houd, om alle zyne behoeftens voor hem open te leggen; overtuygt zynde, dat hy als Heere, het verhaal daar van wel zal willen aanhooren, en als Vader hem de genade zal willen bewyzen, daar in te voorzien, gelyk hy ook in der daat doet. Het gebed is eene opheffinge van de ziele tot haar God. 't Is een ladder langs welke de ziele uyt dezen afgrond der ellende alle de Hemelen doorboort, in zig zelfs voor God vertoont, aan wie zy alle hunne behoeftens open leyt, met hoope, dat hy als een goed vader hem wel zal willen helpen.

Deze ladder is van vier ſporten te zamen geſtelt.

1. De noodzakelykheyt verpligt ons, om te bidden.

2. God belaſt het ons.

3. Zyn belofte verzekert ons, dat wy verhoort zullen worden.

4. Het geloof verkrygt, 't geen men door 't Gebed verzoekt.

1. Den menſch is van natuuren, zo boos, zo

 trots

trots en zo hoogmoedig, dat zo hy zig door de nood niet geperst vond, hy zig noyt voor God zou willen vernederen, nog hem zelfs aanroepen, dit is het dat *David* doet uitroepen. (a) *'t Is goet dat gy my verdrukt*, *of* verneedert hebt, en een weynig hooger. *Eer ik verdrukt wierd, dwaalde ik.* Het goede dan dat *David* uyt deze verdrukking genoot, en dat alle Kristenen daar uyt moeten trekken, is, dat hy verpligt wierd, zig te vernederen voor God, en hem aan te roepen. Dit is het, dat de Heyligen doen, die zig door verdrukkingen en elienden genoodzaakt vinden, zy erkennen de beledigingen, die zy tegen zyn Goddelyke Majesteyt bedreven hebben, en smeken hem om vergiffenisse van de zelve: zy roepen hem aan, naar 't voorbeeld van *David* welke zeyde, *wanneer ik in benauutheyt was hebbe ik den Heere aangeroepen en hy verhoorde* my; maar wanneer de Godlozen verdrukt worden, lasteren zy God: zy vervallen tot wanhoop en dit is het kenmerk, dat hen van de ware kinderen van God onderscheyt.

De tweede Sport, is, dat de Heere ons belast, hem te bidden. *Roep my aan* zegt hy, *in den dag der benaauwtheyt.*

De derde is, de belofte die hy doet, van ons te verhooren, dus is wanneer God onzen *David* belast, hem aan te roepen, hy hem belooft, uyt zyn benaautheyt te verlossen; en hy voegt 'er by; dat wanneer de verdrukte den Heere aanroept hy hem een groote dienst bewyst, gelyk hy door deze woorden te kennen geeft. *en gy zult my eeren* en gelyk hy elders zegt: (b) *Hy zal my aanroepen*

(a) Ps. CXIX: 71. (b) Ps. L: 15. XCI: 15.

roepen en ik zal hem verhooren, ik zal met hem zyn in zyn benaautheyt, ik zal hem 'er uyt verlossen, en hem verheerlyken. De H: Schrift verzekert op verscheyde plaatsen, dat wie *den naame des Heeren zal aanroepen, zalig zal worden*; dog men vind daar in geen plaats, alwaar bystand of zaligheyt belooft werd, aan hem, die zig elders, dan tot God begeeft.

De vierde is, dat men door het geloof verkrygt 't geen men verzoekt. Jesus Kristus zeit (a) *alles wat gy biddende begeert, geloofst dat gy ze ontfangen zult, en zy zullen u geworden.* De Koninklyke Profeet had dit geloof, wanneer hy zeyde (b) *de Heere zal my verhooren wanneer ik hem zal aanroepen.* Den Apostel *Paulus* bevestigt deze waarheyt, door verscheyden voorbeelden in de brief aan de *Hebreuwen*, dat men zig de moeyte geve om het geheele (c) Kapittel te lezen waar in daar van werd gesproken, men zal daar een levendige uytdrukking van de kragt en 't vermogen van 't geloof, vinden, zonder het welke *'t onmogelyk is God te behagen.* Zo die geene die God aanroept geen opregt eenvoudig en reyn harte heeft, is het zeker, dat hy niet verhoort zal worden, gelyk men weet dat *Ezau* niet gedaan wierd, hoewel hy met tranen bad, nog ook *Saul* en veele andere, die dubbelhartig waren, om dat 'er niet dan 't geloove was, dat hen kan volmaken, 't is dan door het geloove, dat wy verkrygen, 't geen wy afbidden, het bevel om te bidden, komt van God en niet van het schepzel. 't Is God zelfs en geen schepzel dat belofte

(a) Mark, XI: 2. (b) Ps. IV: 4.
(c) Heb. XI.

belooft heeft ons te verhooren, in onze gebeden. Het gelove 't welk ons doet verkrygen, 't geene wy van God verzoeken, is een geloof, dat wy op hem, en niet op de schepzelen hebben, wy mogen dan, en met veel reden besluyten, dat deze Geestelyke ladder, ons niet tot de schepzelen; maar alleen tot den Schepper en Almagtigen God opleyt. Laten wy *ons* derhalven tot hem alleen vervoegen, dewyl hy het alleen is, die wy moeten aanroepen en daar door zullen wy verzekert zyn, niet beschaamt te zullen werden. Dien Almagtige God, doe ons die genade dat wy ons gebrek gevoelende, hem opregt aanroepen, met dit vertrouwen, dat hy ons uyt kragt van zyn goetheyt, beloften en de offerhanden die zyn eenige Zoon, hem heeft opgeoffert, om ons met hem te verzoenen, ons zal verhooren. *Amen.*

Derde schadelykheyt. Daar is geen *Misse* die niet vol is, van de tusschen sprake der Heyligen. De Priester zelf die ze doet, matigt zig een *Titel* aan, van Middelaar en tusschenspreeker by God, ten voordeele van die geene, voor wie hy die doet, 't zy doode of levendigen. Hy bid niet alleen voor de menschen maar ook voor Jesus Kristus, smeekende den Vader van ze te ontfangen, en aan te nemen gelyk hy de offerhanden van *Abel*, *Abraham* en van *Melchisedeck* gedaan heeft. ô schrikkelyke lastering! onverdragelyke hoogmoet van een Priester! Een schelm geeft voor, Middelaar tusschen God en God te zyn! wie kan Godloosheden van dezen aard aanhooren, zonder van schrik te trillen? wy weten, dat'er geen andere Middelaar is, dan Jesus Kristus, alleen.

Om 'er van overtuygt te wezen moet men maar aanmerken, dat hy, die middelaar, moet wezen ook aangenaam aan de twee *partyen* moet zyn, die hy wil verzoenen; want zo hy gehaat is, van de eene zal hy geen invloed op zyn gemoed hebben, om dat hy hem verdagt zal voorkomen; derhalven is 't volstrekt noodzakelyk, dat de menschen om met God verzoent te worden, die zy beledigt hebben, een tusschenspreker, een *Advokaat* en een Middelaar hadden, die te gelyk waaragtig God en waaragtig mensch is: want zo hy aan de eene zyde, niet dan mensch was, zou het een Schepzel zyn, in zonden, gelyk de andere ontfangen, en zyn Middelaarschap zou van geen uytwerkinge by God, wezen, aan de andere zyde, zo hy God en geen mensch geweest was, zou hy door zyn dood aan de Goddelyke geregtigheyt niet hebben konnen voldoen, gelyk onzen Middelaar en tusschensprake Jesus Kristus door zyn dood betaalt heeft; alles wat den mensch aen deze regtvaardigheyt verschuldigt was. Daarenboven dewyl de zonde een oneyndig gevolg is, om dat ze tegen een oneyndig God bedreven, zynde, was 't nodig, dat dit *rantsoen* ook oneyndig was en dit is het, dat *Kristus* deze oneyndige tusschenspreker, God en mensch overvloedig betaalt heeft.

Daar is dan geen andere tusschenspreker of andere Middelaar dan Jesus Kristus, om van God den Vader vergiffenis der zonden te verkrygen; *Want gelyk 'er* volgens de taal van *Paulus*, (a) *niet dan een God is, zo is 'er ook maar een Middelaar tusschen God en den mensch, de mensche Jesus Kristus, die ook God is te pryzen in der eeuwig-*

(a) 1. Tim. II: 5.

eeuwigheyt. 't Is de eenige Middelaar, van het N. T. gelyk *Paulus* getuygt, op verscheyde plaatsen in zynen brief aan de *Hebreuwen.*

Wy konnen hier herhalen 't geen wy van de aanroeping gezegt hebben; dewyl 'er geen gebod van God, nog voorbeeld in het Oude en Nieuwe *Testament*, is, dat eenig gelovige tot tusschenspreker is gestelt, is het zig strafschuldig te maken om wyzer dan God te willen wezen; en men moet gek zyn om beter brood te zoeken, dan dat van tarw gemaakt is; want waarom het zekere voor het onzekere te laten vaaren Het woord van God verzekert ons, dat Jesus Kristus onze tusschenspreker is met uytsluytinge van de heyligen, is het dan niet in 't geloof omtrent de H: Schrift te kort te schieten, om een andere Middelaar op te zoeken als die ze ons voorstelt? wy moeten weten dat *alles wat niet in den geloove geschiet, zonde is* gelyk ons *Paulus* in zyn brief aan den (a *Romeynen* verzekert en aan de *Hebreuwen* (b) schryvende, zeyt hy, *zonder Gelove is 't onmogelyk God te behagen*, laat ons dan besluyten, dat Kristus onze eenige Middelaar en tusschen spreker is, en dat men onzinnig moet zyn, anders vast te stellen, gelyk de *Papisten* in hunne misse doen, die zig vleyen daar door vergiffenisse van hunne zonden te zullen verkrygen: dewyl Jesus Kristus dit overvloedig gedaan heeft door zyn lyden en dood, waar door hy met regt den naam van Middelaar, *Advokaat* en tusschen spreker bekomen heeft.

Dit is het dat *Johannes* bevestigt, wanneer hy zeyt (c) *Myne kinderkens ik schryve u deze dingen toe,*

(a) Rom. VI: (b) Hebr. IX: 6.
(c) I. Joh. II: I.

toe, op dat gy niet en zondigt maar zo iemant gezondigt heeft, wy hebben een voorſpraake by den Vader namentlyk Jeſus Kriſtus den regtveerdigen. Zo 'er meer dan een *Advokaat* was, men behoeft niet te twyfelen, of Johannes zou gezeyt hebben, wy hebben *Advokaaten* en dat hy ze genoemt zou hebben, maar overtuygt zynde dat'er maar een was, zey hy, wy hebben een voorſpraak en om hem beter aan te wyzen, voegthy 'er by *Jeſus Kriſtus den regtveerdigen*, en door dit bywoord van *regtvaardige* ſluyt hy, alle andere menſchen uyt, die van natuuren kinderen des toorns zyn, (a) *in zonden ontſangen en in ongeregtigheyt gebooren* de Zatan had in de kerk verduyſtert (om zo te ſprecken geduurende verſcheyden jaren zulken heylzamen en trooſtelyken leere begraven, welke mede brengt, dat Jeſus Kriſtus, is, en altyt zal zyn, onze eenige Middelaar en voorſpreker) onder alle de Roomsgezinden, zyn 'er weynig die noyt, of met eenige ziekte bezet zynde, om Jeſus Kriſtus denken, en die hem verzoeken om hunne tuſſchenſpreker by zyn vader te zyn, Zommige roepen een heylig, andere de Maagd of haar beeld aan, en elk vervoegt zig by den heylig, volgens zyn blinde gewoonte, aan wie hy gewend is, en aan wien hy de zorg van zyn lighaam, en ziele heeft overgegeven, zo dat hy 'er zyn *Advokaat*, zyn Middelaar, en met een zyn God van maakt, want wanneer zy zig in hunne Godtsdienſtplegingen, na eenig heylig begeven, is 't gemeenlyk om hem te bidden hen van de ziekte te willen verloſſen waar mede zy bezet en hen uyt de nood te trekken waar in zy zig bevinden. Zy bidden niet dat deze hunne

(a) Pſalm. LI.

hunne tusschen spreekers zullen zyn, maar treden regt toe, om het van dezelve te verzoeken, even eens, als of dezen Heylig een gelyke magt als Godt hadde. Daar zyn 'er zelfs onder, die voor zodanige doorgaan, welkers zielen in de Hel zyn, gelyk men onder de Pausen ziet. *Herman* van *Ferrare* is *gekanoniseert* en voor een Heylig geduurende, den tyd van xxx Jaaren, aangemerkt: zo dat die van zyn land, geduurende al dien tyd hem als hunnen *Advokaat* en tusschenspreeker, by God hebben aangemerkt; dog niet tegenstaande al zyn heyligheyt, was *Bonifacius de* VIII zo ras geen Paus geworden, of hy verklaarde, dat hy verdoemt was; en liet zyn ligham op graven en verbranden in tegendeel zyn 'er andere Pausen geweest, die de zodanige *gekanoniseert* hebben die hunne voorzaten als Ketters hadden veroordeelt, *Hieronimus* en Paus *Damasus* hadden Paus *Liberius* van *Arrianery* beschuldigt nogtans heeft *Gregorius* de VII, hem voor een Heylig verklaart.

De Roomsgezinden vervoegen zig wegens tantpyn, aan *St. Polonia*, voor quade oogen, roepen zy *St. Lucia* aan, voor een quade keel *St. Blasius*, voor de pest *St Roch*, zy gaan nog verder zy doen *Maria Magdalena* tot koppelaarster dienen, in hunne onkuysche begeertens, de onvrugtbare vrouwen, vervoegen zig aan de *Reus St. Kristoffel* wiens legende voor *Fabelagtige* verklaart, uyt het *Breviarium* geschrapt is, uyt last van *Paus Pius* de III, gelyk wy in het leven van *Marcel* hebben aangemerkt (a)

Elk Koninkryk, yeder *Provintzie*, yder Stad, yder Klooster, yder Kerk, yder Kapel, yder Kluy-

(a) *Zie het twede Deel van deze History.*

Kluysenaars hut, yder Huys, elke hoek van de straat, yder persoon zelfs onder de Roomsgezinden heeft zyn beschermer, zyn *Patroon* en Heylig of liever zyn God; 't is tot dezen Heylig, dat zy in hunne verdrukkingen toevlugt nemen, zonder aan God of aan zynen Zone Jesus Kristus te denken, 't is ook om de zelve reden, dat de Profeet *Jeremias* (a) zig over het land van *Juda* beklaagde wanneer hy zeyde, *na het getal uwer steden zyn uwe Goden.*

Gelooft zy de Heere die door zyn barmhertigheyt, ons de genade heeft willen bewyzen, om in de Koninkryken van *Groot-Brittanje* en *Ierland*, deze verwonderbare, en troostelyke leere, te vernieuwen, en te herstellen die onder de Roomsgezinden, nog in de duysternissen van de onwetentheyt begraven leyt, deze leere zeg ik die ons Leeraart, om niemant dan God den Vader, en zynen Zone Jesus *Kristus* met deze verzekertheyt aan te roepen, op de getuygenissen van de H: Schrift gegrond zynde, dat 'er geen andere in den Hemel nog op de aarde is, bequaam zynde om ons te helpen of ons van onze tydelyke of geestelyke bezoekingen te verlossen, gelyk den Profeet *David*, ons in verscheyden plaatsen van zyne *Psalmen* te kennen geeft.

Ik kan niet nalaten, alhier in 't voorbygaan de zamenspraak te verhalen die een Edelman eens met een Leeraar in de Godgeleertheit hadden, dezen Edelman zey onder anderen, aan de Godgeleerde, dat Jesus Kristus tegenwoordig ook onze *Advokaat* was, 't geen de Geestelyke als een wonderspreuk en als een nieuwe leere aanmerkte om dat hy noyt diergelyken voorstel gelezen nog gehoort had.

(a) Jer II; 28.

Den Edelman over de verwondering van den anderen verbaast staande, bragt hem de plaats van *Johannes* by, om te bevestigen 't geen hy beweert had; welke zegt, *wy hebben een voorspraake by den Vader namentlyk Jesus Kristus den Regtveerdigen*; die van *Paulus* welke zegt, van den Zaligmaker spreekende *welke ter regterhand Godts zit, en voor ons bid* (a) *en* op een andere plaats, (b) *Waarom hy ook volkomentlyk kan zalig maken die door hem tot God gaan. Alzo hy altyt leeft om voor haar te bidden* Deze Godgeleerde wist zeer wel, dat de Heyligen volgens het gevoelen der *Papisten*, *Advokaaten* zyn maar dat Jesus Kristus dit ook was, was voor hem een onbekende leere en hy geloofde dit niet. Zo hy, dan, een Leeraar in *Israel* zynde van deze dingen onkundig was, waarom verwonderen wy ons dat dit aan het arme onwetende volk onbekent is? waarom zullen wy verwondert staan, dat oude eenvoudige wyven, hier niet van weten. Wanneer ik zegge, dat 'er geen andere tusschenspreker dan Jesus Kristus is, ik versta het voor zo verre het de vergevinge der zonden aangaat; want anders zyn wy alle verpligt, om voor elkanderen te bidden, 't is op deze wyze dat Paulus zig aan de gebeden van die geene, aan wie hy schreef, beveelt, gelyk hy ook belooft Godt voor hen te bidden.

Zo een Priester dan zeyde, dat hy in de Misse God, gelyk de *Apostelen* deden, bad, zou zyn Gebed in den gelove gedaan, goet wezen; maar de onbeschaamtheyt en de stoutheyt te hebben om zig den *Tytel* van tusschenspreker aan te matien, en zyn offerhande te verkoopen, als of het van een gelyke prys, met die van het lyden, en

(a) Rom. VIII: 33. (b) Heb. VII: 25.

en de dood van Jesus Kristus was, is een snode misdaat, is een onverdragelyke trotsheyt. Dat de Priesters, hen dan voor God beginnen tevernederen, dat zy God de eere geven, die alleen hunne zonden door de tusschensprake en door de verdienste van zyn dood en lyden kan vergeven.

Vierde schadelykheyt. De vierde schadelykheit die wy zeggen, dat de *Mis* veroorzaakt, is, om dat de Priester dieze doet en 't volk dat ze aanhoort zig aan afgodery schuldig maken, wy hebben in het begin, van ons twede deel de leelykheyt van deze zonde reets aangetoont, dat God daar van meer afschrik heeft, dan van alle de andere. De Roomsgezinden beweeren, dat de Priester die de *Ordre* ontfangen heeft, om de Misse te doen, van Jesus Kristus en van den Paus zyn Stedehouder de magt en 't gezag verkregen heeft, met het uytspreken van de woorden der zegening. *Hoc est enim corpus meum* op een behoorlyke wyze, en met een oogmerk om het te zegenen, dat hy, zeg ik, de magt ontfangen heeft om het brood te verwisselen, te verkeeren, te veranderen, of gelyk zy het liever willen noemen *te Transsubstantiezeren* in het lighaam van Kristus en de wyn in zyn bloed, zo dat, hoe Godloos een Priester ook mag zyn, hoewel hy leeft in doodelyke zonden, gelyk de meeste doen, zelfs vooronderstelt zynde, dat hy de snoodste schelm van de werelt is, heeft hy, zeggen ze nogtans, het gezag om Jesus Kristus, uyt den Hemel te doen nederdalen, wanneer hy deze woorden uytspreekt *Hoc est enim corpus meum* en hem de plaats doen nemen, die brood en wyn voorheenen besloegen, en wel zodanig, dat 'er geen brood nog

wyn meer overig blyft, waar van het wezen ten eenemale vernielt is, maar alleen het lighaam en bloed van Kriſtus die daar is, om my van hunne eygene ſpreekwyzen te bedienen waaragtig, dadelyk, lighamelyk, vleeſchlyk, van de zelve grootte, dikte en uitgeſtrektheyt als hy aan het kruys was, toen hy daar aan was vaſtgeklonken, zie daar wat de Leere der *Papiſten* is, die ons als Ketters veroordeelen, en ons door ſwaard en vuur, op een veel wreder wyze vervolgen, als of we Joden of Turken waren, alleen om dat we dingen weygeren, te geloven, die onze verbeelding te boven gaan, behalven dat wy ze regtdraats tegen het woord van God ſtrydende bevinden, en aanlopende tegen 't geene de oude Kerk Leeraren, geleeraart hebben, gelyk wy zullen bewyzen.

Dog zy hebben het verdriet te zien, dat 'er een magtiger arm dan de hunne is, om ons te beſchermen gelyk hy tot nog toe gedaan heeft en gelyk wy hoopen, dat hy in 't vervolg doen zal. Om dan wat byzonderder te verſtaan, van waar deze afſchuwelyke leere haar oorſprong genomen heeft, hoeft men haare nieuwe *Koncilien* maar te lezen, waar in de Pauſen door middel van hunne *Legaten* op een geweldadige wyze de voorzittinge gehad hebben, men heeft, alleen maar hunne *Dekreeten*, *Dekretalen*, *Zeslingen* de (a) *Conſtitutien* van *Klemens* de V. en hunne (b) *Extravaganten*, te lezen men zal daar in zyn nieusgierigheyt konnen voldoen; maar aan de andere kant zo men de H: Schrift leeſt, is het

(a) Clementines.

(b) *Zynde zekere Conſtitutie van Paus Sixtus de V. en eenige andere.*

is het zeker, dat men daar in niets zal vinden, dat deze leere onderſchraagt, nog eenige plaats die dit ſlag van wonderwerken beveſtigt.

Scotus een van de voornaamſte *Pilaren* van de RoomſcheKerk hoewel een nieuwe ſchryver zeyt, ,, Dat ſchoon een Prieſter, niet met de Prieſter- ,, lyke klederen bekleet was die tot het doen der ,, Miſſe geſchikt zyn, Schoon hy niet in den ,, ſtaat der genade mogt zyn, ſchoon hy niet voor ,, den Autaar mogt ſtaan, zo hy de vyf woor- ,, den van de zegening uytſprak, of alleen vier, ,, wanneer men 'er het woord *enim*, *want*, af- ,, nam, voornamentlyk het brood dat op de ,, markt of in de bakkery gevonden word, en ,, boven al de wyn die in een kelder is, met ,, een oogmerk om het te zegenen, alle het brood ,, en de wyn zou van dit oogenblik af verandert ,, en in het lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus, ,, *getransſubſtantieert* zyn.

Dewyl *Scotus* van de *Franſiskaner-order* was hebben de *Jeſuiten* om zyne Schriften ſwart te maken zyn leven uytgegeven in een boek dat zy in 't ligt gebragt hebben, waar in zy zeggen, ,, dat men hem dood gevonden heeft, in de ,, kelder van het Klooſter, aan de zyde van een ,, vat wyn, met de vinger aan de mond, en om ,, met hem en zyn gevoelen te ſpotten, voegen ,, zy'er by dat hy waarſchynelyk ' al de wyn in ,, de kelder zal gezegent hebben, en een voor- nemen had om aldaar te blyven tot dat hy ze alle had uytgedronken: maar dat een te grooten *Doſis* van zyn nieuw *Sakrament* genomen hebbende, hy door een opregte yver voor dit Goddelyk vogt geſtorven was enz.

De *Fransſiskanen* over deze ſpotterny, getrof-

fen zynde, vertelden; om hen over de *Jesuiten* te wreeken, een koddige *Historv* van hunnen ſtigter *Ignatius Loyola*, (a) die ik tot een andere gelegentheyt ſpaare. De *Papiſten* brengen verſcheyden redenen by, om hunne leere van de *Transſubſtantiatie* te bewyzen, als I. de Almagt van God, zo dit opperſte wezen zeggen zy, Hemel en Aarde met alles wat 'er in is uyt niet heeft konnen Scheppen, hoeveel gemakkelyker zou hy de eene zaak, in de andere niet konnen verzelfſtandigen.

Ten II. Dewyl Jeſus Kriſtus de onfeylbaare waarheyt is, moet volgen, dat het geene hy heeft gezeyt, zodanig moet wezen als hy 't verklaart heeft, en dewyl hy zeyde, *Hoc eſt corpus meum* moet men 't zelve even eens verſtaan, en bygevolg het brood is geen brood meer, maar 't is in het lighaam van Kriſtus verandert.

III. brengen zy plaatſen, uyt de Leeraren enz. getrokken, by; maar zo wy op deze drie bewysredenen zullen antwoorden, my dunkt dat wy gemakkelyk overhoop zullen konnen ſtoten alles wat zy ons omtrent dit ſtuk zullen tegenwerpen.

Antwoord op de eerſte reden.

Wat de Almagt van God aangaat, wy zullen ons wel wagten dezelve te ontkennen, wy belyden dezelve met meer geloof als de *Papiſten* doen, wy belyden van gantſcher harte, 't geen in het *Symbolum* gezegt word, *Ik geloove in God den*

(a) *Lib. 4. Sentent.*

den Vader den Almagtigen. Alles wat wy zeggen, is, dat hoewel God een zake kan doen. Daar uyt niet volgt, dat hy 't in der daat doet, en dat het een grondregel, is, by alle de *Filosofen* aangenomen dat, *de potentia ad actum non valet consequentia.* dat is, *van de magt tot de daad, moet men geen besluyt maken.* God zou de gcheele aarde, door zyn Almagt konnen overstroomen; gelyk hy ten tyde van *Noag* gedaan heeft; want de ondeugt en Godloosheyt, die tegenwoordig regeert, is niet minder maar meerder, als ze toen was, niet tegenstaande dit alles, weten wy, dat hy ons niet zal overstromen, om dat hy 't aan dezen *Patiarch* belooft heeft, wanneer hy zeyde (a) *ik rigte myn verbond op met u dat niet meer alle vleesch, van de wateren des vloets zal worden uytgeroeyt.* En God dit verbond willende, verzegelen gaf den regenboog tot een teken enz.

't Is om de zelve reden, dat 'er nog gezeyt werd, dat (a) *God aan de wateren palen gestelt heeft, die zy niet zullen overtreden, en dat zy niet meer zullen wederkeeren om de aarde te bedekken.* En God van de Zee tot *Job* spreekende, zeyt, *Doe ik voor haar met myn besluyt (de aarde) doorbrak en zette grendel en deuren, ende zeyde tot hier toe zult gy komen en niet verder, en hier zal hy zig stellen tegen den hoogmoed uwer golven.* Dat alles toont aan, dat hoewel God door zyn volstrekte magt, de aarde voor de twedemaal kan overstromen, hy het nogtans niet doen zal.

Wy zeggen dan, dat Jesus Kristus, in waarheyt de zelfstandigheyt van brood zou konnen vernietigen, en zig daar in *transsubstantieeren*; dog

(a) Psalm. CIV: 9. (b) Job XXXVIII: 10.

het is zeker, dat hy 't niet zal doen, dat hy aan de regterhand zynes Vaders, zal blyven, in den Hemel, en met het vleesch dat hy uyt de Maagd Maria heeft aangenomen zal hy niet op aarde nederdalen, dan wanneer hy zal komen om te oordeelen levendigen en dooden. Dit is het dat hy zyne Leerlingen heeft willen onderregten, wanneer hy tot hen zeyde (a) *de armen hebt gy altyt met u maar my en hebt gy niet altyt*, in der daat XL. dagen, na zy opstanding voer hy ten Hemel, alwaar hy is gaan zitten aan de regterhand zynes Vaders, 't Is daarom ook, dat *Petrus* in een Leerrede, die hy tot *Jerusalem* deed, zeyde, *welken den Hemel moet omvangen tot den tyd van de wederopregtinge van alle dingen die God door de mond van zyne H: Profeeten van het begin des werelts af verkondigt heeft*, En van de Geloofsartykelen, in het *Symbolum* vervat is; dat Jesus Kristus ten Hemel is gevaren, dat hy aan de regterhand zynes vaders zit, van waar hy komen zal, om te oordeelen levende en doode, dit zo zynde zal hy niet komen om het broot in zyn lighaam te *Transsubstantieeren*, en dit wyst baarblykelyk aan, dat de Roomsgezinden ketters zyn dewyl zy op een vaste leere steunende, met het harte, een Geloofs *Artykel* ontkennen, dat zy met den mond in het *Symbolum* belyden; wy besluyten dan, dat Jesus Kristus met waarheyt wel *kan* maar dat hy zig in het brood van 't *Sakrament* niet *wil Transsubstantieren* en dat hy zal blyven zitten aan de regterhand van God zynen Vader, tot dat hy wederkome gelyk de Schrift ons Leeraart, en wy in het *Symbolum* belyden.
Ant-

(a) Matth. XXVI: 11. (b) Hand. III:21.

Antwoord op de twede Reden.

De twede Reden, waar van zy zig ten voordeele van hunne *Transsubstantiatie* bedienen, is, dat dewyl Jesus Kristus is de onfeylbaare waarheyt, het nootzakelyk is, dat wanneer hy iets zeyt, het ook zodanig is, als hy gezeyt heeft, nu dewyl hy gezeyt heeft, *dat is myn lighaam*, moet het ook nootzaakelyk zo zyn, en zo het lighaam van Kristus is, is 't geen brood meer.

Om op deze Redenering te antwoorden, belyden wy, met *Petrus* (a) *dat Jesus Kristus geen zonde gekent heeft, en dat'er geen bedrog in zyn mond geweest is, want hy is zo hy zelfs* zegt (b) *de weg de waarheyt en het leven.* Wy belyden ook dat hy deze woorden, *dit is myn lighaam* heeft uytgesproken en wy geloven, dat het ook zodanig is; dewyl 't niet Kristelyk zyn zou, te ontkennen, 't geen onze Koning, onze Profeet, en Priester verzekert, tot zo verre zyn wy 't met de Roomsgezinden eens.

Maar het verschil dat'er tusschen hen en ons is, bestaat in de wyze van verstaan, hoe 't geene Jesus Kristus ons, in het Heylig Avondmaal door middel van zyn Dienaar toedient, waarlyk en dadelyk zyn lighaam en zyn bloed is.

Om dit voorstel te beter te begrypen, moet men ten eersten gebruyk maken, van het onderschyt, dat de Heere maakt, van twederley wyze van zyn lighaam te eeten, waar van de eene vleeschelyk en de andere geestelyk is. Wanneer

(a) 1 Pet. II:22. (b) Joh. XIV:6.

de H. Geest *Vleesch* tegen *Geest* stelt, verstaat hy gemeenlyk, door het vleesch, dit gedeelte van den mensch, dat niet wedergeboren, nog aan de wet van God onderworpen is. Dus is het, dat men die geene die God niet kennen, vleeschelyke natuurlyke en wellustige menschen noemt; dog 't is in dezen zin niet, dat men 't alhier moet opvatten, door het vleesch verstaat men het zelfde vleesch, en de zelfde beenderen, die de Heere hadde, wanneer hy gebooren is, wanneer hy op aarde leefde, wanneer hy gestorven en opgewekt is. enz.

De tweede eeting, de geestelyke eeting genoemt, is deze, die de ziele van een gelovige zo hoog verheft, hoewel zyn lighaam hier beneden is, dat op de wieken van 't geloof, gedragen wordende, zy met een schielyke vlugt, alle de Hemelen doorboort en niet stil is, eer zy voor den Troon van de majesteyt van God den Vader is gekomen, aan wiens regterhand Jesus Kristus haar verlosser zig bevind, als dan vermaakt en verzadigt zy haar met wellust aan zyn verheerlykt lighaam, en word gedrenkt met zyn dierbaar bloed. Maar zo een Kristen, vermaak in zulken aangenamen maaltyt schept, de Heere heeft nog meer aan hem te geven, om zyne ziele te ondersteunen, die hy door de dood van zyn lighaam en door het vergieten van zyn bloed gekogt heeft: want het is zeker, dat die gene, die door de prys van zyn lighaam en van zyn bloed zielen vrygekogt heeft, dezelve door dit middel wel zal bewaren, niet op een vleeschelyke wyze; maar geestelyk en door het geloof, gelyk wy reets gezeyt hebben.

De Roomsgezinden gelooven, dat het lighaam van

van Kriſtus in de *Miſſe* op de eerſte wyze, is, zy beweeren dat de mond neemt, dat de tanden kauwen, dat de keel inſwelt en de maag het zelfde vleeſchelyk lighaam ontfangt, dat gebooren, geſtorven en opgewekt is, enz. Zy verſtaan de woorden van den Zaligmaker naar de letter, zy konnen nogtans niet ontkennen, dat Jeſus Kriſtus van de nootzakelykheyt ſprekende die 'er is om zyn vleeſch te eeten, en zyn bloed te drinken, niet zeyt, *de woorden die ik u zegge, zyn geeſt en leven.* (a) dat is, verſta het geene ik u zegge, niet na de letter, en op een vleeſchelyke wyze, dat men myn vleeſch moet eeten en myn bloed drinken, maar hef uw verſtand na boven en verſta het geeſtelyk.

Die van *Kapernaum* zelfs, verſcheydene van zyne leerlingen de woorden van Jeſus Kriſtus; op een vleeſchelyke wyze verſtaande roepen en zeyden, (b) *deze reden is hard, wie kan de zelve hooren.* Maar de Zaligmaker hunne gedagten doorgrondende, en hunne dwaling wetende, zey, dat men 't in een geeſtelyke zin moet verſtaan, 't geen aantoont dat de Roomsgezinden erger dan de *Kapernaiten* zyn, om dat deze niet konden bevatten dat men het vleeſch van Kriſtus op een vleeſelyke wyze kon eeten, nog zyn bloed drinken, daar de Roomsgezinden zonder ſchroom en zonder walging het zelve voorgeven te doen. (c) *Dog het vlees doet hen geen nut, 't is de Geeſt die levendig maakt* men kan het niet verſtaan, dat de Heere zyn lighaam op een vleeſchelyke wyze in het H: Avondmaal te eeten gegeven heeft door de groote ongerymtheden, die 'er

(a) Joh. VI: 63. (b) Joh. VI: 60. (c) vers 63.

'er nootzakelyk uyt voortkomen. En zeker 't zou moeten volgen dat Jesus Kristus het H. Avondmaal bedienende twee lighamen gehad hebben , die ten eenemaale van malkanderen onderscheyden moeten geweest z n.

Het lighaam, dat dit heerlyk feest vierde, dat het brood door zyne handen brak , dat het zegende, dat het aan zyne leerlingen gaf, was het waaragtig lighaam, van den zaligmaker zo in vlees en bloed, het zelfde dat hy had, wanneer hy gebooren werd, wanneer hy gestorven en begraven is. Zo dan dit vleeschelyke lighaam 't geen hy in zyn handen hield, en dat hy aan zyne *Discipelen* gaf, ook het waaragtig lighaam van Kristus was, zo volgt dat hy wanneer hy 't Heylig Avondmaal instelde op dezelve tyd twee lighamen hadde, waar van 't eene zat zonder van zyn plaats te gaan, en 't andere in 't lighaam van zyne *Discipelen* ging, 't geen een schrikkelyke ongereymtheyt is; dog zo zy het wilden begrypen, dat dit tweede slag van lighaam, dat Jesus aan zyne Discipelen gaf, dat zy namen en dat zy aten, zyn vleeschelyk lighaam niet was, en dat men 't op deze wyze niet moet opvatten, vervielen zy tot zulken grooten ongerymtheyt niet. Laat ons dan zeggen om alle ongerymtheden te ontgaan, die wy in 't vervolg zullen bybrengen dat Jesus Kristus in 't Avondmaal niet op de eerste wyze tegenwoordig is, op een vleeschelyke, maar na de laatste, op een geestelyke wyze.

Deze tweede eeting kan niet dan door 't geloof gedaan werden, om dat ze gelyk wy reets gezeyt hebben, niet vleeselyk, maar geestelyk is. Men moet behalven dat aanmerken, dat deze geestelyke eeting op twederleye wyze gedaan word, de

eerste

eerſte door de *Predikaatzie* van het *Evangely*, gelyk Paulus zeyt. *God is getrou door wie gy tot de gemeenſchap van zynen Zone Jeſus Kriſtus geroepen zyt door de predikaatzie van 't Evangely, zyn wy gemaakt vleeſch van zyn vleeſch, en been van zyne beenen*, door de Predikaatzie van 't *Evangely*, is hy ons het brood des levens, dat uyt den den Hemel is nedergedaalt, om onze zielen te voeden, door de Predikaatzie des *Evangeliums* zyn wy een met hem gemaakt, gelyk hy met den Vader een is.

De geeſtelyke eeting op de tweede wyze, word in de *Sakramenten* gedaan, en voornamentlyk in dat van het Avondmaal, dit zyn de twee wyzen van het lighaam van Kriſtus geeſtelyk te eeten, en zyn bloed te drinken door de *Predikaatzie* van 't *Evangely*, en door de *Sakramenten.* zodanig als de oude Leeraren dit toelaten (a) *Origenes* zeyt, *my worden gerekent het bloed van Kriſtus niet alleen in de Sakramenten te drinken; maar ook wanneer wy zyn woord ontfangen.* 't Is by na dezelve tale die (b) *Hieronimus* voert wanneer hy zeyt, *de gelovige, die in het H. Avondmaal door de mond van 't uyterlyke en vleeſelyke lighaam het brood en de wyn ontfangt, die zyn het H. Sakrament van het lighaam en bloed van Kriſtus; door het geloof*, dat de inwendige mond van de ziele is en op een geeſtelyke wyze, het waaragtig lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus, zonder dat zyn waar vleeſſelyk lighaam dat in den Hemel is hier beneden nederdaalt.

Dus belyden wy, dat de geloovigen in het H. Avondmaal waarlyk en dadelyk het lighaam en bloed

(a) Homil. XVI. over het boek Numeri
(b) Hieroni. over de Eccleſiaſt.

bloed van Jesus Kristus ontfangen, gelyk hy zelfs zeyt, *dit is myn lighaam*, *dit is myn bloed*, nogtans moeten wy deze woorden niet op een vleesselyke maar Geestelyke wyze verstaan, gelyk den Goddelyke zaligmaker het verklaart, wanneermen het dan verstaat, dat Kristus dus in het *Sakrament* tegenwoordig is, is het niet nodig om het wezen van brood en wyn te vernietigen, nog het zelve in het lighaam en bloed van den Zaligmaker te verzelfstandigen. Maar wy zeggen, dat 'er in dit allerheyligste *Sakrament* behalven het geestelyk lighaam van Kristus, ook waaragtig brood en wyn is: die haar wezen niet hebben verlooren maar in tegendel die veel ten opzigte van haare hoedanigheden hebben gewonnen, want door de deugt en kragt van de instellinge in de woorden van Kristus houden zy op, gemeen brood en wyn te zyn, en zy zyn geschikt om het waaragtig lighaam en bloed van den Zaligmaker af te beelden: zy betekenen, vertoonen verzegelen, en geven het in der daat: zo dat wie van dit brood eet, en waardiglyk van dezen wyn volgens de instelling van Kristus, die zegt drinkt, neemt, eet; neemt, drink alle daar uyt. neemt en ontfangt waarlyk en dadelyk het lighaam, en bloed van Kristus, gelyk hy zelfs zeyt, *dit is myn lighaam*, *dit is myn bloed*. nogtans niet op een vleeschelyke maar geestelyke wyze door het geloof.

Zo brood en wyn in het *Sakrament* haar zelfstandigheyt en wezen verlieten zoude het niet meer een *Sakrament* zyn. want alle *Sakramente*, gelyk de Roomsgezinden verpligt zyn, te erkennen, bestaat in twee dingen. het eene is de onzigtbaare en aardsche zaak, of anders de stoffe, het andere de onzigtbare en hemelsche of de gedaante.

daante. Wy ſtemmen met hen daar in over een, dat het lighaam en 't bloed van Jeſus Kriſtus, het onzigtbaare en 't hemelſche is; dog daar is tuſſchen hen en ons een groot onderſcheyd, wat de zigtbaare en aardſche ſtoffe betreft. want wy zeggen dat de zelfſtandigheyt van brood en wyn blyven, daar zy beweeren, dat het wezen daar van niet meer beſtont, maar alleen de toevallen, als witheyt, rondheyt, reuk, ſmaak en koleur. Wy konnen hen daar op antwoorden, dat het de toevallen niet zyn; maar de zelfſtandigheyt van 't brood 't geen voed; dat het niet zyn de toevallen, maar de zelfſtandigheyt van de wyn, die harte verheugt; want brood en wyn, in de zelfſtandigheyt, van den menſch veranderende, die ze eet en drinkt, brengt deze uytwerkzelen op het lighaam van die zy ontfangt, voort. Laat ons daar nog byvoegen, dat men om het waaragtig lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus, in het H. Avondmaal waardig te ontfangen, men het waaragtige brood en wyn, lighamelyk en ſterfſelyk moet ontfangen dewyl anders geen (a) overeenkomſte of betrekking, tuſſchen de *figuur* die brood en wyn is, en de afgebeelde zaak, het lighaam en bloed van Kriſtus, zou gevonden worden.

Dit is de leere van de oude Leeraaren, welke geleert hebben, dat het *Sakrament* in twee dingen beſtaat waar van het eene Aardſch en 't ander Hemelſch is. 't Is ook 't geen *Irenæus* zeyt tot de *Valentinianen* ſpreekende. En *Gelaſius* van *Rome* wanneer hy over de vereeniging met het brood in het lighaam van Kriſtus die in haar geheel

(a) *Analogie*

heel blyven, zintwiste. Door deze gemeenschap bewyst hy de vereeniging van de menschelyke met de Goddelyke natuur van Kristus, zonder dat zy nogtans ophouden in haar wezen en bestaan te blyven. Zo 'er in dit *Sakrament* geen waaragtig brood of wyn was, zou de redeneering van dezen Bisschop niet besluyten, daar de zaken zynde, gelyk zy zyn. Is zyn bewysreden uytnemende, en bewyst hy wel 't geen hy voorgenomen had, wy zeggen dan, dat 'er waaragtig brood en wyn in het *Sakrament* van het Avondmaal zyn, gelyk 'er ook waaragtig water in dat van den Doop is.

Theodoretus bedient zig ook van dezelve bewysreden, gelyk wy aanstonts zullen zien. *Origenes* zegt, zodanig als 't geene stoffelyk is in het brood des Heeren in de buyk komt, word het ook uytgeworpen; maar wat het gebod en 't woord van God aangaat, dit doet de ziele na evenredigheyt van haar geloof voordeel. De Roomsgezinden konnen niet zeggen, dat *Origenes* dwalingen gehad hebbende, deze daar onder behoort; want zo 't 'er een geweest was, zouden de oude Leeraren, als *Hieronimus* en *Episanius*, die 'er een verzameling van gemaakt hebben, niet hebben nagelaten deze aan te merken, vooronderstelt zynde, dat het 'er waarlyk een geweest was; dog daar is niemant, welke zegt, dat *Origenes* dwalende gevoelens nopens het Avondmaal gehad heeft. Wy besluyten dan, dat het geene over dit onderwerp gezegt is, geen dwaling is, en dat de oude Leeraaren het op dezen voet niet hebben aangemerkt. Dog zonder ons meer met de Kerkvaders op te houden, laat ons tot de regte bronwel overgaan, dat de H: Schrift is.

Paulus

Paulus noemt het op verſcheyden plaatſen *brood*, zelfs na de zegening, en na dat het tot een *Sakrament* van 't lighaam van Kriſtus gemaakt is, wanneer hy zegt, (a) *Het brood dat wy breken, is de gemeynſchap van het bloed van Kriſtus, dewyl wy alle eenes broots deelagtig zyn.* (b) *Daarom wie van dit brood zal eeten enz. elk beproeve zig zelven, en eete alzo van het brood enz.* In alle deze plaatzen noemt den *Apoſtel* het brood, brood; niet om dat het voorheenen brood was, maar om dat het dit nog dadelyk is. Wat de *wyn* aangaat, de Heere zelf, na 'er het *Sakrament* van zyn bloed van gemaakt te hebben, noemt ze de vrugt des wynſtoks. (c) *Ik zegge u, dat ik van nu af niet meer van deze vrugt des wynſtoks zal drinken; en wat is deze vrugt des wynſtoks anders, dan de druyf, of de wyn die 'er uyt voortkomt.*

Paulus zegt, *De beker der dankzegginge, die wy dankzeggende zegenen, is die niet de gemeenſchap van 't bloed van Kriſtus? Wie den drinkbeker des Heeren onwaardig zal drinken enz.* Door deze drinkbeker verſtaat *Paulus* in deze plaatſen, 't geene zy bevat, namentlyk de vrugt des wynſtoks, of de wyn. Men ziet daar uyt, dat de Zaligmaker zyne *Apoſtelen* en de oude Leeraaren brood en wyn noemen, 't geene 'er aardſch en zigtbaar in het *Sakrament* is, en dat de *Transſubſtantiatie* door een natuurlyk gevolg, tegen de ware zin van hunne woorden aanloopt.

Deze heylige leere ontgaat veele ongerymtheden en ongemakken, zy neemt veele bekommertheden en twyfelingen weg, die uyt het mon-

(a) 1 Kor. X: 16, 17. (b) XI: 27, 28.
(c) Matth. XXVI. 29.

ſter van de *Tranſſubſtantiatie* voortkomen. 't Is dusdanig, dat om gelyk de Roomsgezinden ſpreken, zo het *Sakrament* waarlyk geen *Sakrament* is, dan wanneer men 't neemt en eet, daar uyt volgt, dat het lighaam van Kriſtus niet beſchimmeld nog bedorven is, immers als men 't niet neemt nog eet, want het zyn toevallen, waar aan het brood en de wyn, en niet het lighaam van Kriſtus onderworpen zyn. Het brood, zeg ik, is bedorven, en niet het lighaam van Kriſtus; de wyn word geſtort, niet het bloed van Kriſtus. Zo de Roomsgezinden het op deze wyze verſtonden, zouden zy het boek, genaamt *De Cautelas de la Miſſa*, niet van noden hebben; 't welk verhandelt wat men doen moet, ingeval de wyn geſtort word, of het brood valt enz. 't Is met een woord een boek, dat de *Conſcientien* tot geduurige ongeruſtheden en yſſelyke verwarringen brengt. Maar gelyk *Paulus* zegt, deze *Conſcientieuſe menſchen hebben wel yver, dog zonder verſtand*; want zulke gewetens verre van daar, van op het woord van God gegrond te zyn, ſteunen niet dan op een zandgrond, en op overleveringen der menſchen.

Zy, die de woorden van den Zaligmaker vleeſchelyk, en niet in een geeſtelyke zin verſtaan, wanneer hy zegt, *dit is myn lighaam enz.* vervallen tot een groote kettery, en een ſchrikkelyke afgodery. De Kriſten Godtsdienſt leeraart ons, gelyk *Athanaſius* in zyn *Symbolum* aanmerkt, dat 'er in Jeſus Kriſtus twee natuuren zyn, de eene een Goddelyke, en de andere een menſchelyke; en zy leeraart ons, dat de vereeniging en de zamenvoeging van deze twee natuuren in Kriſtus, zodanig is, dat zy nogtans niet vermengt, nog onder

onder malkanderen verwart zyn ; maar elk hare byzondere eygenſchappen behouden. Gelyk den menſch van een redelyke ziel en van een lighaam, even als de Godheyt gevoegt by de menſcheyt, een Kriſtus uytmaakt. De overaltegenwoordigheyt is een eygenſchap, die niet dan aan de Godheyt toekomt, om dat zy 't alleen is, die onmeetbaar en oneyndig is, daar alle de andere wezens afmeetingen hebben, die meetbaar zyn. Een plaats te beſlaan, eyndig te wezen, en niet over al te wezen, is een kenmerk, dat de menſcheyt paſt. 't Is ook in dezen zin, dat den Engel, van de menſcheyt van Kriſtus ſpreekende, zegt, (a) *Hy en is hier niet, want hy is opgeſtaan ; zie de plaatſe waar de Heere gelegen heeft.*

En *Petrus* zegt, (b) *Welke den Hemel moet omvangen, tot de tyd van de wederopregtinge van alle dingen.* Wy houden 't ook als een Geloofsartykel, dat Jeſus Kriſtus ten Hemel is gevaren, en aan de regterhand zynes Vaders zit, om te komen oordeelen levendigen en dooden. De Zaligmaker zegt zelfs, (c) *De armen hebt gy altyt met u, maar my en hebt gy niet altyt.* Alle deze plaatſen bewyzen, dat Jeſus Kriſtus na zyn menſcheyt, en voor zo verre als menſch niet meer op der aarden, maar in den Hemel is, daar uyt volgt, dat de Roomsgezinden dit Geloofsartykel ontkennen, gelovende dat Jeſus Kriſtus niet alleen in eene, maar in eene *milioen* Miſſen is, die alle dagen gedaan worden, en in verſcheyden *Sakraments* huysjes zyn, waar in zy de gewydde *Hoſtien* opſluyten. Zy geloven, zeg

 ik,

(a) Matth. XXVIII: 1. (b) Hand. III: 21.
(c) Matth. XXVI: 2.

ik, op zo veele plaatſen, de tegenwoordigheyt van Kriſtus wezentlyk en dadelyk te zyn; zy geloven, dat hy daar in de zelve grootte is, als hy aan het kruys was. Ik weet niet wat men kettery moet noemen, zo dit 'er geene is.

De Roomsgezinden zyn regte (a) Verzelfſtandigers, na het brood en de wyn in het lighaam en bloed verandert te hebben, zo dat het niet meer brood en wyn, maar het lighaam en bloed van Kriſtus is. Zy verzelfſtandigen zyn menſcheyt, zyn vlees en zyn bloed in zyn Godheyt, dewyl zy aan dit lighaam en aan dit bloed de overaltegenwoordigheyt toeëygenen, die niet eygen is, dan aan de Godheyt. Jeſus Kriſtus is waarlyk God en menſch; dog het is niet te zeggen, dat zyn Godheyt zyn menſcheyt is, nog zyn menſcheyt zyn Godheyt. Het eene is de Schepper, wiens wezen eeuwig is, en 't ander is een ſchepzel dat een begin gehad heeft.

Niet tegenſtaande alle 't geene de Geleerden, die 'er onder de Roomsgezinden gevonden worden, kunnen lezen, en hooren over deze ſtoffe, willen zy van hunne hartnekkigheyt en verharding niet afſtaan, zo dat God hen in een *verdorven zin heeft overgegeven*, om te geloven, dat het brood niet meer brood, maar dat het, het lighaam van Kriſtus is; dat de wyn niet meer wyn, maar 't bloed van Kriſtus is. Zy bidden aan, 't geen een onnozele Koſter tuſſchen twee yzers maakt, en waar aan de Prieſter de gedaante geeft, met het zelve tot zyn God te maken. Zy bewaren deze God PAN, of deze *Oublie-God* in een Sakraments-huysje; zy brengen die by een zieke, en op zekere jaarfeeſten, voornamentlyk op 't geene

(a) Transſubſtantiateurs.

geene dat zy *Sakraments-dag* noemen, zyn 'er menſchen die ze met groote ſtaatzie door de voornaamſte ſtraten van de ſtad op hunne ſchouderen dragen; en wee die geene, die het zelve ontmoet, en daar voor niet nederknielt. Maar waar van daan komt deze gewoonte? 't is Jeſus Kriſtus niet die ze heeft ingeſtelt, de *Apoſtelen* hebben ze nooyt gedaan, zy is zelfs duyzent jaaren na de dood des Zaligmakers aan de algemeene Kerk onbekent geweeſt. 't Moet dan volgen, dat het een nieuwe menſchelyke en duyvelſche uytvinding is, die op deze vervloekte *Transſubſtantiatie* is gegrond.

Daar en boven zyn 'er dingen in de *Miſſe*, welke klaar aantoonen, dat 'er geen *Transſubſtantiatie* is, als de Kerkregel, welke medebrengt, *Offerimus præclaræ Majeſtati tuæ de tuis donis ac datis enz*, dat is, *Wy offeren aan u heerlyke Majeſteyt van uwe gaven, zaken die gy ons gegeven hebt enz.* Een zuyvere (a) *Hoſtie*, een heylige *Hoſtie*, een onbeſmette *Hoſtie*, het gewydde broot van 't eeuwige leven, en de beker van de eeuwige zaligheyt.

Van twee een, of zy verſtaan door de gaven, die zy aan God offeren, het brood en de wyn, zonder de *Transſubſtantiatie* daar onder te bevatten; of zy zyn zodanig in het lighaam en bloed van Kriſtus, dat 'er geen brood nog wyn meer overig blyft; dog het blykt uyt dit gebod, dat deze gaven van brood en wyn moeten verſtaan worden, zonder dat de *Transſubſtantiatie* daar onder bevat is, en dat de Prieſter God bid, van het te willen aannemen, gelyk hy outstyds de

 offer-

(a) Hier maakt de Prieſter een teken van 't Kruis.

offerhanden, die *Abel. Abraham* en *Melchizedek* hem gedaan hebben. 't Is daarom, dat 'er gezegt word, *Super quæ propitio ac ſereno vultu reſpicere digneris &c.* dat is, *op dewelke het u behaagt een aangenaam en gunſtig aanſchyn te willen werpen, en die aan te nemen, gelyk gy de geſchenken van uwen dienaar, den regtvaardigen Abel, hebt willen doen, de offerhande van onzen Vader Abraham, en de heylige offerhande en de onbevlekte Hoſtie, die uw dienaar Prieſter Melchizedek u heeft opgeoffert. Wy bidden en ſmeken u op een zeer nedrige wyze, om uwen H. Engel te belaſten, om deze gaven met zyne handen op den grooten Autaar voor uwe Goddelyke Majeſteyt te brengen.*

Zo men door deze gaven het niet *getransſubſtantieerde* brood en wyn verſtaat, is 'er geen noodzakelykheyt, om dit ſlag van offerhande tuſſchen beyden te doen komen, om vergiffenis van zonden te verkrygen, om dat wy de allervolmaakſte offerhande hebben, die Jeſus Kriſtus eens voor allen geoffert heeft aan het kruys, door 't welke hy ons voor altyt geheyligt heeft. Ik weet nogtans, dat de Roomsgezinden zullen zeggen, dat zy door deze geſchenken geen brood en wyn verſtaan, dat niet *getransſubſtantieert*, maar het reets gedaan is op een wezentlyke wyze in het lighaam en bloed van Kriſtus. Zo zy het op deze wyze verſtaan, is de ongerymtheyt nog grooter als zy voorheenen was; want in dit geval is het gebed dat de Prieſter doet, een ſchrikkelyke Godtslaſtering tegen Jeſus Kriſtus, de eenige Zoon van God, waaragtig God en menſch.

Wat heerszugt! wat hoogmoed! wat verwaantheyt! is het niet voor een ellendig Prieſter,

voor een *fchelm*, *die in ongeregtigheyt ontfangen*, *en in zonden en in verdorventheyt geboren is?* die in zyn geheele levensloop niet anders doet, dan zonde op zonde te hoopen, zig voor de Majefteyt van God den Vader durft vertoonen, om hem te bidden, zynen Zoone Jefus Kriftus aan te nemen, en te ontfangen; om hem aan te nemen, zegge ik, gelyk hy de offerhanden van *Abel*, *Abraham* en *Melchizedek* gedaan heeft. Is het geen fchrikkelyke Godloosheyt, om de offerhanden, die *Abel*, *Abraham* en *Melchizedek*, en alle de Heyligen in 't algemeen gedaan hebben, of zullen konnen doen, te vergelyken met de allervolmaakfte offerhande van zyn dierbaar lighaam en bloed.

De Roomsgezinden hebben die geen fchaamte, om zo onwaardig van Kriftus en van zyn offerhande te fpreeken? aan de eene zyde bekennen zy, dat Jefus Kriftus zyn Vader even gelyk is, gelyk hy ook inderdaat is, in wezen, en in magt; en aan de andere kant, ftellen zy een ftinkend Priefter aan, om tot een tuffchenfpreeker en middelaar by God den Vader te dienen, en om hem te bidden, dat het hem behage, zynen eenigen Zoone Jefus Kriftus aan te nemen, en een gunftig en goedertieren aangezigt op hem te werpen. Wat fnoodheyt! wat godloosheyt! de Priefters zouden beter doen, God te bidden, dat hy hen hunne bygelovigheden en afgodery wilde vergeven, datze de ftoutheyt gebruyken, om hen de titels van middelaars tuffchen God den Vader en zynen Zoone Jefus Kriftus, het onbevlekte Lam, dat de zonden der werelt weg neemt, aan te matigen; dewyl hy nooyt eenige zonden bedreven heeft, dat 'er nooyt geen be-

drog in zyn mond geweest is, heeft hy geen Middelaarschap van een Priester by den Vader van noden; dog van alle menschen, zyn het de Priesters, die zyn tusschenspräke 't meeste van noden hebben, om van God vergiffenisse van hunne snoodheden te verkrygen. Wy besluyten dan, dat alle die de Misse aanhooren, en de *Transsubstantiatie* geloven, Afgodendienaars zyn, en dat de Priester die ze bedient, 't zy met of zonder oogmerk, het dubbeld is, om dat hy niet alleen afgodery bedryft; maar ook, om dat hy tot de zelfde misdaat alle die geene inwikkelt, die de *Misse* hooren.

Antwoord op de derde Reden.

De derde reden, waar van de Roomsgezinden zig bedienen, om hunne *Transsubstantiatie* te ondersteunen, is het gezag der Leeraaren, en de besluyten van de *Konciliën* die zy bybrengen. Zy halen *Ireneus* aan, welke zegt, (a) *Wanneer de beker ingeschonken, en het brood gebroken is, ontfangen zy het woord van God. De* Eucharistie *word het lighaam en 't bloed van Jesus Kristus.* Tertulliaan, (b) *Kristus maakte zyn lighaam van 't brood dat hy brak, en deelde het aan zyne discipelen uyt.* Origenes, (c) *Dit brood dat God, het Woord getuygt zyn lighaam te wezen*, en Cypriaan, (d) *dit gemeene brood in vleesch en bloed verandert, bezorgt het leven .... het welke de Heere aan zyne discipelen gaf, niet onder een gedaante, nog onder zyn natuurlyke vertooning, maar van natuuren verandert zynde, is 't*

(a) Lib VI. (b) Lib. IV. (c) Matth. XXV.
(d) De Cæna Domini.

is 't het vleesch van 't almagtig Woord geworden. Ambrosius, (a) *Voor de woorden van het Sakrament is het brood, maar wanneer de zegening daar aan gedaan is, word het brood het vleesch van Kristus.* Krisostomus, (b) *Het Sakrament is gelyk het wasch dat men in 't vuur werpt, daar blyft geen zelfstandigheyt van over, maar zy gelykt de natuur van 't vuur, zo dat het brood en de wyn door de zelfstandigheyt van 't lighaam van Kristus verteert zyn.* Elders, (c) *Kristus geeft niet alleen zig zelven, op die wyze als wy zien, maar ook dat wy hem voelen, betasten, behandelen, en onze tanden in zyn vleesch zoude zetten.* Zo ook, (d) *Veele zeggen, dat zy begeeren de gedaante en figuure van Kristus, zyn kleeding en zyn schoeyzel te zien, maar hy geeft zig aan u, op eene wyze dat gy hem kunt zien, maar ook dat gy hem kunt tasten.* Augustyn, (e) *Kristus droeg zig zelven op zyne handen, wanneer hy in het Avondmaal het Sakrament instelde* En op de plaats waar in hy deze woorden verklaart, (f) *Buyg u voor zyn voeten*, verzekert hy, *dat men het vleesch van Jesus Kristus in het Sakrament moet aanbidden*; 't geen men naar het gevoelen der Roomsgezinden niet kan doen, zo het brood brood blyft. *Hilarius* zegt, (g) *Kristus is in ons niet alleen door een overeenkomste van wille, maar ook door de waarheyt van de natuur.* En hy voegt 'er by, *dat wy in de spyse des Heeren waarlyk ontfangen, 't welk vleesch genoemt word. Leo*, Bisschop van *Rome*, zegt, (h) *Laat ons heenen gaan*

 met

(a) Lib. IV. de Sacramentis. (b) Homilia de Euchar. (c) Homil. 61. (d) Hom. 38. over Matth. (e) Prolog. in Ps. XXIII. (f) Psalm XCIX. (g) Lib. VIII. de Trinitate. (h) In de tiende Brief die hy aan de Geestelykheyt en aan het volk van Konstantinopolen schreef.

met de kragt van de hemelsche spyze, in zyn vleesch ontfangende, dat ons vleesch geworden is. (a) *Damascenus* is van 't gevoelen der Roomsgezinden, zo zy voorgeven. En *Theofilactus* spreekt met zeer klaare woorden van de *Transsubstantiatie.* Zy brengen ook andere, hoewel nieuwe Schryvers by, gelyk *Anselmus, Hugo* en *Richard de Sant Victor*, die buyten tegensprake de *Transsubstantiatie* beweeren.

De Roomsgezinden, om hun gevoelen te bevestigen, brengen ook *Koncilien* in hunne besluyten by, gelyk dat van *Efesen*, dat tegen *Nestorius* gehouden wierd, waar in *Cirillus* de voorzittinge had, en waar in deze woorden vervat zyn: *Zynde deelgenooten van het gewydde lighaam en het dierbaar bloed van Kristus, ontfangen wy geen gemeen vleesch, het is niet gelyk dat van een geheyligt man, maar het heyligt waarlyk, en is bequaam tot het woord zelfs geworden.* Zy brengen ook dat van *Verceil* by, waar in *Berengarius* onder het Pausschap van *Leo* de IX veroordeelt wierd; dat van *Latraan*, dat onder *Nikolaas* de II. wierd gehouden, en *Berengarius* noodzaakte om te herroepen. (b) Een ander *Koncilie* van *Latraan*, dat onder *Innocentius* de III. gehouden wierd; (c) dat van *Konstans*, waar in *Johannes Wiklef* veroordeelt wierd, om dat hy de *Transsubstantiatie* ontkende; en 't geen *Jan Hus* en *Hieronimus van Praag* veroordeelde, om verbrand te worden.

Eynde-

(a) Lib. IV. Kap. 14. Ortodoxia Fidei.

(b) Van deze herroeping is in de besluyten van de Consecratie gesproken.

(c) Daar van is gewag gemaakt in de Dekretalen de Summa Trinitate Cap. Firmiter & de Celebratione Missarum Cap. cum Martha.

Eyndelyk, brengen zy het laatste *Koncilie* van *Trente*, en de algemeene toestemming van de geheele *Katholyke* Kerk by, het welk zo veel indruk op het gemoed van *Scotus* maakte, dat hoewel hy de *Transsubstantiatie*, nog uyt de Heylige Schrift, nog uyt de Reden kon bewyzen, nogtans keurt hy het goed; *om dat*, zegt hy, *het zelve niet tegen 't algemeene gevoelen van de Kerk aanloopt*. De Roomsgezinden, vindende zulken grooten getal Vaders en *Koncilien* van hun gevoelen, zingen *Victorie* tegen deze kettersche honden, om my van hunne uytdrukkinge te bedienen.

Zy besluyten, dat 'er niet meer brood en wyn in het *Sakrament* is; zy verzekeren, dat deze *Elementen* in het lighaam en bloed van Jesus Kristus zyn verandert, zelfs zo verre, dat zo iemand het niet durft geloven, veroordeelen zy hem als een ketter, doen hem in den ban, spreeken een vloek tegen hem uyt, en verdoemen hem. Dog laaten zy hen eens de moeyte geeven, om het blaadje om te keeren, en de woorden te onderzoeken, die op de plaatsen volgen die zy aanhalen. Daarenboven, zo dit *dispuyt* door 't gezag der menschen moest beslist en bewezen worden, hebben wy voor ons geen minder, ouder, verstandiger, en godvrugtiger Oudvaders, dan zy ter begunstiging van hun gevoelen bybrengen. Ik wil my zelfs van de meeste Vaders bedienen, die zy tegen ons bybrengen, en zal vervolgens op alles wat zy aanhalen, om hunne *Transsubstantiatie* te bewyzen, antwoorden.

Zy brengen *Ireneus* met de Roomsgezinden by, en wegens zyn oudheyt en gezag, plaatsen wy hem aan 't hooft van de andere Vaders. Hy

zeyt tegen de *Valentianen*, ketters. *Het aardſche brood met het wo rd Godts ontfangen, is niet meer gemeen brood, maar het is de Euchariſtie geworden. 't Welk in twee dingen beſtaat, waar van het eene aardſch en 't ander hemelſch is*, ten opzigte van het eerſte zeyt hy, *het brood is geen gemeen brood meer, dog hy onkent daar mede niet dat het brood, brood in 't Avondmaal blyft*; want voegt hy 'er by. *Het Avondmaal beſtaat in twee dingen, waar van 't eene aards en 't andere hemelſch is, het eene is het brood en 't ander het lighaam van Kriſtus, gelyk het nodig is dat het lighaam van den Zaligmaker in het Sakrament is moet ook noodzakelyk volgen dat het brood daar in waarlyk is, anders zou het brood dat de figuur is, geen overeenſtemmig of gelykheyt met de afgebeelde zaak, die het lighaam van Kriſtus is, hebben.*

Tertulliaan (a) zeyt, *Godt heeft het brood niet verworpen, dat zyn Schepſel is, dewyl het door het brood zelf is, dat hy zyn lighaam heeft afgebeeld* (b) *hy maakte zyn lighaam van het brood dat hy nam en dat hy aan zyn Diſcipelen uytdeelde zeggende. Dit is myn lighaam, dat is, gelyk hy het zelf verklaart de afbeelding van myn lighaam.*

Origenes zeyt, (c) *het brood, dat God het Woord, verklaart zyn lighaam te zyn, is het woord dat de zielen voed.* (d) *Want 't is niet alleen in 't Oude Teſtament, maar ook in het Nieuwe, dat de Letter-dood.* In der daat zo men deze woorden naar de letter verſtaat, *zo gy het vleeſch niet eet, zy zullen u dooden*, (e) *blyf niet aan 't bloed van 't vleeſch hangen*, maar omhels veel liever het bloed van

(a) I *Boek tegen Marcion*, (b) IV *Boek tegen de zelve.* (c) *over Matt.* XXVI. (d) *Homil.* VII. *over Levitikus.* (e) *Hom.* IX. *over Leviticus.*

van het woord, en hoort 't geen hy u zeyt, *dit is myn bloed dat voor u vergoten is!* (a) *het geheyligde brood, hoort ten opzigte van de stoffe van het woord, maar 't zyn de uytgesproken woorden over dit brood, die voordeel geven aan die 't zelve waardig eeten.* (b) *Na de dankzegginge wegens de welduden gedaan te hebben, die wy hebben genoten eeten wy het gezegende brood.*

Cyprianus zeyt, (c) *De Heere heeft zyn lighaam het brood genoemt dat uyt veele granen gemalen is, en zyn bloed de wyn die uyt de pers-kuyp uyt verscheyden druyven gekomen is.* 't Is in den zelven zin, dat hy het gebed des Heeren verklaarende, *het brood, het lighaam des Heeren noemt.* Hy zeyt ook (d) *Wy scherpen onze tanden, niet om te byten, maar met een opregt en waaragtig geloof doen wy 't broot breken, en eeten het.* (e) De *Sakramenten* krygen hunne namen van de zaken dien ze betekenen. *Augustyn* voert dezelve taal als *Cypriaan* en 't schynt, dat het van hem is dat hy heeft genomen, 't geen hy over deze stoffe gezeyt heeft, gelyk men voornamentlyk kan zien, uyt de brief, die hy aan *Bonifacius* schreef, waar in hy tot hem zeyt, *waarom maakt gy uwe tanden en uw maag gereed? geloof en gy hebt gegeten* (f) *Cypriaan* zeyt, (g) door de wyn word het bloed des Heeren afgebeeld. Hy zeyt ook tegen de *Aquariaanen* (h) *dat 'er geen waarschynelykheyt was, dat het*

(a) *over Matt.* XV. (b) VIII. *b. tegen Celsus.*

(c) I. *b.* VI. *b. aan Magnus.* (d) *Leerreden over 't Avondmaal des Heeren.* (e) *Leereden over de Zalving.*

(f) Tract. XXV. over Johannes. (g) II. b. 3. Brief aan Cecilius. (h) Dit waren Ketters die zig van water in plaats van wyn in 't Avondmaal bedienden.

het bloed van den Zaligmaker, in den beker was zo 'er geen wyn in bevonden werd. Dewyl de Roomsgezinden zeggen dat 'er na de zegening, geen wyn meer in de beker is, moet men met *Cypriaan* besluyten dat 'er ook geen bloed in is. Dezelve vader, zeyt ook (a) *de tekenen zyn in 't lighaam van Kristus verandert dog op ene wyze, dat zy een zekere gelykheyt van Kristus zelfs, aannemen, waar in men de menschelyke natuur bespeurt, maar waar van de Goddelyke natuur verborgen blyft*, het schynt dat hy door deze gelykheyt verstaan heeft, Dat gelyk 'er in Kristus, een Goddelyke en menschelyke natuur is, zo ook de twee natuuren in 't *Sakrament* bewaart zyn, dat is te zeggen de natuur van 't brood, dat men ziet, en de natuur van 't Lighaam, van *Kristus* dat niet gezien word. En elders voegt hy 'er by (b) *zo dat het Lighaam van Kristus niet alleen van meel of water alleen kan zyn; maar deze twee stoffen, voegen en vereenigen zig te zamen, en deze vaste vereeniging van een eenig brood, met het zelfde Sakrament beeld de vereening van ons volk af.*

Athanasius zeyt in de verklaaring, die hy van de woorden van den Zaligmaker geeft, zo iemant tegen den Zoone des menschen spreekt, *het zal hem vergeven worden, maar wie tegen den H: Geest spreekt, enz.* En van wat grootheyt moet het Lighaam wezen, om dat de geheele waerelt daar van eet? en hy besluyt, dat dit op eene Geestelyke wyze moet verstaan werden. Hy voegt onmiddelyk daar op by, dat de Heere in die plaats van zyn Hemelvaard tegen de *Kapernaiten* spreekt.

Ba-

(a) Leerreden van 't Avondmaal.
(b) II. b. III. Brief.

Basilius in zyn *Liturgie* noemt het brood van 't *Sakrament*, *een Antitypus* dat is een voorbeeld, een schets van de zelve gedaante van 't lighaam van Kristus, hy noemt het ook even eens na de zegening. *Dionys* (a) zeyt, *de Bisschop ontdekt het bedekte en onverdeelde brood, en na het in verscheyden stukken verdeelt te hebben enz.*

Ambrosius (b) zeyt, wanneer 'er gezeyt word, dat het ter gedagtenis van Kristus gedaan werd, en van zyn dood, *nemen wy het, etende en drinkende voor het teken van het lighaam en bloed van Jesus Kristus die geoffert zyn.* Hy zeyt ook op dezelve plaats, *wy ontfangen de verborgen beker als een afbeeldzel of een figuur van Kristus bloed*, (c) op een andere plaats, alwaar hy de verandering van de tekenen vast stelt, verhandelt hy ter zelver tyd van onze verandering in Kristus. Hy voegt 'er by, *hoe is het mogelyk, dat het geene brood is, het lighaam van Kristus door de zegening word? En zo het woord van Godt kragt genoeg heeft, om te maken, dat de dingen die niet waren, zyn, hoe veel te meer, zal 't hem mogelyk zyn, om te maken, dat de dingen die bestaan, in hun wezen blyven, en dat zy in iets anders verandert werden?*

Hieronimus (d) zeyt, *dat het brood en de wyn het lighaam en bloed van Kristus klaarlyk afbeelden*

Chrisostomus (e) zeyt, niet alleen het geene, dat op de tafel word aangeboden, is het lighaam van Kristus; maar de armen zyn het ook, wy zyn

(a) De Ecclesiastica Hierarchia Cap. III.
(b) Over de eerste brief aan die van Korinthen.
(c) IV. Boek van de Sakramenten Kap. IV.
(d) In zyn uitlegginge over Mattheus.
(e) Over 2 Korinthen.

verpligt, om hen goet te doen, want die gezegt heeft *dit is myn lighaam*, zeyt ook, dat hy zig ook het weldoen, en de liefde toeeygent, dat men aan den armen bewyſt. Hy zeyt ook elders (a) *daar is in het gewyde vat nog het lighaam nog het bloed van Kriſtus, maar de verborgentheyt van zyn lighaam en bloed.* 't Is in den zelven zin, dat hy zeyt *zodanig als Kriſtus over het brood en de wyn gezeyt heeft, doet dat tot myner gedagteniſſe*, (c) gy hebt een Tafel voor my toegerigt, zeyt hy, zo dat het brood en de wyn ons in het *Sakrament* zyn vertoont, als een gelykeniſſe van het lighaam, en het bloed van Kriſtus. En aan *Ceſarius* tegen *Apollinarius* en eenige andere Ketters die de Godheit van Kriſtus met zyne menſcheit onder een verwarden, (d) ſchryvende, zeyt hy. *Want dus is het, dat het brood eer het geheyligt is, brood genoemt werd; maar dewyl de Goddelyke genade het heyligt, is dit brood door de bediening van den Prieſter van de naam, van brood ontſlagen, en het word waardig geagt om het lighaam des Heeren genoemt te worden*, hoewel de natuur van 't brood altyt blyft.

Auguſtyn is volkomen voor ons, op verſcheyden plaatſen, en beveſtigt, daar in onze leere. Hy zeyt, by voorbeeld (e) *'t geen gy ziet, is 't niet, dat men moet eeten, en het bloed dat men vergiet, is het niet dat men moet drinken, 't geene ik zegge, is een verborgentheyt, die levendig zal maken*

(a) Leerreden over Matth. (b) XXVII. Leerrede II Hooftſtuk 2 Brief aan den Korinthen.

(c) Pſalm XXIII. (d) *Deze brief word in de Bibliotheek van Florenſe gevonden.*

(e) *Over Pſalm LXXXII.*

ken zo men zo Geestelyk verstaat. (a) *Hy noemt het Avondmaal het Sakrament van brood en wyn.* (b) En onder 't Oude Testament, onder de gelykenisse van de offerhanden, van de geofferde beesten, is ons het vleesch en bloed van Kristus geoffert geweest, 't is dadelyk aan 't kruys geweest, maar wy vieren 'er de gedagtenisse van, in het *Sakrament.*

Laat ons, zeyt *Augustyn* deze drie dingen wel ter dege aanmerken; en het groot onderscheyt onderzoeken, dat 'er tusschen beyde is. Jesus Kristus heeft zig op eene wyze onder het O. T. en op een andere aan het kruys overgegeven en nog op een andere wyze, in het *Sakrament* van het Avondmaal, Hy zeyt ook, met zeer klaare woorden. (c) *Dat een onwedergeborene de stoffe van het Sakrament niet eet, dat is het lighaam van Kristus, dus* voegt hy 'er by, *volgt het niet dat die geene die niet in het lighaam van Kristus is, en in wie Kristus niet is, nog hy in Kristus het lighaam van Kristus eet.* Hy zeyt ook het zelve op een andere plaats, (d) tegen *Adimantus* (e) *de Heere heeft niet getwyfelt te zeggen dit is myn lighaam, hoewel hy 'er niet dan het teken van gaf.* Dezen Oudvader, toont daar meer aan, dat men de woorden van den Zaligmaker niet naar de letter, maar zinnebeeldig moet verstaan, en hy zeyt, *dat deze wyze van spreken even eens is als deze.* (f) *Het bloed is het leven.* Hy toont ook

 aan,

(a) *Tradit de Fide* ad Petrum Kap. XIX.
(b) *Tegen Faustus XX b. Kap, XXI.*
(c) XXI. boek van de stad Godts Kap. XXV.
(d) Verhandel over Joh. XX. (e) Kap: XII.
(f) Deut. XII: 23.

aan, dat het geene *Kristus* zeyt, by *Johannes* in het VI. Hooftstuk, *indien gy het vleesch van den Zone des menschen niet eet, en zyn bloed niet drinkt zult gy geen leven in u zelven hebben*, zinnebeeldig moet verstaan worden, de reden die hy 'er van geeft, is, dat Jesus Kristus anders een groote Godloosheyt zou schynen aan te prysen, om dat het een ysselyke wreetheit is, menschen vleesch te eeten, en deze wreetheit is nog grooter dan die van een mensch te dooden, gelyk het wreeder is menschen bloed te drinken als te vergieten. *daarom is 't*, voegt hy 'er by, *een figuur die ons met zagtmoedigheit belast en tot ons voordeel in gedagtenis te houden dat het vleesch van Kristus is*, in de Brief die hy aan *Bonifacius* schreef, zeyt hy dat de Sakramenten hunne namen ontleenen van de zaken die hen tot Sakramenten maken, dit zyn de woorden die hy gelyk wy reets gezeyt hebben uyt *Cypriaan* getrokken heeft, en hy zeyt uytnemend wel, *dat het Sakrament van Kristus lighaam eenigzins het lighaam van Kristus is* en dat het Sakrament van het bloed van Kristus, het bloed van Kristus is. Hy zeyt ook (a) *Kristus ontfing Judas op zyn maaltyd wanneer hy de figuur van zyn lighaam aanbood, ik geloof dat het geene wy uyt dezen vermaarden, Leeraar voortbrengen genoeg zal zyn.*

Leo de I. verzekert in een Brief, die hy aan de Geestelykheyt en 't volk van *Konstantinopolen* schreef, dat deze uytdeeling verborgen, dat het een geestelyke spyze is, en dat wy daar in een hemelsche magt ontfangen, om over te gaan, of

(a) Van de Kristel. leere III boek Kap. XVI.
(b) Over Psalm VIII.

of verandert te worden, in het vlees van Jesus Kristus, die zig met het onze bekleed heeft.

Cyrillus zegt, (a) *Dus gaf hy aan zyne gelovige discipelen brokken brood, en zey, nemet, eetet, enz.* En elders, (b) *Het paste wel, dat hy door middel van zyn geheyligt vlees en zyn dierbaar bloed onze lighamen eenigzins met hem vereenigde, 't geen wy door levendige zegening ontfangen die in het brood en de wyn is.*

Hesyckius zegt, (c) *Hy belast daar mede het vleesch met het brood te eeten, op dat wy 't verstaan mogten, dat hy 't een verborgentheyt noemt, die in vlees en brood te zamen vereenigt, bestond.* *Gelasius* bewyst tegen *Eutiches*, dat in het Avondmaal, de zelfstandigheyt en de natuur van het brood en de wyn in hun wezen blyven; even eens als het geene wy van *Gregorius* de I. verhaalt hebben, welke in zyn *Register* zegt, dat wanneer wy het brood, 't zy gezuurt of ongezuurt ontfangen, wy het lighaam van onzen Heer en Zaligmaker worden. *Bertram*, van den aard der Zinnebeelden spreekende, in zyn Boek van 't lighaam en 't bloed van Jesus Kristus, zegt, *dat ten opzigte van 't wezen der schepzelen de zinnebeelden, namentlyk brood en wyn, dezelve voor en na de zegening zyn.* Maar waarom een plaats van dezen Schryver aan te halen? zyn gantsche boek handelt niet dan van 't zelve onderwerp; en het besluyt dat hy uyt zyn redeneering trekt, is overeenkomstig met het geene wy neffens de Heylige Schrift, en een menigte uytspraken beweeren,

 waar

(a) IV. b. Kap. XIV. over Johannes.
(b) In een Brief die hy aan Calosyrius schreef.
(c) XX. Boek over Leviticus Kap 8.

waar van de Vaders vol zyn. *Ambrosius*, *Augustyn*, *Fulgentius* enz. bevestigen de leere van *Bertram*, die de zelve als de onze is, en die te gelyk die van de Roomsgezinden verswakt, en overhoop stort, welke zeggen, dat het brood en de wyn in het *Sakrament*, het zelfde lighaam en bloed van Jesus Kristus zyn, in vleesch, in beenderen, in zenuwen enz, als 't geene gebooren, gestorven, en opgewekt is.

Maar het lighaam van den Zaligmaker, zegt dezelve *Bertram*, is van tweederley slag; het eene bestaat in vlees en in beenderen, en dit is 't dat gebooren, gestorven, en opgewekt is; het ander is geestelyk, en 't is dit, dat in het *Sakrament* gegeven word. Hy zegt ook, dat het geestelyk lighaam van Kristus, en zyn geestelyk bloed, onder het dekkleed van lighamelyk brood en wyn blyven. 't Is op de aanhoudingen van *Karel de Groote*, (of de kaale) dat *Bertram* dit Boek t'zamenstelde; gelyk hy zelfs op 't eynde van zyn werk bekent, van dezen Keyzer spreekende, aan wie hy het opdroeg.

Hy nam de gelegentheyt waar, om het aan dezen Vorst op te dragen, om dat hy hem gevraagt had, of het op een verborgene of dadelyke wyze is, dat de gelovigen in de Kerk door de mond het lighaam en bloed van Jesus Kristus ontfangen? zo dat het meer dan 885 Jaaren geleden is, dat deze verhandelinge gemaakt wierd. Zie hier het getuygenis, dat *Jan Trithemius* van dezen *Bertram* geeft. „ 't Was een man, die zeer „ ervaren was in de H: Schrift, en bezat met „ een veele menschelyke wetenschappen; hy „ was welspreekende, en niet minder uytne„ mend in zyne zeden als in zyn leere. *Barnardus*

dus (a) toont aan, dat hy voor ons is, door de vergelyking die hy met een ring maakt. Ik eyndige met aan te halen, met *Theodoretus* een zeer verstandig en zeer godvrugtig Bisschop van *Cyr*, die een Kerkelyke Historie heeft geschreven, van de Vaders die op verscheyden tyden, en in verscheyden Landen geleeft hebben. Dezen H: Man leefde omtrent het jaar 451, en was onder het getal van 360 Bisschoppen, die *Dioscorus* in het vermaarde *Koncilie* van *Chalcedonie* veroordeelden. Deze Bisschoppen bewezen veel eer aan *Theodoretus*, in deze vergadering; zy gaven hem de heerlyke namen, van Katholyk Bisschop, van ware Harder en Leeraar van de Kerke. Dit is het ook, dat *Leo* de I, Bisschop van *Rome*, in een brief gedaan heeft; die hy aan hem schreef. Het is wel vermoedelyk, dat zo *Theodoretus* geen regtzinnige gevoelens gehad hadde over zulken heerlyken verborgenheyt, als het *Sakrament* van het lighaam en 't bloed van Kristus is, dat dit *Koncilie*, dat een van de berugtste is, die 'er ooyt geweest zyn, hem de *caracter* van *Katholyk* en waare Herder van de Kerk niet zouden gegeven hebben. Niet tegenstaande de heyligheyt van dezen Bisschop, wierd hy van zyn Bisdom berooft, in het tweede *Koncilie* dat te *Efesen* gehouden wierd, om dat hy het gevoelen van *Eutyches* niet heeft willen aannemen; dog hy wierd wederom herstelt, met allerleye tekenen van eer, in het *Koncilie* van *Chalcedonie*.

Zo de gevoelens, waar van *Theodoretus* over de lere van 't *Sakrament* belydenis deed, regtzinnig in zynen tyd waren, moet volgen, dat

(a) Leerreden over 't Avondmaal.

ze 't nog hedensdaags zyn; dewyl de waarheyt altyt dezelve is. Hy heeft tegen de wezentlyke tegenwoordigheyt gesproken, in een boek dat te wenschen zou zyn, dat het te *Rome* gedrukt was, om de *Papisten* te beter te beschamen; die, om zig te regtveerdigen, zeggen, dat het verschil van de *Transsubstantiatie*, ten tyde van *Theodoretus*, nog niet beslist was. Dus is't, dat de Paus, die alles in allen is, te weeg kan brengen, dat de leere, die outstyts regtzinnig en overeenkomstig met de Heylige Schrift was, hedensdaags een godlooze leere, en vol kettery is; en dat in tegendeel, deze, die toen godloos en ketters was, tegenwoordig goet en regtzinnig is. *Maar*, zegt *Paulus*, (a) *schoon wy, of een Engel uyt den Hemel, u een ander Evangely verkondigden, boven het geene dat verkondigt is, die is een vervloekinge.* Zie hier, op wat wyze *Theodoretus* twee persoonen in zyne t'Zamenspraken spreekende invoert, waar van de eene *Ortodoxus*, en de andere *Eranistus* genoemt word, welke over stigtelyke zaken, wegens de Kristen Godtsdienst, twistredenen.

I. ZAMENSPRAAK.

Ortodoxus met Eranistus.

Ortodoxus, weet gy wel, dat God het brood zyn eygen lighaam genoemt heeft?

Eranistus, ik weet het.

Ortodoxus, weet gy ook dat hy op een andere plaats zyn vlees brood noemt?

Era-

(a) Gal. 1: 8.

Eraniſtus, ik weet het ook.

Ortodoxus, weet gy ook, dat hy in de zelve uytdeeling der verborgentheden, het brood lighaam, en dat hy de gemengde beker, bloed noemt?

Eraniſtus, het is zeker, dat hy 't dus noemt.

Ortodoxus, maar dezelve Zaligmaker verwiſſelt deze namen, en hy geeft zomtyts die van 't zinnebeeld aan zyn lighaam, en zomtyts die van lighaam aan 't zinnebeeld; 't is ook in dezen zin, als hy zegt, dat hy is de *wynſtok*, dat hy de naam van 't teken aan zyn bloed geeft.

Eraniſtus, gy hebt zeer wel geſproken; maar ik zou de reden geerne weten, waarom deze namen verwiſſelt worden?

Ortodoxus, dit is het oogmerk van die geenen, die belydenis van een Godtsdienſt doen: want ik wenſchte niet, dat die geene, die deel aan de goddelyke verborgentheden hadden, op de natuur van de zaken ſtil ſtaan bleven, die gezien worden; maar dat zy door de verwiſſeling van de namen, geloofde de *Tranſubſtantiatie* door de genade gewrogt te zyn. En zeker, die aan zyn lighaam de namen van brood en wyn gegeven heeft, en die de *wynſtok* genoemt word, vereert de zigtbaare tekenen met de heerlyke namen van zyn lighaam en van zyn bloed, niet met de natuur van de zaken dadelyk te veranderen; maar daar de genade byvoegende.

Eraniſtus, het is zeker, dat de verborgene zaken op een verborgen wyze gezegt worden, elk een weet het, en dit is zo openbaar, dat niemant daar aan kan twyfelen.

Ortodoxus, dewyl hy dan zegt, dat de *Patriarchen*

de rok en het kleed, het lighaam des Heeren noemen; en dewyl wy hier van de goddelyke verborgentheden ſpreeken, zeg my ter goeder trouwe, wat gy denkt dat deze gewydde ſpyze betekent?

Eraniſtus, zy betekent buyten twyffel, dat, waar van zy de naam ontfangen heeft.

Ortodoxus, zeg dan het lighaam, en het bloed?

Eraniſtus, dat is het ook, dat ik wil zeggen.

Ortodoxus, gy hebt zeer wel geſproken; want de Heere het teken nemende, zegt niet, *dit is myn Godheyt*, maar *dit is myn lighaam*, *dit is myn bloed.* En elders, (a) *Het brood dat ik geven zal, is myn vleeſch, dat ik geven zal voor het leven der wereld.*

Eraniſtus, dit alles is waaragtig, 't zyn de woorden van God zelfs, enz.

II. SAMENSPRAAK.

Ortodoxus, zeg my wat de verborgene tekenen zyn, die aan God door de bedienaren van de heylige dingen worden opgeoffert.

Eraniſtus, 't zyn de tekenen van 't lighaam, en 't bloed des Heeren.

Ortodoxus, van 't waare lighaam, of niet?

Eraniſtus, van 't ware lighaam enz.

Ortodoxus, deze verborgene tekenen verlaten zelfs na de zegening haar wezen, of natuur niet; maar zy blyven in hun eerſte zelfſtandigheyt, in haar eerſte figuur, en in haar eerſte gedaante, en men kan ze zien en taſten, even eens als voor de zegening: Maar men verſtaat, men ge-

(a) Joh. VI: 51.

gelooft, en men aanbid de zaken die gemaakt zyn, als zaken die bestaan, en die men gelooft. Vergelyk het beeld met zyn oorspronkelyke, dat is met de zaak die dit beeld afschetst, en gy zult de gelykheyt zien; want het is nootzakelyk, dat de figuur met de waarheyt overeenstemt, daar valt niet aan te twyfelen, of het zelve lighaam bewaart zyn eerste figuur, zyn eerste gedaante, en zyn eerste omschryving; of om my met klaarder bewoordingen uyt te drukken, de zelve zelfstandigheyt van 't lighaam, enz.

't Geen *Theodoretus* voornamentlyk in 't oog heeft, met deze t'zamenspraken te bewyzen, is, dat, gelyk 'er twee zaken dadelyk in het *Sakrament* zyn, dat is, de figuur of het brood, en de verbeelde zaak die het lighaam van Kristus is; en dat deze twee dingen niet vermengt zyn; maar dat elk zyn wezen behout, even eens als 'er twee natuuren in Jesus Kristus zyn, de goddelyke en menschelyke natuur; die niet vermengt, nog de eene in de andere verwisselt zyn; zo 'er dan geen twee wezentlyke dingen in het *Sakrament* waren, zou de bewysreden van *Theodoretus*, verre van de valsheyt van de leere der Ketters aan te wyzen, tegen welke hy zintwist, in tegendeel hun gevoelen bevestigen; 't welk was, dat het lighaam van Jesus Kristus, ten Hemel geklommen zynde, ten eenemale in zyn goddelyke natuur is verandert; gelyk de Roomsgezinden hedensdaags zeggen, dat het brood en de wyn zodanig in 't lighaam en 't bloed van Jesus Kristus verandert zyn, dat 'er nog brood nog wyn over blyft.

Gelasius, Bisschop van *Rome*, bedient zig van dezelve bewysreden tegen *Eutiches*, gelyk wy

 boven

boven verhaalt hebben, dat men dan oordeel, uyt alles wat wy zeggen, wat de overwinninge is, die de Roomsgezinden voorgeven op ons behaalt te hebben, met de Outvaders ter begunstiging van de *Transsubstantiatie*, by te brengen; zo 'er eenige zyn, die hunne leere schynen te begunstigen, wy hebben 'er van onze zyde, veel meer, en die ouder, verstandiger en Godvrugtiger waren, als die zy aanhalen, wy hebben zelfs uyt hunne schryvers het tegendeel bewezen, van 't geene zy voorgeven, daar uyt te trekken.

Niet tegenstaande, dit alles, sweeren de Roomsgezinden, niet, dan by de Oudvaders als of zy niet zo veel voor ons, als voor hen waren; dog wy zullen uyt de bewysreden, die wy aan de hand hebben, zien, of de Oudvaders waarlyk voor ons zyn, of niet, of om my van andere woorden te bedienen, of zy onze leere goet keuren, en wettigen, en de Roomsgezinden veroordeelen, of niet. Dog alzo de voorbeelden volgens de Redekunstenaars niet bewyzen, zyn wy verpligt, op de bewysreden te antwoorden die onze tegenstrevers tegen onze Heere opmaken. Dit is het, dat ik met alle mogelyke kortheyt zal uytvoeren, om dat ik geen oogmerk hebbe my met dit stuk lang op te houden.

Om aan te toonen, dat de Outvaders die de Roomsgezinden bybrengen, niet tegen ons zyn, moet men aanmerken, dat de H. Schrift zelfs de naam van zinnebeelden, *figuuren* en tekenen, aan de dingen geeft, die zy vertoonen en in tegendeel, dat zy de namen van de verbeelde boeken en afgeschetste zaken, aan de zinnebeelden *figuuren* en tekenen geeft, en dit is 't dat de Outvaders ook doen.

By

By voorbeeld, *Kristus* is het *Paaschlam* en het *Paaschlam* is *Kristus*, Kristus is het *brood*, en het brood is *Kristus*, enz. 't Is om deze reden, dat Outvaders van de verbeelden en betekende zaken spreekende, zig van uytdrukkingen van de H: Schrift bedienen en dat ze haar de namen van de zaken geven, die zy betekenen; zo ook, dat ze van de *figuuren* spreekende, aan de zelve de namen geven die zy afschetzen.

Dit is het gevoelen van *Cyprianus*, van *Augustyn*, in de brief die hy aan *Bonifacius* schreef en van *Theodoretus*, in de t' zamenspraken die wy bygebragt hebben. Daar en boven, hoe weynig aandagt, dat men ook geeft op 't geene zy op andere plaatsen gezeyt hebben, men zal bevinden dat zy verstaan, en verklaren dat deze spyse geestelyk is, en dat het geen vleeschelyke spyze is, die door de mond ingaat, onder de tanden, en in de maag komt. *Augustyn* zeyt, uitdrukkelyk, *bereyd gy uw tanden en uw maag? geloof en gy hebt gegeten.* En met deze wyze van spreken, volgt hy *Cypriaan* na.

Men moet ook aanmerken, dat de Outvaders van broot en wyn, zo voor, als na de zegening spreken, zy zeggen dat het voor de zegening niet anders, dan gemeen brood en wyn is; Dog zy spreken 'er anders van, na dat het gezegent is, om dat zeggen zy, daar omtrent een verandering geschiet is: 't Welk ook de waarheit is, dewyl het broot en de wyn door de zegening tot een heylig gebruyk geschikt is, en daar door houdenze op gemeen broodt en wyn te zyn, en met gemeen en onheylig brood ophoudende, zo moet nootzakelyk volgen, dat het gewyd of geheyligt is.

't Is.

'T Is dit ſlag van verandering dat de Outvaders begrepen hebben, dat 'er in 't brood en de wyn geſchiet; niet ten opzigte van haar weſen; maar alleen ten opzigte van deszelfs hoedanigheden, 't is ook deze, die wy van gantſcher harten bekennen, en wy belyden dat het brood en de wyn door deze verwiſſeling *Sakramenten* werden die door de kragt des H: Geeſtes betekenen, afbeelden, verzegelen en aan onze zielen door het geloof het lighaam en bloed van den Heere geven Derhalven wanneer de vaders zeggen, dat 'er geen brood nog wyn meer in het *Sakrament* is, moet men niet letterlyk van des zelfs wezen verſtaan; maar op een betrekkelyke wyze, op die gene die het *Sakrament* ontfangt, want om waardigleyk te *Communiceren* moet men niet aan brood en wyn blyven hangen, dat zigtbaare aardſche en bederffelyke zaken zyn; maar men moet zyn hart, zyn ziele en zyn verſtand opheffen om te ontfangen, wat ons door het brood en de wyn betekent is, dat is Jeſus Kriſtus aan de regterhand van Godt de Vader gezeten.

Drie dringende redenen, hebben de Outvaders bewogen, om van de tekenen op zulken vergrootende wyze te ſpreken, de eerſte is, om dat de H: Schrift het zelfs doet. De twede is om de harten te beter te treffen, en hen te bewegen om de hemelſche zaken en de menigvuldige genade die wy in dit heerlyk *Sakramen* ontfangen te beſchouwen, uyt overweginge dat onze ziele met het dierbaar lighaam en bloed van *Kriſtus* gevoed zyn. De derde is om aan te toonen, dat de afbeelding die 'er naar ons gevoelen in het *Sakrament* gedaan word, geen afbeelding van een ſchoutoneel, of in ſchyn is, maar dat de

Heere

Heere daar in dadelyk geeft, 't geen hy heeft belooft, aan zyn zyde; namentlyk zyn lighaam en zyn bloed, tot geestelyk voedzel van onze zielen, en dat wy het van onze zyde door het geloove ontfangen.

Alzo Jesus Kristus ons voedzel is, zou men konnen zeggen dat hy in ons verandert is gelyk de gewoone spysen, in het wezen van die ze eeten veranderen; dog het is met Kristus dusdanig niet; want met hem te eeten veranderen wy onze zielen in hem, en door een geheyme onuytdrukkelyke vereening zyn wy met hem een geworden, verwonderlyke verborgentheit! heerlyk *Sakrament*! aangename en Goddelyke maaltyd! waar in onze lighaam en het brood en de wyn lighamelyk eeten en drinken, en onze zielen op een Geestelyke wyze en door het geloof Jesus Kristus met alle zyne schatten en rykdommen ontfangen, die hy ons door zyn dood, en opstanding verkregen heeft; en waar in hy zig aan ons geheel overgeeft, dit zou genoeg konnen wezen om op de plaatsen van de Oudvaders die de Roomsgezinden tegen ons bybrengen te antwoorden, dog zonder ons meer met deze algemeene antwoorden op te houden, zullen wy op alle hunne tegenwerpingen in 't byzonder antwoorden.

Wat de woorden van *Ireneus* betreft, wy hebben daar op geantwoort, wanneer wy hem aanhaalden, en wy hebben aangetoont, dat hy ons gevoelen begunstigt, ten opzigte van *Tertuliaan*, wy houden staande, het geen hy zelfs verklaart heeft, wanneer hy zeyt, dat de Heere zyn lighaam van het brood gemaakt heeft; dat hy

hy nam zeggende *dit is myn lighaam*, dat is de *figuur van myn lighaam*.

Wat aangaat, 't geen *Origenis* zeyt, dat de Heere verzekert heeft, dat het brood zyn lighaam was, wy belyden 't desgelyks, want hier word niet gesproken, of men 't lighamelyk of geestelyk verstaan moet en wy hebben aangetoont, wanneer wy hem ten onzen voordeele aanhaalden, dat het in dezen laatsten zin is, dat hy 't verstaan heeft. Wy zeggen 't zelfde als *Cyprianus*, welke verzekert dat het brood en de wyn zyn verandert, in het vlees en 't bloed, dog wy begrypen 't niet, dat 'er een natuurlyke verandering geschiet, dat de eene zelfstandigheit, in de andere verwisselt, De verandering die wy met dezen Schryver begrypen, is op eene *Sakramentele* wyze: wy zyn, zeyt hy, vereenigt of het zelfde met Kristus gemaakt, minder door een natuurlyke verandering, als door een geestelyke: want hy heeft zig zelfs, brood, vleesch, en bloed gemaakt. Hy is spyze, zelfstandigheit en leven voor zyn Kerk en met haar het zelve, door de mededeeling in het *Sakrament* gevende, noemt hy het zyn lighaam, wy besluyten uyt deze woorden, dat het *Sakramenteele* brood en wyn het lighaam en bloed van Kristus, op dezelve wyze zyn, als de Kerke zyn lighaam is, niet op eene lighamelyke maar geestelyke wyze. Wanneer *Cypriaan* zeyt, dat de natuur en niet de gedaante van het brood is verandert, schynt hy tegen ons te zyn: maar deze schryver verklaart deze woorden in een brief die hy aan *Cecilius* schryft; *zeggende dat de wyn het bloed van Kristus afbeeld*, en tegen de *Aquarianen* schryvende, zeyt hy, *zo de wyn zyn natuur in de beker*

beker verlaat is het onmogelyk dat het bloed des Heeren ſchynt in de beker te wezen. Daar en boven dewyl *Cypriaan* een *Latynſch* ſchryver is, kan het zyn, dat hy dit woord *Natura* niet voor het wezen maar voor de deugt, de kragt, en de eygenſchap, genomen heeft, gelyk de andere Latynſche, en Spaanſche ſchryvers, het gemeenlyk opvatten, 't is in dezen zin, dat men zeyt, de natuur van dit kruyt, van dezen ſteen, enz. is zodanig. De natuur van de zeylſteen, is, om het yſer te trekken, dat is, zyn kragt, zyn eygenſchap, doet dit uytwerkzel, zo dat wanneer men 't woord in dezen zin opvat, het volkomen met het geene *Cypriaan* zeyt, overeen ſtemt.

Men moet de woorden van *Ambroſius* gelyk wy reets gezeyt hebben, op een *Sakramenteele* wyze verſtaan, wanneer hy zeyt, dat het brood het vleeſch van Kriſtus geworden is, want de plaatſen die wy van dezen Oudvader aanhaalden bewyzen dat dit zyn gedagte was, wy hebben insgelyks aangetoont 't geen *Kriſoſtomus* van de *figuur* en het afgebeelde, in 't *Sakrament* dagt, wanneer wy hem ten voordeele van onze gevoelens aanhaalden.

Daar is dan niets meer overig, dan te antwoorden, op 't geene hy van 't waſch zeyt dat op het vuur gezet zynde; verteert word. Deze vergelyking beweegt hem, om te zeggen, *even eens, zyn het brood en de wyn verteert door het ligbaam van Kriſtus.* Om op deze tegenwerping te antwoorden, zeggen wy dat het woord gedagte, waar van *Kriſoſtomus* zig bedient, genoeg aanwyſt dat het geene hy gezeyt heeft, niet ten opzigte van ons geloof en kenniſſe moet ver-

ſtaan

ſtaan werden, door de welke wy deel aan 't brood en wyn ontfangen; maar onze harten om hoog verheffende, ontfangen wy het als het lighaam en bloed van Kriſtus, waar van zy de *figuur* zyn in welkers kragt zy ons vertoont.

Wat de twee andere plaatſen van *Kriſoſtomus* betreft, waar in hy zeyt, dat Jeſus Kriſtus, zig aan ons geeft, op die wyze als wy hem aanraaken, taſten, en dat wy onze tanden in zyn vlees zetten, wy hebben reets met dezelve woorden, van dezen ſchryver aangetoont, wat zyn gedagten was, nopens het brood en de wyn van het *Sakrament*, en wy hebben bewezen dat hy het als waaragtig Brood en wyn aanmerkte en dat het niet waarſchynelyk is, dat zulken ernſtigen ſchryver als *Kriſoſtomus* was; zig heeft kunnen tegenſpreken.

Laat ons nu ophelderen, 't geen de Roomsgezinden van hem, tegen ons bybrengen, ik zegge dat men om eygentlyk en *onfiguurlyk* te ſpreken het lighaam en 't bloed van Kriſtus niet, ziet, voelt, of betaſt, in het *Sakrament*, zo dat ten deze opzigte, daar in niet dan broot en wyn gezien. gevoelt en betaſt worden. Dezen ſchryver zeyt ook, in dezelve Leerreden, dat hy ons het zelve met hem maakt, niet alleen door het geloof; maar dat hy ons wezentlyk tot zyn lighaam maakt. Hy herhaalt, het, wanneer hy zeyt (a) *wy zyn zeg ik, het lighaam van Kriſtus gemaakt en met dit lighaam vermengt niet alleen door het geloof en de liefde maar ook op een dadelyke en wezentlyke wyze.* Niet tegenſtaande deze naauwe vereeniging, denk ik, niet dat iemant durft zeggen, dat wy in het lighaam van Kriſtus (b) ver-

(a) Hom. 60. 61. aan 't volk van Antiochie.

(a) verzelfstandigt, 't is met het zelfde regt, dat wy beweren dat niet tegenstaande, de *Sakramenteele* vereening van brood en wyn in 't lighaam en 't bloed van Jesus Kristus het brood niet in zyn lighaam, nog de wyn in zyn bloed verandert is, dezelfde *Krisostomus* zeyt ook, *Geloofst niet dat gy het lighaam van Kristus uyt de handen van een mensch, maar van een Engel ontfangt.* 't Is niet te zeggen, dat wy door deze woorden moeten verstaan, dat de Dienaar niet meer een mensch is; maar dat hy in een Engel is verandert En elders, *wy moeten niet denken dat de hand van de Priester ons het Sakrament geeft maar men moet het verstaan dat het Kristus zelfs is, die de zyne uytsteekt om ze ons te geven.* Wat kan het oogmerk van *Krisostomus* met deze onderscheydene uytdrukkingen geweest zyn, dan om te beletten, dat de gemoederen van de *Communicanten* niet aan de uyterlyke tekenen en zigtbaare en vergankelyke *figuuren* bleven hangen, en hen aan te spooren, om zig aan de hemelsche en Goddelyke zaken te hegten, die zy afbeelden.

Deze H. Man begeerde, dat men in 't *Communiceren*, de gedagtenisse van het lyden en de dood van Jesus Kristus vierde; als of zyn lighaam gekruyst, en zyn bloed vergoten was, zelfs in het oogenblik dat men *Communiceerde*, Het zou te wenschen zyn, dat alle Kristenen, wanneer zy het H. Avondmaal genoten deze aanmerkingen maakten, en dat zy met een heylige overdenking bezig waren, ik ben overtuygt, dat ze als dan meer vrugt daar mede zouden doen, als nu gemeenlyk geschiet.

(a) Transsubstantiatie.

De gelovigen die de *Evangely* leer geloven, en het H. Avondmaal vieren, zyn om zo te ſpreeken, tegenwoordig by de veroordeeling en de dood van onze Zaligmaker, welkers gedagtenis hen belaſt is, 't Is in dezen zin, dat *Paulus* tot de *Galaters* zeyt (a) *dat Jeſus Kriſtus voor hunne oogen geſchildert en onder hen gekruyſt is.*

Wy ontkennen niet, dat Jeſus Kriſtus, zig zelfs in zyne handen gedragen heeft; want wat ſwarigheit ſteekt'er in, te zeggen, dat de Zaligmaker zyn lighaam, in zyne handen heeft gedragen. zo men door dit lighaam het *Sakrament* van zyn lighaam verſtaat?

Tot een bewys, dat dit de gedagte van dezen Schryver is, is dat hy het onmiddelyk na deze woorden, door het bywoord van *quodam modo* niet enkel, maar *op een zelve wyze* verklaart.

Wat de andere plaats belangt, die de Roomsgezinden van *Auguſtyn* aanhalen, welke zeyt, dat men het vleeſch van Kriſtus en het *Sakrament* moet aanbidden, is; niet dan voor ſo veel hy met zyn Godtheit vereenigt is, waar van ze noyt word geſcheyden; want daar en boven die het vleeſch van Kriſtus enkel zal aanbidden, en zonder betrekkinge tot de vereening, die'er tuſſchen zyn Godheit is, zal zig ſchuldig aan de misdaat van Afgodery maken, om dat'er niemant dan God alleen is, en niet als de Godheyt is, die men moet aanbidden (b) *gy zult God alleen aanbidden en hem alleen dienen.* Om volkomen overtuygt te zyn, dat *Auguſtyn* zo veel voor ons ſpreekt, als hy tegen de *Tranſſubſtantiatie*. is, niet alleen by geval op een plaats, maar op veele, heeft men maar de moeyte te doen, om ze te lezen die wy aanhalen. *Hilarius*

(a) Gal. III: 1. (b) Deut. V: 13.

Hilarius in de plaats die tegen ons bygebragt, is, veſtigt zyn bewys reden, op de waarheit van de *Sakramenten*, die wy doen, ons verzekeren en dadelyk en waarlyk, het geene geven, dat zy ons afſchetzen.

Wy ontfangen dan in het *Sakrament* van het *Avondmaal* het waaragtige lighaam en bloed van Jeſus Kriſtus; dog op een geeſtelyke wyze, en door het geloof niet alleen in 't H. Avondmaal; maar ook in den Doop. Dit is het ook dat dezelve *Hilarius* van het *Sakrament* van de wedergeboorte, gezeyt had, een weynig te vooren na dat hy van dat van 't Avondmaal had geſproken, wanneer hy verzekert, dat wy door dit *Sakrament* met Kriſtus en met elkanderen vereenigt zyn; niet alleen met een eenigheit van gevoelen, en wille; maar ook met een eenigheit van natuur: zo dat de Roomsgezinden om de zelve reden, de *Tranſſubſtantiatie* in het Doopwater zouden konnen vaſtſtellen.

Wat dat geene belangt, dat zy van *Leo de I.* verhalen; wy ſtaan het geene hy zeyt toe, wy belyden met hem, dat Jeſus Kriſtus, ons vlees geworden is, en dat wy tot het zyne overgaan, maar wat *Damascenus* aangaat, men behoeft 'er niet aan te twyfelen, of hy is aan de zyde der Papiſten gelyk uyt het geene blykt, dat van hem is bygebragt, deze *Damascenus* was een Jood van geboorte, en Godtsdienſt; ter tyd toe, dat hy te *Konſtantinopelen* aanquam, alwaar hy een Kriſten gemaakt wierd, en naderhand het Monnike leven omhelsde. Hy leefde onder *Leo Iſaurus* omtrent den jaare 720, eenige jaaren daar na, dat de Mooren de ſtraat van *Gibralter* gepaſſeert waaren en door een regtveerdig oordeel van

God het grootste gedeelte van *Spanje* hen onderdanig gemaakt hadden. Hy heeft eenige werken geschreven, die met menigte wonderdaden, bygelovigheden en dwalingen zyn opgepropt: ik zal 'er eenige voorbeelden, van aanhaalen, om te doen zien, hoe weynig geloof men behoeft te geven, aan 't geene van diergelyken Schryver af komt.

Hy was een groot yveraar, voor de beelden; dewyl hy zeyt, dat men dezelve moet vereeren, en eerbieden, tegen het twede gebod van God, dat uytdrukkelyk medebrengt, *Gy zult u geen gesneden beelt maken, nog u voor het zelve nederbuygen.* Hy maakte zo veel werk van de overblyfzelen der Heyligen, dat hy 'er geen swarigheit in stelde om ze bronwellen te noemen, waar uyt de gaven van God voortkomen. Hy voerde de Godloosheit, zo hoog, in top, met te zeggen, dat men de heyligen die gestorven zyn, door het geloof moet eeren, tegen 't geene ons belast is, om alleen in God te gelooven, wanneer hy van 't *Vagevuur* spreekt vertelt hy 'er groote wonderen van om 'er het bestaan van aan te toonen. Hy verhaalt hoe Keyzer *Trajanus* een Heyden, een Afgoden-dienaar, en een groot vervolger der Kristenen van de pynen verlost wierd, op de gebeden van *Gregorius*. Hy zeyt, dat de ziel van een Heydensche vrou, genoemt *Falconilla* uyt de Hel quam, waar toe zy wegens de afgodery veroordeelt was, en dat zy uyt deze plaatze der pyniginge verlost wierd door de gebeden, die een zekere Martelaar die hy *Primerus* noemt, voor haar deed.

Jan de Pineda vertelt een andere diergelyke *Histor*y, zie hier is ze, *Zonaras* die hy een vermaard *Histor*y-

ſtory-ſchryver noemt, zeyt, *dat de Keyzerin, de Patriarchen, de Biſſchoppen, en de Monniken bewoog, om voor de ziele van Keyzer Theofilus haar man te bidden, en dat zy vergiffeniſſe van zyne misdaden verkregen; dog 't is iets*, voegde 'er de zelve *Pineda* by, *waar aan ik ten hoogſten twyffele, om dat hy een hartnekkig Ketter ſtorf.*

Ik kan myn gevoelen nu op de wortelen van 't geloof nederzetten; waar van de eene mede brengt, *dat waar de boom valt, dat hy daar zal blyven leggen*; een ander, *dat wanneer men* (b) *eens in de hel is, dat men daar niet weder uytkomt.* Nog een andere, *dat de genade de kinderen des Koninkryks van die der helle afſcheyt, enz.* Om de zelve reden, zeggen wy, dat het geene *Damaſcenus* van de zielen van T*rajaan* en van *Falconilla* verhaalt, een enkele leugen is. *Pedro Mexia* zegt in 't leven van T*rajanus*, dat het geene *Damaſcenus* van de ziele van dezen Keyzer verhaalt, een fabel is, en een vertelling uyt vermaak verzonnen. *Doctor Illeſcas* veroordeelt *Mexia* in het leven van *Gregorius* de I, daar in.

Damaſcenus zegt ook, dat een zekere *Makarius* veel byzonderheden van den ſtaat der overledene kreeg, door de antwoorden die hem, het hooft van een dood man deed, dat hy daar over raadpleegde; maar is dit niet het ampt van een ſwartkonſtenaar oeffenen? Hy voegt 'er by, dat dewyl deze *Makarius* voor de dooden bad, hy wel wenſchte te weten, of de gebeden haar wel van eenigen dienſt waren, en of zy 'er wel eenige verligtinge door gevoelden; en hy heeft de onbeſchaamtheyt om te zeggen, dat God, die de

 zie-

(a) *XVIII. Boek, Kap. XXIV. §. 11.*

(b) *Ab inferno nulla redemtio.*

zielen bemind, om 'er zyn dienaar door veele onwederſprekelyke getuygeniſſen van te verzekeren, in het ontvleeſte bekkeneel het woord der waarheyt inboeſemde, dat hem zey, *wanneer gy voor de dooden bid, wy zullen'er een kleyne verligting door ontfangen, enz.* Hy verhaalt ook, dat een zeker man, een van zyne leerlingen, die losbandig geleeft had, in het midden van het vuur zag, welkers vlammen zyn lighaam tot aan de keel toe omringden; maar dat deze vlammen, door de gebeden van zyn Meeſter, tot aan de middel toe daalden, en dat hy hem eyndelyk, door de ſtandvaſtigheyt van dezen Meeſter, met voor hem te bidden, ten eenemale van 't vuur bevryd zag, zonder de minſte ſchade daar van ontfangen te hebben.

Deze vier zeldzame gevallen, behalven verſcheyden andere, die wy met ſtilſwygen voorby gaan, worden in zyn leerrede van de dooden gevonden. Zie daar de Schriftuurplaatſen die hy bybrengt, om het *Vagevuur* vaſt te ſtellen. Om de opſtanding te bewyzen, haalt hy de plaats aan, waar in God tot Noag zeyt, (a) *Gy zult het vleeſch met zyn ziel, dat is met zyn bloed niet eeten.* Hy zeyt ook in zyn Hooftſtuk van de *Maagdom*, dat zo *Adam* niet gezondigt had, de mansperſoonen de vrouwluy niet vleeſchelyk zouden bekent hebben, tot de voortteeling; maar gelyk hy aanmerkt, dat de gewyde text zyn gevoelen wederſpreekt, voegt hy 'er by, dat God het menſchdom zou hebben konnen vermenigvuldigen, zonder de t'zamenvoeging van man en vrouw; zo ook, dewyl *Baſilius* het brood en de wyn van het *Sakrament*, *exempelen* van 't lighaam en bloed van

(a) Gen. IX: 4.

van Kriſtus zegt te zyn, 't geen tegen zyn gevoelen aanloopt, beweert hy, dat men deze woorden van 't broot en de wyn, voor de zegening moet verſtaan; 't geen valſch is. Wy hebben uyt de Oudvaders bewezen, dat het brood en de wyn voor de zegening, niet dan gemeen broot en wyn zyn, en datze geen tekens of afbeeldzels van 't lighaam en van 't bloed van Kriſtus zyn, dan na dat de woorden, *nemet*, *eetet*, *dat is myn lighaam*, uytgeſproken zyn.

Wat *Theofilaktus*, *Anſelmus*, *Hugo*. en *Richard Sant Viktor* belangt, die de Roomsgezinden tegen ons aanhalen, als of zy ten tyde leefden, wanneer het Heylig Avondmaal in zyn zuyverheyt begon af te nemen, konnen wy hen antwoorden, 't geene wy van *Damaſcenus* zeggen. De Paus overheerſchte toen de *Conſcientien*, en hy wilde des Heeren Avondmaal, in de Miſſe, zyn bepleyſterde, en met dwalingen, bygeloove en afgodery bedekte *Matres*, veranderen.

Het is zeker, dat 'er onder alle de hedendaagſche (Roomsgezinde) Schryvers, geen een is, die omtrent de *Transſubſtantiatie* minder dan *Scotus* gedwaalt heeft, welke zegt, datze nog uyt de Reden, nog uyt de H. Schrift kan bewezen worden. Hy heeft zig nogtans met de algemeene dwaling laten wegſleepen, om dat de Kerk het belaſte; of om my van zyne eygene woorden te bedienen, om dat de *Transſubſtantiatie* niet tegen het gevoelen was, dat van de geheele Kerk in 't gemeen was aangenomen; maar wat gezag had deze Kerk, dat is de Paus en zyne Kardinaalen, om andere geloofs-artykelen te maken, dan die Jeſus Kriſtus onzen Profeet en onzen Prieſter ons bevolen en geleeraart heeft, en in de geloofs-artykelen vervat zyn.

Laat ons nu tot de *Koncilien* komen, die de Roomsgezinden tegen ons bybrengen. Zy halen dat van *Efezen* aan, waar in *Cyrillus* de voorzittinge had, en waar in *Theodoretus* zig ook bevond, maar zy hebben ongelyk; dewyl wy van 't zelve gevoelen zyn, als die van dit *Koncilie* waren. En in der daat, wy bekennen, dat met dit *Sakrament* te ontfangen, wy geen gemeen vleesch, maar geheyligt vleesch genieten, dat met het Goddelyk woord, door een onafscheydbaare eenigheyt, t'zamen gevoegt is. Dog op wat wyze ontfangen wy dit? 't is geestelyk, door het geloof, niet op een vleeschelyke wyze, gelyk de Roomsgezinden het voorgeven te ontfangen, eeten en verteeren, beweerende dat dit het vleesch van Kristus is, tot dat de verteering daar van gedaan is.

Zy werpen ons het *Koncilie* tegen, dat te *Verceil* onder het Pausschap van *Leo* de IX. gehouden wierd, en waar in *Berengarius* veroordeelt wierd; dat van *Lateraan* onder *Niklaas* de II, dat *Berengarius* tot de herroeping dwong; een ander *Koncilie* van *Lateraan*, dat onder het Pausschap van *Innocentius* de III. gehouden wierd, dat van *Konstans* van 't Jaar 1516, en dat van *Trente*, 't welk geduurende de Pausschappen van *Paulus* de III, *Julius* de III, *Marcellus* de II, *Paulus* de IV, en *Pius* de IV. duurde; zonder dat een van deze Pausen, zig daar by bevonden heeft. Dog laat ons eens onderzoeken, wat de herroeping was, die *Nikolaas* de II. *Berengarius* dwong te doen, in het Jaar 1060, in het *Lateraansche Koncilie*. (a) Deze Heylige Man wierd gedwongen

(a) *Decret. Consecrationis, Dist.* 2. *Cap*, *Ego* Berengarius.

gen te belyden, dat het lighaam van Kristus door de handen van de Priesters betast, gebroken, en met de tanden gekaauwt is.

Ik vrage hen, hoe het mogelyk is, dat het lighaam van Kristus, dat tegenwoordig een verheerlykt lighaam is, en dienvolgens geenzins aan de rampen onderworpen die de menschelyke natuur vergezellen, zig voor alle deze ongemakken vind bloot gestelt? De Uytlegger van de *Dekreeten*, hoewel anders onwetende genoeg, kan zig niet beletten zulken openbaren ongerymtheyt aan te merken, als deze is; dit is 't dat hem doet zeggen, dat dit met veel omzigtigheyt moet verstaan worden, uyt vreeze dat men niet tot nog grooter dwaling vervalle, als die van *Berengarius* geweest is.

Zo dat volgens deze stelling, de Uytlegger regtzinniger gevoelens had, als *Niklaas* de II, of zyn *Koncilie*, dat geen andere H. Geest, als die van dezen Paus had, om dat hy zeyt, en verklaart, dat men in het *Sakrament* het lighaam van Kristus met de handen niet kan grypen, breeken, of met de tanden kaauwen.

't Is om deze reden, dat *Pieter Lombard*, meester der *Sententien*, zeyt, met een oogmerk om zulken groven misslag te verbeteren, (a) dat het geene men aan *Berengarius* belaste te zeggen, niet van Kristus moet verstaan worden, maar van de zinnebeelden, die'er, volgens de *Papisten*, toevallen van zyn. Door deze wyze van spreeken, laat hy de *figuur* toe, waar aan toegeëygent word, 't geen tot de tekenen behoort. Dog zo men zig van deze *figuure* bediende, zou 't genoeg

 zyn,

(a) IV. Boek.

zyn, dat men zig de tong moest laten uytsnyden, en in 't vuur te doen werpen.

Men kan daar uyt oordeelen, van de staat die men op dit *Koncilie* kan maken. De Paus of zyne *Legaten*, hadden aldaar de voorzittinge; en wat zorge de Vaders ook mogten aanwenden, men besloot 'er niets van belang, dat niet alvorens van den Paus goetgekeurt was; zo dat 'er niemant dan hy is, en niet het *Koncilie*, dat magt heeft om besluyten en geloofs-artykelen te maken.

In der daat, zie eens wat 'er in een *Koncilie* uytgewrogt word. Vooronderstelt zynde, dat 'er geen *Prelaat* is, die door een ergerlyk leven de *Censure* van de vergadering verdient, en dat 'er geen misslagen, bygeloof, kettery, of afgodery is te verbeteren. De *Legaten* van den Paus, die gemeenlyk ten getale van drie zyn, verzuymen niets om alles zorgvuldig aan den Paus over te schryven, wat 'er in het *Koncilie* word besloten, en om het gevoelen van zyn Heyligheyt daar over te verzoeken; en als dan keurt de Paus het goet, of vernietigt het zelve. Zo het gebeurt, dat het raadslot van het *Koncilie* over zeker stuk, hoe redelyk en voordeelig het ook voor de Kerk mag zyn, niet van des Pausen smaak is, word 'er niet meer van gesproken; maar zo hy het goetkeurt, zend hy zyne goetkeuringe in geschrifte aan zyne Legaten, zo dat de Brief van den Paus de H. Geest is, die in de *Koncilien* de voorzittinge heeft; en 't is een H. Geest, die in plaats van uyt den Hemel neder te dalen, van *Rome* in een *Pakket* of in een *Valies* komt; derhalven wel verre daar van daan, dat het *Koncilie* een vrye vergadering is, is het de slaaf van den Paus,

Paus, die de regte *Antikrist* op aarden is, gelyk wy in ons tweede stuk bewezen hebben.

De Roomsgezinden merken de *Transsubstantiatie*, als zulken nootzakelyken *artykel* tot de zaligheyt aan, dat zy als ketters vervloeken, verbannen, en veroordeelen, die de stoutheyt hebben die niet te willen geloven. Zy doen daar in een gevoelige belediging aan het *Koncilie* dat te *Florence* wierd gehouden, in den Jaare 1439, ten tyde van *Eugenius* de IV, waar by de Griekze Keyzer, de *Patriarch* van *Konstantinopolen*, en verscheyden Oosterſche Bisſchoppen, zig ook bevonden.

De Grieken en Latynen quamen overeen in de *Disputen*, die wegens den H. Geest, en verscheyden andere stukken ontstaan waren; dog wat moeyte de Paus ook aanwende, konden zy 't over dat van de *Transsubstantiatie* niet eens worden, en kon zyn Heyligheyt de Grieken niet bewegen om ze aan te nemen; zy droegen zelfs zorg, om 't zodanig te bestellen, dat 'er in de brief van vereeniging van de *Transsubstantiatie* niet gesproken wierd, gelyk uyt de *Bulle* van *Eugenius*, die met deze woorden *Exultent Coeli & Lætetur Terra*, begint, is blykende; en waar by de Paus voor de geheele Kristenheyt verklaart, dat de Griekze Kerk nog eens met de Latynsche vereenigt is.

Derhalven vooronderstelt zynde, dat de *Transsubstantiatie* een Geloofs-*artykel* is, zonder 't welke het onmogelyk is zalig te worden; was het een openbare godloosheyt, de Grieken als broeders te behandelen, die ze openbaarlyk ontkenden. En 't geen zy van de wederzytze toestemming van de Kerk over de *Transsubstantiatie* zeggen,

gen, is ten eenemale valſch; want het is zeker, dat nog de Grieken, nog de Ooſterſche Kerk, het nooyt gelooft hebben, nog zelfs de Latynſche Kerk, geduurende den tyd van duyzent Jaaren. Laat ons dan uyt dit alles een beſluyt opmaken, dat wie de *Miſſe* hoort, is een afgodendienaar; en dat die geene die ze doet, het dubbeld is.

De *vyfde* ſchadelykheyt die de *Miſſe* veroorzaakt, is, datze verſcheyden misſlagen aanſtookt, en onderhoud; gelyk het *Vagevuur* enz. Wat het *Vagevuur* aangaat, wy verklaren dat wy geen ander hebben, dan *het bloed van Jeſus Kriſtus, dat ons reynigt van alle onze zonden*; en die door dit middel, ons met de eeuwige Vader verzoent. Wy beweeren met *Doctor Konſtantyn*, die om de Godsdienſt een langduurige en harde gevankenis in het Kaſteel van *Keyzerswaard*, onder de eeters van menſchen-vlees, en de bedervers van 't geloof, moeſt uytſtaan, en die daar in ſtorf, met ouderdom en ſwakheden beladen zynde; wy houden ſtaande, dat het Vagevuur, dat de Roomsgezinden uytgevonden hebben, zonder het minſte gezag van de H. Schrift, een wolfs-kop is. Wy zeggen, dat dit Vagevuur een bevoorregte beurſeſnyder is, die zonder ſchaamte, en zonder de ſtraffe te vreezen, rooft, plundert, en ſteelt, alles wat zy kan krygen, om de ledige buyken van Prieſters, Monniken, en de geheele kerkelyke order op te vullen.

En in der daat, waar door zyn ze zo ryk geworden? van waar hebbenze 't gekregen, om zulke heerlyke Klooſters te bouwen, die veel beter na Kaſteelen of Palleyzen van de magtigſte Koningen en de rykſte Vorſten gelyken, dan na huy-

huyzen van Bedelmonniken en arme ſwervers, die outstyds niet dan van hunne handen arbeyt leefden? Waar van hebben zy zo veel *Kapellen*, zo veel Zielmiſſen, die gezongen worden, zo het niet op de zotte inbeelding, van dat 'er een Vagevuur is, ſteunt? Zo dat de Miſſe het Vagevuur, en het Vagevuur de Miſſe onderhoud, en daar door gelyken zy wel na twee Ezels die elkanderen krouwen.

De Prieſters, deze valſche Profeeten, maakten een oude vrouw eens diets, dat de zielen van haar Vader, Moeder, Man, Dogter, en van een ander perſoon, die zy ongemeen beminde, ſchrikkelyke pynen en ſtraffen in het Vagevuur moeſten lyden, en dat zy eenige verquikking afſmeekten, door middel van de Miſſen, die zy verzogten voor hen te mogen doen. De onnozele vrouw geloofde alles, wat de Prieſters haar zeyden, en zy ſpaarde by ſtuyvertjes, de prys van een Miſſe, (want men moet weten dat de *Miſſen* verkogt worden) en ging daar op by een Geeſtelyke, en verzogt hem, het geld met eenen overgevende, een Miſſe met veel ernſt voor de zielen van haar Vader, en de andere perſoon, die zy ongemeen bemind had, te doen. Dog dewyl ze zeer bygelovig was, ging zy ook in een Klooſter, denkende dat de Monniken een geſchikter en heyliger leven leyden, dan de wereltlyke Prieſters, en verzogt de Koſter om op het ſpoedigſte een Miſſe te laten doen, 't geen de Koſter haar beloofde. Zo dat deze Vader het geld van de arme vrouw nam, aan wie de liefde verpligte om veel eer van het zyne te geven, om haar gebrek te vervullen; dewyl het zeker is, dat haar armoede zo groot was, als

de

de overvloed en 't overtollige van 't geen de Klooſter-Monniken bezaten.

Men zou ook wel mogen wedden, dat deze Monnik de *Miſſe* voor haar niet eens deed; dewyl het de meeſten tyd voorvalt, dat de Monniken op eenen dag meer geld voor de *Miſſen* ontfangen, als zy in een maand konnen doen. 't Is ook de reden, waarom het onmogelyk is, om ze alle te doen die men hen belaſt, (a) 't geen een regte roof en plonderinge is; dog zy zeggen, om zig te regtvaardigen, dat de nood hen daar toe verpligt, uyt vreeze, dat de *devotie* van het volk anders mogt verflaauwen. Zo dat de Paus zelfs deze rovery goetkeurt, en vry verklaart; dog tot voldoeninge, belaſt hy, op 't eynde van yder maand, twee Miſſen te doen, de eene voor de levendigen, en de andere voor de dooden, aan welke hy dezelve kragt verleent, als of men ze alle ſtuk voor ſtuk gedaan had, waar voor men geld ontfangen heeft. Zo de Overigheden zig van hunnen pligt queeten, en een naauwkeurig onderzoek in de Klooſters deeden, zouden zy aldaar dit ſlag van *Bullen* of belagchelyke vrybrieven vinden, die men aldaar zorgvuldig bewaart, om het volk te beſteelen en te bedriegen. Zy hebben van 't Vagevuur een nieuw geloofs-artykel gemaakt, zo dat het is een Ketter te wezen, en verdoemt willen te zyn, als het niet te gelooven. Maar hoe kan men die geene van kettery beſchuldigen, die een zaak weygeren te geloven, die nog op 't Oude nog op 't Nieuwe Teſtament gegrond is, en waar van in de drie geloofs-belydeniſſen, van de Apoſtelen, van *Niceen*, en van *Athanaſius* niet geſpro-

(a) Zie het eerſte deel over de hondertjarige Mis.

ſproken word, en die nogtans den korten inhout van de H: Schrift zyn, en alles bevatten wat een Kriſten geloven moet.

De zesde ſchadelykheyt, is, dat vooronderſtelt zynde, dat de offerhande van de *Miſſe*, of gelyk de *Papiſten* het noemen, het *Sakrament des Autaars*, zodanig was, als zy zeggen, zou het niet na behooren bedient worden; dewyl zy de helft daar van aan 't volk ontnemen. Zy geven hen de *Sakramenteele* wyn niet, die een *Sakrament* van 't bloed van Jeſus Kriſtus is, dat voor ons aan 't kruys is uytgeſtort. En zo zy de andere helft aan de Prieſter geven, 't is niet dan zeer zelden, alleen eens in 't Jaar, op witte Donderdag; ook is 't op een godlooze bygelovige en afgodiſche wyze, gelyk wy reets in ons eerſte Deel hebben aangemerkt.

Jeſus Kriſtus heeft het *Sakrament* met brood en wyn ingeſtelt, ter oorzake van de groote overeenkomſt, die zy met het lighaam en 't bloed hebben; en hy heeft aan zyne Apoſtelen belaſt, om het op de zelve wyze te houden, als zy het hem hebben zien doen, ter gedagteniſſe van zyn lyden en dood.

Het brood gevende, zey hy tot hen, *neemt, eetet, dat is myn lighaam*; en den beker gevende, *neemt, drinkt alle daar uyt, dit is myn bloed.* Hy voegt 'er by, de wyn gevende, het woord *alle*, dat een groote verborgentheyt inſluyt; want door deze byvoeging wilde de Heere de dwaling van onze tegenſprekers wederleggen, en hy geeft ons wapenen tegen de Ketters, die naderhand moeſten komen om te zeggen, *drink 'er alle niet uyt.*

De Roomsgezinden konnen 't niet ontkennen, dat

dat den Zaligmaker gezegt heeft, *drinkt alle daar uyt.* Zy konnen geen uytvlugt maken, dat die geene, die niet dan brood ontfangen hebben, geen wyn hebben gedronken; zy moeten 't toestaan, dat met te verbieden, dat alle daar van drinken, zy hen tegen het gebod des Heeren aankanten, en tegen 't geene *Markus* zegt, (a) *zy drinken 'er alle uyt.* Wat moeten wy daar uyt dan anders besluyten, als dat het Ketters zyn, om dat zy het heylig *Sakrament*. dat Kristus ingestelt heeft, vervalschen, dat niet alleen de *figuur* van Kristus is, maar die zyn lighaam en bloed geeft.

Jesus Kristus heeft het Heilig Avondmaal met brood en wyn geviert, zyne *Apostelen* hebben 't zelve na hem ook gedaan, gelyk men zien kan uyt 1 *Kor. XI.* Men heeft dezelve order den tyd van duyzent Jaaren waargenomen, ten opzigte van het wezen van het *Sakrament*, tot dat 'er valsche *Profeeten* zyn opgestaan, om deze order overhoop te storten, die Kristus heeft vastgestelt, en die de Kerk langen tyd na hen heeft waargenomen Zy hebben zig wyzer willen vertoonen, als de Zaligmaker; zy hebben 't aan alle Kristenen, behalven aan den Priester die den dienst doet, om wyn te ontfangen in de Communie ontzeyt; en zy brengen niet dan eenige swakke redenen by, om dit verbod te wettigen.

De eerste is, dat zo alle den beker moesten drinken, dan zou 'er geen onderscheyt tusschen den Priester en 't volk zyn. Wat een hoogmoet! wat een heerszugt! met het Kristen volk dus in onderdanigheyt te houden. De Priesters worden de Geestelykheyt genoemt, om datze, zo zy voor-

(a) Mark. XIV. 23.

voorgeven, het *Erfdeel des Heeren* zyn, als of het volk, voor wien Kriſtus geſtorven is, dat van den Duyvel waren.

Het tweede is, het gevaar dat 'er is, dat het bloed op de baard mogt geſtort worden, zo elk een daar van dronk; dog is dit de reden, waarom weygeren zy de beker dan aan de vrouwen en gelubde, die 'er geen hebben? waarom dit aan de *Kapucynen* toegelaten, die zig nooyt laten ſcheeren? De *Papiſten* vertoonen de *Apoſtelen* met lange baarden, en zo het de waarheyt is, datze die zodanig gehad hebben, als men die op de ſchilderyen ziet, waarom heeft Kriſtus hen dan de beker niet geweygert?

De derde is, dat de gedaante van 't brood ontfangende, ontfangen zy het lighaam van Kriſtus, en bygevolg ook zyn bloed; dat dewyl zyn lighaam een levendig lighaam is, kan het niet zonder bloed wezen; zo datze voorgeven, onder een gedaante het lighaam en 't bloed van den Zaligmaker te gelyk te ontfangen. Wat laten deze *Meſſieurs* een zeldzame ſcherpzinnigheyt blyken. De Heere belaſt aan *alle*, om den beker te drinken; zy verbieden 't in tegendeel aan de Leeken om dit te doen, onder voorwendzel, dat de eene *ſpecie* hen genoeg is. Oordeel dan eens, of zy wel reden hebben, om die geene als Ketters te veroordeelen, die het *Sakrament* onder de twee *ſpecien* ontfangen, gelyk Jeſus Kriſtus 't zelve heeft ingeſtelt, de Apoſtelen geviert hebben, en de geheele Kerk meer dan duyzent Jaaren in 't werk hebben geſtelt.

Zy zien niet, dat ze met ons veroordeelende, ook met een de Zaligmaker, zyne Apoſtelen, en de geheele Kerk veroordeelen. Alle deze re-

denen, alles wat zy hen konnen verbeelden, alles wat hunne eygenzinnigheyt hen kan ingeven, is niet bequaam, om de order die Kristus in zyn Kerk vastgestelt heeft, te verminderen, of over hoop te stooten. Jesus Kristus heeft dit *Sakrament* onder twee *specien* ingestelt, hy heeft het zodanig aan zyne *Apostelen* bedient, en hen belast, om zyne instelling op te volgen. *Paulus* als een gehoorzaam leerling, heeft het op dezelve wyze bedient, als 't hem belast was; hy deelde het brood uyt, dat het *Sakrament* van Kristus lighaam is, en de wyn die 't van zyn bloed is. (a) *Gy kunt*, *zegt hy*, *den beker des Heeren niet drinken*, *nog den beker der Duyvelen.* En een weynig hooger, (b) *De beker der dankzegginge*, *die wy dankzeggende zegenen*, *is die niet de gemeenschap van het bloed van Kristus? En het brood dat wy breken*, *is het niet de gemeenschap van het ligbaam van Kristus.* (c) Hy zegt ook, *Daarom wie van dit brood onwaardig zal eeten*, *of van dezen drinkbeker zal drinken*, *zal schuldig zyn aan 't lighaam en bloed des Heeren. Elk beproeve zig zelven*, *en eete alzo van het brood*, *en drinke van dezen drinkbeker; want die het onwaardig eet en drinkt*, *eet en drinkt zyn oordeel*, *niet onderscheydende het lighaam des Heeren.*

Dezen *Apostel* spreekt niet van de Priesters alleen, maar van alle de *Communicanten* in 't algemeen. De zelve order, om onder de twee *specien* te *Communiceeren*, is geduurende veele jaren, in de Kerk waargenomen; gelyk men uyt de Kerkelyke *Historien*, en uyt andere werken, die de Oudvaders hebben te zamengestelt, verneemt. Ik zal 'er eenige plaatsen van aanhalen.

Ter-

(a) 1 Kor. X: 21. (b) Vers 16. (c) XI: 27, 28, 29.

Tertulliaan (a) zegt, *Ons vleesch is gevoet met het lighaam en bloed van Jesus Kristus, op dat onze ziele van God gevoed zy.* (b) *Cypriaan* maakt van deze *Communie* onder de twee *specien* van brood en wyn, niet als in het voorbygaan gewag; maar hy herhaalt het vyf of zesmaal, in de zelve Leerrede. Hy zegt ook, dat de geene die *Communiceeren*, het *Sakrament* met de hand ontfangen; en om aan te toonen, dat wy onder de twee *specien* moeten *Communiceeren*, voegt hy 'er by, *Hoe zullen wy het volk vermanen, om hun bloed voor den naam van Kristus te storten, zo wanneer hy ten stryde trekt, wy hen het bloed van den Zaligmaker weygeren? Of hoe zullen wy ons bekwaam maken, om den beker van het marteldom te drinken, zo wy voorheenen den beker des Heeren niet ontfangen?*

Cyprianus getuygt, in de *Historie* van 't geene aan een jonge Dogter gebeurt is, dat men het *Sakrament* onder de twee *specien* bediende; dit is het ook, 't geen *Krisostomus* getuygt: *Wy zyn niet meer onder de oude wet, daar de Priester zyn deel nam, en het volk het overige; maar wy zullen alle een en 't zelve ontfangen, en dezelve beker; en alles wat in het Avondmaal gevonden word, is gemeen aan de Priester en 't volk.*

Krisostomus maakt geen onderscheyt tusschen de Priester en 't volk, gelyk de Roomsgezinden doen, welkers Priesters onder de twee *specien* *Communiceeren*, en het volk alleen onder een; dog om de *Papisten* beter beschaamt te maken, zullen wy aantoonen, dat alle vier de *Doctoren* van de Kerk, gelyk zy dezelve noemen, volko-

(a) Boek van de Opstandinge.
(b) Serm. de Lapsis of der gevallene.

men voor ons zyn; hoewel zy zo veel geloof geven aan 't geene deze *Doctooren* leeraaren, als aan het *Evangely* zelfs.

Ambrosius tot Keyzer *Theodosius* spreekende, (die uyt *Italique*, een Stad in *Spanje*, was, die men tegenwoordig het oude *Sevilie* noemt, een myl van het nieuwe) zegt: *Hoe durft gy uwe bezoedelde handen met bloed en onregtvaardige moorderyen uytsteken, om het lighaam des Heeren te ontfangen?* Of hoe, swyg, *die vol woede en in dolheyt zo veel bloed hebt verspreyt, wilt gy uw mond aan dit eerwaardig bloed zetten? Wyk dan* enz.

De zelve *Ambrosius* maakt in zyn Lykrede, over de dood van *Theodosius*, gewag van het berouw van den Keyzer. Zie waarom *Ambrosius* hem de *Communie* weygerde. Het gebeurde, dat de inwoonders van *Thessalonika* een Wykmeester dooden, in een oproer des volks, 't geen *Theodosius* zodanig vergramde, dat hy 'er zevenduyzent deed sterven.

Pedro Mexia past de woorden van *Ambrosius* op de Misse toe, waar toe *Theodosius* zeyt hy gewend was; maar bespeurt men niet, dat het een enkele quaadaardigheyt van *Mexia* is, om zyn Schryver niet aan te halen?

Daar zyn in 't geene *Ambrosius* zeyt, twee dingen aan te merken; het eerste is, dat die geene, die *Communiceerd*, het *Sakrament* met de handen, en niet met de mond nam, gelyk een kind dat aan de borst leyt. Dit *Sakrament* is niet voor de kleyne kinderen, om datze geen vaste spyze konnen verdragen; maar alleen voor menschen die tot onderscheyd bequaam zyn, en die het brood kon-

(a) Zie Theodoretus V. Boek, Cap. XVIII. Sozomenus VII. Boek, Cap. XXIV.

Pag. 132.

konnen eeten, en de wyn drinken. 't Is tot deze persoonen, dat Jesus Kristus zegt, *neemet eet, neemet drink.* Hy zeyt niet, opent de mond, en ontfang het brood. Het tweede is, dat de gelovigen het *Sakrament* onder de twee *specien* van brood en wyn ontfangen. Want het eeten is van geen groot voordeel voor 't lighaam, zo men ook niet drinkt. Wy hebben het een en 't andere reets aangemerkt, in de plaats die wy uyt *Cypriaan* aanhaalden. *Ambrosius* zegt ook, (a) *De Priester spreekt in de uytdeeling van 't lighaam en 't bloed van Kristus, neem des Heeren lighaam, neem het bloed van Kristus, en de deelgenooten antwoorden, Amen.*

De tweede Leeraar is *Hieronimus*, die over het tweede *Kapittel* van *Malachias* zeyt, *De Priester die het brood van 't Avondmaal uytdeelt, en het bloed des Heeren aan 't volk geeft, enz.* Kan men wel iets uytdrukkelyker zien, tegen de *praktyk* van de Roomsche Kerk, die de Leeken van de beker des Zaligmakers berooft? De schriften van *Augustyn* zyn met aanmerkenswaardige uytspraken vervult, die de leere bevestigen, die ons de *Communie* onder de twee *specien* leeraaren.

Dog om de wytlopigheyt te vermyden, zal ik 'er maar een of twee bybrengen. Deze Leeraar zeyt, (b) *Belooft gy het leven van het Koninkryk der Hemelen aan de kleyne kinderen, die niet uyt water en geest herbooren zyn, die niet gespyst zyn met het vlees, nog gedrenkt met het bloed van Kristus, enz.* (c) *Daar zyn'er die alle dagen Communiceeren met het lighaam en bloed van Kristus,*

(a) *IV. Boek van de Sakramenten, Kap. V.*
(b) *V. Boek Hypognost. Tom. VII.*
(c) *Epist. I. ad Januarum.*

en andere enz. Het is zeker, gelyk *Erasmus* het aanmerkt, dat men ten tyde van dezen vader en die van *Cypriaan* zo ook geduurende verscheyde jaren daar na, het H. Avondmaal zelfs aan de kinderen onder de twee *specien* uytdeelde.

De vierde Leeraar is *Gregorius*, die wy met regt de laatste Bisschop van *Rome* konnen noemen, gelyk wy zyn opvolger *Bonifacius* de III. voor de eerste Paus konnen aanmerken, die Keyzer *Fokas* deze verfoeylyke doodslager ondersteunt, en beschermt heeft, gaf zig zelven den pragtigen eernaam van algemeen Bisschop, en hooft van de kerk. *Gregorius* zeyt dan, *gy hebt geleert wat het bloed van 't Lam is niet om 'er van te hebben hooren spreeken maar om dit bloed gedronken te hebben, dat is het Sakrament van dit bloed, dat in de mond van de gelovigen ontfangen word.*

Dewyl dat dan niet alleen alle deze vier Leeraren, maar ook alle de Kerkvaders zo Grieken als Latynen, voor ons zyn: en dat zy onze leere bevestigen, waarom ontkennen de Roomsgezinden dit dan? 't Is niet dan langen tyd na *Gregorius*, dat men deze gewoonte uyt de kerk heeft verbannen; ten tyd toen men de geheyligste zaken verdorf, om dat men 't zo zeer niet, als een gewoonte, maar als een onschendbare wet aanmerkt, men had ook voor dit *Sakrament* de zelve eerbied, als ten tyde der *Apostelen*, en men zou gedagt hebben een schrikkelyke kerkroof te bedryven, met twee dingen van malkander af te zonderen, die God by de instelling 't zamen gevoegt had, en door de bediening die zynen zone Jezus Kristus, daar van gedaan heeft,

Gelasius Bisschop van *Rome* zeyt ook, (a) *wy heb-*

(a) *Dist.* 2. *Cap. Comperimus*

hebben vernomen dat 'er zyn die na het lighaam van den Heere ontfangen te hebben, den beker niet nemen. Dog dewyl ze zondigen uyt bygelove moet men ze verpligten om het geheele Sakrament te ontfangen of zig ten eenemale van te onthouden, want men kan deze verborgentheyt niet verdeelen, zonder zig aan Kerkrovery schuldig te maken.

Zo dat de Roomsgezinden met dit te verdeelen, bygelovige en Kerkrovers te gelyk zyn. Het derde *Koncili*, dat tot *Toledo* gehouden is, belast de geloofs-belydenisse voor de gemeenschap van het lighaam en 't bloed van Kristus op te zeggen; volgens de gewoonte die in 't oosten gebruykelyk is, De reden die hy 'er van geeft, is, dat het volk een belydenis moet doen, van 't geene het gelooft, op dat hun harte door het gelove zuyverende, men gerekent moet werden het lighaam en 't bloed van den Zaligmaker te ontfangen, de *Katholyke* Koning *Richard* bevond zig op dit *Koncili* gelyk blykt uyt de gebeden, die hy aldaar gedaan heeft.

De zevende schadelykheyt, die de *Misse* veroorzaakt, is, dus zelfs vooronderstelt, zynde, dat zy goet is, en dat men dezelve gelyk 't behoort doet, men dezelve ineen vreemde taale die het volk onbekent is op zeyt, en zomtyts ook, aan den Priester, die den dienst doet 't geen regtdraats tegen het gebod, van *Paulus* aanloopt welke wil (a) *dat alle dingen eerlyk en met ordre geschieden.* Dog wat order kan 'er in een vergadering wezen, alwaar men een onbekende taal spreekt, en waar in het volk niet weet of den Priester zegent of vloekt? de zelve *Apostel* zeyt,

 dat

(a) *Canon* 2. (b) 1. Kor. XIV: 40.

dat het gebruik van de onbekende talen de Kerk geen voordeel doet, zo dat men 'er zig niet van moet bedienen. Immers zo 'er geen uytlegger is, die 'er verklaring van doet, (a) *want ook indien de basuyne een onzekere geluyt geeft wie zal hem tot den kryg bereyden, alzo ook gy lieden, indien gy niet door de taale een duydelyke reden geeft, hoe zal verstaan worden 't geene gesproken word, want gy zult zyn als die in de lugt spreekt. enz.*

(b) Hy zeyt ook, *Ik wil liever in de gemeente vyf woorden spreken met myn verstand; op dat ik andere mag onderwyzen dan tien duysent woorden in een (vreemde tale.)* (c) *zo iemant een vreemde tale spreekt, dat, het door twee, of ten minsten drie geschied, en by beurte dat een het uytlegge, maar indien daar geen uytlegger en is, dat hy swygt, in de gemeente, dog dat hy tot hem zelven spreekt, en tot God en niet tot het volk*, om dat het niet gestigt word door een tale die het niet verstaat, waarom hy even te vooren onmiddelyk belast *dat alles met stigtinge geschiede.*

'T Is om deze reden, dat wanneer God tot de *Patriarchen*, *Profeeten* en tot het volk, Israels, gesproken heeft, dit altyd in een bekende taale geschiet is, op dat het volk die verstond. De *Apostelen* eer de Heere hen door de geheele waerelt, zond om te prediken, ontfingen de gaven der talen, om het *Evangely* te verkondigen, en de *Sakramenten* te bedienen, in de tale van elk land, alwaar zy hen bevonden waarom volgen de Roomsgezinden, deze heylige mannen niet na die

(a) vers 8, 9. (b) 1. Kor. XIV: 19.
(c) vers 27, 28.

die in een gemeene tale ſpraken, op dat het volk die verſtond, en dat het 'er door geſtigt wierd, en God door dit middel verheerlykt was?

De verborgentheden van de Kriſten Godtsdienſt, geleeken niet na die der Heydenen, dat *Eleuſynſche verborgentheden* waren en die van de goede Godinne die het onder ſtraffe des doots verboden was, te openbaren. De Heere doet aan de Kriſtenen de genade om zyne verborgentheden te laten hooren, en dezelven te overdenken, want gelyk hy onder 't O. T. het beeſt niet beminde, dat niet herkaude, en zyn volk niet toeliet om daar van te eten, zo ook onder het Nieuwe Teſtament heeft hy geen behagen, in een Kriſten die de wet der verborgentheden, en de Sakramenten van den Heere niet herkaut en overdenkt; De Koninklyke Profeet van de oeffening van een Godvrugtig man ſprekende zeyt (a) *dat hy des Heeren wet dag en nagt overdenkt.*

De Heere zey tot *Joſua* (b) die geen Prieſter maar een groot *Kapitein* was, *het boek des wets zal van uwen mond niet wyken, maar gy zult het dag en nagt overdenken, op dat gy het kunt bewaren en doen. enz.* laat de Roomsgezinden hunne miſſe dan in de tale van het land houden; op dat het volk dezelve mag verſtaan, en weten of ze quaad of goed is, laaten zy ophouden die in 't *Latyn* op te zegge, op datze in plaats van 't volk te ſtigten, hen niet tot hun verderf brengen, in plaats van hen te onderrigten, zy hen gelyk wy reets gezeyt hebben niet in bygeloof en afgodery dompelen.

Wy hebben eenige van de voornaamſte ſcha-

(a) Pſalm. 1. (b) Joſ. XVIII.

delykheden aangetoont, die de *Misse* veroorzaakt Wy zullen nu drie of vier ongerymtheden bybrenge, die'er uyt ontſtaan, waar van eenige tegen het woord van God en de leere der outvaders aanloopen, en andere de ervarentheyt de gezonde reden en de zinnen tegenſpreeken.

Wy hebben met de Schrift overeenſtemmende gezeyt, dat'er in het *Sakrament* des Avondmaals, niemand dan de gelovigen zyn, die het waare lighaam en bloed geeſtelyker wyze, en door het geloof ontfangen. De Roomsgezinden in tegendeel beweeren, dat niet alleen de gelovigen, de goeden en die zig aan de Godtvrugt, overgeven, maar ook de godlozen, de ongelovigen de Joden, de Turken, en de Heydenen, het waaragtig lighaam en bloed van Chriſtus ontfangen. Zy durven zelfs zeggen, dat de beeſten, de muyſen, en andere ongediertens het eeten, dat de vogtigheyt het zelve nat maakt, enz.

't Is hunne ſchandelyke *Transſubſtantiatie* die hen tot deze ongerymtheden heeft doen vervallen en hen aanzet, om 'er zeldzame dingen onder te vermengen. Het heeft hen aangeſpoort, om te geloven, dat 'er in het *Sakrament* niet meer broot en wyn is; maar dat het in het lighaam en bloed van Kriſtus verandert zynde, niet alleen de gelovigen; maar zelfs de ongelovigen, de Joden, de Turken, de Heydenen, de Muyzen, enz. welke eeten, dat in het *Sakrament* is, het lighaam en bloed van den Zaligmaker, eeten en drinken; want de *Transſubſtantiatie* ontkennende zal men de valsheyt van deze redenering bevinden.

Dog zonder ons met dit ſlag van ſtrikredenen op te houden, zullen my met de mond van Jeſus

Kristus zelfs bewyzen, dat de booze het *Sakrament* ontfangende, zyn lighaam niet eet, en zyn bloed niet drinkt, (a) *Indien gy* zeyt *by het vlees van den Zoone des menschen niet eet en zyn bloed niet drinkt zult gy het leven in u zelven niet hebben.* Dat is, zo wy zyn vleesch niet eeten, en zyn bloed niet drinken konnen wy niet zalig worden; dog wy eeten zyn vleesch en drinken zyn bloed niet alleen, het *Sakrament* ontfangende, maar ook t' elkens als wy in hem gelooven *geloof* zeyt *Augustyn* en *gy hebt gegeten.*

De Heere doet een optellinge van de vrugten die een gelovige verzaamelt, na zyn lighaam gegeten, en zyn bloed gedronken te hebben, b) *Wanneer hy zeyt, die dit myn vleesch eet, en myn bloed drinkt, heeft het eeuwige leven, en ik zal hem opwekken ten uytersten dage, wie myn vleesch eet en myn bloed drinkt, blyft in my en ik in hem, alzo die my eet zal daar door leven.* Het is zeker dat de Godlozen, enz. het eeuwige leven niet zullen genieten, dat zy niet zullen opgewekt worden gelyk de regtvaardigen, dat zy niet in Kristus blyven, en Kristus in hen, en dat zy niet door hem zullen leven, daar uyt volgt, dat zy het vlees en bloed van den Zaligmaker niet eeten en drinken, want zo de Godlozen, de Joden, de Turken, de Heydenen, de Muyzen het vleesch en bloed van den Zaligmaker eeten en drinken, wiens woorden vaster en bestendiger zyn, dan Hemel en Aarde, zou moeten volgen dat zy deelgenoten van 't eeuwige leven waren, dat Kristus in haar woonde, en dat zy eeuwig door hem leefden, dat een grove ongerymtheyt is, wy besluyten, dat 'er niet dan de gelovigen zyn, met uytsluy- tinge

(a) Joh. VI:53. (b) 54,56,57.

tinge van de booze, die het lighaam van Kristus en zyn bloed drinken.

Laat ons hooren wat *Augustyn* daar over zeyt. Zie hier zyne woorden: (a) *De andere Discipelen aten* Panem Dominum, *of het brood dat de Heere was; maar Judas at* Panem Domini, *dat is het brood van den Heere*; om te kennen te geven, dat deze Verrader het geloof ontbrekende, en het Sakrament onwaardig ontfangende, het lighaam en 't bloed van Kristus niet at en dronk, gelyk de andere *Discipelen* deden, die het geloof hadden, deze heylige verborgentheyt waardig ontfingen, en dat hy niet dan het *Sakrament* van het lighaam en bloed des Heeren ontfing. De zelve Schryver zegt elders ook, (b) *Men moet niet geloven dat de geene niet in 't lighaam van Kristus is, in wien Kristus niet is; die niet in Kristus is, eet het lighaam van Kristus.*

Origenes, in de verklaring die hy over deze woorden doet, (c) *Het geene ten monde ingaat verontreynigt den mensche niet, het geene ten monde uytgaat verontreynigt den mensche*, zeyt klaar, dat de godlooze het lighaam van Kristus niet eet, om dat, zeyt hy, het lighaam van Kristus levendig maakt. en dat de geene die het eet in Kristus blyft. *Hieronimus* zeyt, (d) *Dewyl zy geen heyligen van lighaam of ziele zyn, eeten zy het vleesch van Jesus, nog drinken zyn bloed niet.*

Wy zouden een menigte diergelyke plaatsen konnen bybrengen uyt andere Outvaders, om onze leere te bevestigen; maar die wy bybrengen zyn genoeg om de Roomsgezinden aan te toonen,

(a) Tract. LIX. in Johannem.
(b) XXI. Boek van de Stad Godts, Kap. 5.
(c) Matth. XV: 11.
(d) Over Jesaias LXVI.

nen, dat 'er niet dan de gelovigen, met uytsluytinge van de godloozen, zyn, die het lighaam en 't bloed in het *Sakrament* ontfangen.

Een andere ongerymtheyt is het, dat hoewel deze maaltyd gemeen en algemeen moet wezen, dewyl men 't daarom de *gemeenschap* noemt, niet dan een persoon, dat is de Priester, eet en drinkt zonder aan die geene die tegenwoordig zyn, daar van deel te geven. Dog wie heeft hen geleert, dus te handelen? Zekerlyk Kristus, nog de Apostelen, nog de eerste Kerk niet; zo dat het moet volgen, dat het hun God-Paus, of hun Paus-God, of zo men hem wil noemen, moet wezen.

Voorheenen hadden alle die hen by 't houden des Avondmaals bevonden, daar aan onder de twee gedaantens deel; en men beroofde die geene daar van, die het zelve niet wilden doen. Dit is iets, dat de Roomsgezinden niet konnen ontkennen.

Gregorius Cassander bekent het in de voorrede die hy aan 't hooft van een Boek gestelt heeft, genaamt *Ordo Romanus*, de *Officio Missæ*. En om het nader te bevestigen, brengt hy de tiende Kerkregel der *Apostelen* by, waar in belast word, dat alle de gelovigen, die hen by de plegtigheden van Godts Kerk bevinden, en de heylige gemeenschap niet ontfangen, uytgesloten worden. Hy haalt het tweede Hoofdstuk van 't *Koncilie* van *Antiochie* aan, alwaar gezeyt word, dat alle die in de Kerk komen, en de heylige gemeenschap niet zullen ontfangen, buyten de Kerk zullen gejaagt worden. Hy brengt de Kerkregel van *Kalixtus* by, of naar het gevoelen van andere, van *Anacletus*, die aan alle belaste, om na de gedane zegening te *Communiceeren*. Eyndelyk haalt hy

hy *Cochleus* aan, (a) welke zeyde, *dat de Priesters outstyts met de Leeken, die by de offerhande van de Misse tegenwoordig waren, na de gedane offerhande, met de Priester Communiceerde, die den dienst deed.* De Kerkregel zelfs, die men by de *Misse* opvolgt, beslist het geschil, om datze met eygentlyke woorden mede brengt, dat het volk rondom over eynde stond, om te offeren en te *Communiceeren.* Dit is het, dat zekere Uytleggers van de Kerkregels heeft doen zeggen, dat men de Kerkregel in de Misse niet moet oplezen, dan wanneer het volk *Communiceert.*

Wy zouden nog veel andere Vaders, en verscheyden *Koncilien* konnen bybrengen, om te bevestigen 't geene *Cassander* zeyt; dog de zaak is te klaar, om andere getuygenissen by te brengen, als wy reets gedaan hebben. De Grieken hebben de oude gewoonte tot heden toe opgevolgt, dewyl 'er geen stille *Misse* onder hen is, en 't is niet dan Zondags en op de Feestdagen, dat zy het H: Avondmaal houden, en 't volk ontfangt het onder de twee gedaantens. Wat redenen de Roomsgezinden ook mogen bybrengen, om hun gedrag, met deze loffelyke gewoonte nalatende, te regtveerdigen, wy zeggen dat alle die de *Misse* hooren zonder te *Communiceeren*, daar door de *Excommunicatie* onderworpen zyn.

Hedensdaags houden zy geen gemeenschap, dan eens in 't Jaar, namentlyk op witte Donderdag, en als dan *Communiceerden* zy; dog niet zonder quaat, nog afgodery; en op alle de andere dagen van 't Jaar, doet men in alle de hoeken van de Kerke en byzondere huyzen, niet dan de Misse, zonder gemeenschap te houden, ten

(a) *Lib. de Sacrificio Missae contra Musculum.*

ten zy 'er by geval iemand gevonden word, die uyt een beginzel van *devotie*, begeerig is om te *Communiceeren.* Het gebeurt zelfs dikwils, dat 'er niet een ziel by dit ſlag van *Miſſen* is, als de (a) Leerbroeder, die, wanneer de Prieſter zeyt, *Dominus vobiſcum*, de Heere zy met u, moet antwoorden, *& cum ſpiritu tuo*, en met uwen geeſt. Men kan zelfs zeggen, dat deze Leerbroeder gemeenlyk een *guytje* is, volgens het Spaanſche ſpreekwoord, 't welk zeyt, *Hize a mi hyo Monecillo y tornoſeme*, *Diablillo*, dat is, *Ik heb myn zoon Monnik gemaakt, en hy is een kleyn duyveltje geworden.*

Wat overeenkomſte is 'er dan tuſſchen de ſtille *Miſſen* en het Avondmaal des Heeren, dat een gemeene maaltyt is, die aan de geheele Kerk word aangeboden? Laat men zig de moeyte geven, om daar over het tiende en elfde *Kapittel* van de eerſte Brief van Paulus, aan de *Korinthiers* te lezen. Aan wat godloosheyt en misdaat maken die geene zig dan niet ſchuldig, die de Miſſe in het Avondmaal des Heeren veranderen? Dat men nooyt, gelyk vereyſt word, houd; zo de geheele Kerke, of ten minſten het grootſte gedeelte niet volgens de inſtelling van den Zaligmaker *Communiceert*, en op de zelve wyze als de *Apoſtelen* en de Kerk langen tyd na hen gedaan hebben.

De derde ongerymtheyt die uyt de *Tranſſubſtantiatie* ontſtaat, is, dat moet volgen, dat Jeſus Kriſtus twee lighamen moet gehad hebben, het eene dat zat, en 't andere dat het eerſte at, en dat hy aan zyne Diſcipelen gaf, gelyk wy elders reets gezegt hebben.

De

(a) Novice.

De vierde ongerymtheyt, is, dat de Roomsgezinden het lighaam van Kristus in het zelfde oogenblik op verscheyden plaatsen te gelyk zetten, en in alle de Missen, die 'er, in wat gedeelte des werelts het ook zyn mag, gedaan worden, en zulks tegen de order van de natuur, om dat een geschapen bepaalt of eyndig lighaam, natuurlyker wyze op dezelve tyd geen verscheyden plaatsen te gelyk kan beslaan. Het lighaam van Jesus Kristus in zig zelven aangemerkt, is eyndig, en is op een zekere tyd geschapen geweest, waarom het op de zelve tyd geen verscheyden plaatsen beslaan kan. Ten anderen, zy gaan daar in tegen het geloofs-*artykel* aan, 't welk mede brengt, dat Jesus Kristus gezeten is aan des Vaders regterhand, van waar hy zal komen om te oordeelen de levendigen en de dooden, en tegen de gemeenste ondervinding; want schoonze het brood en de wyn zien, hoewel zy dit raken en ruyken, hebben zy nogtans de onbezonnentheyt, om staande te houden, dat 'er na de zegening nog broot nog wyn ovrig blyft.

Dog ik wilde hen wel eens vragen, dat wanneer zy dit Sakrament om redenen verbranden, die in het boek genaamt *de Cautelis* bygebragt worden, wat het geene is dat brand en in assche verteert word? 't Is zekerlyk het lighaam van Kristus niet, om dat het tegenwoordig een verheerlykt lighaam zynde, niet meer aan dit slag van veranderingen onderworpen is 't Zyn ook niet de toevallen van brood en wyn; want dewyl de zelfstandigheyt van de assche is voortgekomen van 't geene verbrand is, moet het volgen, dat het ook een zelfstandigheyt was volgens de grondregel der *Filosofen. Generatio unius est corruptio*

alte-

alterius, dat is, *De voortteeling van een ding ontstaat niet dan uyt de bederving van een ander ding.* Zo dat moet volgen, wat zy 'er ook tegen hebben, dat het 't brood is dat verbrandt.

Ik vrage hen ook, wanneer de Priester de gewyde *Hostie* in drie stukken verdeelt; wat verdeelt hy? zodanige antwoorden, dat het niet dan de toevallen zyn; zonder zelfsstandigheyt: maar andere dien dit antwoord niet voldoet, om dat het dan de zelfstandigheyt is, waar op de uytbreyding past; en dat 'er derhalven niet dan de zelfstandigheyt is, die verdeelt kan worden, beweren zy dat 'er niets verdeelt word. De Roomsgezinden maken ons door zulk slag van redenen, gek, dom en blind, of ten minsten zy houden ons voor zodanig en zy wilden ons gelyk men zeyt, *geerne knollen voor Citroenen verkoopen.* Dog zy zouden tot deze ongerymtheden niet vervallen, zo zy volgens de leere van Kristus, en van zyne *Apostelen* wilden bekennen, dat 'er in het *Sakrament* waarlyk brood en wyn was, en dat uyt deszelfs bederf, dingen, gelyk wy zeyden, ontstaan. Laat ons dan besluyten, dat de wormen nog de assche, niet uyt het verheerlykt lighaam van Kristus voortkomen: dat aan de regterhand des Vaders is, gezeten, nog van de toevallen, die niet bestaan, dan voor zo verre die aan 't wezen gehegt zyn, hoewel zy durven onderstellen dat ze 'er wonderbaarlyk van afgescheyden zyn en bygevolg door 't bederf en door de vermindering van brood en wyn zyn voorgeteelt.

Om te beter staande te houden 't geene wy gezeyt hebben zullen wy hier een aanhangzel byvoegen, dat met levendige *koleuren* en verwon-

derenswaardige voorbeelden zal affchilderen, het werk dat de *Paus* en zyn Geeftelykheyt van dit *Sakrament* maken, dat zy aan het onnozele volk, dat genoegzaam van verftand ontbloot is, voor een gezette zom verkoopen.

Gregorius de VII, die eer hy Paus was, *Hildebrand* genoemt wierd, was een doodelyke en ontzaghelyke vyand van Keyzer *Henrik de* IV, zo dat hy zelfs alle bedenkelyke middelen, 't zy geweit, bedrog, of zyne fwarte konftenaryen, in 't werk ftelde, om hem van 't leven te beroven. Hy maakte zelfs iemand op, om dit vervloekte voornemen onder belofte van een groote vergelding, in 't werk te ftellen (a)

De Kardinaal *Beno* voegt 'er by, dat dezen Paus op den dag van Kriftus opftanding, overluyd in 't openbaar van de Stoel de ondergang van dezen deugtzamen Vorft voorzey, en dat hy 't zelfs met deze woorden verzekerde, *merk my niet meer als Paus aan, maar verjaag my van den Autaar zo 't geene ik hier zegge, niet voor Pinkfter voorvalt* zo dat hy om zyn *Profeetcie* te bewaarheden, zonder dat men wift waar dit op uyt zoude komen, zekere verraders overhaalde, om den Keyzer te dooden, gelyk zy ook zekerlyk zouden gedaan hebben, zo God hem daar voor niet behoed had.

Dezen Kardinaal, zeyt ook dat *Hildebrand* of *Gregorius* de VII. gemeenlyk een boek van de fwartekonft, hy hem had, dat zyn voornaamfte bezigheyt uitmaakte, en dat hy een gewydede *Hoftie* in 't vuur fmeet, en die verbrande om dat ze hem niet op een openbaring antwoorde, die hy van haar tegen den Keyzer verzogt had.

Johan

(a) *Zie het leven van dezen Paus in myn twede deel.*

Johan Bisschop van *Foria* en *Sekretaris* van *Gregorius*, nam den Kardinaal tot getuyge om te bevestigen 't geen hy gezeyt had. Is het niet een schrikkelyke zaak, het *Sakrament* in 't vuur te werpen, om dat het geen antwoord tegen den Keyzer wilde geven? Onze tegenstrevers konnen 't niet ontkennen, dat deze Paus niet in 't geloof gedwaalt heeft en een *Atheist* zonder God en zonder Godstdienst geweest is, dewyl hy de Godlooshcyt had om zyn Schepper te verbranden: zo hy 't geloofde dat ze 't in der daad was, waarom verbrande hy ze? zo hy 't niet meer als de andere Pausen, deed, waarom vervolgde hy door vuur en swaard die het weygerden te geloven? wat is dit een ellendigen God! dewyl hy 't onderworpen is, om verbrand te worden! daar de onze een onsterflyke God is, die eeuwig leeft. Daar en boven, zyn 'er veele Pausen, en Kerkelyken geweest, gelyk de *Historien* verzekeren die Moordenaars waren, en veele menschen met het *Sakrament* vergeven hebben, ik zal 'er alhier maar twee of drie voorbeelden van aanhalen, met berigt, dat die 'er meer van gelieft te weeten, de levens der Pausen en Keyzers moet lezen.

Viktor de III. storf in 't jaar 1088, door vergif, dat zyn *Onderdiaken* in den beker gedaan had (a) *Willem*, (b) sturf naar 't verhaal van *Mattheus Parys* ook in 't zelfde jaar (1016) wanneer hy in zyn Aarts-bisdom van *York* in Engeland herstelt was van vergif, dat men in den beker deed, terwyl hy de mis op las.

 In

(a) Zie Don Alfonses de Cartagene Bisschop van Burgos in zyn History Anachephaleosis genaamt.

(b) Zie het leven van Anastasius de IV.

In 't jaar 1314. was 'er een *Dominikaan*, die Keyzer *Henrik* de VII Graaf van *Luxenburg* met het *Sakrament* vergaf, gelyk wy in 't leven van *Klemens* de V, verhaalt hebben, 't is een *History* die wel verdient gelezen te worden. Den Schryver merkt de leelykheyt van het verraad van deze Monnik aan, en te gelyk de gerustheyt van den Keyzer, die zo ras hy vergeeven was, tot den schurk zey, *Monsieur ga weg, zo gy uw leven niet wilt verliesen* (a)

Omtrent den jaare 1540, veroordeelden de *Inquisitie* meesters van *Cordua* een zekere *Magdalena de la Cruz*, Abdisse van een Nonnekloo-ster van de order van *St Franciscus* niet ten vuure; maar tot veel ligter straffe om de leelyk misdaden die zy bedreven had, een verbond met den Duyvel gemaakt hebbende, aan wie zy haar dienstyts had overgegeven negen jaaren oud zynde; zy was zulken berugten geveynsde geworden, dat zy voor een heylige op aarden doorging, en dat het door middel van deze booze geest was, dat zy wonderwerken deed, ik meene zulke waar van wy reets gesproken hebben, en waar van den Duyvel, den *Antekrist* en de valsche Profeeten zig bedienen, om het volk te bedriegen en te verblinden (b).

Ik zal my vergenoegen, met eenige van deze wonder werken te verhalen, die deze heylige deed; want zo ik ze alle wilde optellen zou ik veel meer tyd van noden hebben, als de Inquisitie meesters, op het openbaare geregte, van noden hadden, dat om haar, in de groote Kerk van *Kordua* gehouden

(a) *Zie in myn twede Deel in het leven van Klemens de* V. (b) *Matt.* XXIV: 24. *en* 2 *Thess.* II.

houden wierd. Dit wierdt in de Lente gedaan en duurde van 's morgens ten zes uuren, tot 's namiddags ten vier uuren, en deze geheele tyd wierd besteet om de verfoeylykheden en de valsche *Mirakelen* van deze vrouw, te lezen.

1. Men zey dat het *Ze-volk* kunne gebeden ten tyde van onweer aan haar deden, en dat ze na dat ze was aangeroepen, voor haar verscheen en het onweer stilde.

2. Dat zy van levendige vlammen brandende als een Serafin in verrukking wierd opgetogen en onuytsprekelyke dingen gezien had, die een sterffelyk mensch, onmogelyk konde uytdrukken.

Ten 3. dat zy wanneer ze *Communiceerde* in de lugt wierd opgevoert, en het *Sakrament* dus ontfing, klimmende uyt de hand, des Priesters, tot aan de mond, van de heylige geveinsde; En dit alles wierd door Duyvels-kunsjes verrigt.

't Is ook by na het zelfde, dat een Non te *Lissabon* deed, genaamt *Maria de la Annunciada* wiens leven wy in het twede deel van dit stuk zullen verhalen. Wat zullen wy dan van haar *Sakrament* zeggen? zo het waarlyk God was, waarom liet hy zig in de lugt vervoeren, dewyl dit alleen maar uyt toegeventheyt was, om de geveynstheyt van *Magdalena de la Cruz*, en *Maria de la Annunciada* te wettigen en het volk, in het goet gevoelen te bevestigen, dat het van deze valsche heyligen had. En het geen nog het zeldzaamste is, dat dit door Duyvels kunsjes gedaan wierd, de Priester die de Misse deed telde zo veel Ouweltjes, als 'er Nonnen waren, die de Communie zouden genieten, en na de zegening bevond hy 'er, eens zo veel, behalven die

hy door de lugt, en in de mond van *Magdaleene* en van *Marta* had zien gaan.

4. Men las daar ook, dat zo *Magdalena* haar by geval in de tuyn van het Klooster bevond het *Sakrament* agter de muur voorby ging, dezelve muur geopent wierd, op dat zy het konde aanbidden.

5. Dat zy voorgaf, geduurende zo veele dagen, niet gegeten te hebben, en dat zy niet dan van 't *Sakrament* gevoed wierd, dat zy alle morgens ontfing. Dit alles deed *Magdalena* voor zulken groote heylige doorgaan, dat de Spaansche *Dames* van de eerste rang, die in de kraam moesten bevallen hare luyeren aan haar zonden om ze te zegenen, haar verbeeldende dat haare heyligheit daar door aan haare kinderen zou mede gedeelt worden, de Koninginne was zelfs onder dit getal; op het eynde van haar swanger gaan, zond zy de zelve van *Valladolid* na *Cordua* om van deze *Magdalena* aangeraakt te worden.

De gewaande heyligheit, van deze vrou, bewoog veele *Dames* en *Edelluy* van *Cordua* en daar omtrent, om in de *Fransiskaner* Kloosters te gaan, Men las daar ook op, dat zy alle maanden aan haare vrinden en vrindinnen, eenige druppelen bloets zond, om dat zy haar diets maakte, dat dit van het ware bloet van Kristus was. De *Dominikanen* om de *Fransiskanen* hunne gezworen vyanden te dwars bomen; maakten te *Toledo* een andere Non van haar order op, welke zeyde dat zy de opregtigheyt van *Adam* enz. bezat; dog haare onkuysheden en losbandig leven, ontdekten 't wel haast wat zy in der daat was.

Ik neem hier de gelegentheyt waar, om aan myne mede-vader-landers het gebod van *Johan-*

nes

nes aan te pryfen (a) *gel efde en geloof niet eenen iegelyken geefte maar beproeft de geeften of zy uyt God zyn, want veele valfche Profeeten zyn uytgegaan in de werelt*, zo ook die van Paulus, (b) *beproeft alle dingen en behoud het goede gelyk de inwoonders van de ftad Bereen deden.*

Wegens alle deze fchrikkelyke misdaden, waar van *Magdalena* overtuygt wierd, wierd zy veroordeelt, niet om verbrand, maar om opgefloten te worden voor eenige dagen, dog zo iemand die ftoutheyt had, om te zeggen met (c) *Paulus dat den menfch is geregtvaerdigt door het geloof zonder de werken der wet*, en dat zo men de Profeet *Jefaias* moet geloven, (d) *onze befte werken niet zonden befmet en onze geregtigheyt als een wegwerpelyk kleed zyn.* zo een gelovige en een Kriften, zey, dat men niemand *dan God alleen moeft dienen en aanbidden* (e) dat de *Antikrift* zyn verblyf, in de ftad van zeven bergen, *of van zeven hoofden houd.* (f) Zo hy durfde zeggen, dat 'er maar een offerhande is, waar door men vergiffenifie der zonden kan verkrygen, dat deze eenige offerhande het lyden en de dood van (g) Kriftus is, zouden de *Inquifiteurs* niet nalaten hem te veroordeelen, om levendig verbrand te worden; daar *Magdaleene de la Cruz* die met een groote onbefchaamtheyt het volk diets maakte, dat zy verfcheyden dagen, zonder eeten doorbragt, en die zeyde dat ze niet dan door 't *Sakrament* gevoed wierd, dat zy alle morgens ontfing: *Magdalena* die door 's

(a) 1 Joh. IV: 1. (b) Theff. V: 21.
(c) Rom. III: 27. (d) Jef. LXIV: 6.
(e) Matt. IV: 10. (f) Openb. XVII: 9.
(g) Hebr. VII: 25.

Duyvels kunsjes wonderen deed; *Magdalena* die haar liet aanbidden, wierd vry gelaten, om maar in haar Klooster opgesloten te werden 't geen zekerlyk geen straf voor haar was, om dat ze een Nonne zynde, dit een leven was, waar door zy volgens de regelen van de order verpligt was, anders te doen. Sta op Heere om uw zaak te verdedigen, oordeel en verniel de *Inquisitie*-meesters, die de Leerlingen van Kristus en zyne *Apostelen* vervolgen. Daar waren in 't jaar 1536, vier Augustyner Monniken, te *Sivilie* die hun vader *Provintiaal* by nagt dooden; dog hoewel zy des anderen daags alle vier Missen deden, om alle vermoeden weg te nemen, wierden ze nogtans ontdekt en na hun misdaat beleden te hebben, wierden ze veroordeelt, om opgehangen te worden; 't is waar dat zy de Misse doende, gelyk zy het beleden, geen voornemen hadden om de *Hostien* te *Consacreeren*, nogtans alle de plegtigheden waarnemen, die gemeenlyk gebruykt worden wanneer de misse gedaan werd. (a)

Tot een bewys van 't geene ik zegge, dat de Paapsche Priesters, dikwils de menig niet hebben, om te zegenen, en dat ze deze mening niet hebbende, dat 'er veel Afgodery van die geene bedreven word, die hunne Misse aanhooren, zal ik alhier, een aanmerkens waardig voorval uyt een berigt schryver verhalen, (b) „ daar was, „ zeyt hy, een zekere Priester, die na dat hy om „ zyn ongeregelt leven en zyn onwetenheyt in „ de gewyde dingen, afgezet wierd, en om dat „ men een ander in zyn plaats gestelt had die „ ver-

(a) *Zie Joan Rivius* 1 *b. de Religione.*
(b) *Casinus in Summa Moral.*

„ verstandiger en geschikter in zyn gedrag was,
„ kreeg hy gelegentheyt, om by my te komen,
„ weegens iets dat wy met elkanderen te doen
„ hadden, ik vroeg na eenige andere dingen, of
„ hy waarlyk berou had van alle zonden die hy
„ bedreven had, in den tyd van xxx Jaaren,
„ dat hy een byzit gehad had, by wie hy huw-
„ baare zoonen en dogters had geteelt. Hy gaf
„ my ten antwoord, dat hy 'er verscheyden maal
„ berouw over gehad had, voornamentlyk op
„ Kars-tyd en Paaschen, en dat hy in deze ty-
„ den eenige nagten na malkander niet by zyn
„ byzit sliep. Ik voegde hem daar op toe, hoe
„ konde gy de onbeschaamtheyt hebben om het
„ lighaam en bloed des Heeren te ontfangen en
„ alle dagen de Misse te doen? Hy antwoorde
„ my daar op, dat hy noyt zegende om dat hy
„ de woorden van de zegening noyt uytsprak.
„ Hoe zey ik tot hem! waart gy rampzalig ge-
„ noeg, om zulken afgrysselyken en ongehoorde
„ gruweldaad te bedryven, is het mogelyk dat
„ gy aanleyding tot zulken grooten Afgodery
„ gegeven hebt. Het volk wanneer gy de *Hostie*
„ ophief viel immers op de knien, boog zig ter
„ aarde, stak de handen om hoog, sloeg op de
„ borst, en het bad, het ongezegende broot en
„ wyn aan, als of het God of Jesus Kristus in
„ lighaam, ziele en Godheit was. Wat een af-
„ gryzelyken misdaat! de gedagte alleen, doet
„ my trillen, Ellendig Schepzel weet gy wel:
„ zo gy geen berou hebt, dat God u de straffe
„ zal doen ondergaan, die gy verdient, daar op
„ zeyde hy my, tot zyn verschooning, dat deze
„ misdaat zo groot niet was, als zy my wel
„ toescheen dewyl 'er veele andere waren die
 „ dit

„ dit deden, om dat deze zonde zo afschuwe-
„ lyk niet was, als ik my wel verbeelde.

Alle die de Misse van deze snoode Priesters hooren, en het *Sakrament* aanbidden, dat zy om hoog heffen, bedryven volgens hun Kerkregels zelfs afgodery; dewyl zy 't voor een grondregel houden, dat die geene die het voornemen niet hebben om te *Consacreeren*, en die de woorden van de *Consecratie* niet uytspreekt, zegent het met der daad niet. Wat een onnozele Godsdienst is het, die van het oogmerk van een ander afhangt! En zeker, wie kan het voornemen van den mensch weten, dan God alleen, die de onderzoeker der harten is. Zo dat men nooyt verzekert kan wezen, of het geene men aanbid, God is, of niet.

't Is om deze reden, dat een zeker *Inquisitiemeester*, een gesworen vyand van de *Proselyten*, gemeenlyk zeyde, wanneer hy de *Misse* bywoonde, *Heere zo gy 'er zyt, aanbidde ik u daar*. Hy deed het, zeg ik, uyt vreeze, of de Priester geen voornemen mogt hebben om te *Consacreeren*, om dat hy zig verbeelde, door deze spitsvinnigheyt, van de misdaat van afgodery bevryd te zyn.

Het *Koncilie* van *Konstants* zette drie Pausen, wegens hunne godloosheyt en schelmstukken, af, en 't verkoor Paus *Martyn* de V. Dewyl deze Pausen geen ware Pausen waren, konden zy nog Priesters *ordineeren*, nog hen gezag geven om het Misbrood te zegenen. Zo dat alle die hunne Missen hoorden, volgens de Roomsche Kerkregels, zig aan de gruweldaad van afgodery schuldig maakten. Men kan het zelve van die geene zeggen, die ten tyde van *Konstantyn* de I, en van Pausinne *Johanna geordineert* waren. Want *Kon-*

stantyn,

ſtantyn, die een leek was, nam zyn toevlugt tot geweld, om Paus te worden; en dewyl hy zelfs geen Prieſter was, kon hy 't andere niet maken, nog een ander daar toe magt geven, om het zelve te doen; zo dat die van zyn maakzel geen Prieſters zynde, niet konden *Conſacreeren*. Wat de *Pauſinne* belangt, het is zeker, dat nog zy zelf, nog die zy aangeſtelt heeft, of die ze de magt gegeven had, om ze aan te ſtellen, niet konden *Conſacreeren*; zo dat ten tyde van dezen Paus en van deze Pauſinne, alle die de Miſſe hoorden, zig ſchuldig aan afgodery maakten. Want hoewelze de mening hadden om te *Conſacreeren*, hadden zy de *karakter* niet, die zy (a) onuytwiſſelyk noemen.

Ik zal een andere *Hiſtorie* verhalen, die in 't Jaar 1526. te *Oſera*, in een *Dominikaner* Klooſter, op *Sakraments-dag*, voorviel. Daar was een Monnik in dit Klooſter, die wegens zyne hooge jaaren, in langen tyd de Miſſe niet gedaan had, en voornamentlyk om dat hy van binnen verrot en walgagtig was; dog dewyl hy veel agting daar voor had, deed hy zyn beſt, om het dezen dag te doen. Zyn Miſſe geëyndigt zynde, ging hy na de *Sacriſtie*, en wanneer hy by de deur van 't *Kapittel* was, bevond hy zyn maag zo ſwak, dat hy zyn Kriſtus-God, die hy na lighaam en ziele ingenomen hadde, niet by hem konnende behouden, nog verteeren, ter aarde ſpoog. Dit voorval was aanſtonts by alle de andere Monniken bekent, en maakte veel gerugt in 't Klooſter, elk redeneerde daar over na zyn gedagten. Dog na veele woordenwiſſelingen wierd beſloten een Graf-tombe op die plaats te zetten, al-

waar

(a) *Indelebile.*

waar deze heylige braaking gedaan was; 't geen men ook deed, om door dit middel te beletten, dat men deze *Sakramenteele* vuyligheyt niet met voeten mogt trappen, en de honden die niet mogten opeeten. En om 't nog meer eere aan te doen, zette men vier Waskaarsen op de vier hoeken van de *Tombe*, met order aan de Nieuwelingen, om altyt het vers van de Lofzang te zingen, die t'elkens op *Sakraments-dag* gezongen wierd, en met deze woorden begint, *Tantum ergo Sacramentum veneremus*, dat is, *Laat ons zulken heerlyken Sakrament aanbidden*; dog zy zouden meer reden gehad hebben, om te zeggen, *het uytbraakzel van een verrotte Monnik.* Zy zongen ook het Lied van dien dag, *o Sacrum Convivium*! *o Heylig Banket*! enz. Maar hoe heylig zy ook zeyden dat het was, was 'er niet een die het aan zyn mond wilde brengen, om 't zelve te proeven. Derhalven, dewyl 'er niemand gevonden wierd, om dit heylig uytbraakzel op nieuws te eeten, was het eenigste dat zy te doen hadden, volgens de regelen die in het Boek genaamt de *Cautelis* vervat zyn, om het te nemen, en na de plaats bedekt te hebben, waar het was, het zelve in *Processie* na de Kerk te brengen, om 't aldaar te verbranden, en de assche daar van te bewaren. Zo dat wy vrymoedig konnen zeggen, dat de *Papisten* hunnen God verbranden in het *Sakrament*; want zy gelooven en leeren, dat t'elkens, wanneer men eenige blyk van brood of wyn ziet, dat niet verteert is, gelyk dit, dat deze verrotte Monnik uytbraakte, het brood geen brood meer is; maar dat het, het lighaam van Kristus, de wyn geen wyn, maar het bloed van Kristus is.

Pag. 157.

Na verhaalt te hebben, 't geen aan de *Dominikanen* gebeurt is, omtrent het *Sakrament*, dat eene van hunne medemakkers uytſpoog, en verbrand was; zullen wy verhalen, 't geen de *Franſiskanen* gebeurde; dog dat zo walgelyk niet is. Daar was in 't Klooſter van *Aſſa-villa*, in 't Koninkryk *Napels*, een oude Monnik, genaamt Broeder *Antony de Contron*, die tot zyn vermaak een Meerkolf opgevoed, en hem geleert had op zyn ſchouder te vliegen, om aldaar het brood op te eeten, dat hy in zyn hand had. Het gebeurde op een Zondag van den *Advent*, terwyl de Monnik de Miſſe deed, en de *Hoſtie* na om hoog hief, dat de Meerkolf, die zyn Meeſter overal volgde, op de ſchouder van den Monnik ſprong, en na zig van den Ouwel meeſter gemaakt te hebben, vloog hy 'er mede op het dak van de Kerk. De Monniken en 't volk die by de *Miſſe* waren, gingen ſchielyk na buyten, om dit beeſt te rug te roepen; dog 't was al te yverig bezig zyn *Sakramenteele* ontbeyt op te kluyven, om na beneden te komen. Zy gooyden ondertuſſchen zo veel ſteenen na het zelve, dat hy eyndelyk van boven neer viel, grepen hem, en veroordeelden dezelve om verbrand, en tot aſſche gebragt te worden. Het vonnis wierd uytgevoert, en men bragt deze aſſche in 't Heyligdom; gelyk men het uytbraakzel van den ſtinkenden *Dominikaan* gedaan had.

Waar van daan komt het, dat de Roomsgezinden alle deze buytenſporigheden bedryven, dan van hunne monſteragtige *Transſubſtantiatie*; dewyl zy geloven dat het brood niet meer waaragtig brood, maar in het lighaam van Kriſtus verzelfſtandigt is; zet dit hen aan, om te geloven

dat

dat de muyſen, de wormen, de meerkolven, enz. die dit brood eeten, dit het lighaam van Kriſtus doen; dog om hen van de grove dwaling te overtuygen, waar in zy ſteeken, is het nodig dat zy weten, dat 'er tweederley ſlag van ſchepzelen zyn die brood kunnen eeten, en wyn van 't *Sakrament* konnen drinken; de eene zyn redelyke, dat is menſchen; en de andere zyn van de reden berooft, ik meene beeſten; de laatſte konnen het brood wel eeten en de wyn drinken, maar niet het *Sakrament* van het lighaam en 't bloed van Kriſtus, en nog minder zyn waaragtig lighaam en zyn waaragtig bloed. Zo dat, 't zy ze dit brood eeten, of dat zy het niet eeten, daar door niet vrolyker nog bedroefder zyn.

Wat de menſchen aangaat, dat zyn redelyke ſchepzelen, zulke zyn 'er van tweederleye ſlag, zommige ontfangen het *Sakrament* waardiglyk, en de andere onwaardig. Zy die het onwaardig ontfangen, zyn het, die hun gewiſſe niet onderzoeken, en zig zelven niet beproeven, eer zy het ontfangen. 't Is dit ſlag van menſchen onverſchillig, of ze aan de Tafel des Heeren of die der Duyvelen zitten; of ze het zeer heerlyk *Sakrament* ontfangen, dat Jeſus Kriſtus hen aanbied in zyn H: Avondmaal, of de verfoeyelyke Afgod, die den Paus hen in zyn Miſſe aanbied. Deze zyn het, die niet alleen het brood en de wyn ontfangen; onderſtelt zynde dat men 't hen geeft; maar ook het *Sakrament* van het lighaam en 't bloed van Kriſtus, tot hunne verdoemenis; zo dat de Zatan by hen intreed, en neemt 'er bezit van, gelyk hy ten opzigte van Judas deed. 't Zyn deze, die Jeſus Kriſtus niet ontfangen, om redenen die wy bygebragt hebben, wanneer

wy

wy bewezen, dat de godlozen het lighaam van den Zaligmaker niet ontfangen; of om my van de woorden van *Augustyn* te bedienen, wanneer hy van *Judas* spreekt, dat zy het brood niet ontfangen, dat de Heere is, maar het brood des Heeren. Deze in tegendeel, die het *Sakrament* waardiglyk ontfangen, zyn het, die hun gewisse onderzoeken, om te weten, of zy wel met God en hunnen naasten staan; en dit is het, dat den Apostel (a) *zig zelfs beproeven* noemt. En zo zy eenige gebreeken en onvolmaaktheden in hun bevinden, verneederen zy zig voor God, en verzoeken van hem met een opregt berouhebbend harte, na dit ernstig onderzoek, en op hun eygen kragt niet steunende, maar eeniglyk op de verdienste van Kristus naderen zy tot zynen H: Tafel, om aldaar zyn heerlyk *Sakrament* niet tot hun verdoemenis, maar tot hun zaligheyt te ontfangen. Jesus Kristus bezit hen, lyft hen met hem in, en doet het ook met hen. Dit zyn ze alleen, die waardige *Communicanten* zyn, en die niet alleen brood en wyn, maar ook het *Sakrament* van 't lighaam en 't bloed van Kristus ontfangen, door brood en wyn afgebeelt; en door dit middel ontfangen zy, gelyk wy reets gezegt hebben, dadelyk en in waarheyt niet op een vleeschelyke, maar geestelyke wyze, door het geloof, het lighaam en bloed van Jesus Kristus.

Zo de Roomsgezinden zulken zuyveren en waaragtigen leere, en die zo overeenstemmende met Godts Woord en de getuygenissen van de oude Leeraren is, wilden aannemen, zouden zy niet tot alle die ongerymtheden vervallen, waar in hun geloof haar ter nederstort; zy zouden niet

(a) 1 Kor. XI: 28.

niet geloven, dat de muyſen, de wormen, enz. het lighaam van Kriſtus niet konnen eeten, met dit een ſtuk brood doende; zy zouden de moeyte ſparen om het te verbranden, om 'er de aſſche van te bewaren, 't geen een bygelovigheyt is, die hunne onwetenheyt, verblintheyt, en malligheden aan den dag brengt.

Ik kan alhier met ſtilſwygen niet voorby gaan, 't geen de *Inquiſitie*-meeſter van *Barcelone* eens op een *Sakraments-dag* deed. Het viel voor, dat, na dat de Prieſter de Miſſe gedaan had, en de gewyde Ouwel in 't brootkasje wilde doen, om door de ſtraaten van de Stad pragtig omgedragen te worden, bevond men de Ouwel te groot te zyn, om in het rond van 't Paviljoen te konnen leggen. Dit verbaasde alle de bywezende, zonder dat 'er een onder den hoop was, die zeggen kon, wat men in deze gelegentheyt doen moeſt. Dog eyndelyk quam 'er de *Inquiſitie*-meeſter by, die de ſwarigheyt wegnam, met de *Hoſtie* rondom af te ſnyden, zo datze in 't rond van 't Paviljoen kon leggen. Daar waren 'er eenige die 'er by waren, die een afſchrik van de ſtoutheyt van den *Inquiſitie*-meeſter hadden, en die zugten om datze hun God en Schepper door de godlooze handen van dezen ſchelmſchen Prieſter dus verminkt zagen. Andere hadden in tegendeel geheel verſchillende gevoelens; dog 't geen hier omtrent het zekerſte is, is, dat een ander, als een *Inquiſiteur*, die de ſtoutheyt gehad had zulken ſnoden misdaad te bedryven, ten vuure zou zyn veroordeelt geworden; daar de *Senor Molon* (dit was de naam van dezen H: Man) tot ſtraffe wegens zyn verfoeyelyke daad, van zyn bediening te *Barcelone* afgezet wierd; dog

om

om zulken vermaarden *Inquisitie*-meester niet ledig te laten, verzag men hem met de zelve bediening te *Sevilie*; zo dat het geene dat tot straffe moest verstrekken, voor hem een belooning was, om dat de bediening van *Inquisitie*-meester te *Sevilie* veel aanzienlyker en voordeeliger, als te *Barcelone* is.

Ik kan 't ook niet nalaten, om hier een aanmerkens waardig geval in te lassen dat *Rodrigo* Aarts-Bisschop van *Toledo* verhaalt die zyn *Historу* eyndigt in 't jaar 1243 en 't zes en twintigste van de regeering van *Don Ferdinand* ten tyde van de lange openstaande regeering van *Gregorius* de IX. dezen Schryver zeyt, dat men door geheel *Spanje* de dienst pleegde, die men de *Toledase* noemt, door *Isidorus* en *Leander*, geordonneert, tot dat Koning *Don Alfonsus* de VI. die zig van de stad *Toledo* meester maakte, op verzoek van zyn vrou *Constantia* Koningin van Vrankryk, een gezant aan *Paus Gregorius* de VII. afzond, om aan zyn Heyligheyt te verzoeken, deze *Toledaansche* dienst af te schaffen, en door 't geheele Koniakryk de Roomsche in te voeren enz. En elders zeyt hy, dat *Gregorius* de VII. op het versoek-schrift van Koning *Alfonsus*, *Richard* Abt van *Sint Viktor* afzond om de Kerken in *Spanje* op een goede voet te brengen.

De *Legaat*, voegt 'er dezelve *Rodriges* by, hield zig zo qualyk, in deze zaak, dat hy van zyn bediening wierd berooft, Hy had de kerkelyke staat en geheel *Spanje* in brand gestoken; wat dewyl hy zig door den Koning ondersteunt zag, had hy hen gedwongen zig van het

(a) VI *Boek. Kap.* XXV. (b) *Kap.* XXVI.

Franse Misboek te bedienen, en het *Toledaansche* te verlaten, waar van zy en hunne voorouders omtrent vyfhondert jaaren in 't bezit geweest waren, dat is zedert *Gregorius* (want 't is in dezen tyd dat *Isidorus* Aarts-bisschop van *Sevilie* en *Leander* zyn broeder, leefden) tot op *Gregorius* de VII. die de H: stoel ten tyde van de Regeering van *Don Alfonsus* de VI. bezat.

Niet tegenstaande alle de tegenstribbelingen van de geestelykheyt en van den adel wierden zy genootzaakt het Roomsche Misboek te ontfangen, zie eens hoe deze zaak afliep. Men benoemde twee Ridders om tegen malkanderen te vegten, den eenen voor den Koning, ten voordeele van de Fransche of Roomsche dienst, en den ander voor den Adel en de Spaansche gewoonte, ten voordeele van de *Toledaanze* dienst. De eerste wierd overwonnen en het volk verheugde zig te zien, dat de Ridder van den dienst van *Toledo* de overwinninge op des Konings Ridder behaalt had.

Dog de Koninginne had zo veel invloed op 's Konings gemoed, dat hy niet wilde buygen, en om eenigen schyn aan zyn gedrag, te geven, verklaarde hy dat dit twee gevegt een onwettige stryd was, dog dewyl dit aanleydinge tot oproer des volks gaf, quam men over een dat het *Toledaansche*, en 't Fransche of Roomsch Misboek in tegenwoordigheyt van al het volk dat aldaar gelast was te verschynen), in 't vuur te smyten, na dat het gebed gedaan was, deed men 'er de uytvoering van; dog daar was 'er niet een, als het *Toledaansche*, dat de vlammen kon wederstaan, en dat men uyt het midden van 't vuur rukte, zonder eenigzins daar van beschadigt te wezen,

'tgeen

't geen de byſtaanders aangemerkt hebbende, dankten zy God op een zeer eerbiedige wyze; niet tegenſtaande dit alles, verbood den Koning uyt kragt van zyne volſtrekte magt, op ſtraffe des doots en verbeurte der goederen, zig tegen zynen wille aan te kanten; zo dat hy belaſte, wat tegenzin men daar ook in had, om door 't geheele Koninkryk den dienſt in 't Franſch te doen. Dit is het, dat aanleydinge gaf aan het Spaanſche ſpreekwoord, 't welk zeyt:

Alla van Leyes, à donde quieren Reyes,

Dat is,

De Wet ſtaat ſtil
Met 's Konings wil.

't Is ook t'zedert dezen tyd, dat men in *Spanje* de Franſche dienſt volgt, zo in de *Pſalter*, als in 't overige van den dienſt; hoewel 't nooyt opgevolgt, nog voorheenen was aangenomen.

Deze *Hiſtorie*, welkers Schryver geloofwaardig is, leert ons, dat 'er voor de regeering van *Don Alfonſus*, geen Roomſche, maar de *Gottiſche* was, die men de *Toledaanſche* noemt, die men in *Spanje* oeffende.

Deze Koning deed het veranderen op de dringende aanzoekingen van een Franſche Vrouw, in weerwil van alle de ſwarigheden en tegenaankantingen, die hy had te boven te komen. De Paus, die deze ingevoerde nieuwigheyt belaſt had, was de grootſte ſwarte konſtenaar, en de verfoeyelykſte van alle menſchen zynes tyts. Maar wat kon men van een ſchelm verwagten, die kragt van wapenen gebruykt had, om zig Paus te doen maken; voor 't overige zyn *[illegible]*, ketterſche gevoelens, zyn godloosheyt om de *Sakramenten* en zyn God te verbranden,

den, naar 't gevoelen der *Papisten*. Veele afgryzelyke daden en yffelyke gruwelen, (a) waren de oorzaak, dat het *Koncilie* van *Brixo* hem afzette in zyn afwezentheyt, en *Klemens* de III. tot zyn opvolger verkoos. De *Legaat*, die deel aan deze nieuwe invoering had, geleek volkomen na de meester die hem gezonden had, zo dat zyn boosheyt oorzaak was, dat men hem ook van zyn bediening ontzette. Beyde bewaarheden zy het Spaansche spreekwoord, 't welke zeyt, *Qual Abad, tal Monecillo*, dat is, *Zo de Meester, zo de Knegt.*

Het blykt uyt het geene wy zeggen, dat de Goddelyke dienst, en de overzettinge van den *Psalter*, waar van men zig outstyts in *Spanje* bediende, de Roomsche dienst niet was, nog minder de Misse, die hedensdaags aldaar in zulken grooten agting is; om dat dezen, die men al daar over 500 Jaaren invoerde, allengskens met bygelove en afgodery vervult wierd. Men liet daar ook de *Transsubstantiatie* by komen, de *Communie* onder een *specie*, de tusschensprake, en de aanroeping der Heyligen, het Vagevuur, enz. zo dat het by vervolg van tyd ten eenemale in de Misse is verandert, zo als die tegenwoordig gedaan word. 't Was niet, dan langen tyd daar na, omtrent den Jaare 1215, onder het Pausschap van *Innocentius* de III, dat men de *Transsubstantiatie* onder het getal der geloofsartikelen stelde; hoewel het vast gaat, dat *Gregorius* de VII. die uyt de afgrond van de Hel getrokken, en begonnen heeft, om dezelve eenig steunsel te geven.

Hoe-

(a) *Zie zyn Leven in het tweede Deel van deze Historie.*

Hoewel den Roomſchen dienſt in 't begin zo quaad, nog zo vol afgodery niet geweeſt is, als hedendaags, is 'er nogtans reden om te denken, dat 'er een groot onderſcheyt tuſſchen dezen dienſt, en die van *Toledo* was; om reden, dat geheel *Spanje* de eerſte niet wilde ontfangen, tot dat men het gewelt niet konnende wederſtaan, men den Koning, de Koninginne, den Paus, en zyn *Legaat* moeſt gehoorzamen.

Wat de Ridders belangt, die vogten om de twee Misboeken die men in 't vuur wierp, waar van de *Gottiſche* of Toledaanſche de vlam wederſtond. Het is zeker, dat zo men de wonderwerken wil geloven, men moet zeggen, dat dit een zeer buytengewoon wonderwerk was. *Doctor Illeſcas* (a) zeyt byna het zelfde, als 't geen den Aartsbiſſchop *Rodriges* verhaalt; dewyl dat het uyt de ſchriften van dezen *Prelaat* is, dat hy de *Hiſtorie* die hy verhaalt, getrokken heeft, en 't geen hem niet behaagde, quaadaardig heeft verandert; gelyk, wanneer hy zeyt, dat het Roomſche Misboek buyten 't vuur ſprong, en het *Gottiſche* de vlam wederſtond; daar *Don Rodrigo* verzekert. dat het Paapſche Misboek verbrande, en het Toledaanſche vry ging, zonder de minſte ſchade ontfangen te hebben; gelyk men in 't XXV. en XXVI. Hoofdſtuk van het zesde boek van de *Hiſtorie*, die deze vermaarde Biſſchop geſchreven heeft, kan nazien, en die te *Grenade*, met 's Konings wapenen aan 't voorhooft, gedrukt is.

Don Sanche de I, Koning van *Arragon*, voerde het Roomſche Misboek in zyn Gebied, in

(a) 't V. Boek over 't Leven van Koning Don Alfonſus de V.

plaats van de *Gottische* of *Mosarabische*, in. 't Is tot *St. Jan de la Penna*, naar 't verhaal van *Illescas*, dat men de Misse in 't Latyn voor de eerstemaal deed, op den XXI. *Maart* 1083; en dat men op den XXV. *October* 1086, de groote Kerk, genaamt *Mezquita*, inwydde. Zo dat men in *Arragon* de *Gottische* dienste afschafte, vyftien Jaaren eer men dit in *Kastilie* deed; 't welk aantoont, dat het nu maar 626 Jaaren geleden is, dat men in *Spanje* de Misse in 't Latyn voor de eerstemaal deed, hoewel de Spanjaarts die hedensdaags zo oud als de *Apostelen* aanmerken; dog zo zy de moeyte willen nemen, om hunne eygene Schryvers te lezen, zullen zy daar in de waarheyt vinden van 't geene ik zegge.

Daar zyn 'er nog meer die van deze verandering spreken, gelyk *Georg Cassander* in de voorreden van zyn Boek, genaamt *Ordo Romanus, de Officio Missæ*, waar in hy zeyt, *maar de Spanjaarts als menschen die gehegt zyn aan 't geene zy eens hebben aangenomen, behielden hunne plegtigheden verscheyden jaaren.* Deze plegtigheden worden den *Mosarabischen* dienst genaamt, om dat de *Kristenen* met de *Alaraben* vermengt zynde, die 't grootste gedeelte van *Spanje* bezaten, bedienden 'er zig reets van, t'zedert de tyd van *Ildefonsus*, Aartsbisschop van *Toledo*, en van *Isidorius*, Aartsbisschop van *Sivilie*; maar de *Gottische* dienst houd nog stand, in zommige *Kapellen* van *Toledo*. Men vind deze *Historie* in 't breede geschreven, in de algemeene *Historie* van Spanje, in de naam van *Don Alfonsus* de X. gemaakt.

Jan Vasseus maakt 'er ook in zyn *Kronyk* gewag van, wanneer hy van de verwoesting van *Spanje*

Spanje ſprak, die ten tyde van Koning *Don Rodrigus* voorviel. De Kriſtenen, zegt hy, die in *Spanje* gebleven waren, genoten de vrye oeffening van hunnen Godsdienſt, tot op de tyd van Koning *Alfonſus* de VII, wanneer de *Almohades*, een volk in *Afrika*, hen dezelve vryheyt niet meer vergunden. Dewyl deze Kriſtenen onder de Mooren leefden, noemde men hen *Moſaraben*, dat 'er onder de *Alaraben* vermengt, en haar dienſt door *Leander* en *Iſidorus* t'zamengeſtelt, word de *Moſarabiſche* genoemt, en men zegt het ook op zekere dagen van 't Jaar, in zes *Parochien* van Toledo, en in de *Kapel* van den Kardinaal *Franſiskus Ximenez*, die in de Hooftkerk is; en te *Salamanka*, in de Kapelle van den *Doctor Talavera*. Dog daar is reden om te dugten, dat dezen dienſt hedensdaags niet zeer verandert is; want onder de Heyligen, die aldaar genoemt zyn, vind men *Ambroſius*, *Auguſtyn*, *Fulgentius*, *Leander* en *Iſidorus*. Nu is het niet waarſchynelyk, dat de twee laatſten, die dit Dienſtboek hebben t'zamengeſtelt, hunne namen in den rang der Heyligen hebben willen ſtellen.

Uyt alles wat wy zeggen, kunnen wy twee dingen beſluyten; het eerſte is, dat de Pauſen en hun geeſtelyk Janhagel, Godverzakers zyn, en menſchen die geen God nog Godtsdienſt hebben; het tweede, dat het *Sakrament* van de *Miſſe*, wat men 'er ook van mag zeggen, geen God, maar een Afgod is, in de plaats van God geſtelt, en als God aangebeden word. Dit zo zynde, wat reden hebben zy, om door vuur en ſwaard die geene te vervolgen, welke op de Schrift gegrond zynde, beweeren dat de *Miſſe*

met zyn verborgen *Sakrament* niet dan een ontheyliging van 't Avondmaal des Heeren, en een afschuwelyke en strafschuldige afgodery is. De Misse heeft geen meer overeenkomste met het H: Avondmaal, dat onzen Heere Jesus Kristus heeft ingestelt, en zyne *Apostelen* bedient hebben, als 'er is tusschen het ligt en de duysternisse, tusschen het goed en het quaad, tusschen de waarheyt en de leugen, tusschen *Kristus* en *Belial.*

Dog eer wy deze stoffe verlaten, laat ons God loven, hem voor alle weldaden, zo geestelyke als tydelyke, danken, die wy alle dagen en alle oogenblikken van zyn liefdadige hand ontfangen; maar boven al de onwaardeerbare genade die hy ons bewyst, met ons het zuyvere *Evangely*-ligt te laten behouden, om hem in geest en waarheyt te dienen, overtuygt zynde, dat wy geen hoope moeten hebben, als in het lyden en de dood van zynen geliefde Zoon, als alleen bequaam zynde, om ons de Zaligheyt te bezorgen.

Wy weten dat wy door de zonde van den eersten *Adam*, alle zondaren zyn geworden, slaven der zonde, kinderen des toorns, en vyanden van God, veroordeelt na den lighame tot de tydelyke dood, en na de ziele tot de eeuwige. Wy waren vreemdelingen van Israëls *Republyk*, die het huys Godts is; zo dat al de goetheyt; die in ons was, bevonden word ten eenemale verlooren, en uyt ons harte verbannen te zyn; of ten minsten, zy is bevonden door de zonde bedorven te zyn, zo dat wy van ons zelven geen goed konnen denken. Want *Paulus* zeyt, (a) *Gelyk de zonde door een mensch in*

(a) Rom. V: 12.

de werelt is gekomen, en door de zonde de dood, dus is de dood tot alle menschen doorgegaan, in welke alle gezondigt hebben.

Maar zo de ongehoorzaamheyt van Adam genoeg is, om ons te veroordeelen, heeft de gehoorzaamheyt van Kristus ook kragt genoeg, om ons te behouden; want door de geregtigheyt van den tweeden Adam, door zyn lyden en zyn dood, zyn wy geregtveerdigt, ontslagen van de zonde, zonen en vrinden van God, Erfgenamen van het eeuwige leven, Burgers van het hemelsche *Jerusalem*, genegen om goet te doen, en het quade te vermyden, en alle het geene dat quaat in ons was, is in 't goede verandert; want door Kristus is de genade in de werelt gekomen, en door de genade het leven; door hem is de genade tot alle menschen doorgegaan, en konnen door hem gezaligt worden.

Hoe onuytspreekelyk is de goetheyt en barmhertigheyt van God: (a) *Hy heeft de werelt zo lief gehad, dat hy zyn eeniggebooren Zoone gezonden heeft, op dat een iegelyk die in hem gelooft niet en verderve, maar het eeuwige leven hebbe.* (b) *Zo God zynen eygenen Zoone niet gespaart en heeft, maar heeft hem voor ons alle overgegeven, hoe zal hy ons met hem niet alle dingen schenken? Wie zal beschuldigingen inbrengen tegen de uytverkorene Godts?* (c) *Maar God bevestigt zyne liefde tegen ons, dat Kristus voor ons gestorven was, als wy nog zondaars waren, veel meer dan nu geregtveerdigt zynde door zyn bloed, zullen wy behouden worden van den toorn. Want indien wy vyanden zynde,*

(a) Joh. III: 16. (b) Rom. VIII: 31, 32.
(c) Rom. V: 8,9,10.

zynde, met God verzoent zyn door den dood zynes Zoons, veel meer zullen wy verzoent zynde, behouden worden door zyn leven.

Om te weten, en te overdenken, 't geen Jesus gedaan en geleden heeft, om voor ons vergiffenisse der zonden te verwerven, en ons met God te verzoenen, heeft men maar de *Historie* te lezen, die de *Evangely*-Schryvers van zyn dood hebben geschreven. Men zal bevinden, dat zyn leven van het eerste oogenblik van zyn intrede in de werelt, tot op de dag van zyn lyden, niet anders dan een aaneenschakelinge van ellende, droefheyt en rampen geweest is. En in der daat, nootzaakte de ellende hem niet, om in een plaats van een wieg, een beesten-krib te hebben? Was hy niet genootzaakt, om de woede van *Herodes*, in een vreemt Land, eenigen tyd na zyn geboorte te ontvlugten? 't Is een zoort van ellende, die het onmogelyk is wel te gevoelen; ten minsten, zo men genootzaakt is, om zig by de vreemdelingen te onthouden. Wat zyne andere lydingen aangaat, ik verzende de Lezers tot deze gewyde Schryvers, die 'er te gelyk op een vertroostbaare en leerzame wyze van gesproken hebben.

Maar zo zyn leven ellendig geweest is, was zyn dood niet minder wreed; want na dat hy beschuldigt was de goddelyke en menschelyke wetten overtreden te hebben, wierd hy veroordeelt om schandelyk aan 't Kruys te sterven, als of hy aan de snoodste misdaden schuldig geweest was. 't Is om deze reden, dat de H: Schrift zegt, (a) *Vervloekt is hy die aan 't hout hangt. Hy is gehoorzaam geworden tot de dood,*

ja

(a) Deut. XXI: 23. Gal. III: 13.

ja tot den dood des kruys. Dog alles wat hy uytwendig geleden heeft, is niets in vergelykinge van 't geene zyn allerheyligfte ziel gevoelt heeft, van de ondraagelyke laft der zonden, niet van de zyne, maar die van 't gantfche menfchelyk geflagt, die God op hem geleyt heeft, als het alleen zynde, die daar voor voldoen kon.

Jefus Kriftus onzen Zaligmaker, gevoelde al het gewigt daar van, wanneer hy uytriep, (a) *Myn Vader zo het mogelyk is, laat dezen drinkbeker van my voorbygaan, niet gelyk ik wil, maar gelyk gy wilt.* Hy was zodanig met droefheyt bevangen, dat een (b) *Engel uyt den Hemel hem verfterkte.* En hoewel hy zieltoogde, *bad hy zeer ernftig, zyn fweet wierd als druppelen bloed, ter aarden nederdalende.* Nu dus om zo te fpreken vervloekt, en van zyn Vader verlaten zynde wegens de menigte der zonden, waar mede hy belaft was, riep hy even voor zyn dood uyt, (c) *Myn God, myn God, waarom hebt gy my verlaten?* Men ziet dezen Goddelyken alhier in den afgrond der hellen ter nedergeftort; men ziet hem tegen de dood, tegen de zonde, en tegen den Duyvel ftryden; hy fchynt voor een oogenblik te vallen, dog hun blydfchap was maar voor een oogenblik. Jefus Kriftus viel door zyn goddelyke magt, op nieuws op zyne vyanden aan, hy befloot dezelve zo naauw, dat hy hen voor altyd overwon. Dit is 't ook, dat *Petrus* zegt, (d) *Dewelke God opgewekt heeft, de fmarten des doots ontbonden hebbende, dewyl 't niet*

(a) Matth. XXVI: 39.
(b) Luk. XXII: 43, 44.
(c) Matth. XXVII: 46.
(d) Hand. II: 24.

niet moogelyk was, dat hy van dezelve (dood) zonde gehouden worden. Dus heeft de Heere, over zyne vyanden zegepralende, voor ons voldaan, hy heeft ons met hem verzoent, en is zeeghaftig uyt dezen bloedigen stryd gekomen. *Jesaias*, die door het geene hy zeyt, minder een Profeet schynt te wezen, welke voorzegt 't geene Jesus Kristus moest overkomen, als een Evangelyschryver die een verhaal doet, van 't geene hem reets gebeurt is (a) *Hy heeft onze krankheden op zig genomen, onze smarten heeft hy gedragen; dog wy agten hem, dat hy geplaagt, van God geslagen en verdrukt was; maar hy is om onze overtredingen verwond, om onze ongeregtigheden is hy verbryselt, de straffe die ons de vrede aanbrengt, is op hem, en door zyne striemen is onze genezinge geworden. Wy wierden geagt als schaapen, wy keerden ons een iegelyk van onzen weg, en de Heere heeft alle de ongeregtigheden op hem doen aanloopen: door zyne kennisse zal 'er myne knegt veele regtveerdigen, en veeler ongeregtigheden zal hy dragen.*

De *Profeet* vertoont hem hier, *als de onwaardigste van alle menschen*; hy is van God en de menschen gegeesselt, en gedood. Deze plaats is aanmerkenswaardig, om de Godheyt van de Zoone Godts, van de *Messias*, van onze Kristus te bewyzen. Want wie anders kan door het geloof, dat men op hem heeft, de menschen regtveerdigen? wie kan de geregtigheyd te weeg brengen, en de zonden der menschen wegnemen, dan God alleen. Dit is het, dat Jesus hier in gedaan heeft; derhalven moet hy noodzakelyk God zyn. Dit is 't ook dat hy aantoont, wan-

(a) Jes. LIII: 4, 5, 6, 11.

wanneer hy tot den geraakten zeyde, om te doen zien, dat hy de magt op aarden had, om de zonde te vergeven, (a) *wees goets moets myn zoone, uwe zonden zyn u vergeven*, waar op de Schriftgeleerden, by zig zelfs zeyden, dat hy lasterde Hy zey ook, tot de vrouwe, die een zondaresse was (b) *uw zonden zyn u vergeven*, de H. Schrift spreekt ook van de vernedering in geringen staat van de Zaligmaker, gelyk ook van zyn zeeghaftige overwinning over zyne vyanden, dog het geene wy gezegt hebbe; zal genoeg zyn.

Den Apostel *Paulus* past zig door het geloof, dat hy in Jesus Kristus had, de nuttigheyt en het voordeel van zyn lyden, aan alle in 't algemeen voorgestelt toe, wanneer hy zeyt, *ik ben met Kristus gekruyst, en ik leve, dog niet ik, maar Kristus leeft in my die my heeft liefgehad en hem zelven voor my heeft over gegeven. Dus moeten* alle die gene, die voordeel willen genieten, dat aan alle in 't algemeen is, voorgestelt, van *Paulus* leeren, om het op zig zelven toe te passen als het eenigste middel, om daar van voordeel te trekken; daar is niemant dan die geloven, dat Jesus Kristus voor hunne zonden ter dood is overgelevert, en tot hunne regtvaardigmakinge opgewekt, die deel aan de zaligheyt zullen hebben, en zy kunnen verzekert wezen, *dat nog dood, nog leven, nog Engelen, nog overheden, nog machten, nog tegenwoordige, nog toekomende dingen, nog hoogte, nog diepte, nog eenig ander schepzel ons zal konnen scheyden, van de liefde Gods, welke is in Kristus Jesus onzen Heere.* Dus met het schild des geloofs gewapent zynde, zal een Kristen geduldig, en met

(a) Matt. IX: 2, 6. (b) Luk. VII: 48.

met vermaak om de liefde van Kriſtus, *verdrukkinge, benaautheyt, vervolging, honger, naaktheyt ſwaart of gevaar kunnen lyden*; *dit zyn dingen* waar voor wy bloot ſtaan; zo haaſt wy ons wel onder den ſtandaart van Chriſtus begeven, en waarlyk in hem gelooven: want een leerling moet niet meer vry gaan dan zyn meeſter, zonder de welke wy niet konnen doen, daar wy met zyn byſtand, tot alles bekwaam zyn.

Dit is het, dat *Paulus* te kennen geeft, wanneer hy zeyt, *ik vermag alle dingen door Kriſtus die my kragt geeft*, want Godt heeft ons zodanig bemind, dat hy zyn eenig geboren zone, voorons gegeven heeft, *en dewyl wy gekogt zyn, niet door goud of zilver, maar door het dierbaar bloed, van Chriſtus, en van het onbevlekte Lam*, laat ons; ons op nieuws niet wederom onderwerpen, aan de zonde en godloosheyt; dewyl wy vrinden, kinderen en Erfgenamen van God, en mede erfgenaamen van Kriſtus zyn, laat ons de oeffening van de deugt, meer en meer hoog agten, en ons op deszelfs oeffening toeleggen; op dat wy in plaats van God, tot gramſchap te verwekken, wy hem als welgebooren; kinderen mogen aangenaam zyn, dat wy in plaats van Kriſtus ſchande aan te doen, wy met de heerlyke eernamen mogen vereert werden, om zyne broedere vrinden en metgezellen te zyn.

Daar zyn verſcheyde plaatſen, in de H. Schrift, waar in de H. Geeſt ons vermaand een heylig en Godtsdienſtig leven te lyden, ik heb 'er een uit gekipt die ons hier zeer wel te pas komt, om dat 'er van de twederley ſlag van verzoening en van dankzegginge geſproken word, *Paulus*

zeyt,

heyt, (a) *zyt dan navolgers Godts als geliefde kinderen, en wandelt in de liefde, gelykerwys ons Kristus ook lief gehad heeft, en hem zelven voor ons heeft overgegeven, tot een offerhande en slagtoffer Gode tot een welriekenden reuk, maar hoererye, en alle onreynigheyt ofte gierigheyt, en laat ook onder u niet genaamt worde, gelykerwys het den heyligen betaamt. Nog oneerbaarheyt nog zot geklap ofte gekkernye welke niet en betamen, maar veel meer dankzegginge.* 't Geheele Hoofstuk is een geduurige vermaning, om wel te leven, men moet niet denken dat het genoeg is, den naam van een Kristen te dragen, van gedoopt te zyn, en met den monde te belyden, dat men in God gelooft, van in zyn Kerke opgevoed te zyn, de *Predikaatsien* by te wonen, het H. Avondmaal neffens andere te genieten. Men moet niet denken, zeg ik, dat dit genoeg is om zalig te worden zo men met een, de geboden van God niet bewaart; want de geveynsde zyn ook in staat, om dit te konnen doen, gelyk zy dit ook betragten; dog het is onmogelyk, de zaligheyt zonder een waaragtig en levendig geloof te verkrygen, dat de geveynsde en valsche Kristenen niet hebben, 't is niet het uyterlyk vertoog van een dood ingebeeld, en lui geloof, dat regtvaardigd; maar het levendig, waaragtig en werkzaam geloof, brengt op zyn tyd vrugten der liefde voort. Want gelyk 'er geen vuur zonder hitte is, en dat deze hitte groot is, na evenredigheyt dat het vuur dit veroorzaakt, zo kan ook het ware geloof, niet zonder goede werken wezen, en het werkt meer of minder, na dat het levendig is.

Gelyk

(a) Efesen V: 1, 2, 3, 4.

Gelyk in tegendeel het vuur in ſchyn, geen hitte veroorzaakt, zo ook zoekt het doode geloof niet, de H. Geeſt eyſt van ons niet alleen, zodanigen volmaaktheyt, dat wy niet alleen goed doen, en ons van het quade onthouden; maar ook dat wy geen verkeering met de boozen hebben, om dat zy, ſchoonze zig broeders noemen geveynsde, onregtveerdige en Godlooze zyn, dit is het ook, dat *Paulus* zeyt, (a) *indien iemand een broeder genaamt zynde, een hoerreerder is, of een gierigaart, of een laſteraar, of een dronkaart, of een roover dat gy met zodanig eenen ook niet zult eeten.*

Hy geeſt 'er ons ook de reden van, waarom wy met zodanige niet moeten verkeeren, wanneer hy zeyt, (b) *En vermengt u niet met hen op dat hy beſchaamt werde.* (c) *ik bidde u broeders neemt agt op die geene die 'twedragt en ergerniſſen aanregten tegen de leere, die gy van (ons) geleert hebt, ende wykt van de zelve* (d) *Johannes verbied ons dezelve te groeten.*

Nu daar, hoe het leven, van een Kriſten moet wezen om nuttigheden te trekken, van het voordeel, dat 'er uit de offerhande van Kriſtus ontſtaat, dog zo men tot deze volmaaktheyt niet kan komen (dewyl niemand voor God volmaakt is), moet men het ten minſten wenſchen, en zyne onvolmaaktheden in des Heeren tegenwoordigheyt betreuren, men moet hem bidden, ons de gunſte te bewyzen, deze volmaaktheyt te bereyken, men moet vaſtelyk gelooven dat God ons goed voornemen wel zal willen aannemen, als het uytwerkzel van een harte zynde, dat

(a) 1. Kor. V: II. (b) 2. Theſ. III: 14.
(c) Rom. XVI: 17. (d) 2 Joh. vers 10.

dat waarlyk nedrig en verslagen is, en dat hy ons eyndelyk de weldaat zal doen genieten, die uyt de offerhande ontstaat, die Jesus Kristus aan het kruys geoffert heeft, Amen.

Wy hebben aangetoont, dat de Roomsche Misse, een ontheyliging van des Heeren Avondmaal is, dat Kristus die niet ingestelt en zyne *Apostelen* die noyt gedaan hebben; maar dat de Pausen die niet hebben uytgevonden, dan om 't arme volk te verblinden, en om geld te verzamelen, wy hebben bewezen, dat de *Transsubstantiatie* niet, dan een verzierfel is, ten eenemale tegen de H Schrift, de oude Leeraars, en de eerste *Koncilien* strydende: en dat het tegen de menschelyke rede aanloopt, te zeggen, en te gelooven, dat Jesus Kristus, wezentlyk en lighamelyk in het *Sakrament* is Dus blyft 'er in dit eerste deel niets overig, dan van de instelling van 't H. Avondmaal te spreeken.

De Heere van onze onagtzaamheyt bewust zynde en van de weynige zorg en aankleving van onzen pligt, heeft het allerheyligste *Sakrament* van zyn dierbaar lighaam, en kostelyk bloed ingestelt, dat hy voor ons aan het kruys geoffert heeft, om ons de voordeelen voor oogen te stellen, die 'er uyt zyn lyden en dood ontstaan, en om ons tot een gedenkstuk te dienen, van 't geene hy voor ons geleden heeft. 't Is om deze reden dat hy zeyt, (a) *zo dikwils als gy dit doet, doet het tot myner gedachtenis.*

Jesus Kristus heeft zig eenmaal voor ons opgeoffert, en door deze eenige offerhande, heeft hy een algemeene vergiffenisse van alle onze zon-

(a) Luk. XXII: 19. 1 Kor. XI: 25.

den verkregen; maar hy wil dat wy zulken voornamen weldaat geduurig voor oogen zullen hebben. 't Is om 'er de geheugenis van te vernieuwen dat hy ons belaſt om daar aan niet eens, maar hy wil, dat wy daaraan dikwils, deel zullen hebben.

De inſtelling van dit *Sakrament* is door de *Evangely*-Schryvers *Mattheus*, *Markus en Lukas* naakt verklaart, maar nog nader door Paulus, laat ons eens hooren hoe dezen *Apoſtel* ons zeyt, dat Kriſtus zyn H. Avondmaal gehouden heeft, wanneer hy het *Sakrament* van zyn lighaam en van zyn bloed heeft ingeſtelt. (a) *Ik heb van den Heere ontfangen het geene ik u ook overgelevert hebbe, dat de Heere Jeſus Kriſtus in de nagt in welken hy verraden wierd, het brood nam. En als hy gedankt hadde, brak hy het, en zeyde, deze Drinkbeker is het Nieuwe Teſtament in mynen bloede, doet dat zo dikwils als gy (dien) zult drinken, tot myner gedagteniſſe, want zo dikwils als gy dit brood zult eeten, en dezen Drinkbeker zult drinken zo verkondigt den dood des Heeren tot dat hy komt, zo dan wie onweerdelyk dit brood eet, of den Drinkbeker des Heeren drinkt, die zal ſchuldig zyn aan het lighaam en bloed des Heeren, maar den menſche beproeve zig zelven en eete alzo van het brood en drinkt van den Drinkbeker, want die onweerdiglyk eet en drinkt, die eet en drinkt hem zelven een oordeel niet onderſcheydende het lighaam des Heeren.*

Men kan uyt het *Formulier* van 't Avondmaal, dat in het Gebede-boek ſtaat, zien en onderzoeken, de wyze die onze zeer uytnemende Kerk (de Engelſche) in het houden van des Heeren

(a) 1 Kor. XI: 23-24.

ten Avondmaal waarneemt, zo men het zelve zonder vooroordeel, en met een ernſtige begeerte leeſt, om zig van den weg der zaligheyt te verzekeren, men zal bevinden, dat het geene wy daar omtrent waarnemen, is juyſt het zelfde, als het H. Avondmaal dat Jeſus Kriſtus heeft ingeſtelt, en dat de H. Apoſtelen neffens de algemeene Kerk dat veele eeuwen lang gehouden heeft, men zal in tegendeel overtuygt werden, dat de *Miſſe* der Roomsgezinden, zodanig als ze tegenwoordig gedaan word, verre is van de minſte over-eenkomſte met het Avondmaal des Heeren te hebben, het zelve in allen deele daar tegen aanloopt, zo dat alwaar het eene is, het andere niet kan gevonden worden, want hoe zou het ligt met de duyſternis, de Tafel des Heeren, met de tafel der duyvelen, en God met *Belial* konnen overeenſtemmen; dog om meer opheldering aan de zaak te geven, zal ik een tafel van overeenſtemmige gelykheyt en eenparigheyt maken, die 'er tuſſchen het Avondmaal is, dat wy vieren, en de H. maaltyd, die onzen Heere en Zaligmaker heeft ingeſtelt, en met een van het onderſcheyt, het verſchil en de tegenſtrydigheyt, die 'er tuſſchen het Heylig Avondmaal word gevonden, dat Jeſus Kriſtus heeft vaſtgeſtelt, en de onheylige *Miſſe*, die den *Antikriſt* heeft uytgevonden, en die het aan 't onnozele volk verkoopt, dat zeyt Kriſtenen te wezen, dat die gene aan wie God een geeſt des verſtants gegeven heeft, de wille des Heeren bevatte om ze te doen!

I. *Het H. Avondmaal des Heeren.*

Jeſus Kriſtus heeft *alleen* zyn H. Avondmaal ingeſtelt, en aan zyn Kerk belaſt, om het zelve

op dezelve wyze te houden, gelyk hy 't zelfs ingestelt heeft.

Het Avondmaal van onze (de Engelsche) Kerk.

Wy houden het H. Avondmaal gelyk Jesus Kristus gedaan heeft, en op dezelve wyze, als hy 't aan zyne Kerk heeft belast, gelyk de Evangelyschryvers (a) *Mattheus* (b) *Markus* (c) *Lukas* (d) en de *Apostel Paulus* het zelve verklaren, laat ons dan besluyten, dat het Avondmaal dat wy in onze kerke vieren, het H. Avondmaal des Heeren is.

De onheylige Misse van den Paus.

De Misse is de uytvinding, van verscheyden Pausen, want den eenen heeft het (e) eerste gezang, een ander de (f) belydenis, een andere (g) Eere in de hoogte, een ander het (h) *Gradruaal*, een ander het (i) offer-gebed, een ander (k) de *Canon*, een ander het (l) *Memento*, een ander het *Te igitur*, een ander de *Communicans* uytgevonden, een ander heeft belast het water in de wyn te vermengen, een ander het brood aan te bidden, zeggende, 't is niet meer brood maar de waaragtige God, die Hemel en Aarde gemaakt heeft, enz. met een woord wy konnen zeggen, dat alles wat in de Misse gevonden word, door verscheyden Pausen uytgevonden, en op verscheyden tyden t' zamen gestelt is, en niet

(a) Matt. XXVI:28: (b) Mark. XIV. 22.
(c) Luk. XXII:19. (d) 1 Kor. XI;24.
(e) Introitus. (f) het Confiteor. (g) Gloria in Excelsis. (h) Het vaars tusschen het Epistel en de Evangely. (i) Offertorium. (k) 't Stil Gebed dat voor de Consacreering van 't brood, en de wyn van de Priester gesproken word. (l) De gedagtenis.

niet door Jesus Kristus, dewyl de *Misse* dan door Kristus niet ingestelt, nog door zyne Apostelen gehouden is, volgt daar uyt dat het niet des Heeren Avondmaal is.

II. *Het Heylig Avondmaal des Heeren.*

Jesus Kristus heeft zig van gemeen brood bedient, zo als men 'taan tafel gebruykte, wanneer hy met zyne *Apostelen* at, derhalven wy het zelve doende, moeten wy besluyten, dat het Avondmaal dat wy in onze Kerk vieren, is des Heeren Avondmaal.

De Roomsche Misse.

De Paapsche Priesters, bedienen zig van een slag van brood, dat tusschen twee yzers gebakken is, dat veel eer deeg of schuym van brood, dan waaragtig brood is: dit toont ook aan, dat de Misse het Avondmaal des Heeren niet is.

III. Jesus Kristus, heeft zyn Avondmaal aan een tafel gehouden, waar toe 'er verscheydene genodigt waren, wy doen even eens, wy nodigen alle de gelovigen aan het H Avondmaal, en wy eeten en drinken alle het zelve, dus moet volgen, dat dit waarlyk des Heeren Avondmaal is, in plaats dat gelyk de paapsche Priester een *Autaar*, lighamelyke overblyfzelen, veele waskaarsen, kostelyke versierselen, schelletjes, hulpers enz. moet hebben; en dat hy alleen eet en drinkt, zonder het volk daar van te geven, volgt daar uit, dat de *Misse* het Avondmaal des Heeren niet zyn kan.

IV. Kristus zyn Avondmaal houdende, preekte aan zyne *Apostelen*, en onderrigte hen. De

Bedienaar in onze Kerke*, preekt aan de *Kommunicanten*, en onderregt hun, in plaats dat een Paapſche Prieſter wat tuſſchen zyn tanden mompelt, zig gins en weer keert, dan met de rug, dan met de trony na 't volk ſtaat, hy gaat van de eene kant van den Autaar na de andere, dan zingt hy luyd, dan ſtil, dan ſteekt hy zyne armen om hoog, dan breyd hy ze van malkander en laatze na om laag zakken. Zo dat wanneer men alle zyne grimatſen bekykt, men hem voor een gek of quakzalver zou aan zien, die hem niet ſtatig kan houden. Hebben Jeſus Kriſtus of zyne Apoſtelen ooit zulk ſlag van *grimatſen* in de Kerk belaſt, of in 't werk geſtelt? wy beſluiten dan, dat de Miſſe des Heeren Avondmaal niet is.

V. Jeſus Kriſtus, het H. Avondmaal houdende, heeft in de gemeene taale geſproken, op dat elk een hem verſtond. Dit doet men ook in onze Kerk, wanneer men 't Avondmaal houd, op dat de *Communicanten* begrypen 't geen daar gezegt word; maar in de Miſſe bedient men zig van een vreemde taale. die het volk, en dikwils de Prieſter die ze doet niet verſtaat, en dat tegen de leere van *Paulus* aan, welke zegt (a) *dat men zig in de Kerk niet van een taale moet bedienen* die het *volk niet verſtaat*. Het volgt dan, dat de *Miſſe* het Avondmaal des Heeren niet is.

VI. Jeſus Kriſtus, brak in zyn Avondmaal, eerſt het Brood, daar op zegende hy het en gaf het aan zyne leerlingen; in onze Kerke breekt de Dienaar ook het Brood, daar op zegent hy 't en deelt het aan de *Communicanten* uit, maar de Paap-

(a) 1 Kor. XIV.

Paapsche Priester in plaats van deze order, in zyn Misse waar te nemen, spreekt eerst eenige woorden uit over 't brood, daar op breekt hy dit brood, na de zin, of naar 't gevoelen der Roomsgezinden, de toevallen van 't brood; om dat zy zeggen, dat het brood in het lighaam van Kristus verandert is, die in tegendeel het brood eerst brak. en daar na de woorden uitsprak; derhalven is de *Misse* het Avondmaal des Heeren niet.

VII. Kristus gaf het Brood op zig zelven, zo ook de wyn, dit doet de Dienaar des woordts ook in onze Kerk, die het brood aanmerkt als het *Sakrament* van het lighaam van Kristus, en de Wyn als het *Sakrament* van zyn bloed; in plaats dat de *Paapsche* Priester met de zegening begint, en daar op breekt hy het brood in drie stukken, waar van hy het kleinste in de Wyn laat vallen, en daar op leyt hy de twee andere op elkander en eetze alleen, gelovende daar mede het lighaam van Kristus wezentlyk en lighamelyk te eeten, dog hy geeft de wyn noyt aan 't volk te drinken, waar uit ik besluyte dat de Misse het Avondmaal des Heeren niet is.

VIII. De Heere heeft belast, zyn H. Avondmaal te gebruyken, in de Kerk als een gedagtenisse van zyn lyden, en dood; dit is het ook, dat wy doen. Maar de Paapsche Priester zeyt de Misse ter gedagtenisse van *Santen* en *Santinnen* dikwils van zekere Heyligen, wier zielen in de Hel branden.

Hy doet die ook wanneer men hem betaalt voor dingen, die verlooren zyn Hy houd de Misse ook voor een onfeylbaar middel, en voor een Goddelyke zalf voor allerley slag van qualen,

 en

en ziektens bequaam zyn. En 't geene het verfoeyelykste is, is, dat hy voorgeeft Jesus Kristus te offeren, en hem aan God zyn Vader aan te bieden, voor de zonden van levendige en dooden, hoewel de Zaligmaker het eens voor alle aan het kruys gedaan heeft, en dat niemant het na hem doen mag. Dit alles toont aan, dat de Misse het Avontmaal des Heeren niet is.

Daar zyn nog andere dingen in de *Mis*, die tegen de instelling van 't Avondmaal des Heeren aanloopen; want Jesus Kristus zyn Avondmaal houdende, heeft noyt belast de Heyligen tot voorspraken te gebruyken, die aan te bidden, te kussen, hunne beelden te vereeren om voor de zielen in 't Vagevuur te bidden, de *Hostie* te vereeren, en die in een *Sakraments*-huisje te bewaren enz. Wie heeft de Roomsgezinden dit belast te doen; 't is Jesus nog zyne Apostelen niet; dese hebben 't H. Avondmaal met de grootste eenvoudigheyt gehouden 't Moet dan volgen dat het de Duyvel is, die alle deze bygeloovigheden en afgoderyen in de Kerk heeft ingevoert, om het Kristen volk de weldaden te doen vergeeten, die het door het lyden en de dood van den Zaligmaker verkregen heeft.

Uyt alles wat wy van de *Misse* gezeyt hebben, alzo wy niets hebben bygebragt, dat niet waaragtig is, is het klaarblykelyk, dat wy de zelve met reden en een goet gewisse kunnen vervloeken, gelyk wy doen, en dezelve als een schrikkelyke ontheyliging van het H. Avondmaal des Heeren konnen aanmerken, derhalven zou men ons ten onregte voor oproerige Ketters en scheurmakers houlen om dat wy een afschrik voor de Paapsche Misse hebben, om het H. Avond-

vondmaal, dat Jesus Kristus heeft ingestelt, dat zyne Apostelen gelyk ook onze Voorouders, in de Kerk duysent jaren hebben onderhouden, aan te kleven. Behaagde 't God dat de Roomsgezinden eens wisten wat de Paus is, wat zyne Bullen zyn, wat haar gezag en de heyligheyt van de Misse is! zy zouden dan met een weten, dat wanneer de Paus hen vervloekt, God hen zegent, en zy zouden bespeuren, dat de *Misse* niet dan een Duyvelsche en helsche uitvinding is! Wy weeten dat het hun hard en moeyelyk zal vallen, om van een gevoelen ontslagen te worden, dat zy met de melk hebben ingezogen, en waar in zy opgevoed zyn, maar zo de H. Geest hen de genade doet, 't geene wy gezeyt hebben, met de H. Schrift te lezen, te onderzoeken, en te vergelyken, zal 't hen gemakkelyk vallen, van de waarheyt overtuygt te worden, dewyl dat de H. Schrift het woord Godts is, dat de regel van de leere en de daden van alle gelovige Kristenen moet zyn.

Ik wenschte, dat de Roomsgezinden heldhaftiger als de Joden de inwoonders van de stad Bereen navolgden, *die daageliks de Schriften onderzogten om te weten of het geene Paulus hen predikte het woord Godt was.* zo 't gene wy in deze verhandelingen geschreven hebben, overeenkomstig met dit woord is, is nog tyd, nog gebruyk hoe oud het mag wezen, dat de voorrang moet hebben. Want zo onze leere aanloopt, tegen 't gene de gewyde Schryvers ons by geschrift hebben nagelaten, zal ze van zelfs vallen, zo de leugen de valsheyt en dwaling in tegendeel gedurende zekere tyd om onze zonden de waarheyt verduystert en verdrukt hebben, moet het vol-

gen dat deze waarheit eyndelyk over de dwaling zegepralen, dat zy door het regt van naasting, wederom in bezit raakt.

Hoe moeyelyk dat het ook valt om een oude gewoonte te verlaten, moet zy ons niet nootzaken, om ze tegen de reden en waarheyt te volgen, het zyn deze laaste, die de Roomsgezinden moeten overtuygen, 't is te vergeefs dat ze ons de outheyt tegenwerpen, wanneer zy zeggen, dat hunne Ouders in deze leere opgevoed en daar in gestorven zyn, als of de gewoonte de overhand boven de reden en de waarheyt moest hebben, onze Voorouders waren Jooden, moeten wy 't daarom ook wezen? 't is als of iemant zeyde, om dat myn vader een Moor was, wil ik 't ook wezen, zonder een andere reden dan de gewoonte by te brengen; men zou zo veel regt hebben, om te zeggen, myn vader is een roover geweest, en opgehangen, ik wil ook een rover zyn, om gelyk hy opgehangen te worden. enz.

De gewoonte die niet op de waarheyt gegrond is, is een oude dwaling, en deze dwaling is zo veel te gevaarlyker, als zy ouder is, 't Is daarom dat *Cypriaan* zeyde, (a) *laat ons de dwaling verlaten, en de waarheyt volgen, wetende dat de waarheyt volgens Esdras zegepraalt*, gelyk 'er geschreven staat, *de waarheyt zal alles te boven komen, zy zal leeven en eeuwig regeeren*, de zelfde *Cyprianus* voegt 'er by, *gezegent zy de God van waarheyt die Kristus ons heeft doen zien, zeggende ik ben de waarheyt. 't Is daarom zo wy in Kristus zyn, en dat Kristus in ons is, zo wy in de waarheyt wonen, en dat de waarheyt in ons is, zullen* wy

(a) *Epist. ad Pompejum.*

wy bewaren 't geen waaragtig is. En een weynig lager, *zo de waarheyt ergens onzeker in is, men moet tot de bronwel opklimmen*, dat is, *tot de Evangelische en Apostolische onderwyzing, 't Is van daar, dat de reden word afgenomen, van 't geene wy doen, gelyk van zyn order en van zyn oorspronk.* Hy zeyt ook elders, *wy moeten geen aandagt geven op 't geen de menschen voorhenen gedaan hebben; maar op 't gene Kristus gedaan heeft, die de eerste van allen is.* De H. Schrift is, de verzekerste en onfeylbaarste regel waar door wy onze daden moeten regeeren, en bestuuren. De Koninklyke *Profeet* zeyt, (a) *uw woord is een lampe voor mynen voet en een ligt voor mynen pad.* De Profeet *Jesaias*, zeyt ook, (b) *tot de Wet en 't getuygenisse*, en zo 'er eenige zyn, die dit niet doen. 't Is om dat 'er geen ligt in hen is, maar dat zy in de duysternisse wandelen en blind zyn. *Petrus* van de leere der *Profeeten* sprekende, zeyt. (c) *Wy hebben het Profeetische woord dat zeer vast is, en gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als op een ligt schynende in een duystere plaatse tot dat de dag aanligte ende de morgen-starre op ga in uwe harten. Dit eerst wetende, dat geen Profeetcie der Schrift en is van eygener uytlegginge, want de Profeetcie en is voortyts niet voortgebragt door den wille eenes menschen maar de heylige menschen Godts van den Heyligen Geest gedreven zynde, hebbenze gesproken.*

De H. Schrift Leeraart ons, dat Jesus Kristus zig eenmaal geoffert heeft, en dat hy ons door deze offerhande, die van een oneyndige deugt en kragt is, ons eeuwig geheyligt (of liever geregt-

(a) Ps. CXIX: 105. (b) Ies. VIII: 20.
(c) 2 Pet. I: 19-21

regtveerdigt) heeft. Zy verzekert ons, dat 'er noyt een offerhande geweest is, of zyn zal, als deze, door dewelke wy vergiffenis van onze zonden konnen verkrygen, zo dat alle die gene die de stoutheyt gebruyken, om een andere offerhande te offeren, als deze, die de Zaligmaker geoffert heeft, een gevoelige hoon aan zyne verdiensten toebrengen: want 't is te veronderstellen, dat Jesus Kristus, aan de Goddelyke regtvaardigheyt niet voldaan heeft. De H. Schrift leeraart ons ook, dat de Heere het H. Avondmaal heeft ingestelt, en dat hy ons belast heeft, het zelve te houden, ter gedagtenisse van de offerhande, die hy eenmaal voor alle, aan God zyn Vader geoffert heeft. Wy hebben 'er genoegzame bewyzen van opgeheldert; wy hebben aangetoont, dat dit de waarheyt is, om dat het is, het Woord van God, dit is het ook, dat wy zeer opregt gelooven. Zyn Goddelyke Majesteyt wil ons niet alleen de genade bewyssen, om van ganscher harten te geloven, 't geen hy ons in zyn H. Evangely geopenbaart heeft; maar dat wy het ook met den monde belyden, en gereed zyn om voor deze belydenis des geloofs, vervolging, verdrukking en zelfs de dood te ondergaan, wanneer het hem zal behagen ons te beproeven.

Wat de uytvindingen belangt die de menschen uyt dwase harssenen versiert hebben; by voorbeeld, dat den Paus onzen opperstcn Bisschop is, de opvolger van *Petrus*, en de stedehouder van Jesus Kristus, op aarde; dat hy de zonden kan vergeven, dat hy de zielen die 't hem behaagt, uit het Vagevuur en de Hel kan redden, haar ten Hemel doen ingaan, en dat de *Misse*

zo-

zodanig als ze tegenwoordig, onder de Roomsgezinden gedaan word, een offerhande van een evengelyke verdienste is, als die van het lyden en de dood van onzen Zaligmaker, alle deze dingen zyn niet op de H: Schrift gegrond; 't zyn in tegendeel menschelyke uytvindingen, waar van den Satan zig bedient heeft, om ons zulken langen tyd te bedriegen.

Den Apostel *Paulus* om de misslagen te verbeteren, die de Korintische Kerk in des Heeren Avondmaal had ingevoert, vind geen beter middel, dan het zelve wederom tot de staat van de eerste instelling te brengen. Dit is het, dat hem doet zeggen (a) *ik hebbe van den Heere ontfangen 't geene ik ook u overgegeven hebbe, dat de Heere Jesus in den nagt in welke hy verraden wierd, het brood nam, en als hy gedankt hadde, brak hy het, en zeyde, nemet, eetet, dat is myn lighaam, doet dat tot myner gedagtenisse; desgelyks nam hy ook den Drinkbeker na het eeten des Avontmaals, en zeyde, den Drinkbeker is het Nieuwe Testament in mynen Bloede, doet dat, zo dikwils gy dien zult drinken, tot myner gedagtenisse.* Wy doen net 't geen de Euangelyschryvers en Paulus ons verklaren; maar zo wy hunne geboden opvolgen, hebben de Roomsgezinden ongelyk, ons als Ketters te handelen, zy zouden veel meer reden hebben, om ons als deugtzame en gelovige Kristenen aan te merken, zo als 't in der daad is, hoewel wy niet zonder veele gebreken zyn, dien wy smeken dat de Heere ons wil vergeven.

Wy belyden dat God om de verdienste van Kristus, onze Vader is, dat de waare en Heylige

(a) 1 Kor. XI.

lige Algemeene *Apostolische* Kerk, onze Moeder is, voor zo verre zy door het Woord van God geregeert werd; gelyk het ons in het Oude en Nieuwe *Testament* geopenbaart is; want anders, in plaats van onze waarde Moeder te wezen, zou ze niet dan een onregtvaardige Stiefmoeder zyn; wy belyden en gelooven alles wat deze waaragtige Moeder belyd en gelooft; en alles wat vervat is in de H. Boeken van 't Oude en 't Nieuwe *Testament*, zo dat wy met den Apostel *Paulus* zeggen, *dat* (a) *schoon hy zelfs of een Engel uit den Hemel ons iets verkondigden, boven 't geen ons verkondigt is, dat die Anathema een vervloekinge is.*

Wy horen de ysselyke misdaden, waar mede wy den Paus beschuldigen, ten opzigte van het bygeloof, en de afgodery die in de Misse gevonden wordt, 't geen een zaak is, die hy uitgevonden, en in de Kerk ingevoert heeft; buyten het minste gezag van Godts Woord; wy hooren de schrikkelyke beschuldigingen, die de Roomsgezinden tegen ons doen, zy zeggen, dat wy hoogmoedige, oproerige en trotze zyn, en voor geven meer te weten dan de geheele Kerk. Zy beschuldigen ons dat wy de overheyt die gehoorzaamheyt niet geven die wy schuldig zyn, verstoorders te wezen, van de openbaare rust der Provintien en Koninkryken; zo dat zy ons voor ketters en scheurmakers houden; zy doen ons in den Ban; en den Paus als opperste Regter veroordeelt ons, als onwaardige om in de werelt te leven. Dog het is niet genoeg ons te beschuldigen, men moet bewyzen, 't geen men

(a) Gal: I; 8.

men tegen ons inbrengt, om ons van deze beschuldigingen te overtuygen, laat ons dan tot de bewyzen komen; laat men een algemeen Concilie by een roepen, dat de twee *partyen* hoort, dat men beyde vryheyt van spreken verleent, dat het *Koncilie* dan oordeelt, volgens de beschuldigingen en bewyzen, zonder agt te geven, op aanneminge van personen, 't zy arme of ryke, geleerde of ongeleerden, Kerkelyke of wereltlyke, dat het niet dan billykheyt, regt en waarheyt in 't oog hebbe, dat vervolgens de *party* die overtuygt zal werden, door de getuygenissen van de H. Schrift, de Oudvaders in de vier eerste algemeene *Concilien*, zig aan de straffe van 't *Concilie* onderwerpe; dat den Paus in Perzoon in dit *Concilie* komt, niet als Regter, om dat hy onze party is, maar om zyn zaak te verdedigen, dat wy ook vryheyt hebben, om insgelyk onze zaak staande te houden. Eyndelyk, dat de by een roeping van dit *Koncilie* op de zelve wyze geschiede, als de vier eerste algemeene *Koncilien* gedaan zyn, namentlyk dat van *Niceen*, van *Constantinopolen*, van *Efese* en van *Chalcedonie*

Dit is het eenigste middel, om de *disputiten* en de verschillen, die in de Kerk zyn te beslissen, ten aanzien van de leere en de zeden; 't is ook het geene waar van men zig in diergelyke gevallen bedienden. Deze gelukkigen dag afwagtende, zullen wy den Heere bidden, dat hy de harten van Keyzers, Koningen en Kristen Prinsen zodanig wil treffen, dat zy zulken heerlyken onderneming, ter eere van God, en tot gerustheyt van zyn Kerk in 't werk stelle, men zou door dit middel, de valsche leere, het byge-

geloof, de kettery , de afgodery enz. veroordeelt zien , daar de heylzame leere die in de heylige Schriftuure vervat is , over haare vyanden zoude zegepralen.

Ik weet wel dat de Roomsgezinden, my zullen zeggen, dewyl de zaak in het laatste *Concily* van *Trente* is vast gestelt, is het onnut, een ander by een te roepen. Ik antwoorde daar op, 't geen ik al dikwils in deze verhandeling gezeyt heb, over het leven van *Marcellus* de II. in het twede deel, namentlyk, dat dit geen vry *Concilie* was, om dat het niet dan aan de aanhangers van den Paus toegelaten was, om vry te mogen spreeken, ook waren zy genootzaakt om by eede te sweeren, niet tegen de H. Stoel te zullen ondernemen; daar en boven, was 't geen algemeen *Concilie*; want het is zeker dat het honderste gedeelte van de Bisschoppen van 't Kristenryk aldaar niet tegenwoordig waren; daar waren maar vyf Kardinalen, de drie *Legaten* van de Paus daar onder gerekent; vier Aarts-Bisschoppen, waar van'er twee niet dan alleen de (a) bloote *tytel* droegen, of de *annillo*, gelyk men dezelve in *Spanje* noemt Den eenen was, *Olaus Magnus*, beroepen Aarts-Bisschop van *Upzal*, een stad van 't land der *Gotthen*, die noyt den Paus erkent hebben. Den ander *Robert Venant*, zig Aarts-Bisschop van *Armach* in Ierland noemende, van de Kroon van Engelandt afhangende, en waar van het volk den Paus niet meer dan de *Gotthen* erkenden. Deze twee arme Bisschoppen wierden door *Paulus* de III. onderhouden, die hen elk xv. kroonen ter maand gaf.

Daar

(a) *Honorair.*

Daar waren drie en dertig Bisschoppen, alle Spanjaarts, en Italianen, zo men 'er alleen drie uitzondert, en XLVII, Godgeleerden zo Priesters als Monniken, ook alle Spanjaarden of Italiaanen, zie daar wat het getal der leden was, die het *Koncilie van Trente* openden, dat XVIII jaaren geduurt heeft, en waar in men XXV zittingen heeft gehouden, in welke meeste men niets kon doen, by gebrek van aldaar op te komen. derhalven na de agtste bragten de *Italiaanen* dit *Koncilie* over te *Bologne*, op 't gebied van den Paus, alwaar men de IX en X zittinge zonder eenige ordening hield, de Spanjaarts bleven te *Trente*, en de Italianen wilden *Bologne* niet verlaten, zo dat nog de een, nog de ander niets besllooten, in deze tusschen tyd sturf *Paulus* de III, en had *Julius* de derde tot opvolger, die op de dringende aanhoudingen van den Keyzer belaste de elfde zitting te *Trente* te houden op den 1 May 1557. men deed daar in niets anders, dan de eerste *September* tot de XII zitting te benoemen, waar in men niet meerder uitvoerde, om dat de Priesters niet waren aangekomen.

In de dertiende zitting, bevond men drie en veertig Bisschoppen en XLII Godgeleerden, men deed niets in de XV, in de XVI stelde men het *Koncily*, twee jaaren uyt zonder iets besloten te hebben: geduurende dezen tyd verkoor men *Julius* de III, *Marcel* de II, *Paulus* de IV, en *Pius* de V, den een na den ander, en 't was onder 't Pausschap van de laatste, dat by na alle de andere zittingen gehouden werden. Toen vermeerderde het getal der *Kardinalen*, het *Koncily* eyndigde. en de Paus bevestigde, het, want de *Papisten* stellen, dat eer een besluyt van een *Con-*

cilie van klem is, het door den Paus moet goet gekeurt zyn. Het *Koncilie van Trente* was zodanig aan den Roomſchen ſtoel onderworpen, dat den Paus een beſluyt maakte, door 't welk hy verklaarde, dat alles wat in dit *Koncilie* beſloten was, op zodanigen wyze verſtaan moeſt worden, dat het geen nadeel aan 't gezag en de voorregten van den Paus moeſt geven, dit *Concilie* was niet alleen aan den Paus van *Rome* maar ook aan de andere Biſſchoppen onderworpen, dewyl 'er beſloten wierd, in de XVIII zitting, dat de Biſſchoppen en zy, aan wie het toequam, van eenig beſluyt of beſluyten wat het ook was, die men daar gemaakt had, te oordeelen, beſtellinge zou mogen doen, zo dat de zaken uyt kragt van dit beſluyt, in de zelve bedorven ſtaat bleven, waar in zy waren, zonder dat men daar omtrent de minſte verandering, of verbetering deed.

Ten anderen wierd dit *Koncilie* van de Koningen van *Engeland*, *Denemarken*, nog van de Proteſtantſe Vorſten en Staten van *Duytſland*, die alle een gedeelte van 't Kriſtendom, in *Europa* uytmaakten, goetgekent. Ik weet wel, dat de Roomsgezinde my zullen tegenwerpen dat zy alle ketters waren. Maar ik antwoorde hen, dat het om deze reden is, dat zy tot het *Koncily* moeſten toegelaten zyn geweeſt; met verlof om daar vry te mogen ſpreeken, op dat de Vaders na hunne redenen gehoort en die rypelyk overwogen te hebben, hen tegenwerpingen mogten maken en hen van dwaling overtuygen, door de getuygeniſſen, van de H: Schrift, de oude Leeraaren en de eerſte *Koncilien*, die op het woord van God gegrond zyn.

Maar

Maar zo zy zeggen dat de Koningen en Staten, die wy noemden, Ketters zyn, wat hebben zy tegen *Francois* de I Koning van Vrankryken *Henrik* zyn Zoon te zeggen, die noyt dit *Koncilie* voor een algemeen *Koncilie* erkent hebben? gelyk het blykt uyt de *Protestatie* die deze Koning in dit *Koncilie* door zyn *Ambassadeur* Jakob de *Annot*, Abt van *Bolosane* in 't jaar 1551 liet doen. Het opschrift van de brief, was aan de vergadering te *Trente*. De Spaansche Bisschoppen waren 'er over geraakt, en hielden staande dat het *Koncilie* hier door beledigt was, zo dat zy van *advys* waren om dezelve brief niet eens te openen, dog dewyl anderen vooronderstelden, dathet niet uyt veragting was, dat de Allerkristelykste Koning, dit opschrift op zyn briefgezet had: leest men dezelve en men vond daar in, dat hy tegen 't *Koncilie protesteerde*, gelyk hy reets te *Rome* gedaan had, te gelyk de Italiaansche oorlogen bybrengende, om reden dat hy de Bisschoppen van zyn ryk niet na *Trente* kon zenden, en dat hy dit *Koncilie* by gevolg niet als een algemeen *Koncilie* aanmerkte; maar alleen als een byzondere vergadering tot voordeel van eenige byzondere persoonen, by een geroepen, zo dat hy nog zyne onderdanen, zig niet verpligt oordeelden, om zig de besluyten die men aldaar maakte, te onderwerpen, dat hy voor 't overige, zig van dezelve middelen zou bedienen, waar van zyne voorzaten, in diergelyke gevallen hen bedient hadden.

Dezen Koning niet vergenoegt zynde, om *Protestatien* te *Rome* en aan 't *Koncily* te doen, deed nog meer. Hy zond eene van zyne raden, genaamt *Marlot*, als *Ambassadeur* na de Switzer-

ſche *Kantons*, te *Bade* vergadert, om ze aan te zetten, het *Koncily* van *Trente* voor geen waar *Koncili* aan te nemen, en hen te vermanen, aan deszelfs beſluyt en Raadſlot, geen zegel te hangen: en hy bewoog daar toe niet alleen de *Proteſtantſche*, maar ook zelfs de Paapſche *Kantons.* Na dit voorbeeld en verſcheyden anderen van dezen aard, die den onzydigen Lezer in de *Hiſtory* van 't *Koncily* van *Trente* door *Fra Paolo* beſchreven, zal konnen nazien. Wy mogen beſluyten, dat het geen algemeen *Koncily* geweeſt is.

Dat men 'er dan een 't zamenroepe, dat algemeen, wettig en vry is, daar het *Koncily* zelfs, en niet de Biſſchoppen in 't byzonder, alle de redenen rypelyk overwegen, en dat het daar van naar 't woord van God oordeele. Het is zeker, dat God ons dan zyn wysheyt zou vergunnen, om onze zaak te verdedigen, die ook de zyne is, om dat het een onſchendbare waarheyt is, die zyn Goddelyke Majeſteyt ons in zyn H. Schrift geopenbaart heeft, wy zyn verzekert dat de leugen en de valſche leere van de oppermagtigheyt des Paus, en de heyligheyt van de Mis, zouden vallen; dewyl Jeſus Kriſtus zeyt, *alle plante die myn Hemelſche Vader niet geplant heeft zal uytgeroeyt worden*, wy hebben de byl, dat het woord van God is, reets aan de wortel van twee boomen, de *Paus* en de *Mis* geleyt, om ze uyt te roeyen.

Ik bidde de Heere onze God, die aan myne Lezers de luſt heeft gegeven, om de redenen te mogen weten, die ons beletten de Paapſche *Miſſe* te hooren, en die ons aanzetten, om ze met ons geheele harte te verfoeyen, dat hy ook hun verſtand wil verligten, om te bevatten wat wy in deze verhandeling gezeyt hebben, en om hen te be-

bevryden, van de misdaden, affchuwelykheden, bygelovigheden, en Afgoderyen, die *Romen* heeft uyt gevonden, en waar van de *Misse* de voorname is, *Amen*.

Eer wy tot het twede deel van dit ftuk overgaan, zal het niet ongepaft zyn, om het onderfcheyt aan te toonen, die men tuffchen de oude leere, zo als ze in de H. Schrift vervat is, en gelyk men die in onze Kerke leeraart, en de nieuwe leere der menfchen, zo als ze in de Paapfche Kerk geleert, en ftaande gehouden wort bevond.

(a) *Zo zeyt de Heere, ftaat op de wegen, en ziet toe, en vraget na de oude paden, waar dog de goede weg zy, en wandelt daar in, zo zult gy rufte vinden voor uwe zielen.* De oude leere van God, leeraart ons, (b) *dat de H. Schriften* dat is, *het woord Gods ons kunnen wys maken tot zaligheyt door het gelove dat in Jefus Kriftus is, dat alle de Schrift van God is ingegeven, dat ze nuttig is om te leeren te overtuygen, te beftraffen, en tot onderwyzinge die in de regtveerdigheyt is, op dat de menfche Godts volmaakt zy tot alle goede werk volmaaktelyk toegerust.*

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat (c) de H: Schrift, hoewel ze het woord van God is, geen gezag zonder de goetkeuring van de kerk heeft, dat het een onvolmaakte leere is, en niet genoegzaam tot de Godtvrugt en zaligheyt, zo dat men dit gebrek door de onbefchreven overlevering moet vergoeden.

De oude leere van God leeraart, dat de onkunde

(a) Jer. VI: 16. (b) 2 Tim. III: 15, 16, 17.
(c) *Bellarm. de verbo Dei non fcripto Lib. 4.*

kunde van de H. Schrift, de bronwel en moeder van de dwaling is, gelyk Jesus Kristus zelfs met deze woorden zeyt, (a) *Gy dwaalt, niet wetende de Schriften, nog de kragt Godts.* 't Is daarom de pligt, van elk Kristen, om de H. Schrift te lezen, te overdenken, en te doorbladen, volgens het bevel dat God daar van aan zyn volk heeft gegeven, (b) en Jesus Kristus onder het Nieuwe Testament. (c) En volgens de *practyk* der gelovigen, die ten tyde der *Apostelen* leefden. (d)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de onwetentheyt de moeder van de *devotie* is, en dat men om de *Religie* in zyn zuyverheyt te bewaren, noodzakelyk aan de Leeken, aan de wereltlyke, het lezen van de H. Schrift moet verbieden, als een zaak die aanleydinge, tot veele ketteryen kan geven. (e)

De oude leere van God leeraart, dat 'er valsche Kristussen en valsche *Profeten* in de werelt zyn gekomen, dat de gelovigen de *Geesten moeten beproeven of ze uit God zyn*, (f) dat de H. Schrift de wetsteen is, die tot beproeving en onderzoek moet dienen, (g) zo dat men in de Kristen Kerk niet moet leeraren, nog ontfangen, eenige leere, die tegen de H. Schrift aanloopt. Zelfs veronderstelt zynde, dat zy de *Koncilien*, de Outvaders, de Leeraren, zo oude

(a) Matt. XXII: 29.

(b) Deut. VI: 7. XXII. 23. XVII. 19. Jos. XVIII. Jes. VIII: 20. (c) Joh. V: 39.

(d) Hand. XVII: 11. en 2 Tim. III: 15.

(e) Bellarm. de verbo Dei lib. II. Kap. XIX. en XVI. 19. (f) Joh. IV: 1.

(g) Joh. V: 39. Hand. XVII: 11.

de als nieuwe tot waarborgen heeft , of , om my van de woorden van *Paulus* te bedienen, (a) *schoon 'er een Engel uyt den Hemel quam om hem te verkondigen.*

De nieuwe leere van *Rome* leeraart , dat alle die de Paus , zyne besluyten , en de menschelyke overleveringen tegen spreken , valsche leeraren zyn. Dat de Paus magt heeft , om over alle verschillen , en de waare zin van de Schrift te vonnissen , om dat het niet vry staaat , zig van zyn oordeel te beroepen. (b)

De oude leere van God leeraart , dat wy onzen dienst niet dan alleen aan God moeten bewyzen , die de Schepper en onderhouder van 't geheel al is , gelyk Jesus Kristus met uytdrukkelyke woorden gezegt heeft. (c) *Gy zult den Heere uwen God aanbidden en hem alleen dienen.*

De nieuwe leere van *Rome* leeraart , dat wy God niet alleen moeten aanbidden ; maar ook de Heyligen , dat wy daar van *Patronen* van Koninkryken , volkeren , steden , maatschappyen , en van ziektens moeten maken.

De oude leere van God leeraart , dat de wettige Godtsdienst , op de H. Schrift moet gegrond wezen , en dat God begeert dat men hem naar zynen wille , en volgens zyn woord , in Geest en waarheyt diene , (e) niet volgens het gevoelen , de overleveringen , gewoonte der menschen

(a) Gal. I: 8. 1 Tim. 1: 3. en VI: 3, 1 Pet. IV. 11. 2 Joh. V: 10.

(b) Bellarm. de verbo Dei interp. lib. III. Kap. 19. enz. (c) Matt. IV: 10.

(d) *Bellarm. De Sanct beat, lib. I. Kap.* 12. *Cens. Col. Fol.* 230. (e, Joh. IV: 18.

ſchen ; gelyk hy het uytdrukkelyk door den Profeet *Ezechiel* met deze woorden zegt, (a) *En wandelt niet in de Inzettingen uwer Vaderen, en onderhoud hare regten niet, en verontreynigt u niet met hunne drek-goden, ik ben de Heere uwe God, wandelt in myne inzettingen, onderhoud myne regten, en doet de zelve.* Jeſus Kriſtus leeraart het zelve (b) *te vergeefs eeren zy my, leerende leeringen die inzettingen van menſchen zyn.*

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat men de overleveringen, de plegtigheden en geſteltheden, van de Roomſche Kerk, in de Goddelyke dienſt moet waarnemen. Dat het *Kanonyke* regt aan de *Conſtitutien* van de Pauſen een gelyke kragt met die van 't *Evangely* geeft; en dat men even eens verpligt is, dezelve op te volgen : want *Paus Leo* de IV. zeyt, (c) *men kan het Evangely niet wel opvolgen zo men alle de Dekreeten en Konſtitutien van de Vaders niet gehoorzaamt.*

De oude leere van God leeraart, dat de aanbidding der beelden, een verfoeyelyke zaak is. (d) Dat de H. Geeſt, *de Beelden, leeraars der leugenen, en der ydelheyt noemt.* (e) 't Is daarom dat men ze in de Tempelen der Kriſtenen, waar in Jeſus Kriſtus voor de oogen der gelovigen, door de *Predikatie* des *Evangeliums* word afgeſchildert, en vertoont.

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de aan-

(a) Ezech. XX: 18. (b) Matt. XV. 9.

(c) Diſt. 15. Cap. ſicut Diſt. 19. Cap. in Canonicis & Diſt. 20 Cap. de libellis.

(d) Deut. XXV: 15. Levit. XXVI: 1. Exod. XX: 8. en Deut. V: 8, 9. (e) Jer. X. 8. Habak. II. 18.

aanbidding der Beelden, een zaak, Gode aangenaam is, om dat zy in de Kerk zeer nut en nodig zyn, als boeken der Leeken zyn, zo dat wie het tegendeel leert, is *Anathema, een vervloeking.* (a)

De oude leere van God leeraart, dat de Kristenen het geloof, de Godtsvrugt, en de gezonde leere der Heyligen moeten navolgen, *gelyk zelfs zy Kristus nagevolgt zyn.* (b) maar dat zy ze in genen deele moeten aanroepen, of hun betrouwen op de zelve stellen.

1. Om dat de aanbidding een eer is, die niet dan alleen aan God toebehoort; gelyk de *Profeet* verklaart, (c) *Ik zal myn eere aan geen andre geven.*

2. Om dat de Heyligen, die in de werelt zyn, niet willen, dat men hen deze dienst bewyst. zelfs de Engelen niet. (d)

3. Om dat zy ons niet kennen gelyk de *Profeet* ons met uitdrukkelyke woorden te kennen geeft. (e)

Derhalven, gelyk de *Israeliters* met het Oude Testament afgodendienaars en overtreders van de wet waren, met aan iets anders dan aan den waaragtigen God offerhande te doen, zo zyn ook alle die gene, die de Heiligen en de Engelen aanroepen, om dat zy zig daar door tegen de leere van Kristus aankanten, zo als het in zyn *H. Evangely* vervat is, (f) en zy slaan een ge-

(a) Concil. Trid. Seff. 9.
(b) 1 Kor. XI: 1. Heb. VI: 12. XIII: 7.
(c) Jes. LXII. 8.
(d) Hand. X. 26. XIV. 14. Openb. XIX. 10. en XXII. 9. (e) Jes. XXIII. 16.
(f) Matt. VI. 9. en XI. 28. Joh. XVI. 24.

geheele andere weg in, als die ons de Heyligen hebben voorgeschreven, door hun voorbeeld (a)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de Kristenen, de Heyligen moeten aanroepen om de hulpe van God te verkrygen, door hunne tusschensprake, om dat ze zyne gemeenzame vrinden zyn, dat het een valsch en godloos gevoelen is, niet te geloven, dat de heyligen voor de menschen bidden, en de aanroepinge der heyligen als een afgodery aan te merken, die tegen 't woord van God aanloopt, zodanig, dat wie het leert en gelooft, een *Anathema, een vervloeking* is. (b)

De oude leere van God leeraart ons, dat onzen Heere Jezus Kristus een waaragtig God en mensch is, de volmaakte en eenige Zaligmaker der wereld; gelyk hy door de mond van de Profeet zeyt, (c) *Ik heb de wynpersse alleen getreden, en niemant van de volkeren was met my;* En den Engel zeyt, (d) *Gy zult zynen naame heeten Jesus, want hy zal zyn volk zalig maken van hunne zonden.* Zo ook *Johannes*, (e) *Het Bloed van zyn Zoone Jesus Kristus, reinigt ons van alle zonden.*

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, (f) dat Jesus Kristus geen volkomen Zaligmaker is, om dat hy volgens de Papisten, niet dan voor de oorsponkelyke zonden gestorven is, aan wel-
ke

(a) Ps. XXII. 6. Neh. IX. 27. Gen. XXXII. 9. Exod. II. 2. en XVII. 12. Jes. X. 13. Hand. IV. enz.
(b) Concil. Trid. sess. 9.
(c) Jes. LXIII. 3. (d) Matt. I. 21.
(e) 1 Joh. I. 7.
(f) Lib. IV. Sent. Dist. 17. & 18.

ke hy door zyn dood voldaan heeft. Dog dewyl God een regtveerdig God is, wil hy, dat de menſchen aan zyn Goddelyke geregtigheyt ten aanzien van de ſtraffe voldoen moet. Zy leert ook, dat de vergiffeniſſe der zonden, door middel van de goede werken, genoegdoeningen, *miſſen*, aflaten, en het vagevuur word verkregen.

De oude leere van God leeraart, dat Jeſus Kriſtus, is de eenige Middelaar, tuſſchen God en de menſchen, dat hy onze Voorſprake by den Vader is, dat men geen andere moet zoeken, om dat'er, gelyk Petrus zeyt, *geen zaligheyt in eenen anderen is, dewyl 'er geen anderen naam onder den Hemel aan de menſchen gegeven is, waar door wy kunnen zalig worden.* 2. Om dat 'er niemant, dan Kriſtus bequaam tot deze bediening is, dewyl aan *Hem alleen alle magt in Hemel en op aarde gegeven is, en dat hy met de zyne blyft, tot aan de voleyndiginge der werelt,* (b) 3. Om dat Jeſus Kriſtus ons lief gehad heeft, en ons meer dan iemant bemint, *dewyl hy zig zelven geoffert, en door zyn eigen bloed geheyligt heeft,* (c) en dat hy ons gunſtiglyk genodigt heeft, om by hem te komen, *die vermoeyt en belaſt zyn*; (d) met deze trooſtelyke *belofte, dat hy heu ruſt zal geven*, derhalven doet men qualyk om aan zyn magt of genegentheyt omtrent ons, te twyffelen, zo dat het tot hem alleen is, dat wy onzen toevlugt moeten nemen, in alle onze verdrukkingen, gelyk hy ons zeyt. (e) *Ik ben de weg, de waarheyt, en het leven,* nie-

(a) Hand. IV. 12. (b) Matt. XXVIII. 18, 20.
(c) Heb. XIII. 12. (d) Matt. XI. 21.
(e) Joh. XIV. 6.

niemand komt tot den Vader, dan door my.

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat Jesus Kristus onze eenige middelaar niet is, maar dat de Heyligen, het ook zyn, en datze in den Hemel met hem regeeren, en dat de gelukzalige Maagd *Maria*, moeder Godts, een middelaarster is, die voor allerley slag van zonden tusschen spreekt.

De Oude leere van God leeraart, dat onze verlosser, door de allervolmaakste offerhande, die hy eenmaal aan het kruys geoffert heeft, om de zonden der werelt weg te nemen, alle de gelovigen met God zynen Vader verzoent heeft, en een eeuwige verlossing te wege gebragt heeft, *zo dat 'er geen offerhande meer overig blyft voor de zonde.* (b)

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de Misse een offerhande is, tot vergevinge der zonden, van levendigen en dooden. (c)

De Oude leere van God leeraart *dat wy geregtveerdigt zyn, door het gelove in Jesus Kristus, zonder de werken der Wet,* (d) gelyk de H Geest van *Abraham* de Vader van alle gelovigen, betuygt, wanneer hy zeyt, (e) *Abraham heeft God geloofft en 't is hem tot regtvaardigheyt gerekent,* en waar by den *Apostel* nog met weynig woorden voegt; (f) *nu is het niet alleen om zynen 't wille geschreven, dat het hem toegerekent is, maar ook om onzen 't wille, welken het zal toegerekent worden (namelyk) den*

(a) Lib. Sententiarum Dist. 45. in Missale Paris in Missa de Annuntiatione. (b) Heb IX: 12, 16. en X: 12, 18. (c) Concil. Trid. Sess. 6. Can. 2.
(d) Rom. III: 14, 20. Gal. II: 26.
(e) Gen. XV: 6. Rom. IV: 3.
(f) Ibid. 23, 24, 25.

den geenen die geloven in hem, die Jesus onzen Heere uyt de dooden opgewekt heeft, welke overgelevert is om onze zonden, en opgewekt om onze regtveerdigmakinge.

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat niet alleen het geloof maar ook de werken ons regtveerdigen (a)

De Oude leere van God, beweert, dat het geloof niet los, maar van de zaligheyt verzekert is, dat ze door het bloed van Kristus verkrygt, dat zy niet onvrugtbaar, maar in werken der liefde overvloedig is, welke zyn de vrugten van regtveerdigmaking, en van een waaragtig geloof. (b)

De Nieuwe leere van *Rome* houd staande, dat de byzondere regtveerdigmaking, der menschen, en met meer reden hun zaligheyt, zeer onzeker is, zo dat men ten dezen opzigte altyt verpligt is, om in onzekerheyt te leven, om dat het een onvergeeflyke trotsheyt zou wezen, om niet aan de genade en goetheyt Godts te twyfelen. (c)

De Oude leere van God leeraart, dat onze goede werken, dewyl ze onvolmaakt zyn, niet by God verdienen, 't is ook 't geene de Profeet zegt, (d) *alle onze geregtigheden zyn als een wegwerpelyk kleed, en de Heere* in zyn *Evangely,* (e) *wanneer gy alles zult gedaan hebben wat gy schuldig waart te doen, zeg wy zyn onnutte dienstknegten, dewyl wy niets gedaan hebben, dan 't geen wy verpligt waren.*

De

(a) Concil. Trid. Seff. 6. Can. II.
(b) Hebr. XI: 1. Gal. V: 6. Phil. I: 17.
(c) Concil. Trid' Seff. 6. Can. 13. Edit. Col. fol. 96. (d) Ies. LXIV: 9. (e) Luk. XVII: 10.

De nieuwe leere van *Rome* dryft, dat onze goede werken de genade Gods, en 't eeuwige leven verdiene, dat de menſchen zelfs werken konnen doen, die de Roomsgezinden overtollige noemen, dat is, werken die boven 't geene zyn, dat de Wet belaſt, en waar toe die geene, dieze doet niet verpligt is, zo dat zy andere van dienſt konnen zyn. (a)

De Oude leere van God leeraart, dat Jeſus Kriſtus het hooft en de bruydegom der Kerke is, dat hy ze regeert en leeraart, *door zyn woord en door zyn Geeſt*, en dat het de pligt van de Kerk is, haar Bruydegom en getrouwe Harder te hooren gelyk; *Mattheus zeyt*, *Hoort hem* (b); ook *Johannes*, (c) *myne ſchapen hooren myne ſtemme*, *en ik kenne haar*, *en zy volgen my na.*

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de Paus, het hooft en de bruydegom van de Kerke en de ſtedehouder van Kriſtus op aarden is, dat hy de ſleutelen van 't *Paradys* en de Hel heeft, en dat hy kan zaligmaken of verdoemen, die 't hem behaagt, zo dat alle menſchen verpligt zyn, om zyne beveelen te gehoorzamen, en hem onderworpen te zyn, en dat alle die dit weygeren, en zig tegen zyne *Conſtitutien* aankanten, ketters en verdoemde zyn (d)

De Oude leere van God leeraart, dat de dienaars der Kerke, de Kriſtenen met het waere geeſtelyk voedzel moeten ſpyſigen, dat het woord van

(a) Bellarm. de Purgatorio Lib. I. cap. 8. Edit. Col. fol. 175. (b) Matt. XVII: 5.
(c) Joh. X: 27.
(d) in Extrav Tom. XXII. in Gloſſ. 2. Lib. I. Decret Tit. 7. Cap. 5.

van God, en de heylzame leere van 't *Evangely* is, (a) als dienaars van Kriſtus, en uytdeelders van de verborgentheden Godts, volgens het voorbeeld der *Apoſtelen* die aan de Kerke geleert hebben, 't geen met de H. Schrift overeenſtemt. (b)

De Nieuwe leere van *Rome* houd ſtaande, dat de geeſtelyken moeten offeren, de Miſſe zeggen, zingen, in 't Latyn bidden, om de Plegtigheden, en overleveringen van de Roomſche Kerk aan te nemen en het volk aan te ſpooren om alles te betragten, dat de Paus en zyne *Koncilien* bepalen, of belaſten, hoe zeer het ook tegen het woord van God aanloopt.

De Oude leere van God leeraart, dat het gebruyk van de vreemde talen hoewel zy diennen om God te danken, van geen gebruyk in de Kerk zyn, voor die geene die dezelve niet verſtaan, zo dat die gene die prediken, die leeren, die bidden, of in de Kerk zingen, in de gemeene en bekende taale, tot 't volk moeten ſpreeken, *tot vermaninge, vertrooſting en ſtigting van alle.* (d)

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de Goddelyke dienſt in 't *Latyn* moet gedaan worden, en dat het niet alleen onnut; maar zelfs nadeelig aan het volk zou zyn, om de H. Schrift in de gemeene taale te lezen, of te zingen.

De Oude leere van God leert, dat Jeſus Kriſtus de *Sakramenten* heeft ingeſtelt, om de waarheyt van Godts beloften in onze harten te drukken en te beveſtigen, en om ze ons heylzaam

(a) Matt. XXVIII: 20. 1 Kor. IV: 1.
(b) Hand. XXVI: 22. en 1 Kor. XV: 3, 4.
(c) Conc. Trid. Seſſ. ultima de.
(d) 1 Kor. XIV: 3, 6, 7, 8. enz.
(e) Bellarm. de verbo dei Lib. II: 1.

zaam te maken, zo dat wy gelovige moeten zyn, om 'er gebruyk van te maken; want gelyk het woord van God, die geene veroordeelt, die het hooren en niet willen gelooven, zo ook veroordeelen de *Sakramenten* die geene, die ze niet in den geloove ontfangen. (a)

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de *Sakramenten* van 't N. T. de genade *ex opere operato* geven, dat is. uyt het kragt van 't gedane werk, zonder eenige goede meening van de persoon die ze ontfangt. (b)

De Oude leere van God, leert, dat Jesus Kristus, in de instelling van het Avondmaal, brood nam, het zelve brak, het zelve aan zyne Discipelen gaf, dat hy daar op de wyn nam, dezelve haar gaf, en zeyde, *drink alle daar uyt* (c)

De Nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat het *Sakrament* des Autaars, onder de twee *Spetien* van brood en wyn, bedient; niet dan aan de Priester toekomt, en dat de leeken het niet dan onder de *Spetie* van brood moeten ontfangen (d)

De Oude leere van God, leeraart, dat het *Huwelyk is eerlyk onder allen* (e), *dat het beter is te trouwen dan te branden*, (f) en dat het verbieden *des huwelyks, een leere der Duyvelen is.* (g)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat het huwelyk een vleeschelyke staat is, zo dat zy de zelve zo gestrengelyk aan de Kerkelyken verbied, dat het veel beter is, dat zy in hoerery leefden, dan wettig te trouwen, en op eene wyze die over-

(a) Matt. XXVIII. 19, 20. Rom. IV. 11. 1 Kor XI. 37-29. Heb. IV. 2. en XI: 6:
(b) Lib. IV. Dist. 1 (c) 1 Kor. XI: 23.
(d) Concil. Trid. Seff. V. (e) Hebr. XIII: 8.
(f) 1 Kor. VII. 9. (g) 1 Tim. IV: 2, 3.

overeenkomſtig met de wet van God is, want volgens *Bellarminus*, begaat een Kerkelyk perzoon grooter zonde met te trouwen, dan met hoereeren; om dat, zeyt hy, die trout niet bequaam is, om zyn gelofte na te komen, daar hy die hoerery bedryft, dezelve kan houden. (a)

De oude leere van God leeraart, dat het geene ten monde ingaat, den menſche niet verontreynigt, dat alle de ſpyzen voor de ſchepzelen goed en reyn zyn, en dat de gelovigen die *onverſchillig, en met een gewiſſe kunnen gebruyken*, (b) *met dankzegginge genoten zynde*. (c)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat het aan een Kriſten niet vry ſtaat, op verbeurte van doodelyke zonden te begaan; allerley ſlag van ſpyzen, op zekere dagen van de week, en gelegentheden van 't jaar te nuttigen, als in de vaſten, op de vier kruysdagen, vrydags, zaterdags, de vigilien, en op eenige heylige dagen. (d)

De oude leere van God leeraart, dat het de pligt van een Godvrugtig menſch is, om de waarheyt te zeggen, zyn woord en beloften, na te komen, den eed niet te ſchenden, die hy gedaan heeft, hoe nadeelig, die ook zyn mag. (e)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat men de ketters geen geloof moet houden, en dat het vry ſtaat, zyn eed en belofte, ten voordeele van

(a) Bellarm. de monachis lib. II. Kap. XXXIV.
(b) Matt. XV. II. (c) 1 Tim. IV: 4. Tit. I: 15.
(d) Diſt. IV. Cap. Statuimus.
(e) Pſalm XV. 2. 4. Zach. I: 16. Efeſen IV: 25.

de Roomſche Kerk te trekken, gelyk in het *Koncilie* van *Konſtans* vaſtgeſtelt, en door de dood van *Johannes Hus* tegen de openbaare trou beveſtigt is.

De oude leere van God leeraart, *dat elk de magten moet onderworpen zyn.* (b)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat de geeſtelyken, de wereltlyke magten niet onderworpen zyn; maar aan den Paus, die zig by de *Zon* vergelykt, en den Keyzer by de *Maan*, zo dat de Keyzers en Koningen verpligt zyn hem de voeten te kuſſen, tot een bewys van hunne onderwerpinge aan hem. (c)

De oude leere van God leeraart, dat den *Antichriſt*, als God in den Tempel van God zit *als of hy God was*, (d) en dat hy zyn verblyf in de ſtad op zeven bergen houd, *en zyn heerſchappye heeft over de Koningen der aarde.* (e)

De nieuwe leere van *Rome* leeraart, dat den Antichriſt uyt het geſlagt der Joden, en uit de ſtam van *Dan* moet voortkomen en dat hy zyn verblyf tot *Jeruſalem* moet houden. (f)

De oude leere van God leeraart, dat'er voor die geene die uit deze werelt gaan, maar twee wegen zyn, de eene die na den Hemel is, voor de gelovigen, *die* (g) *van de dood tot het leven overgaan*, en de andere na de Hel, voor de Godloze en ongelovigen (h) *wie in den Zoone gelooft, heeft*

(b) Rom. XIII. 1. 1 Petr. II. 15.
(c) lib. Decret. Gregor. tit. 33.
(d) 2 Theſſ. II. 4. (e) Openb. XVII. 9. 18.
(f) Bellarm. de Rom. Pontif. lib. III. Cap. XII. en XIII. (g) Joh. V. 24.
(h) Joh. III. 36.

heeft het eeuwige leven, maar wie den Zoone ongehoorzaaam is, zal het leven niet zien, maar de toorne Godts blyft op hem, en in de *Parabel* van de Ryke Man, en *Lazarus.* (a) *Het geschiede dat Lazarus stierf, en dat hy door de Engelen gedragen wierd in Abrahams schoot, nu de Ryke Man stierf ook, en wierd begraven. En in de Hel zynde, en zyne oogen opheffende, als hy in de pyne was, zag hy Abraham van verre en Lazarus in zynen schoot.*

De nieuwe leere van *Rome* stelt, dat'er verscheyden plaatsen zyn, voor de zielen na de dood; gelyk den Hemel, de Hel. het Voorburg der Vaderen, het Voorburg der Kinderen die ongedoopt sterven, het Vagevuur, en een andere plaats die'er by, en veel beter is. (b)

Men kan gemakkelyk zien en oordeelen, uyt het geene wy zeggen, welke van beyde deze leeringen men moet geloven, omhelzen, en in 't werk stellen, om de eeuwige zaligheit te verkrygen. De reden wil, dat wy de leere van God omhelsen, die niet kan dwalen, nog liegen, en die het waare Kenmerk van de algemeene *Apostolische* en Kristelyke Kerke is, en dat de nieuwe leere in tegendeel, zyn oorspronk niet dan aan de uitvinding der menschen verschuldigt is, het regte kenmerk van de *Antichristische* Kerk is, die de gelovigen moeten verfoeyen, daar een afschrik voor hebben, en als een afgrond ontvlugten, die bequaam is om in de eeuwige verdoemenis te storten, hoewel

(a) Lukas XVI. 22, 23.
(b) Bellarm. de purgatorio lib. II. Cap. 6. 7.

ze zig heerlyke en pragtige eernamen geeft, en een luysterlyke en heerlyke swier, voor 't uitwendige heeft; maar de Heere ziet niet aan, wat voor oogen is; *maar heeft lust tot waarheyt in het binnenste.* (a)

Laat dan de Koningen en Vorsten onderzoeken wat de leere is, die men verkondigt, die men beoeffent, onder hun gezag, in hun gebied; laat de leeraaren des volks letten op de leere, die zy aan hunne kudden verkondigen, om dat zy overwegen, of zy niet onder het getal der bedriegers en quade werkluyden in des Heeren Wyngaard behooren; want daar zyn'er, hoewel zy zig over de outheyt, de heyligheyt, over de groote meenigte en 't vermogen beroemen; die niet nalaten, om zig tegen de oude leere van God aan te kanten, die wel verre van Jesus Kristus en zyne *Apostelen* na te volgen, aanhangers zyn, van de Priesters, *Prelaten* en Ouderlingen van *Jerusalem*, die niet dan op hunne Vaderen, de Wet, de opvolging van *Aaron*, van den Tempel, van haare versierselen, en voorregten beroemden, en zig met eenen tegen de leere van Kristus, en van zyne *Apostelen* aankanten, die vervolgden, beschuldigingen tegen hen opmakende, en de leere van het *Evangely*, als een nieuwe, en vreemde leere veroordeelende, gelyk de *Evangely*-schryvers ons leeraaren, en *Paulus* dit bevestigt. (b)

Wee den geene, die het quade goet noemen, en het goede quaat, die de duysternisse het ligt, en het ligt duysternisse agten. (c)

Geest

(a) Jerem. V: 3. Psalm LI: 8. 1 Sam. XVI. 5. Jes. XI: 3. (b) 1 Thess. II: 18. enz. (c) Jes. V. 20.

Geeſt agt op die geene, die u verleyden, want veele zullen in mynen naam komen, zeggende Kriſtus te zyn, en zullen 'er veele verleyden. (a)

God door zyne oneyndige barmhertigheyt, doe ons de genade om niet onder het getal der geene te zyn, die verleyd worden, dit is het, dat wy hem affmeeken, om de liefde van zynen Zoone *Jeſus Kriſtus Amen.*

II. DEEL.

Van de wonderwerken van de gewydde Hoſtie, van een groote menigte Santen en Santinnen, van de Roomſche Kerk, en van verſcheyden levendige Perſoonen.

I. HOOFTSTUK.

Van de wonderwerken van de gewydde Hoſtie.

Wy zyn door Gods genade de verhandeling van de *Miſſe en Tranſſubſtantiatie* ten eynde gekomen; dewyl 't een ſtoffe is, die dikwils door Godgeleerden van berugte geleertheyt en door perſonen die verſtandiger zyn, dan ik ben, is uytgepluyſt, zo ben ik bedugt, dat het geene ik

(a) Matt. XXIV. 4, 5.

ik daar van gezeyt hebbe, de verwagting van den Lezer niet voldaan heeft, dog wat het *twede* deel betreft; en voornamentlyk dit eerste Hooftstuk, heb ik getragt, daar niets in te lasten, dan 't geen ik door 't openbaare gezag gedrukt, heb bevonden; in het *twede* en in het *derde* handelt hy van 't geene hy zelfs weet, en zo de Lezer daar aan geen geloof wil geven en de *Historyen* die ik verhaale, maar *vertellingen* zyn, die uyt vermaak zyn versiert, hy mag geloven, wat hy wil, zy zullen hem ten minsten nog wat kunnen verquikken; voor 't overige ben ik verpligt te betuygen, dat niet tegenstaande alle de tegenstreevingen die 'er van eenige tegen myn *eerste deel* gedaan zyn, ik genootsaakt ben, te betuygen, dat ik 'er niets in gestelt hebbe, gelyk ook niet in dit, dan de zuyvere waarheyt, zo 'er eenige mogten zyn, die moeyte hadden, om 'er geloof aan te slaan, om dat ze altyt t' huys gebleven zyn, laaten zy maar de moeyte doen, om vreemde landen te beschouwen, zy zullen zelfs nog veel verfoeyelyker dingen ontdekken, als die ik aangehaalt hebbe.

De Heeren van de Roomsche kerk, bedienen zig van de wonderwerken van *Jesus Kristus* en van zyne *Apostelen*, gelyk zy de leere van de Drie-eenheyt doen, zo gy de Drie-eenheyt zeggen zy, gelooft, waarom wilt gy geen geloof aan de *Transsubstantiatie* geven? zo gy de wonderwerken van *Jesus Kristus*, en van zyne *Apostelen* gelooft, waarom wilt gy de wonderwerken van onze kerk ook niet geloven?

Wat het eerste van deze twee vragen belangt, 't geene wy daar van boven gezeyt hebben is genoeg, om die geene te voldoen, die opregt te werk gaan

gaan, en om te mond te sluyten aan die ze niet dan om de klugt voorstellen, wy zullen op de *twede* antwoorden.

I Wy hebben zo veel redenen niet, om te geloven, dat de Roomsche Kerk wonderwerken doet, als wy wel hebben, om van de waarheit van die van den Zaligmaker, en van zyne *Apostelen* overtuygt te zyn, de voorgegeven wonderwerken van deze Kerke, worden niet gedaan, dan op plaatsen, en in landen, alwaar niemant is, om ze in twyfel te durven trekken, wy hebben 'er geen berigt van, dan van haar aanhangers, zonder dat ze die van de tegen overstaande *Party* daar durven by roepen, om ze te zien, om hem daar door van de waarheyt van deze wonderwerken te overtuygen; dog wat die van den Zaligmaker en van zyne leerlingen aangaat, zy dedenze in 't gezigt van hunne vyanden, die daar tegen niets hadden in te brengen. (a)

De omstandigheden die ze ten eersten openbaar maakten, waaren van zulken byzonderen aard, en zodanig van ieder een bekent, dat 'er niets gemakkelyker zou zyn, dan het verhaal te wederleggen, dat men 'er in de *Evangely*-boeken en *Apostel*-handelingen van vind, onderstelt zynde, dat ze *niet* volkomen met de waarheyt overeenstemden. Het is onmogelyk, om een gewigtiger bewys van de wonderwerken te hebben, die 'er gedaan zyn, over zulken langen tyd, als die, welke wy van die van *Jesus Kristus*, en van zyne *Apostelen* hebben in plaats dat personen die ze in 't geheel niet doen, ons bewyzen konnen geven, dat zy ze doen, die zo sterk zyn als die

 de

(a) Hand. II: 22. en III: 9, 10.

de Roomsgezinden ons bybrengen, om hunne gewaande wonderwerken te beweeren, zodanig dat het gerugt dat 'er zig van verſpreyd, niet kan duren om de ongelovigen te overtuygen, 't geen nogtans het eynde van de waaragtige wonderwerken is (a) dewyl alle de redenen die ze bybrengen, om ons daar van te overtuygen, tot deze gebragt worden, om ons te zeggen, dat zy ze in der daat doen: dog 't is een reden die niet minder dan overtuygende voor ons is; dewyl wy altyt regt hebben om ze in twyffel te trekken ſchoon 't geen zy vertellen waar of valſch is.

Zo zy ons tegenwerpen, dat *Jeſus Kriſtus* (b) *niet veel kragten deed*, onder die van zyn land, wegens hun ongeloove, zo doet hy ook geen wonderwerken, in onze tegenwoordigheyt, om dat wy ook ongelovige zyn. Ik antwoorde daar op, dat hoewel de Zaligmaker, niet goet gevonden heeft, om de wonderwerken te vermenigvuldigen, ten voordeele van zulken hartnekkigen volk, hy 'er nogtans zeer uytblinkende gedaan heeft, onder deze verharde harten, aan wie het gemakkelyk was om zig van de geene te overtuygen, die hy elders deed, 't geen haar geval zeer verſchillende van het onze maakte; dewyl nog de Engelſche tegenwoordig (ik ſprecke van de regte *Proteſtanten*) nog hunne voorouders, noyt eenig wonderwerk van de Roomſche Kerk gezien hebben, en zy hebben niets, dat hen kan overreden dat andere perſonen daar van hebben ondervonden.

2. Daar is een groot onderſcheyt, tuſſchen de ware

(a) 1 Kor. XIV:22. (b) Matt. XIII:38.
(c) Mark. VI. 5,6. (d) Joh. II: 11.

ware *mirakelen* van *Jesus Kristus*, en van zyne *Apostelen*, en de wonderen, die men zeyt, dat in de Roomsche Kerk geschieden. De eerste worden door de vinger van God gedaan, (a) en door een magt, die alle de kragten van de natuur, te boven gaan, (b) daar die van de Roomsche-gemeenschap, die de meeste waarschynelykheyt hebben, verwonderlyke zaken zyn, die aan Beelden en *Reliquien* geschieden, waar ontrent men alle redenen van vermoeden heeft, dat'er gauwigheyt of bedrog mede gepleegt is. Daar en boven waren de wonderwerken van *Jesus Kristus*, en van zyne *Apostelen*, voor 't meeste gedeelte, werken van liefden en barmhartigheyt, 't geen ook een kenmerk van haar Goddelykheyt was, daar de wonderwerken van de Roomsgezinden, de meeste tyd niet dan beuselingen zyn, gelyk men zien zal, uyt de verzameling die men daar van zal opmaken, zo dat men haar in alle zekerheyt in den rang van die geene kan stellen, die *Augustyn*, *begoochelingen en bedriegelyke geesten* noemt, en die men geenzins met de wonderwerken van *Jesu. Kristus* en zyne Apostelen gelyk moet stellen.

3. Wat reden men ook mag bybrengen, om ons te doen geloven, dat men in de Roomsche Kerk, zulke verwonderlyke zaken gezien heeft, dat het zeer moeyelyk valt, om ze van de Goddelyke wonderwerken te onderscheyden, door de natuur van de zaak zelfs, hebben wy 'er veel meer, om ze te verwerpen, daar wy zonder Godloosheyt de wonderwerken die *Jesus Kristus*,

O 5 en

(a) Luk. XI: 20.

(b Joh: IX: 32. Hand. IV: 16.

en de *Apostelen* gedaan hebben , niet in twyffel konnen trekken.

I. Om dat het niet alleen wonderwerken zyn, die de *Messias* moeten doen kennen ; maar het ook nodig is, dat men de vervulling van de Wet, daar by voegt , om alles te beantwoorden dat de H. Schriften van hem voorzeyt hadden. Derhalven geven de wonderwerken van *Jesus Kristus*, onzen Heere, getuygenis van hem niet alleen, om datze in zig zelven verwonderbaare zaken waren; maar ook om datze een gedeelte van de vervulling uitmaakten, die hem betroffen, niet tegenstaande dit alles, zoudenze een te swakken bewys van zyn zending geweest zyn, zo 't ontbroken hadde, op alle de andere *Profeetcien* te antwoorden, het volgt daar uyt, dat om de Goddelykheyt van het *Evangely* te bewyzen, de zaak niet alleen op de wonderwerken rolde, maar ook op veele vereenigde *puncten*, en voornamentlyk op de vervulling van de *Profeetcien* en de getuygenissen van het *Oude Testament*, gelyk (a) *Lukas*, *Petrus* (b) en andere gewyde Schryvers bewyzen, en gelyk men ligt zal aanmerken hoe weynig aandagt men ook gebruykt met dezelve te lezen.

De gelovige onder de Joden, hadden dringende redenen, om de wonderwerken van *Jesus Kristus*, als zo veele getuigenissen van zyne Goddelykheyt, aan te merken, in 't gene voorzeyt geweest was, dat de *Messias* wonderwerken zou doen, dat alles 't geene dat de Profeeten van hem gezeyt hadden, en dat alles wat zy van den grooten Profeet getuygt hadden, in Jesus Kristus vervult

(a) Luk. XXIV: 28, 27. Hand II: 32.
(b) 2 Petr. I: 17, 19.

vervult bevonden word; dog wat ons belangt, wy hebben zo veel reden om de wonderwerken van de Roomsche Kerk, te verwerpen, als de Joden hadden, om overtuygt te wezen, van deze die zy den Zaligmaker en zyne *Apostelen* zagen doen; want daar 'er voorzeyt geweest is, dat 'er menschen zouden opstaan, *die groote tekenen en wonderwerken zouden doen:* (a) het is voorzeyt, *dat eenige met kragten van tekenen, met wonderen der leugenen, en met allerley slag van bedriegeryen als zo veele tekenen van hun afval van 't geloof zouden opstaan.*

Maar het is niet voorzeyt geweest, dat men voor den dag des oordeels, een hervorming in den staat moest verwagten, waar in *Jesus Kristus* en zyne *Apostelen*, de Godtsdienst gelaten hebben. Het is waar, dat de *Messias* moest komen, om de verandering van de Wet van *Moses* te weeg te brengen; maar daar is niet gezeyt, dat men moest verwagten te zien, dat de Paus de *Concilie* of de Kerk, de Wet van *Jesus Kristus* zouden veranderen, nog dat men zig aan de nieuwe invoering, die zy zouden doen, moest onderwerpen; de regel des geloofs is, in tegendeel, vastgestelt, om eeuwig te duuren, *schoon dat zelfs een Engel uyt den Hemel zou komen om een ander Evangely te verkondigen als 't geene verkondigt is, want die is een vervloekinge.*

Laat men nu deze twee voorstellen, by malkander voegen, en zeggen, dat 'er valsche *Profeeten* met groote tekenen moesten opstaan, en dat men de nieuwe leere, niet tot het eynde der werelts toe moest prediken, daar uyt zal volgen.

(1) Dat

(a) Matt. XXIV: 24.

(1) Dat wy de verscheyden leeringen, door de wonderwerken niet moeten onderzoeken, maar de wonderwerken door de leere.

(2) Dat het van ons belang is, de leere van die geene te onderzoeken, die voorgeven wonderwerken te doen, en dat wy 't nog met meer neerstigheyt moeten doen, als of zy zig zulken voorregt niet aanmatigden.

(3) Zo wy bevinden, dat hunne leere verre van overeenkomstig met de H. Schrift te zyn, dezelve in verscheyden *punten* tegenspreekt, als dan moeten wy ons het beregt te binnen brengen dat ons de Heere geeft, wanneer hy zeyt, *zie ik heb het u voorzeyt* (a); derhalven wanneer men zeyt? dat 'er wonderwerken gedaan worden, om iets te bewyzen, dat niet alleen tegen de H. Schrift, maar ook tegen de reden ende de zinnen aanloopt, zo als de verandering van 't brood in 't wezen van Kristus lighaam, zo men tot ons zeyt, *zie hier is de Kristus, of daar is de Kristus, zie hy is in de Woestevne, zie hy is in de binnenkameren*, wy moeten dan de raad, van den Zaligmaker gedagtig zyn, welke zeyt, *gelooft het niet*, zo men nog op deze wonderwerken, en tekenen blyft staan, laat ons in gedagten houden, 't geen Jesus ons gezeyt heeft, *zie ikhebbe het u voorzeyt.*

Dog om nog beter overtuygt te wezen, dat de handelwyze waar van de Roomsgezinden zig bedienen, wanneer zy hen op hunne wonderwerken beroepen, geheel verscheyden is, van het gebruyk, en het eynde van de Goddelyke won-

(a) Matt. XXIV:25. (b) Hand. III:21.
(c) Matt. XXIV:23-26.

wonderwerken, heeft men maar aan te merken, dat deze laatste, de eerste middelen geweest zyn, die gedient hebben, om de menschen van de waarheyt te overtuygen, daar de Roomsche Kerk, de haare, tot op het eynde bewaart, en die niet aan het volk vertoont, dan na het zo verre gebragt te hebben, om blindeling alles te geloven, wat zy begeert.

't Geen het byzonderste in het getuygenisse der wonderwerken is, is dat ze allerley slag van menschen verbaazen, en dat zy ten minsten de voorzigtige aansporen, om de leere te onderzoeken, welke men zeyt, dat ze bevestigen, om dat ze andere redenen daar toe kan hebben; om haar te bewegen, die aan te nemen.

Ik geloof dat wy alle door de Ervarentheyt weten, dat de wonderwerken van Jesus Kristus, en van zyne *Apostelen*, de eerste bewysredenen van 't Nieuwe *Testament* geweest zyn, die eenige indruk op ons gemaakt hebben, ten tyde wanneer wy naauwelyks bequaam waren, om 'er zelfs van te oordeelen, en dat het die zyn, die ons de weg gebaant hebben, om hunne leere te geloven. Het uytwerkzel, dat uyt haare wonderwerken ontstond, was het volk met verwondering te vervullen en hen aan te zetten, om de zaak aandagtiger te onderzoeken, ik spreeke van die geene, die niet ten eenemale blind zyn, door de vooroordeelen, die zy tegen de leere en de persoon van den Zaligmaker hadden. Daar valt niet aan te twyfelen, of die geene die hun werk wilden maken, om de zaak te onderzoeken, zouden door dit middel ten eenemaale voldaan, en van de waarheyt overtuygt zyn; hoe weynig moeyte zy ook deden om met

de

de Schrift te raadplegen. 't Is om deze redenen, dat den Zaligmaker en zyne *Apostelen*, zig in de eerste plaats van de kragt der wonderwerken bedienden, om in des menschen harte een weg te baanen. 't Geen nog het aanmerkens waardigste is, is dat in het antwoord dat de Heere doet, aan de twee Discipelen die *Johannes* de Dooper hem gezonden had, (a) hy zig op zyne wonderwerken beroept; dog op een zekere wyze en met uytdrukkingen, die genoegzaam aantoonen, dat hy ze tot de Schriften verzend.

Maar de Roomsche Kerk, heeft gelyk wy reets gezeyt hebben, een handelwyze geheel tegen deze aanloopende; en hoewel zy haar beroemt wonderwerken te doen, vind zy 't niet goed om'er zig, als van 't eerste middel te bedienen, om ons van de waarheyt van haar leere te overtuygen, 't welk nogtans de natuurlykste weg is, en die meest met de H. Schrift overeen stemt. Zy draagt zorg, om haar wonderwerken niet eer aan 't volk te vertonen, dan wanneer het geen vryheyt meer heeft, een onderzoek te doen. Dit is het geen ons nootzaakt, om in de Fransche Taale de verzamelingen over te zetten, die de *Papisten* van hunne wonderwerken gemaakt hebben, op dat de goede *Protestanten* die eens mogen onderzoeken; en op dat deze wonderwerken onderstelt zynde, dat zy dit uytwerkzel konnen te weeg brengen, hem aanspoort, om ze na te speuren. Ik bekommere my zeer weynig, of deze overzetting voordeelig of niet, aan de Roomsche Kerk is, ik ben ten minsten verzekert, dat zy niet dan nutbaar voor de waare wonderwerken zyn, en tot het regte gebruyk

waar

waar toe God ze geschikt heeft ; na alle deze redenen die ik bygebragt hebbe, verzoek ik den lezer, zig de moeyte te willen geven, van het Engelsche boek *van de Feestdagen*, eens na te zien, waar van men zig voor de hervorming bediende : Hy zal overtuygt zyn, dat de wonderwerken, die in de verzamelinge die volgt, vervat zyn, niet nieuw in de Roomsche Kerk zyn.

Vader Tossaint Bridoul, een *Jesuit*, schryver van deze verzameling, heeft een voorrede voor aan gestelt, dewelke hy aan de Roomschgezinde met deze uitdrukkingen opdraagt. „ Het „ H. Sakrament des Autaars, in de Kerk in- „ gestelt, om de gelovigen te voeden, te ver- „ sterken, en te vertroosten, is een van de „ verhevenste en heylzaamste verborgentheden, „ die men in de Roomsch-Katolyke Godsdienst, „ kan vinden, daar moest niet minder dan een „ God zyn, om ze vast te stellen, en om ze „ ons aan te bieden, als het kragtigste bewys, „ van de liefde, die hy voor 't menschelyke ge- „ slagt heeft, 't is zelfs daarom, dat men niet „ zonder verwondering kan zien, dat de Ket- „ ters met alle magt te zamen quamen, om ze „ uyt te roeyen ; dog daar is niet aan te twy- „ felen, of zy worden door den Duyvel neer- „ gezet, die nergens anders na tragt, dan om „ het geloof, dat men daar omtrent moet heb- „ ben, te vernielen, en het gebruyk daar van te „ vernietigen, om de zielen zo veel te gemak- „ kelyker ten verderf te brengen, als het on- „ mogelyk is, dat zy langer in den genaden-staat

„ blyven

(a) Matt. XI: 4-5.

„ blyven , zonder deel aan dit Hemelſche en
„ Goddelyke voedzel te hebben ; derhalven
„ zonder my de moeyte te geven , om deze
„ dwaze herſſenen te wederleggen; welke hen
„ doof houden , op alles , wat de H. Vaders
„ hen daar van gezeyt, en die een ſcheyding met
„ de rede gemaakt hebben , heb ik voorgeno-
„ men , hun na de ſchoole der Beeſten te ver-
„ zenden , die niet zonder een opperſte beſtiering,
„ een byzondere neyging betoont hebben , om
„ deze waarheit te vereeren , en te verdedigen,
„ gelyk den lezer daar van overtuygt zal kon-
„ nen worden, uit de verzameling , die ik uyt
„ veele geloofwaardige ſchryvers byeen getrok-
„ ken heb. „

Ver-

Verzameling van veele wonderwerken die door de gewyde Hostie gedaan zyn.

Steunende op de getuygenissen van eerbied en dankbaarheyt, die Beesten, Vogelen, en bloedeloze Diertjes, by verscheyden gelegentheden aan de H. Hostie bewezen hebben.

I.

Een Hostie die de Byen van de grond opnamen, wierd haar Bye-korf verandert in een schoon Kind bevonden.

Pieter de Clugny (a) verhaalt, dat'er in *Auvergne* een *Provintie* in Vrankryk, een zekere Boer was, welke ziende, dat zyne Byen sturven; aan zyn Buurman vroeg, wat hy daar tegen doen moest, om dit quaad over te komen, de Buurman gaf hem ten antwoord, dat hy na de *Communie*, ontfangen te hebben een *Hostie*, moest bewaren, en in een Bykorf blazen. De Boer had deze raad zo ras niet opgevolgt, of alle de Byen gingen met yver uyt hunne *Cellen*, en na datze haar in order gestelt hadden, hieven zy de *Hostie* van de grond, en droegen die op haare wieken, om ze tusschen de honigraten te plaatzen; de Boer ging daar op weg, om zyne dingen waar te nemen; en op zyn te rugkomst bevind hy tegen zyn verwagting dat alle Byen

 dood

(a) Lib. I. Kap. I.

dood waren ; dog hoe verbaaſt ſtond hy, wanneer men de Bykorf van zyn plaats zettende, bevond, dat de *Hoſtie* in een ſchoon Kind was verandert, dat tuſſchen de honigraten was! dewyl 't hem toeſcheen dat het dood was ; nam hy 't, om 't in ſtilte in de Kerk te begraven; dog wanneer hy dit wilde uitvoeren, verdween dit Kind, en hy behield 'er niets van in zyn handen. Dit voorval is in het Graafſchap *Clermond* gebeurt, dat wegens deze oneerbiedigheyt, naderhand met veele rampen bezogt wierd, die het zodanig ontvolkt hebben, dat het een woeſt land is geworden; waar uyt blykt, dat de Byen hulde aan de Heylige *Hoſtie* doen, met die van de grond op te nemen, en dezelve om zo te ſpreeken, in *Proceſſie* in hunne Byekorven te brengen.

II.

Van Byen die een Hoſtie in haar byekorf brengen en na een Sakraments huysje gemaakt te hebben ſtigten zy ook twee Kooren, om de lof van God op te zingen.

Cantimpre (a) ſchryft, dat een arm man, die by zyne Byen quam, beſpeurde, dat zy zulken aangenamen *harmonie* maakten, dat hy voor eenigen tyd in verrukkinge van zinnen was; zonder daar van de reden te weten, de volgende nagt, zo als hy om iets te doen, uytging, ſloeg hy zyn gezigt, op zyne Byen, en hoorde dat ze vro-

(a) Lib. II. Cap. 40. Sect. 1.

vrolyk waren, zig vermaakten, en een aangenaam gezang queelden. Hy gaf 'er aanstonts kennis van aan zyn Dorp-Paap, daar op opende hy de Bykorf, waar in hy een wassen-doos vond, die zo wit als Ivoor was, waar in het H. *Sakrament* wierd gevonden, dat de Byen aanbaden, en dat zy twee *Choren* gestigt hadden, om de loftuytingen van hunnen Schepper te zingen. De Bisschop gaf last, tot een *Processie* om de *Hostie* wederom na de Kerk te brengen, en men boude op de plaats, daar ze was, een heerlyke *Kapel*, die tot een toevlugt voor zieke, en verdrukte verstrekte, dewyl niemand wist, by wat toeval, deze *Hostie* in de Bykorf gevonden was, waren 'er twee dieven, die uyt hunne eygen beweging dit ontdekten, en bekenden dat ze, na ze een *Sakraments*-huysje gestolen hadden, de *Hostie* by de Bykorf gesmeten hadden; uit dit wonderwerk zien wy, dat de Byen, de H. *Hostie* aanbidden en twee *Chooren* maakten, om de lof van God op te zingen.

III.

Van Byen die een wasschen Kapel in hun Bykorf bouden, om 'er de Hostie in te leggen.

Cæsarius verhaalt, dat een zekere Vrouw, zo gierig was als de Boer waar van wy gesproken hebben, na datze de *Communie* onwaardiglyk ontfangen had, de *Hostie* bewaarde, om ze in haar bykorven te brengen, om door dit middel de byzwermen te vermeerderen; Eenige tyd daar na, had zy de nieusgierigheyt om na den uytslag van dat middel te vernemen, en zy be-

vond, dat de Byen, hun God in het *Sakrament* kennende; met een verwonderbare behendigheit een wasſchen Kapel, oprigten, met deuren en venſters, toorens en een *Sacriſtie*, dat zy daar binnen een beker geplaaſt hadden, waar in zy het lighaam, van *Kriſtus* geleyt hadden. De vrou kon dit wonderwerk niet lang geheim houden, zy gaf 'er de Prieſter kennis van, die zig aanſtonts in *Procesſie* na de plaats begaf. Hy hoorde zelfs het aangename gezang, dat de Byen by het *Sakrament* maakte, rontom het zelve vliegende, en zeer daar door verquikt zynde, nam hy het zelve, en bragt het wederom na de Kerk, en getuygde dat hy deze kleyne diertjes haar eerbied aan onzen Heere had zien bewyzen, en haar de lof van den Schepper had hooren zingen.

IV.

De Beyen bouwen een Kerk van waſch met een Autaar waar op zy het heylig Sakrament plaatſten dat zy aanbidden.

Vincent (a) verhaalt, de volgende *Hiſtory*, daar was zeyt hy een Boer, die door een geeſt van gierigheyt aangeſpoort zynde, die na dat hy op *Paaſchen* de *Hoſtie* in zyn mond ontfangen had, en die naderhand by zyne Byen bragt, zig verbeeldende, dat alle die 'er rontom waren by de zyne zouden komen om haar honing en waſch te brengen, deze ſnode gierigaart, of om beter te zeggen, deze volmaakte ſchelm, was niet ten eenemaale van zyn hoop berooft, alle de Byen van

(a) *Spec. Moral. Lib. II. Diſt. XXI. p. 3.*

van de nabuurſchap kwamen in zyne Bykorven; dog in plaats van daar honing te maken, vergaderden zy daar niet, dan om de eere te bewyzen, die zy aan hun Schepper verſchuldigt waren. Deze geheele t'zamenvloeying liep daar op uyt, om met een liefelyk geluyd, Liederen des lofs tot God op te heffen, zo veel als deze kleyne diertjes daar toe bequaam zyn. Zy bouden daar op, van de grond af, tot aan het dak toe, een kleyne Waſſchen-kerk, in drie kamers verdeelt, en met pilaren onderſteunt, die met voeten en *Kapiteelen* voorzien waren. Zy maakten 'er ook een Autaar, waar op zy het dierbaar lighaam van Jeſus Kriſtus plaatſten, waarom zy rond vlogen, haar liefelyk geluyd vervolgende. De Boer die op dit alles agt gaf, zonder de oorzaak van dit gezang te begrypen, was zeer blyde te zien, dat alle de Byen van de nabuurſchap in zyne korven verzamelden. Dog wanneer hy eens het voordeel wilde onderzoeken, dat hy dagt te gemoet te zien, beſpeurde hy in zyn rekening bedrogen te zyn; want de honing en het waſch beziende, dat alle deze ſwermen moeſten gemaakt hebben, vond hy zyn korven geheel leeg; dog tot deze komende, waar in hy het heylig *Sakrament* geleyt had, quam 'er zulk een groote menigte Byen voor den dag, die in de woede, waar in zy waren, dezen ellendigen omringden; en om zig over deze oneerbiedigheyt te wreeken, die hy voor haar Schepper gehad had, gaven zy hem zo veel ſteken, datze hem in een jammerlyke ſtaat bragten.

Deze kaſtyding deed dezen ongelukkigen tot inkeer komen, en 't bewoog hem, om zyne zonden te belyden, zo dat hy na zyn Prieſter

ging, om zyn misdaad te biegten. De Priester pleegde ook raad met den Bisschop, die hem zey, dat hy zig met alle zyne *Parochianen* in *processie* moest begeven, ter plaatse alwaar deze Byen waren. Hy was 'er zo ras niet aangekomen, of deze kleyne diertjens betuygden door haar geruysch de blytschap, die ze wegens zyn aangename komste hadde, tot dat ze uyt hunne Bykorven vertrokken, en zig in de lugt verhieven, om aldaar een zeer aangenaam en lieffelyk geluyd te maken. Zo ras men deze Bykorf opgeligt had, vond men aldaar, om zo te spreeken, dit hooftwerk van de kunst, en op den Autaar het gewydde lighaam van onzen Heere Jesus Kristus, dat men met veel godtsvrugt en plegtigheden na de Kerk bragt, den lof des Heeren opzingende, die door de menschen voortaan meerder behoorde geëert te worden, dewyl alle de schepzelen, tot de kleynste diertjes toe, hunne hulde aan hem bewyzen.

V.

Het Lam van St. Franciskus bevind zig neerstig in de Misse.

Bonaventura zeyt (a), dat *St. Franciskus* te *Rome* een Lam had, dat gemeenlyk in de *Misse* en den goddelyken dienst was; en wanneer dezen Heylig weg ging, beval hy dit dier aan een voorname *Dame*, 't welk haar 's morgens door zyn gebleet wakker maakte, wanneer zy verzuymde na de Misse te gaan; en door de tekenen die het deed, gaf het te kennen, dat zy na de *Misse* moest gaan.

VI.

(a) *In Vita St. Fransisci.*

VI.

Het Lam van St. Coleta viel ten tyde van de Consecratie op zyne knien, en stond niet op, eer het opheffen van de Hostie gedaan was.

Surius (a) verhaalt, dat de nederigheyt en zagtmoedigheyt van *St. Coleta* zo groot was, dat de vogelen uyt den Hemel nederdaalden, om in haar tegenwoordigheyt elk om het best te zingen, en hadden de gewoonte van haar tafel te eeten. 't Was dezen zagten aard, die haar aanzette om een Lam aan te nemen, waar van men haar een vereering deed, om dat het een onnozel en eenvoudig dier is, 't geen men onder de oude wet tot een offerhande opofferde, als een voorbeeld van Kristus zynde, die het onbevlekte Lam is. Deze Heylige had zo veel genegentheyt voor dit arme beest, dat zy 't met haar na de Kerk nam, alwaar het, zonder het minste gerugt te maken, zig zo voorzigtig, en met zo veel zedigheyt gedroeg, dat wanneer de Priester de *Misse* deed, en tot de *Consecratie* quam, dit kleyne dier de knien boog, en in deze gestalte bleef, tot dat de verheffing der *Hostie* gedaan was.

VII.

Een Spin in de beker gevallen zynde, drinkt de Priester de zelve, en komt tot zyn vinger uyt.

Henriques (a) zegt, dat een Monnik de *Misse* in tegenwoordigheyt van *Walen* zyn Abt doende,

 een

(a) *Ad Sextum Martii.*

(b) *In Fascic. S. S. Cister. Lib. II. Dist. 26.*

een Spin in de gewydde beker viel, waar op deze Monnik, niet wetende of hy de gewydde wyn moest drinken, of niet, zyn Overste zey, van daar mede voort te gaan. De Monnik nam uyt gehoorzaamheyt den beker, dronk hem tot de laatste druppel leeg, met zo veel kloekmoedigheyt, als yver en godtsvrugt. De dienst geëyndigt zynde, ging hy by zyne medemakkers, en jeukte aan zyn vinger gevoelende, kraaude hy zo lang, datze opswol, en eyndelyk open geborsten zynde, zagen alle die 'er tegenwoordig waren, de levendige Spin daar uyt voortkomen, die hy ingeswolgen had, en die den Abt deed verbranden.

VIII.

Coenraad swelgt een Spin in, met de wyn in de beker, en komt eenigen tyd daar na uyt zyn mond.

Surius (a) verhaalt het navolgende geval. *Coenraad*, Bisschop van *Konstans*, swolg eens een Spin in, die in de gewydde beker was gevallen; zy die dit zagen, verwagten alle oogenblikken, dat dezen *Prelaat* zou sterven; dog het viel heel anders uyt; want eenigen tyd daar na aan tafel gegaan zynde, en iemand van het gezelschap bespeurende, dat hy niet at, vroeg na de reden, de Bisschop antwoorde hem, dat hy zyn *Hospes* verwagte, die aanstonts zoude komen; en na met het hooft op de tafel gelegen, en zyn mond geopent hebbende, quam 'er de Spin aanstonts uyt. Dit is het, dat onzen Zaligmaker tot zyne Leer-

(a) 26. *Novemb. Cerbin. Lib.* 7. *Cap.* 2. *Fol.* 497.

Leerlingen zey, *Schoon zy vergift gedronken hadden, zou 't haar niet beschadigen.*

IX.

St. Norbert swolg ook een Spin in, en loosde die door de neus.

De Bisschop van *Belly* (a) zeyt, dat *St. Norbert* de Misse eens in een onderaartsche *Kapelle* doende, een Spin in de beker viel, die reets *geconsacreert* was. *Norbert*, om niets te verliezen, swolg alles in. Zo ras hy de *Misse* gedaan had, bereyde hy zig ter dood, die hy als onvermydbaar aanmerkte; hy gevoelde een groote kitteling om te niesen, dat hy als een voorloper tot de dood aanmerkte; dog 't was voor hem een kenmerk van liefde; want een oogenblik daar na, gevoelde hy dat dit dier uyt zyne neusgaten quam. Zulken wonderdadigen voorval, als dit was, bevestigde hem zodanig in 't geloof, dat de spreuk daar uyt ontstaan is, welke zeyt, *Het geloof van Norbert, de liefdadigheyt van Bernard, de nedrigheyt van Milon, Bisschop van Teroanne.*

X.

Een Kleermaker wierd door een Spin gestraft, om dat hy het Sakrament gelastert had.

Thomas d'Arundel, en verscheyden andere *Prelaten*, quamen op zekere tyd in de *St. Paulus* Kerk, te *Londen* by een, om aan de bekeering van

(a) *Lib. IV. Cap.* 99.

van zekeren Kleermaker te arbeyden, welke beweerde, dat de gewyde Ouwel niet dan gezegent brood, en geenzins het lighaam van Kristus is. Na langen tyd over deze stoffe gezintwist te hebben, en de *Prelaten* de hartnekkigheyt van dezen man bespeurende, om in de kettery te blyven volharden, wilden ze hem dwingen, om zig aan hun gevoelen te onderwerpen, en God en het *H. Sakrament* met alle mogelyke eerbied te onderwerpen. De wederstand die hy op dit bevel deed blyken, was zo groot, dat het hem zo verre bragt, dat hy tot godslastering overging, met te zeggen, dat men meer reden zou hebben om een Spin, als het Heylig *Sakrament* des Autaars aan te bidden; dog den Hemel wreekte haar wel haast over zulke smadelyke woorden tegen de Goddelyke *Majesteyt*, en men zag aanstonds een groote en oude Spin uyt zyn spinneweb voor den dag komen, en langs een draad van het dak der Kerke op de stinkende mond van dezen schelm nederdalen; zy ging in zyn lighaam, en plaagde hem op een wreede wyze, om te beantwoorden, 't geen in 't boek der Spreuken geschreven staat (a) Daar op oordeelden alle de omstanders, hem des doods waardig; men veroordeelde hem om verbrant te worden, welk vonnis ook in tegenwoordigheyt van den (b) *Kanselier* van 't Koninkryk, in 't Jaar 1438 wierd uytgevoert.

XI.

(a) *Spreuk. IV.*

(b) *Bredek I. 30. Thom. Walden Lib. tegen Joh. Wiklef en andere.*

XI.

Van Ezels die uyt de weg gaan, om plaats voor een Priester te maken, die het H. Sakrament droeg.

Cæsarius (a) verhaalt, dat een oud Priester van de *Parochie* van *St. Cole*, het *H. Sakrament* buyten de Stad by een zieke brengende, die op een heuvel woonde, welke moeylyk was op te klimmen, van eenige geladen Ezels ontmoet wierd. Dewyl de weg zo naauw was, dat de Priester bezyden hen niet voorby kon gaan, en dat dezen Grysaard bedugt was, door deze dieren om ver gestoten te zullen worden, sprak haar met zyn gewoone eenvoudigheyt aan: *Myn waarde Ezels, wat denkje? zie je niet wie ik drage? ga tog aan een zyde, om plaats voor uwen Schepper te maken, 't is in zynen naame dat ik u dit belaste.* O verwonderenswaardige gehoorzaamheyt! deze dieren, die niet gewoon waren, dan door kragt van slagen te wyken, deeden 't aanstonts, na 't steylste van den heuvel, zonder voor eenig gevaar bedugt te zyn, en haar last te laten vallen. De Stad *Keulen* houd hedensdaags dit wonderwerk nog in gedagtenisse, en men spreekt 'er niet dan met verwondering van.

XII

Van Ezels die naast malkander bleven staan, om het H. Sakrament te vereeren.

P. Orlandi (b) zeyt, dat het in de XVI. eeu[w] voorviel, dat een Priester in het gebied der *Ve*[...]

ti[...]

(a) *Lib. IV. Cap.* 99.
(b) *In zyn Historie van de Societeyt. tom.* 1. *lib.* [...]

tianen de H: *Hostie*, zonder eenige pragt of gevolg, aan een zieke buyten de Stad droeg; en dat hy op weg zynde, Ezels ontmoete, die daar gingen weyden; maar die door een zekere ingeving vernomen hebbende wat de Priester droeg, alle aan beyde zyden van de weg naast malkander gingen staan, en op hunne knien gingen nederleggen, ten tyde wanneer de Priester en zyn bediende (die over dit voorval verwondert stonden) in het midden van deze vreedzaame beesten doorgingen. Deze onnozele beesten stonden aanstonds daar na wederom op; en om hun eerbied voor hunnen Schepper te betuygen, wilden zy van het gevolg wezen, en bleven by den Priester, tot aan het huys van den zieke; en na hem voor de deur gewagt hebbende, tot dat hy weg ging, verlieten zy hem niet, eer hy dezelve zynen zegen had gegeven. Vader *Simon Rodriguez*, eene van de eerste medemakkers van *Ignatius*, die toen in *Italie* was, heeft naauwkeurig na deze zaak vernomen, die niet dan zeer weynig tyd daar na gebeurt is, voor dat onze eerste Vaders na dit Land waren vertrokken; en hy bevond het zodanig te zyn, als men 't zelve verhaalt.

XIII.

Iemand in een Ezel verandert, en de eer die hy aan 't H: Sakrament geeft, is oorzake, dat hy zyn eerste gedaante wederom krygt.

Nikolaas de Laghi (a) en *Hieronimus Mengo* (b)
(a) [illegible]ellen, een verwonderenswaardige *Historie*,
(b) [illegible] van 't
Wiklef en Bladz. 244. (b) *De Arte exorcistica.*

Pag. 236.

van 't geene niet aan een Ezel, maar aan iemant gebeurt is, die in een Ezel verandert was. Zie hier het verhaal.

Daar was een zekere Ridder van *Jerusalem*, en eenige van zyne medemakkers, die tot *Famagusta*, de hooftstad van 't Eyland van *Cyprus*, aanquamen, om aldaar voorraad te kopen, dat zy van noden hadden, om hunne reyze te voltrekken. Met dit oogmerk ging de Ridder buyten de Stad, en ging aan de Zeekant wandelen; alwaar hy een vrouw ontmoete, aan wie hy vroeg, of ze geen Eyeren te koop had? Deze vrouw zo afgeregt, als *Medea* in 't stuk van tovery, een jongeling van een goet gelaat ziende, verzogt hem een weynigje te wagten, om alle vermoeden van 't volk, dat daar woonde, weg te nemen, en beloofde hem alle de voorraad te zullen verschaffen, die hy van noden had; dog dewyl de Ridder zag, dat zy te lang met hem vertoefde, om haar belofte te voltrekken, zey hy, datze zig wat moesten verhaasten. Eyndelyk bragt zy hem Eyeren, en zey hem, dat zo zyn Schip reets was vertrokken, en hy wederom by haar wilde komen, dat hy welkom zou zyn. Met deze voorraad ging hy na zyn vaartuyg, en ziende dat zyne makkers nog niet te rug gekomen waren, begon hy van zyne Eyeren te eeten; dog hoe verbaast stond hy, hem zig onder het eeten geheel verandert, en buyten zyn verstand te zien, zo dat hy binnen een uur tyts zyn spraak verloor, en als of hy geen breyn had, dagt hy 'er niet meer om, wat hem was overgekomen; en tot vermeerdering van zyn ongeluk, bevond hy, wanneer hy t'scheep wilde gaan, als men zeyl maakte, dat hy met stok-

slagen

ſlagen wierd afgekeert, om dat hy in een Ezel was verandert. Wanneer hy zig zo behandelt vond, en dat hy zig Ezel hoorde noemen, vermoede hy aanſtonts, dat de vrouw hem betovert had; dog om dat hy ſtom was geworden, kon hy het voorval aan zyne medemakkers niet vertellen; nogtans ondernam hy 't ten tweedemale om in 't Schip te komen, dog dit gelukte hem niet beter dan de eerſtemaal.

Zig van zyn volk dan verlaten ziende, was hy genootzaakt na het huys van de vrouw te rug te keeren, die hy drie Jaaren in de geſtalte van een Ezel diende; en 't was zyn rug, die geduurende dezen tyd de voorraad moeſt torſſen, die deze vrouw van noden had. Het gebeurde na verloop van drie Jaaren, dat als deze man zodanig verzelfſtandigt was, en na de Hex toeging, en in de Stad gekomen zynde, voorby een Kerk ging, alwaar hy het geluyt van een ſchelletje hoorde, toen de *Hoſtie* wierd opgeheven, hy aanſtonts na de Kerk ging; dog niet binnen in dezelve durvende gaan, uyt vreeze, dat men hem daar uyt mogt verjagen, bleef hy by de deur ſtaan; en na zyne beenen en knien ter aarde gebogen hebbende, hief hy het hooft om hoog, en boog het daar na om laag, om het Heylig *Sakrament* aan te bidden. By geval waren 'er Koopluyden van *Genua*, die agt op dit alles gevende; en de nieuwsgierigheyt hadden, om den Ezel aan het huys van de Hex te volgen, die zy met ſlagen voortdreef: Zy gaven de Regter van de Stad kennis van 't geene zy gezien hadden, en deze verzekerden zig, zonder uytſtel van den Ezel en van de vrouw. Zo ras men haar ondervraagde, bekende zy haar misdaat, en be-

loofde aan den Regter, zo hy haar vryheyt wilde geven, datze na huys mogt gaan, den Ridder zyn eerste gestalte te zullen wedergeven, 't geen zy ook deed; dog dat belette niet, dat men haar niet ten vuure veroordeelde, om de misdaat van tovery, en het vonnis wierd ook uytgevoert.

XIV.

Een Hinde, die alle jaaren op zeker feest een Geytje aan de kerk van St. Athenogene offerde.

Roder du Verger (a) verhaalt van *St. Athenogene*, die het marteldom onder de Regeering van den Keyzer *Diokletiaan* leed, en welkers Feest men op den XVI. *July* vierd, na zyn Klooster te rug keerende, vond daar niet dan een Hinde, die hy een zeer langen tyd opgevoet had, om dat men alle de Monniken in de gevankenis gebragt had. Dit onnozele beest quam by hem, ziende zo bedrukt, dat het medelyden in hem verwekte, zo dat hy daar mede bewogen zynde, zyn zegen aan het zelve gaf, en God bad dat het zelve nooyt mogt gevat worden, of in de netten der Jagers vervallen. Hy beswoer het vervolgens, dat het alle Jaren met zyne medemakkers een Geytje in 't Klooster mogten brengen, om de gedagtenis van deze gunst en dit voorregt te vereeuwigen. De zaak gebeurde, gelyk deze Martelaar het gewenscht hadde; alle Jaren zag men, na 't lezen van 't *Evangely*, wanneer men de *Misse* van den Martelaar deed, een Hinde in de Kerk komen, en een Geytje aan den Heylige opofferen, waar op ze wederom na 't

(a) *S. S. P. I.*

na 't Bosch te rug keerde. Dit bragt te weeg, dat men belaste, dat dit Geytje tot spyze zou dienen van de Priesters, die op dezen dag den dienst hadden waargenomen.

XV.

De Ossen aanbidden het Sakrament.

Cæsarius (a) zeyt, dat 'er te *Homel* dieven waren, die in de Kerk quamen, en een koffer mede namen, waar alle de overblyfzelen met de broodkas in waren. Maar dewyl dit steelen hen niet voordeelig was, lieten zy alles op 't veld blyven. Het gebeurde des anderendaags, voor het aanbreeken van den dageraat, dat een Boer de Ossen voor de ploeg spande, met een oogmerk, om op eene van zyne Landeryen te arbeyden; dezelve zeer wel liepen, tot datze op de plaats quamen, alwaar de dieven de H: Broodkas hadden neergesmeeten, aldaar stonden zy ten eersten stil; de Boer, die 'er de reden niet van wist, spoorde hen met woorden en slagen aan, om ze voort te krygen; dog te vergeefs. Hy verdubbelde de slagen, begon sterk te schreeuwen; dog kon deze beesten niet anders, dan aan 't springen helpen, om datze meer agting voor het *H: Sakrament*, als voor hunnen Meester hadden. Toen verliet hy zyn ploeg, als zeer gramsteurig zynde, om te zien, of 'er iets was, dat de voortgang vertraagde; en stond in groote verbaastheyt, de Broodkas, en de overblyfzelen die in zyn Dorp t'huys hoorden, voor de pooten van zyne Ossen te vinden. Hy verliet aanstonts het

(a) *III. Boek, Cap. VII.*

het veld en de ploeg, om de Priester daar van kennis te geven, die op het berigt van dezen boer, met zyne *Parochianen* in *Processie*, na de plaats gingen, alwaar de heylige *Hostie* en de overblyfzelen waren; zy bragten die met dezelve Godsvrugt, na de Kerk, alwaar men ze in verzekerder plaats bragt, als waar zy voorheenen waren.

XVI.

Een Offendryver die een gat in zyn Stok gemaakt had, om 'er het H. Sakrament in te doen, en 't geen hem daar omtrent gebeurde.

Daar was in de nabuurschap van *Ingolstad*, een stad in *Beyeren* een arm man, die hoe eenvoudig hy ook was, niet naliet, Godsdienstig te zyn; dewyl hy de Mis op alle Feestdagen, niet kon hooren; dewyl hy verpligt was, zyne beesten te weyden nam hy eens een stukje van de gewyde *Hostie*, en deed het in een gat dat hy in de stok maakte, die hy in de aarde plaaste. Hy rigte zyne gebeden aan de zelve, wanneer hy niet na de Kerk kon gaan, en door dit middel aanbadt hy het *H. Sakrament*. Het gebeurd eens, dat zyne Offen van de eene na de ander kant, en het veld dwars over liepen, dat hy de stok na haar gooyde waar in de *H. Hostie* verborgen was, om haar te doen stuyten. Dog even daar, denkend wat hy deed, liep hy heenen om dezelve op te nemen, en wanneer hy op zyne knyen ging leggen, om het te doen; zag hy, dat de aarde alwaar de stok lag daalde, naar mate dat hy de handen ophief, zulk een verwonderlyken geval, ontruste hem dies te meer, om dat hy opgestaan

 zynde,

zynde, bespeurde, dat alle zyne Ossen geknielt lagen, rontom de holte die 'er gemaakt was, om dus onzen Heere aan te bidden. Na dit wonderwerk gezien te hebben, begon hy met heete traanen te schreyen, en gaf 'er zyn Priester kennis van, die daar op na den Bisschop ging, om te vertellen, wat hy uyt den mond van den Ossenweyder gehoort had. Daar op begaf hy zig in *Processie* na de plaats, alwaar het wonderwerk gedaan was, en met veel eerbiedigheyt en nederigheyt ligte hy de stuk op, waar in het *H. Sacrament* was opgesloten. De Bisschop liet op deze plaats een Kapel bouwen, die hy aan onzen Zaligmaker toewydde, ter gedagtenisse, van het wonder, dat 'er was voorgevallen, daar schoot ongemeen veel volk na toe, die om hun *Devotie* te betuygen, aarde uyt dit gat haalde. (a)

XVII.

Een Schaap aanbid het H. Sakrament in de Misse.

Bonaventura zeyt ons, (b) dat 'er te *St. Maria van Portiuncula* een Godvrugtig persoon was, die een levendig Schaap aan St. *Fransiskus* vereerde, dat hy gewillig aannam, om dat het een zinnebeeld van onnozelheyt en van eenvoudigheyt is. Hy vermaande dit dier in het Klooster te leven, zonder de Monniken, de minste ongerustheyt aan te brengen, wanneer deze Monniken na 't

Koor

(a) *Zie de eerwaardige Vader Luk. Pinelli op het eynde van zyne Meditatien over de verborgentheyt van 't H Sakrament.* (b) *In vita St. Francisci.*

Koor gingen, begaf dit Schaap zig na de Kerk en na dat het voor het *Autaar* van onze lieve Vrouw, op zyne knyen lag, begon het te blaaten als of het groette en by de opheffing van 't *H: Sakrament*, van de Misse ging het ook op zyne knyen leggen om zyn aanbidding te vertoonen.

XVIII.

Een wilde Endvogel komt met zyne Jongen uyt een meyrtje, om na de Kerk te gaan.

(a) Daar is in eene van de voorsteden van *Montfort* in *Bretagne* een *Parochiaale* Kerk, van *St. Nikolaas* en een weynig verder ziet men een Meyrtje, dat njet ver van een Kasteel leyt; in het zelfde gebied geleegen; men heeft een eeuw of twee lang een wilde Endvogel, t' elkens op den IX. *Mey*, den dag van *St. Nikolaas*, met veele van zyne jongen, uyt het Meyrtje zien komen door drie of vier duysent menschen heenen dringende, om zig na de Kerk te begeven, alwaar hy eenigen tyd bleef, zonder eenigzins verschrikt te worden, waar op hy zeer gerust na 't Meir te rug keerde, met zyn gezelschap. 't Is eenige jaaren geleden, dat hy nog het zelve deed, hoewel zo veel niet. En 't gebeurde niet alle jaaren gelyk voorheenen, wanneer een zeker Edelman van dit land, die men *Dandelot* noemt, en die de nieuwe *Religie* toegedaan was, deze *History*

(a) Dit wonderwerk word door den *Heer d' Agent* in zyn *History* van *Bretagne* in zyn I Boek pag. 63 en 64. verhaalt. en door *Jan Baptist Fulgosius Lib. de Miraculis.*

als de uytvinding van een Priester aanmerkte; in de stad *Montfort* ten eeten zynde, quam deze wilde Endvogel en men zou gezeyt hebben, dat het niet was, dan om aan deze ongelovige te toonen, dat hy daar van onderrigt was, liep aanstonts met zyn geselschap na de Kerk, alwaar hy deze Endvogel zag ingaan, en eenigen tydt daar na wederom na de plaats te rug keeren, van waar hy gekomen was, dezen Edelman volgde hem met de oogen tot aan het meyr, en wanneer men naderhand met hem van dit geval sprak, had hy niet te zeggen, *zo deze zwygen zullen zelfs de steenen spreeken.*

XIX.

Ander wonderwerk van de Endvogels.

Nieremberg (a) verhaalt, dat men in het Meyr van *Lagenne* in *Ierland*, jonge Endvogels kan zien, onder deze die men ten tyde van *St. Coleman* zo tam gemaakt had, dat zy niet weg gingen, hoewel men 'er by quam; zy kwamen aldaar ten getale van XVI by een: maar aanstonts wanneer men eenig leet aan de Kerk gedaan had; alwaar men het *H. Sakrament* bewaarde, of aan de Geestelykheyt; verlieten zy dit meir, zy vlogen en weeken na een ander, dat zo verre was om niet na het eerste te rug te keeren, tot dat men voldoening aan deze Kerk, of Kerkelyke gedaan had; die men had verongelykt, en dat men haar van alles bevreyd had. En op dat men deze voldoening

(a) *Ex Silvest. Gyrald. Lib.* II. *De Miraculis in Europa.*

doening niet uytstelde, bedorven de wateren van het Meyr by de afwezentheyt, van deze dieren, die voorheenen zo klaar als *Kristal* waren, zy wierden modderagtig en stonken zo qualyk, dat zy menschen nog beesten konden dienen.

De zelve Schryver voegt 'er by, dat zo iemand de stoutheyt had, om het minste quaad aan deze vogelen te doen, die de beschermers en verdedigers van de Kerk waren, zyn misdaat bleef niet lang ongestraft. Hy zeyt ook, dat een (a) Wouw of kuyken dief, met zyne klaauwen, een van deze kleyne Endvogeltjes weg gevoert had, op een boom ging zitten om het te ontweyen, maar dat alle zyne leden zo hart wierden dat hy de prooy niet kon zien, die hy tusschen zyne klauwen had. Het gebeurde ook eens, in 't felste van de winter, dat een Vos eene van deze kleyne magtig wierd, dog het koste hem het leven, men vond hem 's anderen daags in een hol dood dat by 't Meyr was en die eerwaardig is, om datze de verblyfplaats van S. *Colman* geweest is, deze Jonge Endvogel by de doortogt staan blyvende, had hem de ademhaling benomen.

XX.

De Maagt Maria vertoont haar in een droom aan een Vrouw.

Het gebeurde eens, by 't leven van *St. Joris* eerste Bisschop en *Apostel* van *Velay* dat eene vrou

(a) Milan.

van dit land, die de vierdendaagſche koorts lang gehad had, ſliep, en geduurende de ſlaap hoorde zy een ſtem, welke zeide *ſta op*, *en vlugt na de rots van Anis*, *aldaar zal ik u genezen*. Zy gehoorzaamde ten eerſten aan dit gebod, en wanneer ze op de aangewezen plaats quam, vond zy daar een groote vierkante ſteen, die na een Autaar geleek, zy ging 'er op zitten, en na in ſlaap gevallen te zyn, verſcheen de Maagd *Maria* haar, in den droom, en zey haar, dat zy by haar wakker worden genezen zou zyn, en dat ze deze plaats verkoſen had, om aldaar in 't vervolg vereert te worden.

De zaak viel voor, gelyk zy voorzeyt had, en deze vrou ging 'er aanſtonts kennis van geven aan *St. Joris*, die zig na de rots begaf, alwaar hy nader van de wille van *Maria* verzekert wierd, door een nieuw wonderwerk. hy klom op den top van den berg, en van daar, zag hy om laag de rots van *Corneille* de plaats alwaar tegenwoordig, de Kerk van onze lieve vrou is, geheel met ſneeuw bedekt, hoewel 't op den XI July was.

Met een quam 'er onverwagt, een hart voor den dag, en liep rontom dit ſneeuw, om de omtrek van de Kerk af te ſtreepen, die men aldaar bouwen moeſt en daar op verdween het uyt de oogen, van alle, die 'er tegenwoordig waren, *St. Joris* boog zig ter aarde, om de voetſtappen van de Goddelyke voorzienigheyt aan te bidden, en gaf laſt om zonder uytſtel een ſterke heyning te planten, zo als het hart zyn voetſtappen gezet had, op dat men dezelve niet mogt ontheyligen; dewyl men genootzaakt was, alzo men aanſtonds aan de Kerk niet kon arbeyden, om dit tot een bequamer tyd te verſchuyven.

St. Joris,

St. Joris vergenoegde zig dan met de plaats aan te wyzen, waar de Kerk ſtaan moeſt, maar de *Prelaten* die op hem volgden, hadden geen moets genoeg, om dit gebouw te ondernemen, tot dat *St. Vosſi*, na dat hy tot Biſſchop van deze plaats in gewyd was, de grondveſten daar van ley, waar toe hy bewogen wierd, door het wonderwerk dat volgt.

Daar was by zyn tyd een *Dame* van de doorlugtige *Familie* van *Polignac*, die met een lammigheyt bezogt zynde, in de droom van de Maagd *Maria* berigt ontfing, dat zo zy haar genezing begeerde, zy op den berg genaamt *Puy d' Anis* en op een ſteen moeſt gaan zitten, die als een Autaar gemaakt was, zy quam aldaar, en op de ſteen gezeten zynde, ſliep zy, en bleef in dien ſtaat, tot dat een Engel haar opwekte, toen zag zy de moeder Godts, omringt van een menigte Engelen en Maagden, en zy bevond haar voor haare voeten ter nedergebogen De gelukzalige Maagd, zey haar, dat ze haar Zoon moeſt bedanken, voor haar wederbekomene gezontheyt, en den Biſſchop te gaan berigten dat zy begeerde dat hy een Kerk op deze plaats boude, ter aanroepinge van haar H. Naam, en dat hy de Biſſchoppelyke ſtoel van *Velay* aldaar moeſt overbrengen, volgens de laſt, die zy aan St. *Joris* zyn voorzaat, des wegens gegeven had.

Het beſluyt word daar toe genomen, en St. *Vosſi* ging na *Rome* alwaar hy in 't Jaar 224. aanquam, om daar toe verlof van den Paus te verzoeken, *Calixtus* die toen de Kerk regeerde, ontfing hem zeer gunſtig, en na hem 't geen hy verzogt had, toegeſtaan te hebben, gaf hy hem een boukonſtenaar genaamt *Scutair* om dat

te ondernemen, de Kerk wierd binnen weynig tyd gebouwt en voltoyt; dog dewyl 'er swarigheden gevonden wierden, om 'er de inwying van te doen, om dat men niet wist van waar men overblyfzelen zou krygen; om ze 'er in te brengen was dezen H. Bisschop van gedagten, om met *Scutaris* wederom na *Rome* te gaan, om ze van den H Vader te verzoeken, des avonts voor hun vertrek; namen zy afscheyt van het volk, en sloten alle de deuren van de Kerk wel vast, en begaven zig des anderendaags op weg, zo ras als ze by de *Loire* quamen, dat een rivier is, die een vierendeel myls van de stad af is, ontmoeten zy twee eerwaardige Grysaarts aan wie St. *Vosi* vroeg, waar zy henen gingen, en wat hen bewoog, in deze *quartieren* te gaan, zy antwoorden hem, wy zyn vàn wegen den Paus van *Rome* gezonden, aan den Bisschop *Vosi*, om hem deze twee doosen met overblyfzelen ter hand te stellen; deze H. Bisschop bedankte hen, en verzogt met een de vryheyt, om ze zelfs na den berg te dragen, zy antwoorden daar op, dat zy niet voornemens waren, verder te gaan, en daar op gaven zy aanstonts de overblyfzelen en de getyboeken over, die zy by hen hadden; dog eer zy scheyden, zeyden zy den Bisschop en *Scutair*, om hen van de waarheyt van 't geen zy zeyden, te overreden. " Weet dat wanneer gy
,, voor de Kerkdeuren komt, die gy met de
,, sleutel gesloten hebt zy van zelfs zullen open
,, gaan; en gy zult binnen in de Kerk 312 aan-
,, gestoken waskaarsen vinden, en den Autaar
,, met de H. Oly bestreken, gy zult een lieflyk
,, geluyt van Engelen hooren en de aangenaam-
,, ste geur ruyken, daar op verdweenen de Grys-
,, aarts.

Zo

Zo ras als de Bisschop in de stad te rug gekeert was, belaste hy 't volk, zig tot een *Processie* gereet te houden, en dezen *Prelaat* begaf zig bloots voets na de Kerk, van alle de inwoonders van de stad vergezelt zynde, zo haast zy dezelve naderden, gingen de deuren van zelfs open, en zy vonden 312 aangestoken waskaarssen, en alle de andere omstandigheden, zo als de Grysaarts hen voorzeyt hadden; deze Bisschop naderde het Autaar, dat hy met de H. Oly gezalft vond, en zette de overblyfzelen op de zelve, na de Misse en de inwying plegtig gedaan te hebben, verklaarde hy uyt de naam en door 't gezag van onzen H. Vader, de Paus, dat de Bisschoppelyke Stoel van *Velay*, te *Puy de Anis*, in 't Latyn *Anitium*, zou overgebragt worden. 't Is tegenwoordig een van de doorlugtigste, en oudste Kerken, van onze lieve vrou, die 'er in *Europa* zyn. (a)

XXI.

Historie van een Bezetene.

Caesarius (b) zeyt, dat een Priester een Bezetene beswеerende, aan den Duyvel vroeg, waarom hy zekere vrouw, genaamt *Hardise*, zo ellendig geplaagt hadde? Zy heeft het wel verdient, antwoorde deze booze geest, *want zy heeft het Heylige Sakrament over haare Koolen gezaayt.*

Dewyl deze Priester dit antwoord niet begreep, en

(a) *P. Odi. Gisse in zyn Historyvan onze lieve Vrou van Puy.* (b) Lib. IX: Cap. 9.

en dat hy zag daar van geen nadere verklaring van hem te konnen krygen, ging hy na deze *Hardise*, aan wie hy het antwoord zey, dat de Duyvel hem gaf, en waar van hy den zin niet verstond. Ik versta het wel, zey *Hardise*; dog ik heb het nooyt aan iemant verhaalt. Gy moet weten, voegde zy 'er by, dat ik nog zeer jong zynde, de Tuyn bearbeyde; dog dewyl ze geen voordeel genoeg gaf, om dat de Risp alle de kruyden opaten, verstond ik eenigen tyd daar na, van een vrouw die voorby ging, dat ik om dit te verhelpen, een gewydde Hostie moest nemen, en dezelve kruymelen, om ze dan over de kruyden te strooyen, en dat dit dezelve zou doen wassen. Ik deed het, zey ze; dog tot myn ongeluk, gelyk gy ziet. Zie daar 't geen de Duyvel meende, wanneer hy zey, dat deze vrouw het allerheyligste en allerhoogste over haar Kool gezaayt had.

XXII.

Wat Keyzer Rudolf *deed, wanneer hy een Priester ontmoette, die het* H. Sakrament *by een zieke bragt.*

Rudolf, Graaf van *Habsburg*, die naderhand tot Keyzer wierd verkooren, eens op de Jagt gaande, hoorde het kleyne klokje, dat men voor het *H. Sakrament* belt, dat een Priester aan een zieke draagt. Aanstonts keerde hy te rug, om het te gemoete te komen, en zo ras hy 'er by was, trad hy van 't paard, en bood het zelve een Priester aan, om over de Rivier te gaan, en volgde te voet. Na dat de Geestelyke de *Communie*

munie aan de zieke bedient had, keerde hy wederom te paard na zyn Kerk, alwaar dezen Vorst hem ook te voet volgde. Daar op bedankte hem de Priester, en wilde hem zyn paard wedergeven. 't Behaage God niet, zey hy, dat ik een paard ontheylige, dat God geheyligt heeft; myn paard is voor God, en ik geef het aan de Kerk. Dezen Vorst nog niet vergenoegt zynde, van deze gifte gedaan te hebben, gaf niet alleen een jaarlykze inkomste tot deszelfs onderhoud, en tot voedzel voor dit dier; maar ook om 'er een ander, ten dienste van de Kerk, voor te kopen, wanneer dit storf. (a)

XXIII.

Het Paard van een Jood bewyst eerbiedigheyt aan een Priester, die het H: Sakrament *by een Priester bragt.*

Een Priester, die het H: Sakrament droeg, ontmoette een Jood te paard, deze verdubbelde zyne treden, om deze ontmoetinge te ontgaan; dog hoe hy zyn paard ook aanjoeg, en de spooren gaf, om dus niet genootzaakt wordende te knielen, dit onnozele beest boog zig, en ging voor het H: Sakrament op zyne knien leggen, en wilde niet opstaan, eer de Priester voorby was. Met een hoorde men een stem uyt den Hemel, welke zeyde, *Erken uw Schepper, die gy ontkent uyt de Maagd Maria geboren te zyn.* De Jood aanmerkingen nemende op het geene het paard

(a) P. Gualt. Paulus in suis de Euch. Rithmis.

paard deed, en op de hemelsche stem die hy hoorde, bekeerde zig, en wierd gedoopt. (a)

XXIV.

Een paard weygert zyn meester te dragen, waar hy voornemens was heenen te gaan, om dat hy de misse niet wilde hooren.

Nicolaas de Laghi (b) zeyt, dat zeker persoon op een Zondag zekere dingen wilde verrigten die hy te doen had, eenige Geestelyken ontmoetten, die hem vermaanden de Misse te hooren, eer hy voortgiug. Dezen man begaf zig wel na de Kerk; maar het ongedult dat hy hadde, liet het hem niet toe om te wagten, tot dat de Misse gedaan was. Hy ging 'er dan eer uyt, en zoo ras hy by 't paard gekomen was, steeg hy 'er op; dog wanneer hy 't wilde voortdryven, kon hy 't nog met de sweep, nog met de spooren voortkrygen. Zulken buytengewoone hardnekkigheyt van dit paard, deed de meester aanmerkingen maken, en eyndelyk klom hy 'er af, en hoorde de Misse van 't eene eynde tot het andere. Na dat den dienst geëyndigt was, klom hy wederom op 't paard, dat niet meer weygerde om hem te dragen, waar 't hem behaagde het zelve te bestieren; en 't geen daar ontrent nog het zonderlingste is, was, dat hy zyne zaken in minder tyd, en met beter uytslag verrigte, als hy gehoopt had.

XXV.

(a) Prompt. Disc. Exempl. 32.
(b) Alex. Eber. Lucit. de Orat.

XXV.

Van paarden die het leven verliezen, om datze de eere bewaarde, die men aan 't Heylig Sakrament *verschuldigt is.*

Na dat de *Maarschalk d'Aumont* de Stad *Poriaan* in Vrankryk onder de gehoorzaamheyt van de *Ligue* gebragt had, plonderden zyne Krygsbenden de *Parochie* Kerk, zy namen zelfs de Broodkas met gewyde *Hostien*, en bragten die in de stal, alwaar hunne paarden waren, daar zy de zelve ledig maakten, en wierpen die, na datze die met haver vermengt hadden, in de krib, om dus tot voedzel van hunne paarden te verstrekken. Dewyl deze beesten niet konden wyken, om datze aan de Ruyf vast waren; om het schrikkelyk ongeluk voor te komen, dat haar had konnen bejegenen, zag men eensklaps het vuur van den Hemel nederdalen, dat op deze onnozele nederviel, en dezelve doodde, zonder het halfster te treffen. 't Is aldus dat de paarden het leven verlooren, om de misdaat en oneerbiedigheyt voor te komen, waar aan de ketters hen, ten opzigte van de gewydde *Hostien*, wilden schuldig maken. (a)

XXVI.

Een Geyt voed een Kind op, dat aan 't H. Sakrament was beloofst.

Treterus (b) zeyt, dat 'er in *Poolen* een kind weg geraakte, zo dat zyne ouders in drie jaaren daar

(a) P. Federe. Hist. de la Prov. de S. Bonavent.
(b) Over Bzovius Tom. V. p. 205. op het eynde.

daar van geen kennis kregen; tot datze, na hunne gebeden ten Hemel opgezonden te hebben, een belofte deeden, wanneerze kenniſſe kregen waar het kind was, datze in bedevaart na 't H: Sakrament in *Poſnanie* zouden gaan. Men vond dit kind in een Boſch, en men zey, dat het geduurende de tyd dat het weg geweeſt was, door een wilde Geyt gevoed was, die, behalven dat, alle nagten ook zorg gedragen had, om het voor de koude te beſchermen.

XXVII.

Van Honden die de hoon wreeken, die men het H. Sakrament *aandeed.*

Optatus Milevitanus verhaalt, dat de *Donatiſten*, ketters zynde, de *H: Hoſtie* aan vreemde Honden gegeven hadden; maar dat de honde, om deze Heyligſchendery en hoon te wreeken, die zy aan hun Schepper begaan hadden, in plaats van het H. Sakrament aan te raken, op hunne Meeſters aanvielen, en dezelve in ſtukken beeten.

XXVIII.

Een hond word van den hemel geſtraft, om dat hy gerugt maakte, wanneer men de Miſſe deed.

Men leeſt in het leven van de gelukzalige *Dalmaſius Monerio*, van de *Dominikaner* order, dat hy in een Gezantſchap, die hy aan 't Klooſter van *Kaſtellon* deed, aanmerkte, dat een zekere *Dame*,

me, genaamt *Ville Neufve*, die in de Kerk van zyn Klooſter de Mis ging hooren, een Hond medenam, die een halsband met bellen om hadde, welke veel gerugts maakte. De Monnik verzogt deze *Dame*, haar hondje t'huys te laten blyven, 't geen zy beloofde. Het gebeurde op een andere tyd, dat zy alleen uytging, om zig na dezelve Kerk te begeven, na datze dit beeſt in eene van de vertrekken van haar huys had opgeſloten; maar door de onagtzaamheyt van een Dienſtmeyd, die de deur daar van opende, vond het beeſt middel om het te ontkomen, en na de Kerk te gaan, alwaar zyn Meeſtres was. Zo ras hy 'er in was, begon hy te janken en met zyne bellen een gerugt te maken, dat de godtsdienſt van den Prieſter, die den dienſt deed, daar door belet wierd. Waar op den gelukzaligen *Dalmaſius*, de oogen na den Hemel opheffende, den Heere bad, niet meer toe te laten, dat dit beeſt hem geduurende de Miſſe ontruſte. O verbazend wonderwerk! aanſtonts zag men een groote hond, die ſwart en ruyg zynde, en die men nooyt gezien had, die met zo veel woede de halsband en bellen vatte, dat het kleyne hondje uytgeſtrekt op de plaats bleef leggen, en t'zedert heeft men deze groote hond en de bellen nooyt meer gezien De ſtilſwygentheyt is van zulken volſtrekten noodzakelykheyt, om de heylige offerhande van de Miſſe wel te bedienen, naar 't verhaal van *Ambroſius*, dat 'er een zekere Prieſter was, die aan de Kikvorſſen, die eenige treeden van de Kerk *kwaakten*, belaſte, geduurende de Miſſe te ſwygen, 't geen zy aanſtonts deden. (a)

XXIX.

(a) Lib. III. de Inſtit. Extrait de la vie du Bienheureux. Dalmaſius Nic. Eymeric. Jaq. Bleda. Mirac. 153. p. 296.

XXIX.

Een Hond eerbied en bid het H. Sakrament aan, en ſtraft de godtslaſtering van zyn Meeſter.

Nicolaas de Laghi verhaalt in zyn boek van de Wonderwerken van het *H. Sakrament*, dat een Jood de ſtoutheyt hebbende, om een ſchrikkelyke godtslaſteringe tegen het *H. Sakrament* uyt te braken, en te zeggen, zo de Kriſtenen het aan zyn Hond wilden geven, deze geen ſwarigheyt zou maken, om ze op te eeten, zonder de minſte eerbied voor hun God te hebben. Deze van zulken ergerlyken redevoering getroffen, en zig op de voorzienigheyt betrouwende, beſloten, om 'er een proef van te nemen. Ten dien eynde ſpreyden zy een ſervet op de tafel, en leyden daar verſcheydene *Hoſtien* op, onder dewelke maar eene gewyd was; daar op zette men de uytgehongerde Hond op tafel, die ze alle na malkander begon op te eeten, tot dat hy tot die gewyd was komende, op zyne knien ging leggen, zonder dezelve aan te raken, en wierd zo boos op zyn Meeſter, dat hy dezelve by de neus gevat hebbende, hem zodanig tuſſchen zyne tanden vatte, dat hy ze wegnam. (a) Dit is het, 't geen *Mattheus* zeyt: *En geeft het heylige den honden niet, op datze haar omkeerende u niet en verſcheuren.*

XXX.

(a) Jakob. de Voragine, in Feſtum Corporis Chriſti. De Laghi Tract. XIX. Cap. 96.

XXX.

Een Poolſcke Boer van de woede van twee dolle honden verloſt zynde, door het teken van 't kruys te maken, en door de beloſte die hy deed, om in Bedevaart na 't H. Sakrament te gaan.

Treterus (a) verzekert, dat een Poolſche Boer op een Zondag in 't Boſch gegaan zynde, om aldaar een groote boom ter neder te werpen, zonder agt op de heyligheyt van den dag te hebben, in deze bezigheyt zynde, zag hy een Jongeling van zyne vrinden by hem komen, met wien hy at; geduurende de maaltyt, merkte hy, dat 'er een boom digt by hem was, die met Gom was voorzien, en hy hielp dezen jongen daar op klimmen, om de zelve te verzamelen, met een begon de boom, die hem reets veel moeyte gekost had, na de aarde te hellen, viel op deze jongen, en doodde hem. De Boer was over dit voorval zodanig verſchrikt, dat hy na het Dorp om hulp ging; dog ontmoette onderweg twee ſwarte honden, die vinnig op hem aanvielen. Hy verdedigde zig niet, dan met het teken van 't kruys, en deed met eenen een beloſte, dat ingevalle hy de woede van deze beeſten ontkwam, dat hy in Bedevaard na 't *H. Sakrament* in *Posnanie* zou gaan; en dewyl hy ze voor honden aanzag, die uyt de Hel quamen, gelyk 't inderdaat ook waren, zag ze haar luſtig uytſchudden, haar op een yſſelyke wyze tieren, en een menſchelyke

(a) By Bzovium tom. V.

ſtem opvattende, zeyden zy tot hem, *Zo gy u van deze wapenen niet bedient had tot verdediging, was 't niet alleen met uw leven gedaan geweeſt, maar gy had zelfs na lighaam en ziele tot de verdoemeniſſe vervallen.* De Boer blyde zynde, zig buyten gevaar te zien, droeg zorg dat het doode kind begraven wierd; en ging, om aan zyn gelofte te voldoen, na *Poſnanie*, om aldaar het *H. Sakrament* aan te bidden, en God voor zyn verloſſinge te danken.

XXXI.

Een Edelman die de Mis veragt had, kreeg een kind, met de kop van een Windhond.

Daar was in de Nederlanden een Edelman, die van de Jagt zyn eenigſte bezigheyt maakte, zelfs tot veragting van de Mis en den Godtsdienſt; waar over zyn vrouw, als een deugtzame vrouw zynde, hem dikwils beſtraft had. Onder verſcheyden kinderen, die zy had, wierd 'er een met de kop van een Windhond gebooren. De Moeder en de andere vrouwen, die by de verloſſing waren, ſtonden op het gezigt van dit monſter zeer verſchrikt, en vonden goet om het in ſtilte, zonder gerugt, te begraven. Zo ras de man te rug kwam, en men hem gezegt had, dat zyn vrouw bevallen was, wilde hy het kint zien; dog dewyl men hem geen antwoord gaf, en alle de vrouwluy ſtil ſwegen, trok hy zyn degen uyt, en dreygde haar alle te dooden, zo zy hem het nieuwgebooren kind niet vertoonden. Zyn vrouw ondernam 't hem te ſtillen, en na hem de zaak, zodanig als hy was,

vertelt te hebben, vertoonde zy hem dit klyne kind, en zeyden met een, dat dit de vrugt van de veragtinge was die hy des Zondags by de offerhande van de Mis gepleegt had; op deze vertooning was de man zo verbaast, en getroffen, dat hy van dit oogenblik af, van leven veranderde, en zo veel eerbied voor de Misse betoonde, dat hy geen een dag verzuymde zonder die (tot stigtinge van zyn geheele *Familie*) te hooren. (a)

XXXII.

De yver die een Hond voor het H. Sakrament betuygde.

De *Hostie* die men van de Hond van *Lissabon* verhaalt, word als een wonderwerk aangemerkt; vader (b) *Nieremberg* verhaaltze omtrent met deze bewoordingen. Daar was te *Lissabon* by de heylige *Justina* een Biegtvader die een hond van een gemeene groote, en witte plekken had, 't zedert twee Jaaren, had hy de gewoonte om het *H. Sakrament* te volgen, wanneer men 't zelve na de zieken bragt; dog 't was niet dan verscheyden Jaaren daar na, dat men 'er agt op gaf, zo ook op verscheyden andere omstandigheden, die verwonderinge baarden.

(I.) Alle avonden, wanneer men de Kerkklok luydde, om de eer te herinneren die men het *H. Sakrament* moet bewyzen, ging de Hond ten huyze uyt, en keerde eenigen tyd daar na, te

(a) Joh. Herold. 2. Discip. Serm. 22 Nicol. de. Lagki tract. VI. Dist. 12. Cap. 121. pag. 259.
(b) In Historia Naturali.

terug, wanneer men het teken gaf, dat de Priester met het *Sakrament* uytging, ging hy ten spoedigsten wederom na de Kerk, en wagte tot dat men 'er met het *Sakrament* van het Avondmaal, uytging, dat men onder een gehemelte droeg. Daar op na de kinderen gaande, die voor af gingen liep hy dan eens aan de eene dan aan de andere zyde, als of hy order omtrent de *Processie* wilde stellen, die men ter eere van Jesus Kristus deed.

Deze, Hond hoe zagtzinnig en vreedzaam hy is. en hoe zeer ook tot menschen gewent, wil by deze gelegentheyt aan niemant gehoorzamen, nog zelfs zyn meester kennen, schoon hy hem roept. Hy gaat alleen tot aan het huys, van de zieke, en onthoud zig by de deur, of op de straat, daar na geleyd hy onzen Heere wederom na de Kerk en wykt 'er niet van daan, eer het *Sakrament* in het *Sakraments*-huysje gebragt is.

Ten II. Op zekere avond, als hy de klok hoorde luyen om het *Sakrament* buyten de Kerk te brengen, wilde hy naar zyn gewoonte uytgaan; dog dewyl hy de deur van 't huys gesloten vond; ging hy in zyn Meesters kamer, liep verscheyde reyzen rontom zyn meesters bed, en blafte op een aangename wyze; denkende dat de deur, door dit middel zou geopent worden. Dog dewyl men 't geen hy zogt niet begreep, ontmoete hy by geval een huysgenoot, die nog niet te bed was, hy streelde, en vleyde en liep rontom hem, vatte hem eindelyk by de klederen, en trok hem na de deur. De knegt opende die, en de hond liep regtstreeks na de Kerk, en quam niet t' huys, eer men 't *H. Sakrament* te rug gebragt had,

III. Op

III. Op een andere tyd, als hy het *H. Sakrament* vergezelde. ontmoete hy een Kramer die by een Fonteyn ſliep, houdende zyn Ezel by het toom, deze hond liep na hem toe, en hield niet op met blaffen, eer hy wakker was, op zyne knyen lag, en het *H. Sakrament* aanbad.

IV. Op een ander tydt, het *H. Sakrament* volgende, ontmoette hy een Boerin op een Ezel, begon aanſtonts te blaffen, en op deze vrouw aan te vallen, die zeer verſchrikt was en behalven dat verwondert dat men haar geen berigt gaf van 't geene men droeg, ſteeg af, en bad het *Sakrament* aan, toen liet de hond haar met vrede, en ging zyn weg, zonder eenig gerugt te maken.

Ten V. Nog op een ander tyd, in 't gevolg van de H. *Hoſtie* zynde ontmoete hy een Edelman te Paard, en die niet genegen ſcheen, om van 't Paard af te komen: 't geen de hond met zo veel verwoetheyt deed blaffen; dat hy hem nootzaakte af te komen en Jeſus Kriſtus aan te bidden. Het Paard quetſte de hond door een ſchop aan zyn poot, de Edelman belaſte aan zyn knegt, daar voor zorg te dragen; dog de hond wilde liever het H. *Sakrament* volgen, dan zig te laten ophouden, eer hy t' huys was; om zig dan door de dienaaren van zyn meeſter te laten genezen, die het ook binnen weynig tyd deeden.

De zelve Vader verhaalt verſchyden andere omſtandigheden, waar in dezen hond zynen yver, voor het *H. Sakrament* van het Avondmaal blykt, en wat men ook in 't werk ſtelde om hem deze goede geneygtheyt te doen na laten; volharde hy nogtans ten tyde wanneer deze eerwaardige Vader in 't Jaar 1635, deze *Hiſtory* ſchreef.

XXXIII.

Duyven die op het hooft van iemant gaan ruste, zyn een voorteken van oppergezag.

Turseleyn zeyt, dat men dikwils gezien heeft dat duyven, die zig op het hooft van de Priesters ter neder zetten, wanneer zy de offerhande van de Misse deden; gelyk dit te *Kentigerne* in *Ierland* te *St. Cunibert* aan de gelukzalige *Anselmus* en aan de gelukzalige *St Fransiskus* deden, 't zelve gebeurde ook aan *Paus Gregorius de* IX, wanneer hy de Mis in de woesteyne van *Camalduli* deed, 't geen een voorteken was, dat hy eens Paus zou worden. Eyndelyk gebeurde dit aan *Marcel* de II, terwyl hy den dienst in de Kerk van onze lieve *vrouw van Lorette* deed; als een tastbaar kenmerk van de opperste waardigheyt waar toe den Hemel hem riep. 't Geen naderhand aan hem door de moeder Godts bevestigt wierd, ten tyde wanneer hy de Misse voor dezelve *Autaar* deed.

XXXIV.

Van Duyven, die de Oostersche Bisschoppen berigt van de Heyligheyt, van de Offerhande, en van den Paus, die de zelve viert, geven.

Omtrent het Jaar 1045 ten tyde van het Paus-

schap

(a) Lib, III. Cap, XX. Hist. Lauretanæ.

ſchap van *Lucius* of volgens andere van *Eugenius*, waren 'er wegens de Biſſchoppen, van *Armenie*, en hunne *Metropolitaan*, De *Katolyke*; dat is Algemene toegenaamt, meer dan duyſent afgezondene die na den Paus van *Rome* gingen, om haar aan zyne gehoorzaamheit te onderwerpen, en van hem het volmaakſte voorſchrift te verkrygen, 't geen hy goet vond, hen in het houden der *Miſſe*, voor te ſchryven, zyn heyligheyt ontfing hen zeer gunſtig en nodigde hen om op zekeren Feeſtdag die niet lang daar na voorviel, de Miſſe plegtig te zien vieren, deze afgezondene dat zelfs Biſſchoppen waren, en die een reysje van agt maanden gedaan hadden, verzuymden 't niet, hen op de gemelde tyd aldaar te laten vinden, en deze Miſſe die Pauſſelyk gedaan wierd, met de oogen van lighaam, en ziele te zien vieren. Zy zagen aanſtonts, na de zegening een groot ligt, als een kloot, als zonneſtralen te zamengeſtelt; op den Paus nederdalen, en rontom, zyn hooft een kroon maken, neffens twee duyven, die om hoog en na de laagte vlogen zonder dat men een gat kon ontdekken, waar door dit ligt en deze Duyven gekomen waren: en zy verdweenen na dat de *Communie* was geeyndigt, dus was het dat onzen Heere, zyn Stedehouder in de tegenwoordigheyt van de afgezondene, van *Armenie* wilde vereeren, op dat, zo van de heyligheyt, van den Paus en van de wonderwerken, zo als die van de Miſſe zyn, overtuygt zynde, zy hen gemakkelyker aan de opvolgers van *Petrus* mogten onderwerpen. (a)

(a) Corbin. Mirac. 740 Panegy. 460.

XXXV.

Een Duyf dronk de wyn die een Godtloos Priester zegende en geeft ze weder zo ras als hy gebiegt had.

Daar was omtrent den Iaare 1200, te *Leon* in *Spanje* een Priester, aan wien het, om dat hy zig met een hoer te buyten gegaan had, verboden was, den *Autaar* te naderen, op de geboorte nagt van onzen Heere. zonder gebiegt te hebben. Hy vervoegde zig dan by eene van zyne medemakkers, aan wie hy een zeker slag van Biegt deed; dog dewyl hy veele misdaden verborgen had gehouden, waar aan hy zig in zyn leven schuldig gemaakt had, zag men by de eerste en twede Misse die hy deed, ten eersten een duyf na de zegening toevliegen Men zag den Duyf met een volle vlugt op den Beker toeschieten, waar in hy de bek stak, en al de wyn daar uytzoog, met een sloeg hy met zyne wieken, de *Hostien* uyt des Priesters handen, die hy wegvoerde, deze geestelyke zeer verschrikt zynde, en zo veel te meer verwondert, om dat het de twede maal was, dat hem het zelve gebeurde, wilde tot de derde misse niet overgaan, eer hy een algemeene biegt van alle zyne zonden gedaan had; na zig van dezen pligt gequeten te hebben, begon hy de derde Misse, en zo ras hy tot het Vader ons was gekomen, zag hy de Duyf te rug keeren, en die na zyn bek in den beker gestoken te hebben, de wyn

(a) C..rb n. Mirac. 740 Panegy 178. pag. 460.

wyn die hy 'er uytgezogen had, wederom in uyt wierp, en liet met een dezelve *Hoſtien* daar in vallen, die hy had weggenomen, dit buyten gewoone wonder, is een goede les voor de Priesters, welke hen leeraart, hoe zy geſtelt moeten wezen, eer zy den *Autaar* naderen om dezelve te bedienen. (a)

XXXVI.

Een Duyf geeſt St. Edmus de Communie.

St. *Edmus*, Aartsbiſſchop van *Kantelbury*, na de ſtoffe over de H: Drie-eenheyt ernſtig onderzogt te hebben, om zig tot een openbaar *diſpuyt* gereet te maken, dat hy over deze verborgentheyt moeſt houden, ging zeer laat te bedde; en geduurende den ſlaap, ſcheen 't hem toe, als of een Duyf het H: Sakrament aan hem bragt, en dat hy 't nam. Den dag tot het *diſpuyt* aangewezen zynde, begaf hy zig na de Vergaderplaats; en de redevoeringen die hy over 't ſtuk in verſchil deed, waren zo verheven en deftig, dat alle die ze aanhoorden, te gelyk verbaaſt en geſtigt wierden.

(a) Deze *Hiſtorie* word door ***Jakob Bleda*** in zyn verhandeling van de Broederſchap van 't H. Sakrament verhaalt, Mirac. 222. en hy zegt, dat hy 't uyt de Spaanſche Kronyken van ***Pieter Michel Carbenal*** heeft getrokken.

XXXVII.

Een Duyf wyſt de omtrek van een Kapel aan, die men ter eere van onze Lieve Vrouw moet bouwen.

Sigonius (a) en *Leander* (b) zeggen, dat 'er outstyts een *Dame* te *Bolonie* was, genaamt *Riccioli Galoni*, die met haar man een Kapel voor de Maagd liet bouwen, op een Gebergte dat na by de Stad leyt, en dus een belofte na te komen, die hy gedaan had. De Metzelaars hadden 'er de *Fondamenten* nog niet van gegraven, of zy zagen een Duyf die rontom hen vloog, als of ze een zekere plaats wilde aanwyzen, met kleyne takjes van boomen, die hy van beyde kanten verzamelt had, en dat dit kleyne beesje twee dagen bezig was om de omtrek aan te wyzen. De nieuwigheyt van de zaak, bragt te weeg, dat deze Werkluyden het als een ongewoon voorval aanmerkten, en het gerugt daar van door de geheele Stad verſpreyt zynde, waren 'er veele die de nieuwsgierigheyt hadden, om het zelve te gaan zien. De Biſſchop zelfs ging 'er na toe, met zyn Geeſtelykheyt vergezelt zynde; en hy had het vermaak, om zelfs te beſchouwen, hoe yverig deze Duyf bezig was, om deze omtrek af te ſtreepen, zonder door het groot getal van aanſchouwers daar van afgeſchrikt te worden. Deze *Prelaat* oordeelde aanſtonts, dat

(a) In Epiſcopis Bonoſienſibus, dat is Biſſchop van Bolonie.

(b) In Deſcriptione Italiæ.

dat het de H: Maagt was, die deze Duyf gezonden had, om de Kapel af te ſtreepen, die *Riccioli* voorgeſtelt had. Waarom hy hem raadde, dezelve te bouwen, volgens de afperkingen die dezelve gemaakt had; 't geen met zo veel neerſtigheyt gedaan wierd, datze in ſtaat was, om de eerſte van de daar op volgende maand *September* ingewyd te konnen worden. De geduurige wonderwerken, die aldaar gedaan wierden, toonden genoegzaam aan, dat de Heylige Maagd deze plaats gekozen had, om aldaar vereert te worden.

XXXVIII.

Ravens en Kraayen kwamen uyt alle plaatſen van Italie te Ravenna, op den dag van Apollinarius by een, om hem in de Mis te vieren.

Nieremberg ſchryft (a), dat een groot getal Ravens en Kraayen, en andere vogelen van dezen aard, alle Jaaren by *Ravenna* vergaderden, op het Feeſt van *St. Apollinarius*, eerſte Biſſchop van deze Stad, en bragten daar door een buytengewoone toeloop, om de plegtigheyt grooter te maken, geduurende den dienſt in tegenwoordigheyt van 't *H. Sakrament*. De Inwoonders van de Stad hielden altyt een kreng gereet, om ze dezen dag daar mede te onthalen, ter dankbaarheyt van de eerbied, die deze dieren voor hun *Patroon* hadden, eer zy weder weg vlogen. Daar zyn 'er, die deze plaats van byeenkomſte, aan een wonderwerk toeſchryven, dat deze H: Biſſchop gedaan heeft; dewyl dit ſlag van vogelen

(a) De Miraculis Naturæ Lib. I. Kap. IV. p. 389.

len verbannen en verjaagt waren, om datze de Kerk met haar vuyligheyt besmetten, en datze door hun naar en ongemakkelyk geluyt, de goddelyke dienst van de Misse verhinderden. En 't is om deze reden, dat andere oordeelen, dat het van deze vogelen is, dat de Stad zyn naam heeft gekregen.

XXXIX.

De Misse heeft de kragt om een Draak tam te maken.

St. Paulus, Bisschop van *Leon*, in het Koninkryk van *Ierland*, wierd eens door de Inwoonders van een Zeestad verzogt hen van een Draak te verlossen, die hunne velden vernielde, en belette om vry uyt te gaan. Deze *Prelaat* verzekerde hen van Godts hulpe, mits dat zy berouw toonden, en van hun bygeloof afstand deden. Dit gedaan zynde, belaste hy aan zyn Neef, een *Autaar* gereed te maken, waar op hy de Misse kon doen. Zo ras die voltooyt was, ging hy heenen, met een volkomen vertrouwen op de goddelyke goetheyt, en belaste dit wilde beest met een luyde stem voor den dag te komen, zonder het minste quaat, wat het ook zyn mogt, aan iemant te doen; fluks zag men dit verwoede beest, met een opgesperde muyl, tintelende en ontvlamde oogen, van dolheyt te voorschyn komen; hy ging regt toe na den Heylig, en boog zig voor zyne voeten. *St. Paulus* smeet hem (a) een Stool om den hals, en na zyn staf in de aarde geplant te hebben, maakte

hy

(a) Een Priesterlyk halscieraad.

hy de Draak daar aan vast, zonder dat hy de minste tegenstand, nog de minste schyn deed, om zig daar van te ontslaan; en vertoonde zig zo tam, als of hy zo toegevende, en zagtzinnig, als een Lam was. (a)

XL.

Van Draaken, die de smaat wreeken, die men de H. Hostie heeft aangedaan.

Zekere Inwoonders van een Stad, in *Italie*, bragten, na datze de *Commune* op Paasdag ontfangen hadden, het overige van den dag in een strafschuldige godloosheyt, met onreyne vermakelykheden en speelen, door; dog de Goddelyke wraake volgde hen kort op de hielen; onder andere kastydingen, zond God hen een overstroming, die hun Oogst ten eenemaale bedekte, en hunne Landen verdronk. Daar uyt quamen Draaken te voorschyn, die hunne wegen zo onveylig maakten, wanneer zy droog waren, dat men niet in 't veld kon gaan, zonder gevaar te loopen, aldaar het leven te verliezen. Dewyl dit Land zig in zulken beklaaglyken staat bevond, was 'er een heylig Man, die van medelyden getroffen, God ernstig bad, om zyn gramschap van dit volk af te wenden, of ten minsten hen de reden te doen weten, waarom hy hen zo swaar gedrukt had. Daar op quam 'er een Engel by hem, die hem deze vraag deed, zo iemand de stoutheyt had gehad, om zyn hand aan

(a) Colganus, in vita S. Joannis 2 Martii. pag. 442. n 8.
(b) In Spec. Exempl. Tit. Euchar. Ex. 13.

aan 's Keyzers Zoon te leggen, en dat hy hem door een afschuwelyke euveldaad in een donkere gevankenis gezet had, wat straffe oordeelt gy, dat zulken stoutheyt zou verdienen? De vroome Man gaf hem ten antwoord, dat hy zou verdienen gedoot en gevierendeelt te worden. De Engel voegde 'er by, maar zo een ander het *Sakraments huysje* vol gewydde *Hostien* nam, en dat hy in tegenwoordigheyt van veele getuygen dezelve in een stinkende en onreyne poel smeet, wat straffe moest 'er voor zodanigen kerkrovery zyn? Den Heylig antwoorde, dat hy als een Ketter zou verdienen verbrant te worden. Daar op zey den Engel, dat de Inwoonders van deze Stad, de Zoone Godts in een donkere gevankenis gezet hadden, en datze behalven dat, het *H. Sakraments huysje*, dat het hart van de Zoone Godts is, in een geut van allerhande onreynigheden en snoodheden hadden geworpen; waar mede zy verdient hadden, nog gestrenger dan voorheenen gestraft te worden. Het volk was 'er zo haast niet van verwittigt, of 't had berouw over zyne zonden, en vernederde zig voor God, om 't welke het hem behaagde, hen van deze roede te verlossen.

XLI.

De Olifanten eeren ook hunnen Schepper in de H. Hostie.

Ik bevinde, zeyt *Nieremberg* (a), dat de *Olifanten* ook hunne hulde aan hun Schepper in de gewydde *Hostie* doen. Dewyl dit slag van een dier,

(a) In Hist. Naturæ Lib. IX. Cap. 83.

dier, een schepzel vol glory en heersfugt is, heeft men de gewoonte te *Goa*, de hoofdstad van *Oostindie*, om ze by een plegtige *Procesſie* mede te nemen, die men ter eere van 't *H. Sakraments*-op *Sakraments*-dag, doet. De jongste gaan voor aan, en dus vervolgens tot aan de oudste die de laaste zyn, en alle kostelyk overdekt zynde, dragen zy op het hooft, en het geheele lighaam, het bewys en de wapenen van *Portugaal* met haare natuurlyke *koleuren* geschildert, zy hebben alle menschen op de rug, en onder anderen zo veel musyk meesters, die hunne *Instrumenten*, doen klinken, welkers wedergalm, zig van verre doet hooren, zo lang de *Procesſie* duurt dit dier van een yſſelyke grootheyt dat zig gemeenlyk niet tam laat maken, loopt dan zo gerust om met zo veel ſagtheyt, dat het zig schynt te verheffen om te verheugen, gelyk de menschen ten tyde van deze staatzie en plegtigheyt gewoon zyn te doen, daar uyt ziet men. dat alle menschen en alle dieren hulde aan hunnen Schepper bewyzen.

XLII.

Een Timmerman bevryd zig van de koord, door middel van een belofte die hy doet om na het H. Sakrament van Posnanie te gaan.

Treterus (a) verhaalt, dat 'er in het nabuurschap van *Marienburg* in *Pruyſſen* een Timmerman was, die zig in 't geselschap van een twistgierig en stout

(a) Apud Bzovium Tom XV.

stout mensch bevindende, die met gewelt op hem aanviel hem verpligt oordeelde, zig te verdedigen; en quetste dus zyn vyand gevaarlyk men bragt hem in de gevankenis, alwaar hy vernomen hebbende, dat de gequetste sturf zogt hy na middelen, om zyn vryheyt te krygen, en na dat hy zig de wonderwerken te binnen gebragt had, die het heylig *Sakrament* van *Posnanie*, in opper Polen had, beloofde hy aan God een reyze derwaarts te doen, zo hy hem de gunst bewees, van het gevaar te verlossen, waar in hy zig bevond. Hy had deze belofte, zo ras niet gedaan, of hy zag een wezeltje langs de toorn loopen, om op een andere plaats te gaan dat hy als een goed voorbeduytzel van zyn verlossing aanmerkte, hy ging 'er zonder eenig verzuym na toe, en vond daar werktuygen, die bequaam waren, om een gat in de muur te maken, om zo uyt zyn gevankenis te komen, Eyndelyk wanneer hy de hand aan 't werk wilde slaan, bevond hy dat de steenen als van zelfs vielen, en hy zag klaar, dat den Hemel zyn billik voornemen begunstigden, na zig een opening gemaekt te hebben, die groot genoeg voor menschen was, ging hy ten spoedigsten uyt de gevankenis, en vervolgens uyt de stad, zonder agterhaalt te worden, in weer wil van de dieflcyers, die de *Magistraat* hem nazond. Hy quam gelukkig te *Posnanie* aan, alwaar hy dit wonderwerk verhaalde, en de belofte naquam, die hy gedaan had, daar na toe te gaan, om Gode dankzegginge te doen, wegens de genade die hy aan hem bewees.

XLIII.

XLIII.

Een valk bewyſt eerbied aan de Kerk waar in het H. Sakrament is opgeſloten.

Men verhaalt van een Valk die ten tyde van *St. Brigitte* gemeenlyk zyn verblyf in de tooren van een Kerk hield, om dat hy het gezelſchap van een wyfje niet wilde lyden; maar wanneer de tyd om te paaren aanquam, week hy na ver afgelegen bergen, en na zyn natuur voldaan te hebben keerde hy na zyn oude woonplaats, en door dit middel gaf hy zelfs een fraay voorbeeld, van manierlykheyt en van de agting die men voor de Kerken en andere gewyde plaatſen, moet hebben. (a)

XLIV.

De Mieren worden geſtraft wegens hun oneerbiedigheyt voor het H. Sakrament.

Het gebeurde in *Portugaal*, op een plegtige Feeſtdag, dat de Koſter van de Kerk van 't *kollegie* der *Jeſuiten*, de poſten met welriekende bloemen vervulde, die hy rontom het *Sakraments*-huysje zette, waar in men 't *H. Sakrament* beſlooten hield. De volgende nagt was 'er een *troep* mieren, die haar *quartier* in zulken naby-gelegen plaats maakten, en die door de aangename reuk, die de bloemen verſpreyden, by de-

(a) Nieremberg in Hiſt. Nat. Lib. XII. Cap. 38.

ze gewyde plaats quamen, om aldaar eenige buyt te maken; dog zy wierden aanſtons over deze onbezonnentheyt geſtraft, want wanneer de Koſter 's anderendaags het kleed opligte, dat den *Autaar* bedekte vond hy ze alle doodt aan de zyde, van het *Sakrament.* (a)

XLV.

De Hoenderen eerbieden het Sakrament.

Eer de gelukzalige *Ida* van *Leuven* in een geeſtelyke order was getreden, voede zy Hoenderen en andere huyſſelyke dieren op: maar zo ras zy het Nonnen kleed had aangenomen, en daar ingewyd was, had zy zulk een grooten Godsdienſtigheyt voor het *H. Sakrament* en de offerhande van de Miſſe, dat zy alle haare hoenderen en andere vogelen die zy op haar (b)voerplaats had, gewend had, haar na de Kerk te volgen, zo ras zy dezelve riep, en voor zo verre zy bequaam waren, vernederden en bogen zy haar ter neder voor het heyligſte Sakrament, zonder het minſte gerugt te maken, tot groote verwondering van alle het volk, dat tegenwoordig was. (c)

XLVI.

Een Ketter word wegens de veragtinge die hy het Sakrament aandoet, geſtraft.

Bredenbag verhaalt (d) dat 'er te *Nimwegen* een

(a) Ex Litteris ann. Prov. Luſitaniæ.
(b) Baſſe. cour. (c) Corbin in zyn lofreden over het H. Sakrament mirakel 741. pag. 504.
(d) Lib. VII. Kap. 60. Sacr. Collat.

een ſtad in *Gelderland*, in 't Jaar 1561. twee ondeugende Ketters waren, die des anderendaags na *Paaſche* in een herberg gingen alwaar zy verſche eyeren verzogten te hebben, en deden een wedding wie de zyne eerſt zou hebben genuttig t terwyl zy de klok hoorden luyen ; gelyk men gemeenlyk voor de *Proceſſie* doet, wanneer men het *Sakrament* by een zieke brengt, zey een van hem, ik zal myne eyeren eer ingeſlikt hebben, eer de zieke zyn God, of zyn Afgod gelyk hy het noemde. gedaan heeft, door de uytnemende veragting, die hy 'er voor had. Hy deed het ook, dog tot zyn nadeel, dewyl 'er een van deze eyeren, in zyn keel ſtuytte, en alzo hy vreeſde, dat hy mogt ſmooren, nam hy een kaarsjen in, om het in de maag te doen zakken; dog te vergeefs, dewyl het ſmeer hem ook in de keel bleef ſteeken, zonder iets dan 't lemmet daar uyt te konnen krygen; en een oogenblik daar na, viel hy dood ter aarde neder, hebbende het gezigt, zo ſwart als dat van een moor, en de ſtrot ten eenemaale bedorven, door het regtvaardig oordeel van God, daar op zag men dat het Ey, dat in zyn keel was blyven ſteeken, en in de (a) holligheyt van den hals, een doorgang maakte, alwaar het tuſſchen vel en vleeſch een uytpuyling maakte, 't was op den VIII *April* van 't boven gemelde jaar, dat dit wonderwerk voorviel.

XLVII.

De Kikvorſchen doen hulde aan 't H. Sakrament.

Du Ferrier merkt in het leven van den Abt

(a) Mic.

Lindanus, (a) aan; dat deze gelukzalige eens een onnoemelyk getal van Kikvorſchen hoorde, die in een moeras by de Kerk waren, en door haar *Koak* een gerugt maakten, dat het de Prieſter, terwyl hy de Miſſe deed, neffens die geene die het hoorden, ongemak aandeed. Hy ging na het water, waar in deze Kikvorſſen waren, en na het zelve met zyn ſtok geſlagen te hebben, merkte men aan, dat ze aanſtonts ſweegen, zonder dat men hen t'zedert oyt gehoort heeft.

XLVIII.

De *Swaluwen gehoorzamen aan het verbod, dat haar gedaan wierd, om in de Kerk te komen.*

De gelukzalige vader *Frans à Faviano*, een zeer Godvrugtig man, van de *Franſiskaner* order, eens zyn gebed doende, voor het *H. Sakrament*, en aan de eene zyde overweegende, de onuytdrukkelyke liefde, die Jeſus Kriſtus, aan de menſchen betoont heeft, door zyn lyden en doot, en aan de andere zyde, hun ondankbaarheyt met zo weynig werk van deze weldaden te maken, dat het ſchynt als of zy 'er geen belang by hebben; waren 'er Swaluwen, die rontom de Kerk neſtelden, en zo groten gerugt begonden te maken door haar gillen, dat zy de geruſtheyt die zulken heyligen overdenking, als dezen H. Vader had; verſtoorden; en dewyl zy niet ophielden, belaſte hy hen weg te gaan, en niet tot deze plaats weder te keeren, zy gehoorzaamden aanſtonts dit bevel, en men merkte aan, dat 'er in dat

(a) Du Ferrier Naamlyſt der Heyligen van Italie, op den 3 Julii pag. 204.

dat geheele jaar, geen een in deze H. plaats gevonden wierd. (a)

XLIX.

Over het zelve onderwerp.

Vader Pieter Regelat van de zelve order, Priester van een voorbeeldig leven, van eenen stigtelyken omgang, en *Rektor* van het Klooster van *Aquilar* in *Spanje*, spoorde veele andere geestelyken, door zyn Godsvrugt aan om zyn voorbeeld na te volgen; zo dat men hem behalven de uuren, die hem elders riepen, altyt in de Kerk voor het H: *Sakrament* zyn Godsdienst zag plegen; dog dewyl het gebed veel stilte vereyst, om daar in, den Geest Godts te vinden, zagen zy zig van dit voordeel berooft, door het getier van de Swaluwen, die haare nesten rontom de Kerk hadden; 't welk deze vrome geestelyke nootzaakte, daar over, aan hun overste te klagen, deze H: man, om hen eenige voldoening te geven, hief zyne handen hemelwaarts, en zyn stem verheffende, belaste deze vogelen weg te gaan, en noyt weder te komen, hy belaste hen met een, om van dit verbod aan alle, die van haar geselschap waren, kennisse te geven. ô Wonderlyk voorval! 't zedert dezen tyd, was 'er geen een Swaluw, die rontom deze gewyde plaats, zyn nest durfde maken, zonder de straffe te ontfangen, die zyn ongehoorzaamheyt verdiende daar word in de gedenkschriften verhaalt, die tot de *Kanonisatie* van dezen heylig, gereet gemaakt

 zyn,

(a) Wading. 1322.

zyn, dat 'er een of twee waren, die de vryheyt namen, om rontom de Kerk te vliegen, en die aanſtonts dood ter neder vielen. (a)

L.

De Merryen bidden het H. Sakrament aan.

Het gebeurde op den XXV. *July* van 't Jaar 1317, op een plaats *Vivieres* genaamt, digt by de ſtad *Tumay*, in de *Provintie van Looz*, dat de *Vikaris* van de plaats verzogt wierd, het *Sakrament* aan een zieke te brengen. Hy ging op de geſtelde tyd daar na toe, en wanneer hy in 't huys was gekomen, zette hy de doos, waar in de gewydde *Hoſtie* was, op de tafel, om by de ſtervende te gaan, en zyn biegt aan te hooren. Geduurende deze tyd, was 'er iemant in huys, die na de doos ging, en dezelve op een godloze en onheylige wyze aantaſte. De Prieſter, na zyn boeteling bereyt te hebben, nam zyn doos, en ging na de zieke, om hem de *Communie* te geven; dog zo ras hy die geopent had, beſpeurde hy datze geheel bebloed was, en het lynwaad beſmette, waar mede zy was omwonden. Deze vertooning gaf zulken grooten ſchrik, dat hy het *Sakrament* aan de zieke niet durfde geven, zig vergenoegde met de zelve te trooſten, de *Communie* tot op een andere tyd uyt te ſtellen, en de doos en de *Hoſtie* wederom na de Kerk te brengen.

Zo ras de Paap vernam, 't geen zyn *Vikaris* was wedervaren, belaſte hy hem de *Hoſtie* na 't Kloo-

(a) Wading Tom. V. ad Annum 1448. in 8.

Kloofter van *St. Herkmorode* te zenden, om aldaar met een Priefter te raadplegen, die zo eerwaardig door zyne zeden, als door zyn geleertheyt was De *Vikaris* gehoorzaamde, en de Veulens , Ezels , en andere beeften ontmoetende, die in de velden weyden, vielen deze op haare knien, om hunnen Schepper aan te bidden, en hulde te doen. En wanneer hy aan de Kerk van 't Kloofter gekomen was, waren 'er twee klokken in de Tooren, die van zelfs luyden ; vervolgens zong men de *Miffe* van den 1. *Auguftus*, welke met deze woorden, *Sanctus Petrus ad vincula* begint. De Priefter die den dienft waarnam, niets wetende van 't geene dat 'er was voorgevallen, ging een weynigje van den Autaar af; en na een diepe buyging met het hooft gedaan te hebben, om het *H. Sakrament* aan te bidden, verfcheen onzen Heere hem in een menfchelyke gedaante, met een kroon op het hooft ; dog die niemant dan hy zag. Ook was 'er een bezetene, die van de booze geeft verloft wierd. En van die tyd af, heeft het Sakrament niet opgehouden, en 't doet het nog niet, om eenige wonderdadige uytwerkzelen te doen. (a)

LI.

Drie Hoftien doen verfcheyden wonderwerken.

In 't Jaar 1389, was 'er te *Pofnanie* in Opper-Polen, een Vrouw met haar Dogter, die by een Jood dienende, aangenomen hadden voor een

 groote

(a) Bened. Canou in Hift. Euchar. Lib. D. C. 82. En Chrift. Henriquez in Menol. Cifterc. ad xxix July.

groote zom geld, aan hem en zyne medemakkers gewydde *Hostien* te leveren. Ten dien eynde verschoolen zy hen op Hemelvaarts-dag van onze Lieve Vrouw, in de Kerk der *Dominikanen*; en na dat de Monniken weg gegaan waren om te eeten, nam de Dogter de wagt waar, terwyl de moeder na 't Sakraments-huysje ging; hoewel zy de eerste en tweede reyze agter over viel; door een goddelyke kragt te rug gezet zynde, belette dit niet, datze het ten derdenmaale nog eens waagde; en na datze het zelve geopent hadde, nam zy 'er drie *Hostien* uyt, die zy de ongelukkige Joden, ter hand stelden, daar op vergaderden alle die van deze naatzie waren in een onder aartsche kelder alwaar zy deze *Hostien* op een veragtelyke wyze, op de tafel smeeten, en na dat zy verscheyden schrikkelyke Gods lasteringen, tegen de zelve uytgebracht hadden, doorboorden zy dezelve, met een ponjaard. Daar uyt kwam, zulken grooten menigte bloed, dat de trony van hem, die 'er digst by was, met bloed bedekt wierd, zonder dat men ze oyt, dan door de vlammen, van zyn tugtiging, heeft konnen uytwissen de kelder zelfs was zodanig met bloed bepurpert, dat men ze niet kon schoonmaken, de Joden over deze wonderen verbaast staande, gaven last aan twee van hen, om deze *Hostien* buyten de stad te dragen, en in 't veld te begraven, terwylze dus begraven lagen, wrogten zy verscheyden wonderen, als

I. Des Zondags van de *Oktaaf* van *Hemelvaard*, was 'er een Osseweyder met zyn zoon, welke de Merryen en Ossen die onder hun opzigt waren, gingen weyden, De vader liet 'er zyn zoon

zoon alleen blyven, om de Misse te gaan hooren. Dezen Jongeling die Paulus genoemt wierd, zag de drie *Hostien* in de lugt opheffen, en als Kapelletjes swieren, de Merryen daar digt by zynde, zagen 't ook, en aanbaden dezelve, eyndelyk zag de vader het zelve te rug komende ook, en de Ossen bogen zig voor hen, om hulde aan hunnen Schepper te doen.

De Osseweyer liep na de stad om verklaring daar van aan de *Magistraat* te doen die in plaats van daar geloof aan te geven, hem voor een zinnelooze aanmerkten en in de gevankenis lieten zetten, alwaar dezen ongelukkigen, den bystand van den Hemel affmeekte, om uyt de plaats te mogen ontkomen, alwaar hy zig in bevond, eens klaps zag hy de deuren van de gevankenis van zelfs opengaan, waar op hy voor den tweedemaal na de *Magistraat* ging, die dezen man te eenvoudig bevindende, om tot bedrog bequaam te zyn, daar van berigt aan den Bisschop gaf, die zig aanstonts met groote pragt, in *Procesfie* na deze plaats begaf, dezen *Prelaat* belaste aan een Priester, om de *Hostien* te verzamelen, waar op men nauwkeurige onderzoekinge deed, en alles ontdekte. De Joden verhart zynde, wierden veroordeelt, om verbrant, en alle hunne goederen verbeurt, verklaart te worden, *Uladisflaus* Koning van *Polen* liet een Kerk op deze plaats onder den naam van 't lighaam van Jesus Kristus bouwen, alwaar God alle dusdanige wonderwerken gewrogt hadde, waar onder men telt dat hy XXXVI Persoonen opgewekt heeft, en dat van het begin van deze wonderwerken, tot op het Jaar 1604, het getal daar van tot op 392 vermeerdert is, deze *Historie* is door *Thomas*

Treterus, *Aalmoſſenier* van den *Kardinaal* van *Roſa*, en naderhand *Kanonik* van *Warmie in Polen* beſchreven. (a)

LII.

Een Vrou verſchynt onder de gedaante van een Merry, om datze verzuymt had, het H. Sakrament te ontfangen.

Daar was een Tovenaar, wiens toveryen niet bequaam waren om de kuysheyt van een vrou te ſchenden; ten voordeele van een Jongman, die hem daar toe gebruykt had, onder belofte van een goede vergelding, dewyl hy te weeg bragt dat zy niet alleen aan haar man maar ook aan alle die geene die haar zagen in de gedaante van een Merry verſcheen; men bragt haar na *St. Macarius*, die de betoovering met wywater verdreef, en tot de Vrou zey dat dit ongeluk haar niet was overgekomen, dan om dat zy 't eenige weeken verzuymt had, om te *Communiceeren*.

Paladius verhaalt, het geval in het leven, van dezen Heylig, waar by hy ook dit uytnemende vonnis van 't *Niceener Concilie* inlaſt, 't welk zeyt; *Wy ſpooren de geloovige tot hun ſtryd aan, en vermanen hun; en om hen niet naakt te laten, bekleeden en wapenen wy de zelve, met de beſcherming van het lighaam en 't bloed van onzen Heere, en dewyl het Avondmaal van een zeer groot voordeel is tot verdediging van dezelve die het ontfangen,*

(a) *Zie* Bzovius *Tom.* V. *op't. jaar* 1399.

gen, om dat wy hunne zekerheyt tegen den vyand wenschen; laat ons ons zelven ook wapenen met de verdediging van onzen Heere, dat is van zyn heylzaam vlees, dat het Concily, Munimentum Dominicæ Salubritatis noemt.

LIII.

De Konynen aanbidden het Sakrament.

In 't jaar 1412, kwam een zekere *Jan van Langerstarden*, zyn wooning te *Herental* in *Braband* houden. Hy ging alle morgens, in stilte uyt, met een oogmerk om iets te steelen, en op zekere tyd met andere persoonen in de Kerk van *Vreetelesjanze* gegaan zynde, nam hy de beker en het *Sakraments* huysje weg, waar in vyf gewyde *Hostien* waren, waar op hy met zyn buyt na *Herental* ging; dog op weg zynde, was hy zeer verwondert, wanneer hy bespeurde, dat hy niet kon voortgaan, hoewel hy wel wist, waar hy was, en dewyl hy altyt op dezelve plaats uytkwam, en by gevolg alle de treden die hy deed te vergeefs waren; deed hem dit eenige aanmerkingen maken, en denken, dat de zonde die hy bedreeven had, daar van de oorzaak was, met eenen nam hy voor de *Hostien* in de Rivier te werpen; dog daar na toe willende *gaan*, moest hy stil blyven staan, zonder uyt zyn plaats te konnen wyken, nogtans zag hy aan de andere zyde, een konyne-veld, ging 'er op, en verborg de *Hostien* in een Konynegat, waar op hy geen verhindering meer kreeg, om na huys te gaan; op het gerugt dat 'er over deze Kerkrovery ontstond, liet de *Luytenant* *Cri-*

Crimineel van *Herental* den misdadige vaſt zetten, die zoo ras hy ter pyniging gebragt wierd, beleed dat hy de beker en 't *Sakraments*-huysje geſtolen had; zonder iets zeggen, van 't geen hy met de *Hoſtien* gedaan had, na dat men zyn vonnis had gevelt, en hy veroordeelt was om opgehangen te worden, drong zyn Biegtvader ſterk aan, dat hy zou zeggen, waar hy die gebragt had, zonder dat hy antwoord konde krygen, eer hy op de ladder, en gereet was, om afgeſtoten te worden, toen beleed hy het, en wees de plaats aan, waar hy dezelve had gelaten.

Op deze belydenis liet men hem van de ladder afkomen, en men bragt hem na 't (a) Konyne-veld, met een groot getal van menſchen vergezelt zynde; aan wie hy het gat vertoonde, waar hy de *Hoſtien* had verborgen. Dog dewyl men ze aldaar niet meer vond, was 'er een onder den hoop, die de oogen hier en daar wierp, en zag dezelve op het kruyd leggen, en dat de Konynen daar voor geknielt leggende, haar Schepper aanbaden, met alle die eerbied, waar toe ze bequaam waren. 't was reeds acht dagen geleden, dat de zaak was voorgevallen, nochtans waren de *Hoſtien* in haar geheel, zonder het minſte ongemak van ſneeu of regen geleden te hebben; of ook van andere ongemakken, van de lucht, hoewel 't in de maand *February* was, 't geen aantoont, dat de *Elementen* zelfs, en de Beeſten hunnen Schepper erkennen, tot ſchaamte van de Ketters, die hem verloochenen, en Godslaſteringen tegen hem uytbraken. Men bragt deze ſtrafſchuldige wederom

(a) *Garène.*

om na de gerecht plaats, alwaar hy levendig verbrand wierd, ter boeting van de smaatheyt zyner gruwel-daden.

Op het gerucht, dat een wonderwerk van dezen aard deed, begaven *Antony* Hertog van *Braband* en de Prinses *Elisabeth* zyn huysvrou, hen met een talryk gevolg na den plaats, om hunne Godtsdienst ontrent het *H. Sakrament* te bewyzen. Men boude een *Kapel* op het Konyne-gat, waar in de *Hostien* gesmeeten waren, en die men tegenwoordig noch onder den Autaar ziet: zedert dezen tyd heeft men altyd veel Godtsvrucht voor dezen plaats gehad, en men heeft het ook noch tegenwoordig. Doch de *Hostien* zyn nu verlooren, en moet men dit rampgeval, aan de woede van onze nieuwe (a) *Iconoclasten* en *Kalvinisten* toeschryven (b)

LIV.

De Prins Maximiliaan, het H. Sakrament aanbiddende is van het gevaar verlost om het leven te verliesen.

Ontrent het jaar 1470., Prins *Maximiliaan* zig eens op de Konyne-jacht bevindende, op de Bergen die ontrent *Inspruk* leggen, vervolgde een van de zelve met zo veel yver, dat zig ten eenemaal aan de lust overgevende, die hy had van het zelve te achterhalen, hy zig op zulken slegten plaats bevond, dat hy 'er niet van daan kon

(a) Beelde stormers.

(b) *August Wikman in Brabant Mariana, P. Rivero in Append. ad solemne Sapientiae Convivium.*

kon komen, zonder gevaar te loopen, van in een ſchrikkelyke afgrond ter neder te ſtorten, die hy voor oogen had; dewyl hy zag dat hy verlooren was, riep hy na verloop van twee dagen, die van zyn gevolg, welke na hem zochten, en die hem gevonden hebbende, hunne traanen verdubbelden; wanneer zy zagen, dat ze geen hulp aan hem konden bewyzen, in deze verlegentheyt, zey hy, dat ze de Paap van de naaſte *Parochie* moeſten halen, en hem te verzoeken het *H. Sakrament* mede te nemen; op dat hy voor zyn ſterven ten minſten het genoegen mocht hebben, van 't zelve te zien, en aan te bidden, dewyl hy 't zelve door de nood waar in hy gebracht was, niet kon ontfangen. De zaak wierd uytgevoert, gelyk hy begeerde, en hy had zig zo ras niet met een volkomen Godtsvrucht voor het *H. Sakrament* ter nedergebogen, of men zag een Herder, die na dat hy de ſteenen had weg genomen, die den Prins belet hadden, om 'er van daan te komen, tot hem zeyde *hebt goeden moed en volg my*. De Prins volgde hem, tot dat hy by zyn volk was, die den Herder toen eens klaps ziende verdwynen; oordeelden dat het een Engel was, zo dat alles van blydſchap vervult zynde, zy hunnen jougen Meeſter na 't *Paleys* van den Keyzer zyn Vader *Frederik* de IV. brachten, die aanſtonts heenen ging om God plechtig te danken, dat hy zyn Zoon zoo wonderbaarlyk uyt het gevaar verloſt had, waar in hy geweeſt was. (a)

LV. *Een*

(a) S. Romuald. in Theſaur. Chron. ad an. Cit. ex Pighio in ſuo Hercule prod.

LV.

Een Wolf verlaat zyn Prooy uyt kracht vanhet gebed, dat een oud Proselyt van de Cistercienſen deed, die het H. Sakrament, ontfing.

Een *Proselyt* van 't klooſter der *Cistercienſen* een zeer Godvruchtig man, en die de ſchapen hoede, de *Comnnie* eens met alle mogelyke Godtsdienſtigheyt onfangen hebbende, keerde na zyn kudde te rug, om te zien of alles nog wel was, en dewyl hy een Wolf zag, die het boſch inging, met een van zyn lammeren, in de bek; ging deze vroome Monnik op zyne knyen leggen, en na de oogen ten Hemel opgeheven te hebben, deed hy het volgende gebed. *Heere Jeſus gy die de goede Harder zyt, het Lam Godts, dat de zonden der wereld weg neemt, en dat hoe onwaardig ik deze gunſte ook zyn mag, die ik tegenwoordig heb ontfangen, ik beveele u dit lam waar op ik moet paſſen, wil het tog met een oog van medelyden aan zien, ik weet dat het in zekerheyt in uwe handen zal zyn, maar wat my aangaat, het is my onmooglyk het zelve te redden*: en ô wonderbaar geval! de Monnik had zyn gebed zo ras niet geëyndigt, of de Wolf verliet, zyn prooy, zonder dezelve eenig quaat te doen. De vroome Monnik dankte God, zeer nedrig en vol blytſchap zynde, bracht hy het lam by zyne kudde (a)

LVI. *Een*

(a) P. Major in Spec. ex Hiſt. Euchar. ex. 20.

LVI.

Een Vrou in een Wolvin verandert ontfangt de Communie uyt de hand van een Priester.

Een zeker Iersch Priester, uit de *Provintie* van *Ulster* na die van *Medie* reyzende, bevond zig genookt zaakt een geheele nacht in 't bosch door te brengen, met een kleine jongen, die hy mede nam om hem gezelschap te houden, na dat zy een vuur onder een dicht bewassen boom aangeleyt hadden, vernamen zy een wolf, dicht by hen die hen met deze woorden aansprak. Wees gerust en vrees niet, want gy hebt 'er geen reden toe: de Priester nochtans gantsch verschrikt zynde, beswoer deze Wolf in den naame van de alderheyligste Drie eenheyt om hen geen quaad te doen: maar hen te zeggen, wie hy was? en waar van daan? daar op antwoorde de Wolf op deze wyze. „ Ik ben „ van het geslachte der menschen, dat men „ *Ossirius* noemt, waar van alle zeven jaaren „ uyt krachte van een vloek, door den Abt „ *S. Noël*, een mans-en vrouws perzoon verplicht zyn, om haar land te verlaten, en zig „ van de menschelyke gestalte te ontslaan, om „ onder die van een Wolf te leven, dezen tyd „ geëyndigt zynde, gaan zy wederom na huys „ alwaar zy hun eerste gestalte wederom aannemen, als dan zyn 'er twee andere die verplicht zyn, dezelve straffe te ondergaan.

„ Myn Vrouw die onder de gedaante van een „ Wolvin is, is niet verre van hier, en dewyl „ zy zeer ziek is, bidde ik, u de liefde te bewy-

„ wyzen , van haar te komen zien , en haar
„ te vertrooften. De Priefter volgde de Wolf
„ en vond de Wolvin leggende in de holte,
„ van een boom, zy groete en bedankte hem,
„ voor zyn aangenaam bezoek, en verheerlyk-
„ te God, haar een Troofter gezonden te heb-
„ ben, in de uiterfte nood , waar in zy haar
„ bevond , daar op verzogt zy hem, de goet-
„ heyt te hebben om de *Communie* uyt zyn hand
„ te mogen ontfangen , op dat zy gerufter
„ mocht fterven ; dog dewyl den Priefter haar
„ ten antwoord gaf , dat hy geen *Hoftie* by
„ hem hadde, quam de Wolf die zig wat ter zy-
„ de gehouden hadde, by hen, toonde hen een
„ kleyn boek , waar in hy 'er eenige bewaarde
„ die gewyd waren , en fmeekte hem zyn vrou ,
„ de laatfte vertrooſting van een zaak van zul-
„ ken groot belang niet te weygeren. De Prie-
„ fter gaf niet zonder vreeze de *Comunie* aan de
„ Wolvin; waar op de Wolf hem by zyn vuur
„ bragt, en hem het overige van de nacht ge-
„ zelfchap hield , en wees hem den volgenden
„ dag , de kortfte weg aan, om ter plaatze te
„ gaan, gelyk hy had voorgenomen. (a)

LVII.

Een mug word verbrand om dat ze de gewyde Hoftie had aangeraakt.

S. HANNO, Aarts-Biffchop van *Keulen*, op ze-

(a) Nierenberg de natur. Mirac. in Europ. lib. II. Cap. 42.

ker tyd de H. Offerhande van de Misse doende, en na de *Hostie* gebroken, en een stuk daar van in den beker gedaan te hebben, terwyl hy het andere tusschen zyne vingeren hield, begon de uytnementheyt daar van te onderzoeken, en te vergelyken, met de weynige verdienste en de onwaardigheyt die hy in zig zelven beleed te hebben, quam 'er een gespikkelde mug van verscheyden *koleuren* op de aansporing van den Duyvel, die rontom het Autaar vloog, en een gedeelte van de *Hostie* die hy in zyn hand had, mede nam. De Heylig bespeurde het, en had 'er zulken levendigen droefheyd over, dat hy deswegens een menigte traanen storte. Doch God liet hem niet lang in deze droefheyt steeken; dewyl hy de Mug nootzaakte om het gedeelte van de *Hostie* dat hy mede genomen had, weder, en op den Autaar te brengen, en wanneer ze wilde weg vliegen, wierd zy schielyk gestuyt, en bleef onbeweeglyk, om dat ze 't verdiend had, verbrand te worden, gelyk ze 't ook op 't bevel van den Heylig gedaan wierd, tot straffe van haar stoutheyt en van de Kerkschendery die zy begaan had. (a)

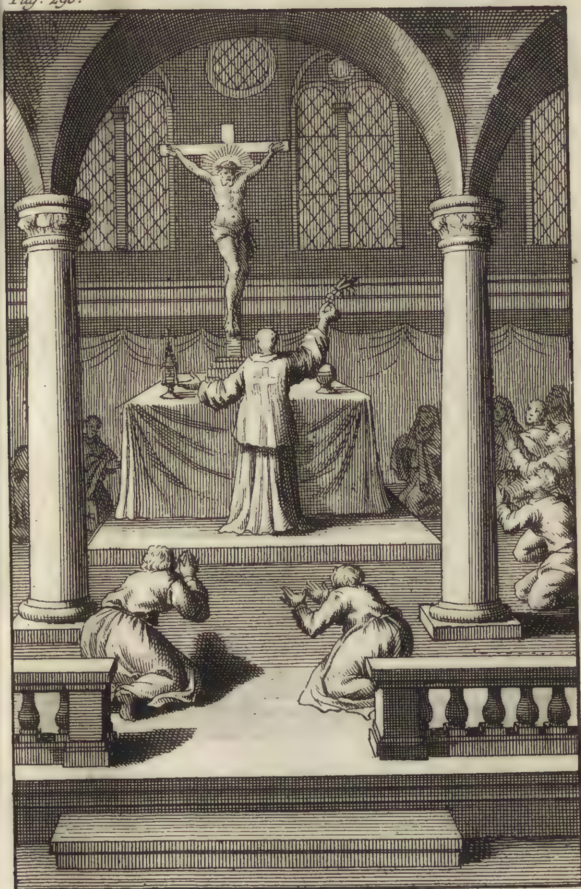
LVIII.

Een Ezelin bid het H. Sakrament aan.

St. Antonius van Padua, eens met eene der hartnekkigste Ketters zintwistende, die de waarheyt

(a) Surius ad 4 Decemb. Novarini in Agno Euchar n. 802.

Pag. 290.

heyt van 't *H. Sakrament* ontkende, bracht hem in zodanigen engte, dat hy den Heylig bad, om het hem door eenig wonderwerk te bewyzen. *St. Antonius* bewilligde daar in, en zey, dat hy 't hem met zyn Muyl-Ezelin zelfs zou aantoonen. De Ketter besloot hem drie dagen in de Stal, zonder hem eenig eeten of drinken te geven, na verloop van dezen tyd, nam den Heylig de *Hostie* na de misse gedaan te hebben, en zey tot den Ketter, zyn hongerige Ezelin mede te nemen, tot welke hy met deze woorden sprak, *ik belaste u in den name des Heeren om uwen Schepper te naderen, hem aan te bidden en om zo de quaataardigheyt van de Ketters te beschaamen.* Terwyl den Heylig deze redenvoering aan deze Ezelin deed, haalde de Ketter wat haver voor den dag, om ze te doen eeten, doch dit arme Beest had meer verstand, als zyn Meester (en mogelyk meer dan den Heylig) het knielde voor de *Hostie* en aanbadtze, als zyn Schepper en Heer. Dit wonderwerk vertrooste alle de geloovigen, en vergrimde met eenen alle de Ketters, 't welk nochtans niet belette, dat hy die met den Heilig gedisputeert had, niet tot het *Katolyke* geloof bekeert wierd. (a)

LIX.

Een Hostie laat zig vertoonen door de straalen van het licht die dezelve omringen.

Het volgende wonderwerk is den VI. van *July* in 't jaar 1453. voorgevallen. Den oorlog tus-

(a) Wading. Ann. Minorum.

tusschen de Franschen en *Savoyaarden* verklaart zynde, wegens zekere Koopmanschappen, die te *Justitie* waren aangehouden, verbitterden de gemoederen meer en meer. De plaats wierd ingenomen, en dewyl zy ter plonderinge wierd overgegeven, was 'er een Soldaat die in de Kerk quam, en het *Sakraments*-huysje, met het gene daar in was, wech nam; waar by een gewyde *Hostie* gevonden wierd, en na de zelve, in een pakje verborgen te hebben, sloeg hy de weg na *Turin* op. Doch wanneer hy voor de Poorten van *Suza* gekomen was, viel de muyl-Ezel, die de Koopmanschap en de buyt droeg, voor de Kerk van *St. Silvester* ter neder; het pakje waar in de *Hostie* was opgesloten, ging 'er uit, verhief zig in de lucht; met luyster-lichtstralen, die zy van alle kanten verspreyde, vergezelt zynde; als of het de Zon was. Dit wonderwerk wierd zo haast van een eerwaardig perzoon, genaamt *Bartholomeus Laconi*, niet aangemerkt, of hy gaf 'er kennis van, aan den eerwaardigen Vader in God, *Lodewyk Nomognano*, Aartsch-Bisschop van *Turin*, die zig aanstonts in *Processie* na de plaats begaf, met het kruys en de Geestelykheyt by hem; hy ging op zyne knyen leggen, en vertoonde de Beker, onder de *Hostie*, die noch in de lucht sweefde, aanstonts daalde zy daar in, en men brachtze weder met veel eerbied en pracht, in de Hooftkerk, alwaar men een heerlyk en konstig *Sakrament*-huysje boude, dat aldaar bleef, tot dat men een nieuwe kap daar over gebout had, om de gedachtenisse van dit voorval te vereeuwigen, men liet ook een *Kapel* van 't *H. Sakrament* in de Kerk van *S. Silvester* bouwen, waar in men

een

een ſchildery van dit wonderwerk ziet, en 't was in dezen tyd dat de broederſchap van 't *H. Sakrament* opgerecht wierd. (a)

LX.

St. Bonifacius word in het veld door een Vogel verzadigt, die hem een groote viſch om te eeten bragt.

Men leeſt in het leven van *St Bonifacius*, *Apoſtel* van Duytsland, dat de nagt hem op 't veld overvallen hebbende, genootzaakt was, zig onder een Tent te laten overdekken, die hy zorg gedragen had, mede te nemen. Hy bragt ze in 't geheel, in gebeden door, van alle kanten door een Hemels-licht omringt zynde, alwaar *St. Michiel* aan deze dienaar van God verſcheen, om hem te bewegen, dat hy zonder uytſtel aan de bekeering en zaligheyt der zielen zou arbeyden, zo ras de dag aangekomen was, hield zyn gebed op, met een oogmerk, om de miſſe ter eere en gedachteniſſe van dezen aarts-Engel te bedienen, 't geen hy met veel, Godtsvrucht deed, na de dienſt belaſte, hy aan zyn hofmeeſter, het eeten op deze plaats gereet te maken, maar wanneer dezen *Officier* hem antwoorde, dat hy niets aan hem had voor te ſtellen, zey dezen grooten *Apoſtel*, hoe Hy die zyn volk geduurende den tyd van XL. jaaren, in de woeſtyne gevoed had, zou die niet wel iet te geven

 heb-

(a) Dit word door Nikolaus de Laghi Tract. I. Diſt. 9. Kap. 93. verhaalt.

hebben aan zyn dienaar en zyn gevolg ? met een belaste hy hem, voor de tweede maal, de tafel te dekken, daar op zag hy, aanstonts een vogel uyt den Hemel nederdalen, en by hem komen, houdende een visch van een genoegzame groote in zyn bek, waar aan zyn geheel gezelschap dien dag genoeg had. Men maakte die aanstonts gereet, den *Apostel* en die van zyn gevolg aaten 'er aanstonts van, en na dat zy alle verzadigt waren, gaf den heylig last, de overblyfzelen daar van op te zamelen, en in de riviere te werpen, met te zeggen, *laat de vissen die in 't water leven, deelgenoten zyn van 't geene uyt 't water gekomen is.*

LXI.

Een onbekende Vogel vergezelt de ziele van een Monnik, die sturf, tot in den Hemel.

Pieter Sutorius (a) verhaalt dat wanneer een Monnik van de *Kathuyser* order ziek wierd, en zig eyndelyk tot zulken uytersten gebragt vond, dat 'er geen hoop meer overig was, om op te komen, hy het *Sakrament* ontfing en onmiddelyk daar na zag men door het venster van de kamer, waar in hy was, een vogel met schoone pluymen inkomen, die in tegenwoordigheyt van alle de Monniken die rontom de stervende by een vergadert waren, welke, zo aangenaam begon te zingen dat het hen alle toescheen, als ofze in 't *Paradys* waren, daar waren 'er eenige, die alle

(a) In Chron. Cartus. Lib. V. pag. 33.

le hunne pogingen in 't werk ſtelden, om hem uyt de kamer te verdryven, dog te vergeefs, hy volharde met zingen tot dat deze dienaar van God den geeſt gegeven had, en toen van die plaats vertrekkende, verliet hy ze niet, tot dat ze in den Hemel was aangeland.

LXII.

De Muſſchen verlaten een Kerk op de Excommunicatie die de Biſſchop van de plaats tegen haar uytſprak.

Jan Herlot van de *Dominikaner* order, verhaalt (a) dat veele muſchen haare neſten in een Kerk gemaakt hebbende, die aan den *Martelaar St. Vincent* was toegewyt, zy bevuylden dezelve niet alleen met hun drek, maar ontruſten ook den Goddelyken dienſt, door haar geluyt, dewyl het moeyelyk viel, dezelve te verjagen, deed de Biſſchop van de plaats, de ban tegen haar afkondigen die niet minder dan de dood medebragt. Dit vonnis was zo ras niet bekent gemaakt, of alle de muſſchen verlieten de Kerke, en men heeft aangemerkt, dat wanneer iemand een dezer Vogelen, daar bragt dezelve aanſtonts ſturf.

LXIII.

Een Jager word van zyn jagt berooft, om dat hy verzuymt had de de Mis te hooren.

Daar was in het Kerk gebied van *Caſal* in *Piemont*

(a) Serm. 79. de tempore.

mont een Jager, die liever zyn gewoone uytſpannig, wilde nemen als de *Miſſe* te hooren op de dag van *St. Defendant* de Martelaar. 't Is waar, dat hy eenige Patryſen doode; dog na ze in de pot gedaan te hebben om te kooken, ſtonden zy op, en vlogen weg, lieten de Jager beſchaamt ſtaan kyken; zig van het vermaak berooft te zien, dat hy zig voorſtelde te zullen genieten, en behalven dat nog, de verdienſte verloren te hebben, die hy zou hebben konnen verkrygen, met de offerhande van de *Miſſe* aan te horen. (a)

LXIV.

Twee Viſſchen geven aan een Prieſter twee Hoſtien die hy verlooren had.

De Prieſter van *Alboraya* in het Konigryk van *Valence* in *Spanje*, bragt eens het *H. Sakrament* aan een zieke, te *Almacora* een aanhangzel van zyn *Parochie* en dewyl hy over een brug ging, en van zo grooten overſtrooming wierd overvallen, dat hy (b) 't *Paviljoen* ſtrooyde, en dat alles wat hy doen kon alleen was zig zelfs te redden, zo ras hy de *Alborava* terug gekeert was; verhaalde hy aan de Inwoonders van deze plaats. 't Geen hem gebeurt was: waar op'er een gevonden wierd die aanſtonts na deze plaats toeging. Hy vind het *Paviljoen* wel; dog geen *Hoſtyen*, waar op een zekere viſſcher hem zey, dat hy twee groote viſſchen gezien had, die'er elk een hadden

(a) Bolandus in actis S. S. Januarii 2 Diem.
(b) Cuitode.

den medegenomen, de Priester kreeg 'ér zo ras geen lugt van, of hy ging wederom na die plaats toe, hebbende zyn Choor-kleed en *Stool* aan, en de beker in de hand, ô wonderwerk! zo ras hy zig voor de visschen ter nedergebogen hadden geven zy zig met de *Hostien* aan zyne bescheydentheyt over, die hy met eerbiedigheyt in de beker ontfing, die men te *Alborava* als ook de *Custode* te *Almacora* vind ter gedagtenisse van dit voorval, waar van de *Hostien* boven de groote Autaar van *Almacora* is geschildert, welke onder den naam van het allerheyligste *Sakrament*, is opgeregt. (a)

LXV.

Een Visch geeft een Hostie aan een Priester weder die een Visscher hem XX *Jaren, te voorenbad gegeven.*

Ten tyde wanneer de Ketteryen *Albigensen*, de geheele *Provincie* van *Narbonne* in Vrankryk besmette, was 'er een Ketter, die een visscher diets maakte, dat hy, om in zyn beroep wel te slagen, het *H. Sakrament* moest gaan ontfangen, en de *Hostie* in 't geheim moest bewaren, om het zelve aan een vis ten eeten te geven, de visscher volgde de raad, die den ander hem gaf, na de letter op. Een verbazend wonderwerk! twintig Jaaren, na dat deze kettery was uytgedooft,

 zag

(a) Zie Joh. Bleda in zyn Boek van de broederschap van 't *H. Sakrament* in de Kerk van Minerva te Rome opgeregt Mirac. 18. pag. 40.

zag dezen Visscher, dat men met zo veel pragt en heerlykheyt de *Sakraments*-dag vierde, kreeg berou van de zonde, die hy bedreven had, en beleed dezelve aan zyn Priester, die hem de *Absolutie* weygerde, om dat het naar zyn zeggen een geval was, dat tot de Bisschop behoorde, waar op de Visscher by den naam van God swoer, dat hy niet meer zou biegten. Enigen tyd daar na ging deze arme man, eens na de kant van de Rievier, alwaar hy deze Kerkschendery gepleegt hadde; en dewyl hy na alle kanten omzag, zag hy aan de overzyde een visch, die de *Hostie* in zyne kaaken had (let wel dat het reets XX Jaaren was geleden, dat de Visscher hem dezelve had gegeven) ging aanstonds kennis van dit wonderwerk, aan de Priester geven, die ook met hem na die plaats alwaar 't te doen was toeging. De visch quam aanstonts met eerbied na den Priester toe, aan wien hy de *Hostie* overgaf, waar van hy de helft voor zyn *Parochie* bewaarde, en zond de andere helft, na de Hooftkerk, ter gedagtenisse van dit wonderwerk. (a)

LXVI.

Een Eyland verheft zig in 't midden der zee, op de bede van St. Malo, om aldaar de Misse te houden:

Surius verhaalt, (b) dat *Sint Malo*, zig op Paasdag diep in zee bevindende, God bad, om mid-

(a) Bleda I. Mirac. 104. pag. 181. en Lanuza in suis Sermonibus. (b) In zyn leven van St. Macloay.

middelen aan hem te verſchaffen, de Miſſe te doen; op dat de geene die in het zelve Schip waren, daar mede voordeel konden doen, even na dat hy zyn Gebed gedaan hadde, zagen zy een kleyn Eylanttje, niet verre van daar; zy gingen 'er ten getale van hondert en tachentig perſoonen na toe en na een Autaar aldaar opgeregt te hebben, zey *St. Malo* de Miſſe voor hen, waar op 'er veele *Communiceerden* zy gingen alle wederom in hun Schip en een oogenblik daar na zagen zy het Eyland zakken, en eyndelyk verdwynen: waar uyt zy beſlooten, dat dit Eyland niet anders dan een Walviſch geweeſt was, die op de toelating, en 't bevel van God, en om de bede van den Prieſter te voldoen, zyn rug geleent had, om de Miſſe aldaar te doen.

LXVII.

Van Varkens die een Hoſtie aanbidden, en vervolgens aan 't ſpit geſtoken zynde dat 'er druppelen bloet afvloeyden.

Henriquez een geloofwaardig man, verhaalt (a) dat 'er een zekere vrouwe was welke niet konde geloven, dat God in het *Sakrament* was, bevond zig door den duyvel verzogt, een proef daar van te nemen, om te voldoen aan haar inbeelding; en hoewel haar Biegtvader zo wel als *Albert* Biſſchop van *Perouſe* haar vermaent hadde, om te wyken, voor een algemeen gebruyk, en

(a) Inſt. pag. 1. Serm. 9. Biga in Feſto Corpor Chriſto Prompt. Diſcip. Examen 33. L. E.

en goetgekeurt, door zo veele geleerde, alsdeugtzame mannen, zonder dat zy begeerden, daar van onderrigt, of door een wonderwerk verſterkt te worden, had haar neyging de overhand, om 'er de ondervinding van te nemen, ten dien eynde ging zy het *H. Sakrament* ontfangen, en na de *Hoſtie* uyt haar mond genomen te hebben, ſmeet zy dezelve in een Varkens trog, deze dieren by malkander zynde, knielden voor de zelve, en aanbaden die, in plaats van hun ſnuyt te openen, om de *Hoſtie* in te ſwelgen.

Deze ongelukkige vrou, ziende, dat dit haar niet ſlaagde, nam de *Hoſtie* ſtakze aan 't ſpit, om ze te doen braden, en als zy die omkeerde zag zy 'er druppelen bloets uyt loopen.

Niet tegenſtaande dit alles, volharde zy geduurig in haar hartnekkigheyt, en dewyl zy bedugt was, ontdekt te worden; maakte zy een gat in de aarde, waarin zy de *Hoſtie* gantſch bloedig zynde begroef, maar wanneer zy zag dat het bloed evenwel uyt de aarde voortquam, en als een bronwel wierd, ging zy eyndelyk, na de Biſſchop van *Perouſe*, aan wie zy haare dwalingen beleed, en bekeerde haar tot het Roomſche geloof, waar in zy tot ſchaamte van alle de Ketters geleeft heeft, en geſtorven is.

LXVIII.

Een Vos brengt een Hoen wederom, uyt kragt van het Gebed, dat een kleyne Jongen voor het H. Sakrament doet.

P*aus Gregorius* zeyt ons, (a) dat wanneer *St. Boni-*

(a) Dialog. Lib, I.

Bonifacius nog maar een kind was, hy voor de deur van zyn huys ſtond, wanneer hy zag, dat een Vos met een Hoen in zyn bek, de vlugt nam; waar op dit onnozele kind na de Kerk liep, en voor het Autaar gaande, deed hy het volgende Gebed. *Heere ik bidde u de Hoenderen te bewaren die myn moeder op haar Erf tot onderhoud van haar geringe Familie opvoed*, daar op gaat hy weder na huys, en bevond, dat de Vos wederom met het hoen in de bek te rug was gekomen, en dat hy, zo ras hy 't zelve op de grond nedergezet had, voor de voeten van het kind, dood ter nederviel.

LXIX.

De vergeldinge die een van de Auguſtyner order voor zyn Godsvrugt die hy voor het H. Sakrament had, ontfing.

De gelukzalige *Jan de Rieti* zeer uytnemend Monnik, van de *Auguſtiner* order, had een byzondere genegentheyt, om zo veel Miſſen als het hem mogelyk was te hooren, wegens de eerbied, die hy voor het *H. Sakrament* des Autaars had, en de Heere gaf'er hem de belooning voor die zyn Godtsvrugt verdiende. Eenigen tyd voor zyn laatſte ziekte, was 'er een Nagtegaal, die alle dagen zyn aangename geluyd onder het venſter van deze vroome Monnik deed hooren, die hem na de reden daar van gevraagt hebbende, gaf het kleyne diertje aan hem ten antwoord, dat het de bruydegom was, die hem op de bruyloft des Lams nodigde, dezen Heylig eenige dagen daar na de Miſſe doende, zag zo lang als de zelve duurde, een buyten gewoon ligt, dat

hy voor een ſtar aanmerkte, die hem ten Hemel moeſt geleyden. Eyndelyk wierd hy ziek, en na zig tegen de dood gewapent te hebben, het *Sakrament* ontfangende en de woorde van den *Apoſtel* herhalende (a) *myne begeerte is om ontbonden te zyn en met Kriſtus te wezen.*

Verliet hy de aarde, om deel aan de bruyloft des Lams te neemen, waar toe hy genodigt was. (b)

LXX.

Een Monnik ſwelgt met de wyn uyt de Beker een Scorpioen in, die hem geen quaat doet.

De gelukzalige *Franſiskus de Fabriano*, van de *Franſiskaner* order zey eens de Miſſe: wanneer hy tot de *Communi* quam, en de Patene van de beker genomen had, vond hy een *Scorpioen* in de zelve, hoewel hy zig voor alle gevaar, had konnen bewaren, volgens de regelen die in diergelyke gevallen zyn voorgeſchreven, dog dewyl hy aan de woorden dagt, die Jeſus Kriſtus tot zyne *Diſcipelen* ſprak, (a) *dat ſchoon zy iets doodelyks hadden gedronken het hen niet zoude beſchadigen* verbande hy alle vreeze, en na alle tegen zin overwonnen te hebben, wapende hy zig met kloekmoedigheyt, en nam de Scorpioen met de gewydde wyn in. Maar wat een wonderwerk! ô Goede God! na dat de Miſſe gedaen was, ontbood hy een *Chirurgyn*, die hem de ader van den

(a) Phil. I. 23. (b) Simpliciaan van St. Martyn in de Hiſtory van de vermaarde Mannen van de order der Heremiten van St. Auguſtyn. (c) Luk. X.

den regter arm opende, waar uyt het dier levendig neffens het bloed te voorschyn quam; zonder de minste schade, of smarte, aan dezen H. Man toegebragt te hebben. (a)

LXXI.

Een wild Swyn behoud het leven, met zyn toevlugt by een Autaar te nemen.

In 't jaar 1032, de oude *Sancho* Koning van *Navarre* en *Kastilie*, eens op de Swyne-jagt zynde vervolgde 'er een die hem ontsnapte, en in een (b) Heyligdom, onder de puynhopen van de Kerk van St. *Antony* de Martelaar, de vlugt nam, alwaar het tegen den Autaar als een verzekerde plaats zynde, leunde, den Koning dit geduurig vervolgende, trad 'er schielyk in, en hief met eenen zyn swaard op, om het te slaan; dog wanneer hy dit meende te volvoeren, bleef hem den arm zo styf en onbeweeglyk, dat hy 'er zig niet van kon bedienen. Toen beleed hy zyn misslag en bragt zig te binnen, dat de kerken toevlugtplaatzen, voor mensch en beest zyn, volgens Davids woorden, (c) *Heere gy behoud menschen en beesten*, en daar op verkreeg hy aanstonts het gebruyk van zyn arm wederom. Dit wonder gaf aan Koning *Sancho* niet alleen aanleyding, om de Kerk van St. *Antony* te doen herstellen, maar ook aldaar een stad te bouwen. (d)

LXXII.

(a) Wading. Tom. III. ad Ann. 1312. N. 7. de Laghi Tract. C. 13. (b) Sanctuaire, of het hek waar binnen het Autaar is. (c) Ps. XXXVI. (d) Roder. Tolet. Lib. VI Regnn Hispan. Cap. 6. Rod. Sancius Kapp. XXVI

LXXII.

Een wonderwerk dat alle jaren op den dag van Markus den Evangely ſchryver voorvalt.

Men kan in het Dorp van *Broſa* in *Spanje* een verbaazend wonderwerk zien, dat noyt tot nog toe heeft opgehouden, 'twelk desdaags voor of des daags van het feeſt van St. *Markus*, den *Evangelyſchryver* komt voor te vallen. Daar is op deze plaats, een Broederſchap, naar de namen van dezen heylig benoemt, aan welke de Hemel het volgende voorregt heeft mede gedeelt, op het Feeſt van dezen *Evangeliſt* kieſt de broederſchap een van de leden die het uytmaken, om hem landwaart te zenden, alwaar hy aan een koedryver die hem te gemoet komt, vraagt, wat ſtier het verwoedſte is, en na dat deze, hem dezelve heeft aangewezen, belaſt de broeder aan dit dier in de naam van *St. Markus* om hem te volgen, en daar op laat hy aanſtonts zyn verwoetheit vaaren, en leer-zamer dan een Lam zynde, volgt hy de broeder tot in het Dorp, alwaar hy de Veſper bywoont, die des avonts op dit Feeſt gezongen worden, daar op gaat hy weder om de kudde, en de volgenden dag, komt hy van zig zelfs de Miſſe te hooren, daar na woond hy ook de *Proceſſie* by, en ſtaat het toe, dat de kleyne kinderen hem aanraken, en wanneer het Feeſt voorby is, gaat hy weder na 't land en neemt zyn voorige verwoedheit wederom, aan (a) (wat deze geſchiedenis aangaat ik

(a) Bibero. in Apend. Salom. Sag. Convivii.

ik durf zeggen dat het een zuyvere leugen is; want dewyl ik een Spanjaart ben, weet ik dat de zaak ten eenemaal valsch is.

LXXIII.

Een wonderwerk aan de bloemen in een tuyn gewrogt uyt kragte van een gebed, voor het H. Sakrament gedaan.

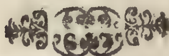
Daar was in het Klooster van St. *Katarina*, in 't Koninkryk van *Valence* een Leekebroer *Assensio* genaamt, die veel geloof en Godtsvrugt voor het *H. Sakrament* des Autaars hadde. Hy hield zig zelfs bezig, om in een kleyn Tuyntje bloemen aan te queeken, die hy over de heylige *Eucharistie* strooyde, hy ging 'er des avonts van *Sakraments*-dag in, en hy zagze, die zeer fraay waren; dog 's anderendaags morgens, zo als hy die wilde plukken, vond hy ze alle bedurven, en van de wormen gegeten, in deze onsteltenis, liep hy heenen, om zig voor het *H. Sakrament* ter neder te werpen, en bad het zelve, hem van dusdanigen droefheyt te verlossen; waar op hy wederom na den tuyn te rug keerde, en vondze zeer vrolyk staan, alle met nieuwe bloemen voorzien, en de wormen dood, op de aarde leggen. (a)

VERGUNNING.

Dewyl deze Historien, uyt Katolyke Schryvers getrokken zyn, en dat zy niets behelzen dat tegen het geloof en de zeden aanloopt, mag men dezelve drukken, gegeven tot Ryssel den XX. *Juny* 1672.

R. du Laury Procureur van St. Pieter.

(a) Franc. Gonzaga de Breg. & Rog. Seraph. S. Franc. p. in Prov. Valent. Con. 12.

IK geve een getrouw afschrift, van de wonderwerken die door de Roomsch-gezinden verhaalt werden; en die met gezach gedrukt en uitgegeven zyn; ik zou 'er zelfs veele van 't zelve slag konnen bybrengen; zo ik niet beducht was, den Lezer te zullen verveelen: wanneer ik ze begon af te schryven, was ik voornemens daar over eenige aanmerkingen te maken; dog na dat ik ze op nieus overwogen had, hebbe ik geoordeelt, dat zy de palen die ik my in dit stuk voorgestelt hebbe, zouden te buyten gaan, zo dat ik goet gevonden heb, aan den Lezer de vryheyt over te laten, om zelfs aanmerkingen daar over te doen, en te overwegen hoe groot de eenvoudigheyt van de Rooms gezinden is, die bequaam zyn, om vertellingen te geloven, die zo belachgelyk als deze zyn, en de stoutheyt die hunne Schryvers hebben, om ze uyt te vinden.

Ik ben overtuygt, dat 'er geen verstandig man zal zyn, die ze gelooft; doch zy zyn nochtans af te keuren, om dat ze met de bedriegeryen overeenstemmen, die zo nadeelig aan de waarheyt, en zo onbezonnen als deze zyn. Ik weet dat deze verstandigen niet minder verwondert zyn, als wy, dat men vryheit geeft, diergelyke onbehoorlykheden uyt te vinden, ondertusschen durven zy de *practyk* daar van niet tegenspreeken, en zy brengen voor reden van hunnen stilswygentheyt by, dat dit slag van vertellingen niet gemaakt zyn, dan om het onwetende volk tot de Godtsdienst aan te spooren;

dat

dat men voor het *H. Sakrament* van 't *Avondmaal* moet hebben , om hen te verplichten gedurig hunne rykdommen , aan de Kerken en Beelden (of liever aan de Priesters en Monniken) op te offeren , en wegens de eerbied en achting, die men voor de Tempel van God en zyne Heyligen moet hebben.

Daar zyn 'er zelfs onder hen , en voornamentlyk onder de Kerkelyken , welke zeggen, *wat raakt het ons, of het onwetende volk, dit slag van fabelen gelooft of niet? zoo het zot wil wezen, 't moet zyn zotheyt zelfs dragen, 't is een zuyver voordeel, dat wy 'er uyt trekken. Want zoo 'er deze menigte van zotten en onwetende niet was, het zou onmoogelyk zyn om tien verstandige in de Roomsche Kerk te vinden.* Deze zeggen zekerlyk de waarheyt , maar met eenen, geven zy ons stoffe , om gevolgen tegen hen te trekken, die ligt aan 't gemeen , of gelyk zy het noemen, aan het onwetende volk kunnen geven. Het eerste is, *dat in het land der blinden, de eenoogige Koning zyn*, dat de Rooms-gezinden Leeken, in 't gemeen volkomen onwetende, en blind zyn, in zaken van Godtsdienst, om dat de Priesters, ik versta zekere Priesters , en verstandige Monniken , kleyne Koningen zyn, die een volstrekte macht over 't Volk oeffenen. Deze geleerde *zyn de eenoogige*, dewyl zy wel een gedeelte van de dwalingen en bygelovigheden van hunnen Godtsdienst zien, doch het is zeker , dat zy ze alle niet waarnemen.

Het tweede is , dat hunne Godtsdienst op de gierigheyt gegrond is ; zoo dat , hoewel zy de dwalingen van de Roomsche Kerk weeten, en overtuygt zyn , dat hunne oeffeningen tegen

hun gewiſſe aanloopen , zy niet nalaten, om op de wech der duyſterniſſe , te blyven ſteken, wegens de rykdommen die zy uyt de eenvoudigheyt van 't volk trekken ; dat zy onder een ſchyn van Godtsdienſt , in een diepe onwetenheyt en dwaling houden. Ik zou my meer ontrent dit ſtuk kunnen uytbreyden , maar de tyd nootzaakt my, om tot een ander ſlag van wonderwerken over te gaan , 't geen ons niet alleen de gierigheyt van de Prieſters en Monniken ; maar ook hunne quaataardigheyt en Duyvelſche kunsjes zal te kennen geven, waar van zy zig bedienen, om het gemeene volk te blinddoeken.

II. HOOFTSTUK.

Van een ander ſlag van Wonderwerken.

Daar is onder de Roomsgezinden, een boek genaamt *flos Sanctorum* , dat de levens van alle Heyligen behelſt, voor wien men veel achting heeft , en wier gedachtenis men in de Roomſche Kerk . het geheele jaar door, vierd. Men vind daar in een verhaal, van alle de wonderwerken , die deze en geene Heyligen gedaan hebben, en ik geloove , dat dit onder alle de boeken, van dit ſlag , het waarachtigſte is, onderſtelt zynde , dat de waarheyt , daar in gevonden word. Behalven dit, zyn 'er veele andere , die niet dan van het leven van een Heylig ſpreeken, by voorbeeld , daar is'er een in *Folio*, dat het leven van *St. Nicolaas* van *Tolentin* behelſt , een ander dat van *St. Franſiskus* , een ander

ander dat van St. *Thomas* de *Villa nueva* enz. En dewyl 'er LXX. ordens zyn: waar onder elk verscheyden Heyligen telt, kan men van het getal der Boeken oordeelen, die een grootspreekend, of liever valsch verhaal, of droomen van hunne Heyligen, uytmaken.

Het is licht te ontdekken, wat het oogmerk is, dat men zig voorgestelt heeft, met boeken van dezen aard te maken, 't is niet geweest, dan om het volk door dit slag van vertellingen, de tyd te doen verdryven; om ze in onwetenheyt en in een blinde *Devotie* over hunne Heyligen, te houden. In der daat zy zyn van een zeer groot behulp, om de bedriegeryen der Priesters staande te houden; want zonder dit steunzel, zou het hen zoo licht niet vallen, het volk te misleyden. 't Is ook de reden, waarom de Rooms-gezinden, voor 't grootste gedeelte, zoo onredelyk zyn; want zoo men hen vraagt, wat slag van boeken zy gelezen hebben, zy zullen antwoorden dat zy 'er verscheyden hebben gelezen, die ten eenemaale verwonderlyk zyn. Hy voorbeeld het leven van de heylige *Frontonie van Polen*, dat van de Heylige *Lucie* enz.; maar zo men hen van de H. Schrift of van een andere *Historie* spreekt, merken zy het als *fabelen* aan, om staande te houden, 't geene ik beweere, wil ik wel oprechtelyk en met vermaak bekennen, dat al die wetenschap die ik geduurende de XXV. jaren geleert had, dat ik in de Roomsche gemeenschap geweest ben, in wat latyn bestond, in een weynig wysbegeerte, en zoo veel *Scholastique* Godgeleertheid. Ik las niet dan *Virgilius*, *Ovidius*, *Cicero* en *Terentius*, en zomtydts, wanneer het noodzakelyk was,

Silveyra, *Cornelius*, *Tirinus*, maar het meeſt boeken van *Devotie* en Wonderwerken ; en deze laatſte waren my van een groot behulp, om een lofreden op te maken, die van wisje wasjes, kinderachtigheden, en leugenen vervult was. wanneer ik myn Vaderland verliet, was ik een volkomen weet niet, en ik belyde alhier in 't openbaar, ter getuygeniſſe van de dankbaarheyt die ik de perzoonen verſchuldigt ben; met wie ik zoo in *Engeland*, als *Ierland* verkeert heb, dat ik in de weynig tyts, die ik hier te Lande geweeſt ben, meer geleert heb, als de XXV jaren in *Spanje*.

Laat ons nu tot het voorname oogmerk, van dit Hooftſtuk overgaan, dat is, de Wonderwerken te verhandelen, die verſcheyden Heyligen gewrogt hebben; doch dewyl zy in het handboek gedrukt zyn, dat alle Rooms-gezinden gemeen is, en dat *Flos Sanctorum* ten *tytel* heeft, heb ik het niet goet geoordeelt, om myn tyd met affchryven te verquiſten, overtuygt zynde, dat ik ze beter zou beſteden, met van de gewaande Wonderwerken te ſpreeken, die Perzonen geduurende hun leven gedaan hebben; als iets zynde, dat onderrechtende, en te gelyk verwonderlyk is, men zal daar in de ſtreeken van die geene zien, die voor heyligen in deze bedorven werelt willen doorgaan, en de onwetenheyt van de Roomsgezinden die hen tot dit ſlag van dromeryen, en wonderwerken overgeven.

Ik heb 't geene volgt, uytgekipt, om dat het met *Priviligie* uytgegeven zynde, den Lezer geen reden zal hebben, om aan de waarheyt te twyfelen, van 't geene ik zal zeggen.

Om

Om 't geene ik bygebragt heb te bevestigen, dat de *Papisten* hunnen Godtsdienst, op valsche wonderwerken grondvesten; door hunne Priesters en Monniken uytgevonden, en door duyvels kunsjes gewrogt, zal ik een zeer waaragtige *History* verhalen, zo als ze in der *Papisten* boeken, vervat is, en alhier met alle naaukeurigheyt en mogelyke getrouwigheyt, is afgeschreven.

't Is de *History* van *Maria* van de *Visitatie*, *Prioresse* van het Klooster der *Annunciatie*, die elk een voor een heylige aanmerkte, zo lang tot haar geveynstheyt, en de valsheyt van haare wonderwerken ontdekt wierden, wanneerze veroordeelt wierd om in het openbaar verbrant te worden, gelyk wy straks zien zullen.

Daar zyn verscheyde schryvers, die de *History* van deze *Maria* van de *Visitatie* beschreven hebben, die men gemeenlyk de heylige Nonne noemde, en onder andere, *Steven van Lusignan* een *Dominikaan*, die na alle de gedenkschriften verzamelt te hebben, die hy tot haar lof kon opsnuffelen, een Fransch boek heeft te zamen gestelt, dat hy aan de Koninginne van *Vrankryk* heeft opgedragen, en dat te *Parys* by *Jan Bessaut* in 't jaar 1586, gedrukt is, deze heylige is aan 't hooft van 't boek afgeschildert, als een Nonne van de *Dominikaner* order met een wit kleed, een slepende tabbart, en met een doornen kroon op het hooft, boven is 'er een *Crucifix*, dat na haar toehelt, en dat van zyne wonden stralen uytwerpt, die op de voeten van deze Nonne uytloopen. en met een hart dat zy in haar regterhand houd, zy heeft een Draak onder haare voeten, en voor haar een *Dominikaan* op de knyen,

 met

met een man en vrou, dat leeken zyn, aan haar zyde, eyndelyk draagt zy twee *Paternosters* die aan de linker zyde, van haar gordel hangen, zie hier de *Tytel* van het boek.

De groote wonderwerken van de allerheyligste wonden, dit jaar aan de zeer eerwaardige moeder overgekomen, die tegenwoordig Priorin *van 't Klooster der Annunciatie in de Stad Lissabon, in* Portugaal *is, van de order der predik-broeders, bevestigt door de eerwaarde vader Lodewyk van Grenade* en door andere geloofwaardige persoonen, gelyk men op het eynde van deze Redevoering zal zien te *Parys* by *Jan Bessaut* 1586.

De opdragt brief, is in deze woorden bevat *aan de alderkristelykste Koninginne Louisa van Lotteringen, Koningin van Vrankryk, spiegel van alle deugt God vrugt en zagtmoedigheyt, Heyl. Mevrouwe.*

Dewyl ik bespeurt hebbe, dat uw *Majesteyt* een zonderlinge Godtsdienstigheyt, voor het *H. Sakrament* des Autaars heeft, en voor de Evangelische Leeraar *Thomas Aquinas* in wiens Kapelle, gy een plegtige *Processie* hebt vast gestelt, om alle maanden de heylige *Eucharistie* aldaar te brengen, met bevel aan alle de Monniken van 't *Kollegie* van *Oler*, om aldaar een Misse te zingen, en dewyl ik bespeure, dat elk een, hoe weynig verdienste dat hy heeft, zig beneerstigt, om uw zaken aan te bieden, die u het meeste vermaak konnen aanbrengen, heb ik voorgenomen het getal daar van te vermeerderen, hoewel ik de minste ben, van alle die voor uw geheyligde persoon durven verschynen, 't is daarom, dewyl ik zekere geschriften gevonden heb, die in verscheyden steden gedrukt zyn, ik die opgezamelt en by een heb gebragt, op dat men daar in

de grootste wonderwerken van onzen tyd mag bespeuren, door de Almagt van God in de persoon van de zeer edelmoedige, zeer deugtzame en zeer Godvrugtige maagd *Maria* van *Visitatien*, *Priorin* van de *Annunciatie* van *Lissabon* in 't Koninkryk van *Portugaal* ten eenemaale overgegeven, aan 't *H. Sakrament* en *Thomas Aquinas*, die door zyne verdiensten, en voorbiddingen haar het voordeel vergunt heeft, om Jesus Kristus als een bruydegom zigtbaarlyk te zien, met zyne allerheyligste kruys wonden, middelen waar van zyn Goddelyke Majesteyt zig bedient, om geduurig aan verscheyden slag van wonderwerwerken te arbeyden, die ik de vryheyt neme, om uw Majesteyt zeer nedrig aan te bieden, en haar aan te spooren om alle dagen met meer yver te volgen, en aan te houden in de Godsvrugt, die zy begonnen heeft; en met een om hem te bidden, dat het hem behaage in deze allerheyligste maagd, een regte dienstmaagd van onzen Heere aan te nemen; op dat uw Majesteyt uyt kragt van zyne verdiensten, en voorbiddingen, kan verkrygen 't geene zy begeert, zo ten voordeele van dit Koninkryk als van de geheele Kristenheit in 't gemeen, aan myn zyde Mevrou, bidde ik God, dat hy aan u *Majesteyt* de vervulling van alle haare begeertens, neffens een lang en gelukkig leven, wil vergunnen, uyt het *Dominikaner Klooster* te *Parys* den xx *Augustus* 1586.

Uwe zeer nederige en zeer gehoorzame Dienaar F. Steven de Lusignan van de Dominikaner order.

Dezelve *Luzignan* om eenig ligt te geven aan 't geene hy bybrengt, verhaalt, in zyn boek, drie

 brie-

brieven van woord tot woord, waar van de eerste volgens, dezen Schryver, van den *Provintiaal* Broeder *Antony de la Cerda*, aan Broeder *Ferdinand de Castro*, *Procurateur* te *Rome* voor de *Provintzie* van *Portugaal* is, om ze aan den Paus te vertoonen, zy is te *Lissabon* gedagteekent, op den XIV *Maart* van 't jaar 1584, en na in 't Italiaans overgezet te zyn, is ze tot *Rome* en te *Plaisance* gedrukt, met toelating van de *H: Inquisitie* 't geen te weeg bragt, dat men ze ook in 't Fransch overzette.

Op de VIIIste bladzyde, van dezen brief, die aan den Paus moest vertoont worden, word verhaalt, dat de moeder *Maria* van de *Visitatie* in den ouderdom van XI jaaren, in 't Klooster ging: dat zy op haar XVI *Professie* deed, dat het toen was, dat onzen Heere Iesus Kristus, aan deze Godtsdienstige maagt verscheen, en dat hy om haare verdiensten te vergelden, haar tot een vrou nam, aan haar, deze woorden van den Profeet *Jeremia* toeschryvende, *met een eeuwige liefde heb ik u lief gehad*, *daarom heb ik u met barmhertigheyt getrokken*, dat hy zig 't zedert dien tyd aan haar geopenbaart heeft, om haar verscheyden byzondere gunsten te bewyzen, en om met haar zo gemeenzaam te verkeeren, als twee innige vrinden doen; of op dezelve wyze, als Godt outs tyts tot *Moses* sprak, dat hy haar dikwils verscheen, met een heyrleger van heyligen vergezelt zynde, en van de heylige *Maria Magdalena*, die hy gewoon was zyn schoone te noemen, *St. Dominikus*, *St. Thomas Aquinas*, *St. Katarina van Sienne* enz. waren van dit getal. Dat hy op een andere tyd alleen op een gemeenzame wyze quam, om haar te helpen in het opzeggen van haare ge-

ty-

tyden, en dat ze op 't eynde van yder *Psalm* zeyde *Gloria Patri et tibi et Spiritui Sancto*, *eere zy aan God den Vader*, *aan u*, *en aan den H: Geest*, *enz.*

Op de Neegende bladzyde, word gezegt, dat wanneer zy moest *Communiceren* en haar Schepper ontfangen, 't geen dikwils gebeurde, de andere Nonnen haar in een verrukkinge van zinnen zagen vallen, waar in zy bleef, tot dat haar geestelyke Vader haar belaste om met haare metgezellinnen te naderen, om de *Communie* te genieten, en dat ze als dan tot haar zelfs komende, deze H: verborgentheyt, met een volkomen gehoorzaamheyt verrigte. enz.

Men vind op de X. bladzyde, alwaar van de voorbeeldige liefdadigheyt werd gesproken, dat 'er in 't zelve Klooster een zeer swakke Nonne was, die geen voedzel wilde nemen, om dat zy 't haar zelfs in 't hooft gebragt had, dat men haar wilde vergeven, zo dat zy de tanden toesloot, om te vermyden, 't geen haar krankzinnigheyt haar deed vreezen, en dat haare lippen en wangen, met vuyligheyt en onreynheyt bedekt waren.

Dat *Maria* van de *Visitatie* met medelyden over deze arme krankzinnige Non getroffen en door een zuyver beginzel van liefde aangespoort zynde haar bezogt, en haar bad een kleyn stukje brood te eeten, met haar te verzekeren, dat het niet vergiftig was. De zieke gaf haar ten antwoord, zo gy van 't zelve brood wilt eeten en op dezelve plaats byten, alwaar ik gebeten heb (merk aan dat zy wangen had, die van de kanker waren opgegeten) ik zal geloven dat het brood goet, en dat 'er geen vergif van binnen is.

Toen bedwong *Maria* vol liefdadigheyt zynde, haarzelven, beloofde, en deed dit, met zo veel

ver-

vermaak, als kloekmoedigheyt, maar wat een zeldzaam wonderwerk! zo ras als de zieke had beginnen te eeten, verscheen onzen Heere aan *Maria*, en zey tot haar, dat hy uyt kragt van zulken liefde daad als zy deed, deze arme dogter wilde genezen, gelyk hy ook met der daad in 't werk stelde.

Op de elfde bladzyde, zegt hy, dat t' elkens als zy het schelletje hoorde, dat het *H. Sakrament* vergezelde; wanneer men 't aan een zieke brengt, zy op haare knyen ging leggen, en dat zy ten eersten in verrukkinge was, gelyk de Nonnen van het zelve Klooster verzekeren, dat zy's woensdaags van de H. week, in het beneden koor ging alwaar de Nonnen door een venster de *Communie* uyt handen van haar Biegtvader ontfingen, die 'er buyten was; en dat als zy zag dat 'er geen gewyde *Hostie* voor haar overbleef, zy begon te schreyen, en van onzen Heere Jesus Kristus, de gunste affmeekte, om ook te konnen *Communiceeren*.

Een oogenblik daar na, zey hy, opende zig de plaats alwaar men het H. lighaam bewaart, van zig zelfs, en bood aan deze zeer Godsdienstige Maagd, een *Hostie* aan, die zy met zo veel Godsvrugt als nederigheyt aan nam.

Het zelve wonderwerk gebeurde haar nog eens, op den dag van de Kindermoord. Jesus Kristus gekruyst zynde, verscheen haar van vuur straalen glinsterende, die uyt zyn regter zyde quamen, en die de slinker van deze Nonne aanrakende, op haar vleesch zulken grooten kenteken nalieten, als een *Lancie* zou kunnen doen; dit teken opende zig van tyd tot tyd, om eenige druppelen bloed te laten afvloeyen, en als dan ge-

gevoelde zy aldaar volgens haar zeggen, groote smerten. De Goddelyke Majesteyt heeft deze wonderen doen zien, na dat deze Non *Priorin* gemaakt was, 't geen in 't begin van de maand *July* van 't Jaar 1583 gebeurde.

Hy verhaalt op de twaalfde bladzyde, dat ten tyde wanneer zy in haar *Cel* in 't Gebed was, de Nonnen haar met glans omringt zagen, en in de lugt opgeheven zynde, met een luysterryk ligt, dat van haar aangezigt en borst afvloeyde, zagen, 't geen de groote liefdadigheyt en brandende liefde van God, die in haar was, aanwees.

Eyndelyk wierd zy op den VII *Maart* van 't Jaar 1584, op *St. Thomas*-dag door Jesus Kristus en dezen heylig berigt, om haar gezigte aan den vader *Provintiaal* mede te deelen. Hy vermaande 't haar nog negen agter een volgende dagen, daar op biegte zy, en vervolgens ontfing zy het *H. Sakrament*, geduurende deze dagen bewees God haar des nagts zyne gunst op een doorlugtige wyze als zy in het *Koor* in den gebede was. Op *St. Thomas*-dag; Jesus Kristus gekruyst zynde verscheen haar na de Metten, s' morgens tusschen vier of vyf uuren, met heerlykheyt omringt, en met zyne vyf heylige wonden, De lidteekens van een bloedige koleur bleven aan deze heilige, niet alleen aan de handpalmen, en onder de voeten, maar ook boven op de eene van een ronde gedaante, als een spykergat, op 't ander uytkomende.

Op het eynde van de brief, zeyt de Vader *Provinciaal*, dat hy eenige van zyne Monniken met hem genomen had, om getuyge te zyn van 't geene hy bybrengt Hy noemt onder andere *Vader Antony de la Cerda provintiaal*, *Vader Casper*

Lei-

Leiton, *Regent* van 't *Kollegie*, en Prediker van den Koning; Broeder *Lodewyk* van *Grenade* en *Pater Simer*, Biegtvader van zyn *Eminentie*, *D. Henrik*, een Kardinaal die naderhand Koning wierd.

De *tweede Brief* is van Broeder *Lodewyk van Grenade*, geſchreven aan den *Patriarch* van *Valence*, en te *Liſſabon* gedagtekent, op den XVIII. *Maart* 1584. Zie hier het voornaamſte.

I. 't Geen in de Brief ontrent de wonden is aangewezen.

II. Wat wrede pynen zy naderhand vyf of zes dagen na malkander leed: en dat het gedurende deze tyd, als zy liep even eens was, als of zy hunne voeten op ſpykers zette.

III. Dat zy aan de zelve *Lodewyk* van *Grenade* betuygt heeft, dat het reets zeven jaren geleden was, dat ze alle Donderdagen op het uur van 't *Ave Maria*, de pyn van de Doornekroon, zo levendig op haar hooft gevoelde, dat'er bloed uyt de gaten liep, die zy daar in gemaakt had, 't geen tot vrydags, op 't zelve uur duurde.

IV. Dat'er zekere tyden waren, waar in zy luſt had, het *Sakrament* te ontſangen, en dat ze als dan in den Geeſt *St. Jan* den *Evangeliſt* zag, die de Miſſe deed, op welkers eynde een *Hoſtie* uyt den Autaar quam, die tot haar mond inging, enz.

„ Ik heb uyt haar mond gehoort, zeyt Broe-
„ der *Lodewyk* van *Grenade*, alles wat ik ſchry-
„ ve, en ik zou veele andere dingen te zeggen
„ hebben, zoo men alle de wonderen moeſt

„ ver-

„ verhalen, die de Heere door deze dierbaare
„ ziel gewrocht heeft enz.

De derde *Brief* is van dezelve *Provinciaal*, Vader *Antony de la Cerda* geſchreeven, aan Vader *Ferdinand de Caſtro Procuratoor te Rome*, voor de *Provintie* van *Portugaal*. Zy is den XXX. *Maart* te *Liſſabon* gedagtekent, in 't jaar 1585. en in deze bewoordingen bevat.

„ t'Zedert uw vertrek uyt deze ſtad, heeft
„ het onzen Heere behaagt, alle dagen op het
„ Heerlykſte te vertoonen, de achting die hy
„ voor de *Annunciatie* heeft; want God heeft
„ doen zien dat zyne barmhertigheden oneyndig
„ zyn, door 't geene hy in deze *quartieren* zoo
„ voor het lichamelyke, als het Geeſtelyke,
„ door middel van deze Heylige Vrou, die verſcheyden
„ voornaame perzoonen aangeſpoort
„ heeft, om Geeſtelyken te worden, aan welke
„ ik zelfs het kleed gegeven heb.

De beroemtheyt van deze Wonderwerken, is zodanig verſpreyt, dat ze zelfs tot by de Mooren in *Aval.die* is doorgedrongen, van waar 'er drie gekomen zyn, om deze *priorin* te zien, de Wonderwerken die men van haar verteld, niet konnende gelooven, 't zedert dezen tyd, heeft de H. Geeſt hen het herte getroffen, en van begeerte ontvlamt, om deze Dienareſſe van God te zien, hun yver wierd eyndelyk zoo krachtig, dat ze van *Alvalie* na *Liſſabon* vertrokken, zonder elkanderen hun voornemen te openbaren, zoo ras zy aangekomen waren, quamen zy den eenen na den anderen, by my, in myn Klooſter, en zeyden my, dat ze niet wiſten door wat beweegmiddel, zy van een brandende begeerte yverden, om de *Priorin* te zien,

zien , terwyl de eerſte noch ſprak , quam de twede , en daar op de derde. Eyndelyk bevond men datze alle drie , het zelfde verzochten , en alle met dezelve begeerte ontſtoken waren. Ik geleyde haar tot in 't Klooſter van *Annunciatie*; wy gingen in de ſpreekplaats , ik gaf de *Priorin* kennis , dat ik iets aan haar te zeggen had, zy quam aanſtonts , en zag de drie Mooren om zoo te ſpreeken , als tegen my aangeplakt. Zy lichte haar luyer op om met my te ſpreeken ; doch zy hadden haar zoo ras niet gezien, of zy wierpen zig ter aarde , zoo dat zy zonder ons behulp niet konden opſtaan, zo ras zy over eynde ſtonden , en de *Priorin* in haar trony gezien hadden , bogen zy haar ten twede maale ter aarde ; zonder een eenig woord te ſpreeken , als alleen , dat zy zonder ophouden kermden , de oogen op haar geſlagen hebbende. Ik vroeg hen , waarom zy niet tot de *Priorin* ſpraaken? zy antwoorden my , dat zy in haar zulke groote en verwonderens waardige zaken beſchouden , dat ze geen woord konden ſpreeken.

Daar op baden zy de *Priorin*, dat zy gedoopt mogten worden , zy gaf hen ten antwoord, dat zoo zy wenſchten gedoopt te wezen, dit door my kon gedaan worden , en dat dit zeer aangenaam, aan Jeſus Chriſtus , haar Man zou zyn. toen ging ik met de drie Mooren na myn Klooſter, die in 't eerſt de *Priorin* niet wilden verlaten : doch eyndelyk, gehoorzaamden zy.

Ik ging na den Aart-Biſſchop , om hem van alles wat 'er was voorgevallen, bericht te geven , en op dit verhaal , ontbood hy de drie Mooren, die ik met eenige van myne Monniken vergezelde

zelde. Zy bekenden in onze tegenwoordigheyt, aan zyn grootheyt, dat zy Jezus Kristus by de *Priorin* in een menschelyke gedaante gezien hadden, aan het kruys ophangen. Een Wonderwerk van dezen aard, scheen zoo verwonderbaar, dat het gerucht daar van zig door het geheele Koninkryk verspreyde, 't geen een groot getal menschen, na deze stad deed lokken, om hen te zien doopen. De Aarts-Bisschop liet aan de *Priorin* zeggen, dat zy ze zelfs de namen moest geven, die ze hebben moesten. Dit deed zy, noemende de eerste *Emanuël*, de twede *Johannes*, de derde *Thomas*; waar op zy in ons Klooster gedoopt wierden, waar in zy hen nog bevinden.

Het twede Wonderwerk, dat de Vader *Provintiaal* verhaalt, is dusdanig, daar was een voorname *Dame*, die de kanker, in de lip had, en eens met *Donna Vincentia* spreekende, zey zy haar, dat de *Chirurgyns* dezelve des anderen daags zouden uytsnyden. *Donna Vincentia* door medelyden bewogen, gaf haar een klein stukje linnen, dat de *Priorin* op haar zyde gehad hadde, gelyk zy gemeenlyk droeg, en zey haar, dit op haar quaal leggende, dat zy de zegen van God verhoopte, en dat zy wanneer men de *Operatie* deed, geen pyn zou gevoelen, enz. De *Dame* deed, 't geen *Donna Vincentia* haar gezeyt had, en beloofde zeer heyliglyk, dat zoo dit stuk linnen haar de verquikking toebracht, die zy haar deed hoopen, zy de genade, die God haar bewees, uyt krachte van de verdienste, van de *Priorin* zyn dienstmaagt openbaar zou maken. Deze eenvoudigheyt mishaagde de Goddelyke goetheyt niet, die haar 't

geen zy begeerde, vergunde; want 's anderendaags morgens vroeg opgeſtaan zynde, vond zy haar ten eenemaale genezen, zonder dat 'er een lidteeken overbleef, waar de kanker geweeſt was. En een weynig lager, daar was een openbaar *Notaris* die dit alles op bevel, van den zeer uytnemenden *Kardinaal* in geſchrift ſtelde enz.

Het *derde* Wonderwerk dat hy verhaalt, is, dat *Anna Rodriguez. del Cruſifixo* van de *Franſiskaner* order, twee brokken van een houten kruys, by haar droeg, die de *Priorin* haar gegeven hadde, op zeker tyd ging zy by een zieke die drinken van haar verzogt, zy liet een Porceleyne kop komen, die zy vol water deed, en na datze een van de ſtukjes houd, in 't bywezen van alle omſtanders genomen, en het teken des kruys gemaakt had, wierp zy het in de kop, aanſtonts zag men 't na de grond gaan, en wederom boven komen, en zulks tot verſcheyden maale toe; zy gaf van dit water, aan de zieke te drinken, en die zig daar van zeer verquikt bevindende, verzocht daar van meerder te hebben. Toen dacht *Anna* dat hy het ſtuk hout met het water ingeſwolgen had, zoo dat zy het ander ſtukje in de zelve kop deed, dat ook na de grond, en zig by het eerſte gevoegt hebbende, maakten zy alle beyde een kleyn kruysje uyt, 't welk een buytengewoone Godtsvrucht, voor alle die geene inboeſemden, die het zagen, de zieke had dit water, zoo ras voor de tweedemaal niet geproeft, of hy bevond, zig ten eenemale herſtelt, ſtond den derden dag op van 't bedde, om door de ſtad te wandelen, men drukte ook een geſchrift van dit voorval uyt laſt van

van des Pauzen *Legaat* Ik zou zegt de zelve *Vader Provintiaal* noch wel andere dingen konnen schryven.

Broeder *Steven de Lusignan* , besluyt uyt de voornaamste berichten , die men trekt uyt de wonderlyke voorvallen die in deze brieven verhaalt worden.

I. De rechtvaardige Monniken en Nonnen zyn zeer aangenaam by God.

II. De gehoorzaamheyt, de liefdadigheyt en de ongehuwde staat zyn verdienende

III. De Maagdom is een aangenaame bruyd, aan onzen Heere *Jesus Christus*.

IV. Het is nodig de Heylige Beelden te vereeren, en aan te bidden.

V. De Heyligen in 't *Paradys* zyn onze Middelaars en Voorspraken.

VI. Het is noodzakelyk, de wezentlyke tegenwoordigheyt van Jesus Kristus, in het *Sakrament* te erkennen.

VII. Het lyden en de dood van Kristus, zyn ons voordeelig, door middel van onze goede werken.

VIII. De Wonderwerken hebben in de Roomsche Kerke nooyt opgehouden.

Aan het eynde van het boek van deze Heylige *Non*, stond dit :

Onze Heylige Vader, *Paus Sixtus* de Vde, heeft uyt krachte van de Godsvrucht , en het verzoek van zyn *Katolyke Majesteyt* de Koning van *Spanje* belast, om een lyst op te geven, van de Wonderwerken , van Broeder *Lodewyk* de *Beltran* , in *Arragon* , van de order van St. *Dominikus* , om hem in het getal, en rang der hey-

ligen , en gelukzalige te ſtellen , maar het wierd even eens als met de Non bevonden.

Het gerucht van de Heyligheyt van deze Non, verſpreyde zig zoo ver, dat den Kardinaal van *Ooſtenryk* , aan Paus *Sixtus* de V. daar van kennis gaf, die hem dusdanig antwoorde.

„ 't Is met veel blytſchap, dat wy de deugden „ van de *Priorin* van het Klooſter van d' *Annunſiade* , van de alderheyligſte Maagd , om de „ groote gunſtbewyzen die God aan haar heeft „ bewezen verſtaan , wy ſmeeken de Goddelyke goedheyt , om haar van dag tot dag „ waardiger tot zyne weldaden te maken ; en „ haar met zyne Hemelſche gaven op te hoopen „ tot eere van zynen H. Naam, en vertrooſting „ van zyne Geloovigen. Gegeven te *Sint* „ *Maria van Rome* , en met de kleyne viſſchers „ ring gezegelt, den x. *September* 1584. en van „ ons Pausſchap het &c.

getekent

Antony Pricha Badulini.

WY zien deze Heylige Non , op het hoogſte rad van de fortuyn , ten opzichte van de eerbied en achting , die men voor haar, als heylige zoo in *Portugaal* , als in verſcheyden andere landen had, hoe veel malen heeft men van haar niet wel gezegt ; *Welzelukzalig is de buyk die u gedragen en de borſten die u gezoogt hebben* ? Haar ontbrak niets in deze werelt, om ten eenemale gelukkig te wezen : Maar ach! wat is't met dezen grooten Heylig ; die de Roomſche Kerke heeft verlooren , en die tegenwoordig in de Hel

Hel brand, we hebben de loftuytingen gehoort, die men haar in 't begin gaf. Laat ons nu in 't vervolg eens de misdaden vernieuwen, waar mede men haar belaste: wy zullen in haar, niet dan afschuwelykheyt, afgodery, boosheyt, bygeloof en bedrog vinden.

Zy wierd op het eynde van 't jaar 1588, veroordeelt en men gaf haar onderzoek, *Proces*, en Vonnis door een boek uyt dat men te *Seville* in 't begin van 't jaar 1589 liet drukken, en dat ten *Titel* had.

Verhaal van de heyligheyt en de wonden van moeder Maria van de Visitatie voorhenen Priorin van het Klooster van de Annunciatie tot Lissabon en 't geene het Vonnis dat tegen haar geslagen wierd medegebragt.

Ik zal de voornaamste stukken, van dit boek opgeven, en voornaamentlyk, die de meeste betrekking tot myn onderwerp hebben, zie eens op wat wyze, hy begint na de bewaarheding van de wonden en van de hyligheyt van *Maria Priorinne* van de *Annuntiatie*, van de *Dominikaner* order in handen van de zeer eerwaardige en zeer doorluchtige Bisschop van *Guardia*, aan de Vader P*rovintiaal* van de *Dominikaner* order, aan de *Inquisitie* meesters van deze Stadt *Lissabon*, en aan Dokter P*aulus Alfonsus* raad van zyn Majesteyt gestelt te hebben, begaven deze Heeren zig na 't Klooster, en op deze waarmakingen op dit onderzoek, en op het getuygenis van verscheyden Nonnen, van dit Klooster die eenstemmig verklaarden; dat de heyligheyt van de P*riorin* een valsche heyligheyt was, en dat de wonden

 die

die zy had, niet dan geſchilderde wonden waren.

Het onderzoek geëyndigt zynde, ontbood men de *Priorinne* voor de onderzoekers, die haar belaſten, om op het misboek, en op den gekruyſten Jeſus Kriſtus te ſweeren, en de waarheyt te zeggen, van 't geene men haar zou vragen, daar by voegende, zo zy het deed, dat zy alle byſtand van God had te hoopen, en de Duyvel in tegendeel niet zou nalaten, haar weg te voeren, zo zy weygerde de waarheyt te bekennen, daar op deden de Heeren haar de twee volgende vragen.

(1) Hoe zy de moeder van God verſcheyden maale gezien had!

(2) Waar de wonden van daan quamen, die zy had.

Zy antwoorde daar op onder Eede; dat zy in den ouderdom van negen of tien jaaren, in 't Klooſter was gekomen, en naderhand XVII Jaaren oud zynde, *Profesſie* gedaan had, dat zy in den gebede zynde, aan haar geopenbaart wierd, dat God een byzondere tederheyt, voor haar zou hebben, dat zy op een andere tyd, in *Devotie* zynde, een Engel haar een doornekroon op 't hooft zette, die haar quetſte dat den gekruyſten Jeſus Kriſtus, haar langen tyd daar na verſcheen en dat uyt de ſtraalen die uyt deze wonden voortkwamen, die geene waren gekomen, die op haar vleeſch gedrukt waren, dat Kriſtus, die zy haar Bruydegom noemende, dikwils aan haar was verſcheenen, met haar verkeert had, en haar had geholpen haare getyden te lezen, en dat zy, wanneer ze tot het *Gloria patri* enz. gekomen was, de gewoonte had, te zeggen, *Gloria patri et tibi enz.* en niet, *en zoon* dat ze aan haar

haar geestelyke vader gebiegt hebbende, hy haar zeyde dat zy dit niet moest veranderen, maar zeggen met de heylige moeder de Kerke *Gloria patri et filio enz.* Dat zy aan haar Bruydegom, in een t' zamenspraak die zy met hem had, verklaarde, 't geen haar biegtvader, haar geraden had, te zeggen; en te doen, en dat haar bruydegom haar geantwoord had, datze het bevel van den Biegtvader moest opvolgen.

Alzo deze vaders bespeurden, dat zy aan de eene zyde, voor een heylige tragte door te gaan, en dat de Nonnen aan de andere kant beweerden, dat alles niet dan een versiersel en bedrog was, vermaanden zy haar, om openhertig de waarheyt van alles te zeggen, dewyl het aan hun alle toescheen, dat alles wat zy gezeyt had, volkomen valsch was, en zy verzekerden haar, zo zy vergiffenis verzogt, van alles wat 'er voorgevallen was, zy medelyden met haar zouden hebben, dog zy volharde met te beweeren, dat het gene zy verklaart had, de zuivere waarheyt was, waar toe zy Jesus Kristus haar Bruydegom, tot getuyge nam, daar op lieten zy ze heenen gaan, en stelden het onderzoek tot op een andere tyd uyt, die zy benoemden.

Zo ras deze dag aangekomen was belasten de Priesters aan de andere Nonnen, om harde zeep en koud water te nemen, en daar mede de wonden der handen van de *Priorin* te wassen, zy hadden zo ras niet gehoorzaamt, of zy begon over de groote smerten te klagen, die zy haar aandeden; dog na datze met vryven aanhielden, verdweenen de wonden. Toen viel deze ongelukkige op haare knyen ter neder; begon te schreyen, verzogt vergiffenisse van deze Heeren,

 en

en dat zy zodanig ontroert was; dat zy eer dood dan levendig mogt geagt worden, hen verzekerende, dat zy op een andere tyd de waarheit zou zeggen, zy gaven haar in de bewaring van de Nonnen over, en zeyden haar onder bedreyging van de ban haar niet alleen te laten.

Eenigen tyd daar na, gingen de Heeren weder na 't Klooſter, ontboden de *Priorin* aan wie zy belaſten, de waarheyt aan hen te verklaren. Daar op zey zy, dat het geene zy gedaan had, niet anders was, dan om de werelt te bewegen haar als een heylige aan te merken, dat zy de wonden op hare handen zelfs had geſchildert, en wat die in de zyde belangt, zy die maar driemaal gemaakt had, met een mes dat ze in haar kamme doos had, en wat eyndelyk de doorne-kroon aanging, dat zy haar voorhooft met het zelfde mes geprikt had, tot dat 'er bloed uyt quam, 't welk zy verſcheyden maal had gedaan.

Toen vroegen de Heeren aan haar, hoe zy de vyf druppelen bloed op het lynwaad kon krygen, dat zy zeyde, dat uyt de wonden van haar zyde vloeyde zy antwoorde daar op, dat zy zorg droeg Hollants linnen te hebben, dat zy met bloed bevlekte, dat wanneer men haar ander gaf, om haare wonden daar mede aan te raaken, zy het voor yeders oogen affneed, zo dat zy even eens waren, als die zy reets had, dat zy ze naderhand op haar borſt leyde en 'er zeer behendig die zy reets gemerkt had, en gaf dit dan aan de geene die 't haar gebragt had, op dat zy die aanraakten.

De Heeren vroegen haar, hoe zy de wonden geſchildert had op het kleyn ſtukje linnen, dat zy aan de voornaamſte Moor gegeven had? zy gaf ten antwoord, dat deze Moor zeer opletten-

de

de zynde zy het gordyn toegerukt had, als beschaamt zynde het linnen in zyn tegenwoordigheyt op haar borst te leggen, en dat ze met een mes in de vingeren geprikt had, en het linnen met het bloed dat'er uytquam had bestreeken, dat zy het vervolgens op haar borst geleyt had en in zyn tegenwoordigheyt daar van daan gehaalt waren, zy alle oordeelden, dat dit bloed uyt haar zyde was gevloeyt.

De Heeren vroegen haar ook, hoe zy de druppelen bloed in het *Choor-kleed* van den *Kollec'eur* van den Paus gekreegen had, zy antwoorde dat zy (a) Koppleysters op haare handen had geleyd, en dat 'er dan bloed uyt quam wanneer zy die had weg genomen, dan het *Koorkleed* gegrepen en gewreven hebbende, dat het dus geverft wierd.

Men vroeg haar daar en boven, hoe zy in de lugt wierd opgeheven, en wat de oorzaak was dat zy verscheyden maal van de Nonnen als blinkende gezien was, in haar *Cel*? zy antwoorde, dat zy vier in een kleyn *Confoortje* en een weynig ligt maakte, dat zy een spiegel daar tegen over zette, die dit ligt ontfing, en dit op haar trony deed afstraalen, en wat het verheffen in de lugt betrof, dat zy haare voeten op twee palen zette, die zy daar toe uytdrukkelyk had laten maken, en dat zy op zodanige wyze zat, dat zy scheen te hangen.

Eyndelyk vroeg men haar, hoe zy doodelyke zonden bedryvende, het *Sakrament* alle dagen durfde ontfangen? zy antwoorde dat zy altydt gehoopt had, dat onzen Heere haare eens tot berou

(a) Vesicatoires,

'rou zou roepen, en dat ze derhalven vergiffenis van de Heeren onderzoekers verzogt, niet tegenſtaande dit alles vervolgden zy hunne onderzoekingen, en de Nonnen verklaarden dat zy eens in 't *Kapittel* zynde, in de lugt was opgeheven, en dat 'er aan haar zyde een plaats was die voor een man geſchikt ſcheen. De Heeren vroegen haar met wat oogmerk zy dit deed? daar op gaf zy ten antwoord hebt gy niet gezien dat onze Vader *Dominikus*, by myging zitten? zy beleed veele andere dingen, die ik uyt vreeze van verdrietig te zyn, niet aanhaale. Eyndelyk vergaderden, de gemelde Heeren, om de beſchuldigingen en de misdaden, te onderzoeken, waar mede de *Priorin* beſchuldigt wierd, en in der daat bevonden hebbende, dat zy ſchuldig was, ſpraken zy het vonnis uyt, op den VI *December* 1588, in het Klooſter van onze Lieve Vrou, van de *Franciskaner* order binnen de ſtad *Liſſabon* daar op ontboden, zy de *Priorin* voor haar, en het vonnis wierd in haar tegenwoordigheyt gelezen.

Den agſten van de zelve maand las men dit vonnis, van de ſtoel af in de groote kerk, 't welk de volgende byzonderheden behelsde; namentlyk dat de *Priorin* niet dan een valſche heyligheit bezat, en dat alles wat zy gedaan had, niet anders was, dan een uytwerkinge van de begeerte die zy had om voor een heylige door te gaan; maar om dat zy geen verkeering met de Duyvel gehad had, en hem niet aangeroepen, wierd zy alleen maar tot een eeuwige gevankenis veroordeelt, Het vonnis bragt ook mede, dat zy in den tyd van vyf jaaren niet zou mogen biegten, nog de *Sakramenten* ontfangen, uyt gezondert in geval van noodzakelykheyt, op de drie Feeſten

van 't Jaar, en op het *Jubelfeest*, dat zy noyt het kleed nog het hooft-fluyer zou dragen, dat zy noyt geen dadelyke stem, in 't *kapittel* zou hebben en tot eenigen dienst, zou verkooren worden, dat zy verpligt zou zyn, om vyf jaren van de vloer te eeten, dat men haar overschot, aan niemant zelfs niet aan de armen zou geven; maar dat men het zou verbranden, dat wanneer de Nonnen uyt de Eetzaal quamen, zy vlak op de aarde moest leggen, en dat zy alle over haar lighaam moesten heenen gaan, dat zy haar des woensdags en vrydags, een oogenblik zouden tugtigen, dat zy in een ander Klooster van dezelve order, zou overgebragt worden, xxv mylen van *Lissabon* afgelegen, aan 't eynde van den *Taag*, alwaar zy in haar *Cel* zou worden opgesloten, zonder daar uyt te konnen gaan, dan om de Misse te hooren, en haare getyden op te zeggen; dat zy geen verkeering, dan met een Non zou mogen hebben, die de *Priorin* van 't Klooster zou benoemen, om haar in 't geloof te onderwyzen; dat haar afbeeldzel op de muur van de *Annunciatie* zou uyt gewist worden, dat het linnen met de vyf wonden beschildert, en de andere dingen die haar toebehoorden, aan de *Inquisitie*-meesters zouden gezonden worden, of aan de (a) opziender of wel aan de Priester van de *Parochie*, om het gebruyk te zeggen wat men daar van moest maken. Zie daar alles wat het vonnis behelsde.

Ik zal tegenwoordig ten voordeele van hen, die Jesus Kristus in waarheyt trachten, te dienen, eenige aanmerkingen op het leven en 't vonnis

(a) Provediteur.

vonnis van deze Heylige Non maken. Vooreerst, wat de onderrichtingen behelst, die *Lusignan*, uyt deze brieven trekt, zal het niet te onpas komen, om de valschheyt zoo in 't algemeen, als in 't byzonder, daar van aan te toonen; dat zy niet op het woord van God; maar alleen, op droomen, op valsche wonderwerken, op begoochelingen van den Duyvel, en op de inbeeldingen van een volslagen geveynsde gegrond zyn, die voorgaf zoo groot te zyn, als Christus zelfs.

Doch dewyl onze tegenstrevers zelfs, een inhoud van deze brieven als valsch verziert, en vol geveynstheyt zynde, afkeuren, zal ik my niet ophouden om andere bewyzen van desselfs valschheyt aan te toonen. Ik zal alleen zeggen, dat zy wel zullen doen om beter redenen als die van deze brieven, op te speuren, wanneer zy 't zullen ondernemen, om hunne nieuwe Geloofs-*Artykelen* te bewyzen. Dewyl de valsche wonderwerken, en droomen, niet meer na de *mode* zyn, en door de genade van God, zyn wy niet meer, in die tyd, waar in de geestelykheyt het volk gemakkelyk bedriegt, en hen alles wat zy willen doen gelooven. Gezegent zy de Heere, dat hy ons zyn licht mede deelt. Laat ons de gunste van hem affmeeken, dat wy tot hem naderen; *want de dienstknegt die de wille van zyn Meester weet, en niet en doet, zal met meerder slagen geslagen worden dan dieze niet geweeten heeft.*

Ten anderen, is 'er niets, in de onderrichtingen over deze brieven, dat niet genoegzaam, in het twede en derde deel, van de eerste verhandelinge wederlegt is. Wanneer onzen Heere het

re het *Evangely* begon te Prediken, bevestigde hy het zelve, door waaragtige wonderwerken, en na zyn opstanding, liet hy de Kerk de gave na, om ze te doen, (a) of om beter te zeggen; hy heeft ze aan eenige van de geloovige, alleen nagelaten; want ze was aan alle niet gegeven, gelyk ons *Paulus* Leeraart. Wanneer hy gewag maakt, van de mededeeling van de gaven des H. Geestes, (b) met deze woorden. *Want dezen word door den Geest gegeven, het woord der wysheyd en eenen anderen het woord der kennisse door den zelven Geest. En eenen anderen het geloove door den zelven Geest, en eenen anderen de gaven der gezontmakingen door den zelven Geest: en eenen anderen de werkingen der kragten, en eenen anderen profeetzie, en eenen anderen onderscheydingen der Geesten, en eenen anderen menigerley taalen. Dog deze dingen alle werkt een en de zelve Geest, deelende een iegelyk in het byzonder, gelykerwys hy wil.*

Deze gave om wonderwerken te doen, bestond, tot dat de *Evangely* Leere bevestigt was, alwanneerze ophield, hoewel God door zyn almacht niet nalaat, om ze noch van tyd tot tyd te werken; dog dit gebeurt hedendaags veel minder, dan in het begin van de Kristen Kerk; de *Antichristenen* in tegendeel bevestigen hedendaags haar leere, die te gelyk nieuw en valsch is, door wonderwerken van het zelve slag; waar mede hunne boeken vervult zyn. Laat ons onze aanmerkingen vervolgen.

Wat de wond-teekenen, of de vyf wonden aan-

(a) Mark. XVI: 17, 18.
(b) I Kor. XII: 8, 9, 10, 11.

aangaat, daar van is noch in het Nieuwe *Testament*, noch in de Schriften der oude Leeraaren van de XII. Eeuwen in Godts Kerk geen gewag gemaakt. Men vind zelfs nergens, dat eenige van de *Apostelen* of de gelukzalige maagt of zelfs eenig heylig van dezen tyd deze wonden gehad heeft; dewyl *St. Franciskus* de I, het eerst goet vond om ze te hebben. Het Boek van de over eenstemminge vraagt. Op wat Heylig de wonden van Jezus Kristus gedrukt zyn geweest? en het antwoord, alleen op de gelukzalige Vader *St. Fransiskus*, gelyk de Roomsche Kerk verzekert, en aan alle geloovigen belast heeft te gelooven. Het zelve boek zeyt in het vervolg, dat *St. Geertruyd* die hadde, als ook *St. Ludivina* en *St. Catharina*.

De Roomsgezinden houden 't voor zulken onbetwistbaren waarheyt, dat *Fransiskus* wondteekenen gehad heeft, dat zoo iemandt weygert het zelve te gelooven, hy als een Ketter word aangemerkt, die wegens zyn ongeloof verdient gestraft te worden: zoo dat het een van de Geloofs-*Artykelen* is, 't zedert *Gregorius* het zelve belast heeft. Deze Paus eens tot *Alexander* de IV. spreekende, zey, dat hy zelf de wondteekenen gezien had, gelyk hy in zyn Bulle getuygt. *Nikolaus* de III. en *Benedictus* de XI., gaven ook andere uyt, waar door zy aan de *Fransiskanen*, de vryheyt toe stonden, om het Feest van de wonden van *St. Fransiskus* te vieren. Dit alles word in het Boek der overeenstemminge verhaalt; een Boek dat vol Godtslasteringen is, dewyl het verzekert, dat *St. Fransiskus*; Jesus *Kristus* gelyk was; als het tracht te bewyzen dat hy boven *Johannes* de dooper was: men leest daar,

daar, dat hy meer menſchen dan *Johannes* den Dooper bekeert heeft , dat hy de bekeeringe XVIII. jaren lang heeft gepredikt, en de order van *Penitentie* heeft opgerecht ; daar Johannes maar ontrent twee jaaren heeft gepredikt, dat *Johannes* van den Heere het woord der bekeeringe heeft ontfangen ; maar *St. Franſiskus* van den Heere en van den Paus , en dat meer is, als dat *Johannes* gemeenzaam met den Bruydegom was. ô Ongehoorde Godtslaſtering! maar dat *St Franſiskus* niet gemeenzaam was, dan met Kriſtus!, dat *Johannes* ten opzichte van de werelt van een zonderlinge heyligheyt was ; maar *St. Franſiskus* uyt krachte van zyne wondteekenen , meer dan alle andere menſchen , dat *St. Franſiskus* is gezeten op de *Serafynſche* troon, die *Lucifer* bezat , daar *Johannes* niet dan in de rang van de andere *Serafynen* is.

Is dit niet met Jeſus Kriſtus, met zyn Godtsdienſt, en de Heyligheyt van Johannes te ſpotten? de Schryver van het Boek word *Piſſano* genoemt, zy die volgens de Papiſten wondteekenen gehad hebben, leefden ten tyde, dat de Roomſche *Antikriſt* de geheele Kriſtenheyt met een volſtrekte macht regeerde, en zig het Geeſtelyke en wereldtlyke ſwaard aanmaatigde. Maar zoo men deze gewonde Heyligen , met heet water en zeep afwies , gelyk men onze *Priorin* deed ; men behoeft 'er niet aan te twyfelen , of men zou hunne geveynſtheyt ontdekt hebben, gelyk die van *Maria* van de *Viſitatie*. Ik voeg'er zelfs by , dat hoewel de Roomſche Kerk hen als Heyligen aanmerkt , ik van gedachte ben dat hunne zielen ongelukkiger zyn als die van de arme *Maria* , om dat ze in haar ge-

geveynstheyt zyn gestorven, die 'er veele verleyt heeft, en dat hunne navolgers het zelve tot noch toe gedaan hebben; doch deze Nonne is van haar geveynstheyt overtuygt, en misschien, noch vroeg genoeg om berou te hebben en vergiffenis van den goeden God af te smeken, zo deze ellendige was gestorven, eer men haare Godloosheyt ontdekt had, behoeft men niet te twyfelen, of zy zou gelyk andere *gekanoniseert* zyn geworden, die voor haar leefden, en dat de *Dominikanen* haar niet op de hoogste trap van *glory* geplaats hadden, die 'er in den Hemel is, of dat de *Fransiskanen*, zoo zy van haar order geweest waren: haar niet aan de zyde van *St. Fransiskus* geplaatst hadden, in het hoogste Koor der *Serafinen*, dicht by de plaats, die *Lucifer* voor henen bezeten heeft.

Men kan zig niet genoegzaam verwonderen, over de zagtzinnigheyt van de Rechters, of over het vonnis, dat de Heeren onderzoekers tegen dit d. . . Schepzel, of liever tegen deze bezetene uytspraken. De Heylige van *Kent*, deed verscheydene verbazende en valsche wonderen; doch zoo ras men de valschheyt, en 't bedrog daar van erkent had, wierd zy ter dood veroordeelt, en haar vonnis wierd vervolgens uytgevoert, wy konnen daar uyt met zekerheyt besluyten, dat het geene in het Koninkryk van den *Antikrist* gepleegt word, tegen de reden en billykheyt aanloopt; dewyl het zeker is, dat zoo iemant stoutheyt genoeg heeft, om volgens zyn gewisse te zeggen, wat zyn geloof is, en zich schikkende na 't geene ons in de H. Schrift geopenbaart is, hy geen ander vagevuur zou erkennen, dan het bloed van Jesus Kristus, noch geen

geen andere rechtveerdigmaking , dan die men door het geloof ontfangt ; men doet hen op een ſchandelyke wyze voor de oogen van de werelt ſterven , daar men het leven aan een rampzalige ſchenkt , die Godtslaſteringe begaan heeft, die meyneedig is, van den Duyvel bezeten , en met God en de waare Godtsdienſt den ſpot dryft.

Sta op Heere ! om uw zaak te verdedigen ; men doet die geene ſterven die u belyden , en men laatze leven die uwen Heyligen Name laſteren. Daar is niemand , die niet verwondert is over de bewoordingen van 't vonnis, dat deze Heeren hebben uytgeſproken , tegen deze Nonne, namentlyk , dat alles wat zy gedaan heeft , maar een uytwerkzel is, van de begeerte die zy had, om een heylige te wezen, en dat zy geen verkeering met den Duyvel had, en hem niet had aangeroepen, enz.

Het is zeker dat zy daar in hun eygen gewiſſe, hebben verraden , overtuygt zynde , dat alle de wonderwerken van deze Nonne uytwerkzelen van 's duyvels kunsjes zyn, met wie zy ongetwyfelt zeer gemeenzaam omging , en die haar man, haar beſtierder en leytsman was; want hoe zou zy alles konnen doen, 't geen zy gedaan heeft, zonder byſtand van den Duyvel?

Wat kan men met der daad zegggen van de krankzinnige Non, die genezen wierd , gelyk de vader *Provinciaal* in zyn brief getuygt? wat zal men zeggen van de *Dame* die de kanker had, zo zy niet door een waaragtig wonderwerk genezen is; ik zou my verder over dit wonderwerk uytbreyden; maar ik bepale my met Godt te danken, dat hy ons door zyne genade van dwa-

ling, bygeloof, kettery en Afgodery verlost heeft? *wat zullen wy hem voor alle zyne weldaden bewyzen? wy zullen den beker der dankzegginge opnemen, en den name des Heeren aanroepen*, door dit middel, zal het getal der uytverkooren vermeerderen, het ryke der zonden van den Duyvel en de dood zal vervult worden, en dat van de genade, en het leven, dat is het ryke der waarheyt, en van de ware en oude leere op het woord Gods gegrond zal eeuwig staande blyven?'t zy zo.

Ik heb een naauwkeurig verhaal van de wonderwerken van de Roomsche Kerk tragten te geven, dat gedrukt en in 't ligt gegeven is, door Schryvers van die Godtsdienst. Ik wil op zommige plaatzen van myne werken liever voor Overzetter, als Schryver doorgaan, zo myne Lezers my maar regt doen, om geloof aan de zaken te geven, die ik uyt de schriften van andere heb getrokken: dog ik heb aangemerkt, dat 'er een zeker slag van menschen in de werelt is, die zelfs de werken van *Moses* en de *Apostelen* durven bedillen; zonder nogtans dit slag van Persoonen te vreezen, nog voor hunne bestraffing bedugt te zyn, wil ik my aan de sterkste zyde houden, en aan de nieusgierige het vermaak gunnen om hen eenige vreemde wonderwerken mede te deelen, die niet in 't ligt zyn gegeven door eenig Roomsch schryver, uyt vrees van zelfs de bygelovigste van hunne gemeenschap te ergeren. Men moet zig dan gedragen, aan de getrouwigheyt van die geene, dieze verhaalt, zo niet, kan men dezelve als een *Roman* lezen, wat my belangt, ik ben overtuygt, zo dit slag van verhalen voor de oogen en ooren, van de eerwaardige Priesters en Monniken komen, zy niet zul-

zullen nalaten allerley vervloekingen, tegen my uyt te braken; om dat ik hunne ſtreeken, en bedriegeryen ontdekt heb; dog ik bekommere my weynig met hunne vervloekingen, eeden en verbanningen, om dat het dingen zyn, die my geen quaad konnen toebrengen. Hunne boosheyt is zo groot, dat zy gedaan hebben wat in hun magt was, om my van eer en leven te berooven; maar 't is God die my verdedigt, en hunne ondernemingen altyt vrugteloos gemaakt heeft. 't Is waar, om het in 't voorby gaan te zeggen, dat hunne heymelyke aanſlagen en hunne ſtreeken my genóotzaakt hebben, op myn hoede te wezen, en om my als een Kluyſenaar in myne kamer op te ſluyten, zo dat ik het grootſte gedeelte van myn tyd beſteed heb, om tegen hen te ſchryven, en hunne afſchuwelykheden, te ontdekken; dit is het ook, dat ik in het vervolg doen zal, immers zo zy van hunne booze voornemens niet afſtaan, hoewel ik na dit alles verhope dat God my de genade zal doen, van noyt in hunne ſtrikken te vallen, voor het overige, zo de voorzienigheyt goet vind, dat ik door hunne handen ſterve: zou ik de vertrooſtinge hebben dat het niet zou geſchieden, dan, om dat ik de zyde van de waarheyt heb ſtaande gehouden, en dat ik my naar myn vermogen, tegen de valsheyt, bedriegerye, afſchuwelykheden, afgodery, bygelove en deſtreken der Prieſters en Monniken van de Roomſche kerk aangekant hebbe.

Dog zonder my langer met deze tuſſchen reden op te houden, zal ik een verhaal van de duyvelagtigſte wonderwerken doen, die *Lucifer* zelfs niet heeft konnen uytvinden om de *Devoote* zielen te verleyden.

Van het Vagevuur van St. Patricius.

In het boek, genaamt *Flos Sanctorum*, waar van wy reets gesproken hebben, is een verhaal van 't leven en de Wonderwerken van *St. Patricius*, en zo de lezer, zig de moeyte wil geven, in dit Boek op te zoeken, of het van een Priester te leenen, hy kan zig verzekert houden daar in te zullen vinden, 'tgeen ik zal zeggen, hoewel het Boek, de geboorte en 't leven van dezen Heylig verhaalt, zal ik'er hier niet van spreeken, om de langwyligheyt te vermyden; dog ik kan met stilswygen het Vagevuur van *St. Patricius* niet voorby gaan; voornamentlyk in een land, alwaar dit Boek zeyt, dat zodanigen wonder is, zie hier het geval.

Men ziet in het Koninkryk van *Ierland* (vermaard door Martelaaren, die het aan onze Kerk gegeven heeft) het gat of het Vagevuur van *St. Patricius*. Deze Heylig maakte'er na het gevonden te hebben, zyn gebruyk van, en prees het de gelovige tot hunne vertroosting en tot hun geluk, of liever tot hun verderf en algemeene ondergang, aan.

De eerstemaal dat *St. Patricius* in dit duyster onderaardsche, en naauwe hol, wilde treden, om'er het eynde van te zoeken, bereyde hy zig XIV. dagen lang, tot deze onderneming, door vasten en gebeden; daar op, deed hy een algemeene belydenis van zyne zonden, en ontfing het *Sakrament*. Met deze wapening bedekt zynde, ging hy in de grot, waar in hy zeven dagen bleef,

wan-

wanneer hy 'er uyt quam om het volgende verhaal daar van mede te deelen.

„ De eerſte dag zey hy, ging ik in dit onderaardſche hol, waar in ik langs een duyſtere en naauwe weg voortgaande, een yſſelyk geluyd, als van Leeuwen, Tygers, en andere wilde beeſten hoorden, nochtans verſchrikte ik 'er niet van, om dat ik de namen van *Jeſus* en *Maria* geduurig in de mond had; wanneer ik zeer vermoeyt was, ging ik ter aarde leggen, en God liet toe, dat ik in weerwil van al dit gerucht in ſlaap geraakte. Ik dacht, dat alle de Duyvelen uyt de Hel waren vertrokken om op my aan te vallen, en my by den ingang van de Grot te rug te ſtooten; dog dewyl ik geduurig zelfs in myn ſlaap de namen van *Jeſus Maria* gebruykten, waaren zy genootzaakt, van my af te wyken en weg te gaan.

„ Ik ontwaakte den tweden dag, en ik ging, in de enge weg voort, met de vertrooſting van het minſte gerucht niet meer te hooren. 's Morgens ten acht of negen uuren, vertrok ik uyt de enge weg, om in een ruym veld aan een rivier gelegen, te komen; dewyl ik zag, dat 'er een brug over lag, ging ik 'er recht op aan, zonder voor de nacht aldaar te konnen komen, zo dat ik my genootzaakt vond op het gras te ruſten dat my veel aangenaamer toeſcheen, als myn eerſte legerplaats geweeſt was. Dewyl ik my dezen dag door honger aangetaſt vond, verzadigde ik my met wilde kruyden, na dezelve in den name des Vaders, des Zoons, en des Heyligen Geeſtes gezegent te hebben; ſliep ik de geheele

„ nagt zeer geruſt, en 's anderendaags morgens, „ quam ik by de brug, my wel verbeeldende, „ dat God wilde dat ik die overging; dog wanneer „ ik 'er zeer digt by was beſpeurde ik, dat hy „ van zeer dun glas gemaakt was; dat na twee „ kanten overhelde, zo dat het midden, my „ als de top van een berg toeſcheen, die een „ voet breed, en zonder leuningen was, ik was „ in een groote ongeruſtheyt, en in een uyt- „ nemende bekommering van niet te weten, „ hoe ik zulken gevaarlyken pas als deze brug „ my toeſcheen, beſt zou kunnen ontgaan, „ wanneer ik een oude gryſaard, aan myn zyde „ zag ſtaan, met een wit kleed, welke my zey „ *Patricius*, vrees niet, vervolg uw weg; want „ zo gy uwe kloekmoedigheyt niet verlieſt, en „ niet agter uyt ziet, zult gy dingen zien die „ geen ſterveling oyt gezien heeft.

„ Ik wilde hem nader by komen, om met „ hem te ſpreken, dog deze goe man verdween „ aanſtonts; zo dat ik my verbeeldende dat het „ een Hemelſche bode was: ik aanſtonts een „ beſluyt nam, om over deze gevaarlyke brug „ te gaan, ik wapende my tot deze onderne- „ ming met vuurige gebeden, en 't gebruyken „ van de namen *Jeſus* en *Maria* myne *Advokaten* „ waar op ik de brug over begon te gaan, ik „ was nog geen xx treden gevordert, of ik ver- „ nam, ter regter en ter ſlinkerhand op de Ri- „ vier een leger van Duyvelen, die my veel „ ſchrik toebragten, dog ik ontſnapte met de „ hulpe van God het gevaar, en wanneer ik aan „ het andere eynde van de brug was, dankte ik; „ dit gebeurde des avonts op den derden dag, „ en dewyl ik zeer vermoeyt was, om verder

te

„ te gaan , bracht ik dezen nacht op 't gras
„ door ; en zonder den geheelen dag gegeten of
„ gedronken te hebben.

„ Den vierden dag zag ik aanſtonts, op myn
„ wakker worden, twee gevleugelde jongelin-
„ gen, in witte kleederen, na my toe komen,
„ om my te nodigen, het aardſche Paradys te
„ gaan zien, ik gevoelde my zeer verquikt,
„ over den redenvoering, en dewyl ik niets
„ yſſelyks of afſchuwelyks voor my zag, be-
„ gon ik myne Engelen te volgen. Die dezen
„ geheelen dag myne leytsluiden waren, en zy
„ deden my, in een oogenblik in het aange-
„ naamſte veld komen, dat men zig kan ver-
„ beelden, myne zinnen waren daar van een
„ onuytdrukkelyke blydſchap bezet, op het
„ gerucht van duyzent bekoorlyke voorwerpen:
„ ik zag aldaar het beeld van de Heylige drie-
„ eenigheyt, en van de gelukzalige Moeder
„ Godts enz.

Doch dewyl het verhaal van dezen Heyligen droomer, ons te ver zou leyden, zullen wy ons hier ophouden, met te onderzoeken, 't geen hy op zyn te rug komſte, van 't aardſche Paradys, deed.

„ Ik was daar zeyt hy, de vierde, vyfde,
„ en zeſde dag, en de zevende, brachten myne
„ Engelen my langs dezelve wech te ruch, als
„ ik gekomen was, zoo dat ik my op dezelve
„ dag, by de mond van de grot bevond; en ik
„ ging 'er uyt, zonder dat my het minſte toe-
„ val is overgekomen; om aan de geloovige
„ een vertrooſtbaar verhaal te geven, van 't geen
„ ik zag.

Daar op ſtichte *St. Patricius* dicht by deze

 grot,

grot, een zeker ſlag van een kluyzenaars hut; die vier hondert jaren na zyn dood noch in wezen geweeſt is, en waar in gemeenlyk een Prieſter woond, die de wech in geſchrift opgeeft die ze moeten houden, die luſt hebben, in dit onderaarſche hol te gaan.

Men heeft deze gewoonte een groot getal van Jaaren opgevolgt, ter navolging van dezen heylig, en ik heb 't zedert dat ik in dit Koninkryk ben aangekomen, verſtaan, dat'er in der daad, digt by deze grot een kleyn Eylantje is, dat zomtyts vol Roomsgezinden is, die aldaar boete wegens hunne zonden bedryven, en die van daar gaande, zig zeer gelukkig en wel geheyligt oordelen. De inwoonders van de omleggende plaatzen weten of dit verhaal waaragtig is, of niet, wat my belangt, ik ſchryf de zaken zo als ik die gelezen, en de *Ierlanders* my dezelve verteld hebben.

Ik zal nu de wonderwerken verhalen, die in *Spanje* myn Vaderland gedaan zyn, uyt hoofde van het verhaal van *St. Patricius* of tot zyn navolging; dog men moet voor al aanmerken, dat de Spanjaarden, en ik denke alle de Roomsgezinden, van de werelt oordeelen, dat het vry ſtont, alles 't zy goet of quaat te doen; zo men het voorbeeld maar heeft, van een *gecanoniſeert* held, door den Paus en wiens ziele mogelyk in de Hel brand. 't Is tot navolging van *St. Patricius* en van zyn grot, of van zyn vagevuur dat zommige Monniken verſcheiden andere grotten of vagevuurs gemaakt hebben, die tegenwoordig door allerley ſlag van perſonen van tweederleye kunne, bezogt worden, dog wy zullen uyt het vol-

volgende verhaal zien, wat'er de uytwerkzelen en de wonderwerken van zyn.

Daar was voormaals een *Augustyner*-Klooster, op de top van een kleyn bergje, gelegen, digt by de plaats alwaar tegenwoordig nog in de *Kapel* is, en een fonteyn was, die tegenwoordig nog in wezen is, *St. Patricius*, was de Overste of *Patroon* van dit Klooster dewyl de Monniken die aldaar woonden, volkomen van het leven en de wonderen van dezen heylig onderrigt waren, en dat zy zig daar en boven, in een woesteyne bevonden, die verre van de gemeenschap met de gelovigen afgelegen was, vonden zy goet, een fraaye tuyn, digt by een fonteyn te maken, en onder de aarde een weg te graven, die op het Klooster van dezen tuyn uytquam. Zy gaven het de naam van de Grot of het Vagevuur van *St. Patricius* hoewel niemand dan zy de uitgang daar van wisten, die op de tuyn uytliep, alwaar ze een lusthuys gebout hadden.

Zo ras deze Fieltery, tot genoegen van den Vader *Prioor* voltooyt was, strooyden zy in de nabuurschap uyt, dat ze in hun Klooster, een onderaarsche grot ontdekt hadden; dat een van hunne Monniken, het eynde daar van had willen opspeuren, daar zeven dagen in geweest was eer hy 'er uytquam, en dat hy daar in, de wonderen gezien had, als 'er in het leven van *St Patricius* verhaalt zyn.

De tyding van deze ontdekking, was zo haast niet door het gehele land verspreyt, of elk een liep toe, om dit wonderstuk te zien.

De Monniken verzuymden aan hunne kant in 't eerst niet, om hun bedrog te doen slagen, zy pogten in hunne leerredenen van de verwonder-

lykſte dingen, die in de grotte waren, en zy verzekerden, dàt menſchen van wat rang zy ook mogten wezen, (daar al de vertrooſting zouden vinden, die hunne zielen konden wenſchen, dat de zondaren, aldaar een volkomen berou, en vergiffenis van hunne zonden, de zieken de gezontheyt, de onvrugtbaare vrouwen vrugtbaarheyt konden vinden, wanneer men zig maar door vaſten en gebeden daar toe voorbereyde; gelyk *St. Patricius* gedaan had, wanneer hy in 't leven was,

Deze nieuwigheyt maakte zo veel gerugt, in 't land, dat men zig van alle kanten in groote menigte daar na toe begaf, om aldaar Aalmoesſen en liefdadigheden, te bewyzen, zo dat men in weynig tyd, veel agting voor dit Klooſter had: waar uyt de Monniken ook groote rykdommen wiſten te trekken. De *Prioor* zig allengskens verſtoutende, gaf te kennen, dat de gelovige verpligt waren, om te onderſtaan, of hun geloof groot genoeg was, om in de grot te gaan, en verzekerde, dat wie daar zou in gaan en uytkomen, altyt zalig zou zyn. Dit baarde in veele menſchen luſt, om dit te doen, en 't waren de mannen, die dit eerſt waagden; dog zy wierden genootzaakt om te rug te keeren, om dat zy aan 't eynde van deze onderaartſche wech, een deur vonden die ze niet konde openen, de ſnode Monniken gaven hen te verſtaan, dat zy hen daar toe niet genoeg voorbereyt hadden, zo dat het een ſtrafſchuldige verwaantheyt was, dit te durven ondernemen, zonder in een beter geſteltheyt te wezen.

Eyndelyk bood zig een jonge vrouw aan, wiens man een *Soldaat* was, hoewel hy in deze tyd

tyd by haar was, had zy 'er geen kinderen by, zo dat de luſt die zy had om ze te hebben haar de belofte deed doen, om in het hol van *Patricius* te treden, met hoope, om dat geene te verkrygen, dat zy zo yverig wenſchte. zy bereyde haar daar toe, zo veel als zy kon, door vaſten en bidden, zy deed een algemene biegt, aan de eerwaardige vader *Prioor*, en na het *Sakrament* uyt zyne handen ontfangen te hebben; ging zy in het hol, waar van, kort daar na de deur agter haar geſloten wierd.

De *Prioor* liep aanſtonts na de tuyn, om die van het luſthuys te openen, en de arme boeteling daar in te doen gaan, die vol Godtsvrugt en geen quade gedagten van de Monniken hebbende, uyt het naauwe hol ging, om in dit huys te komen alwaar de eerwaardige vader in Biſſchoppelyke klederen als *St. Patricius*, was die haar met opene armen ontfing, en deze dienſtmaagd van God met deze woorden aanſprak.

„ Myn waarde onnozele duyf, God heeft uwe gebeeden gehoort en heeft behagen genomen, in de voorbereyding, die gy door 't vaſten gedaan hebt, zo dat om u de welluſten van een aardſch *Paradys* te doen kennen en ſmaken hy my gezonden heeft, om u in deze *Tabernakel* te ontfangen, tot dat wy beter van uwen H. wille onderrigt zyn, gy hebt de afgryzelykheden van myn hol niet lang geleden, maar uwe onnozelheyt heeft 'er u voor beſchermt, en dewyl gy niet anders verzoekt dan vrugtbaar te wezen, heeft God u verzoek ſchriften verhoort, denk niet, dan om u in dezen tuyn te vermaken, en den Hemel zal u aangename ſpyſen verſchaffen, terwyl

„ gy

„ gy hier zyn zult, gy zult op een bed ruſten, „ dat door de Engelen zal gereet gemaakt wor- „ den, en zo u eenige lichamelyke verſchyning „ voorkomt, in uw ſlaap wederſtaat de hemel- „ ſche magt niet, dewyl 't op uw verderf „ zou uytlopen, daar op liet de eerwaardige „ Vader *Prior* dit arme ſchepzel in een diepe „ verwondering, overtuygt zynde, dat ze in „ het *Paradys* was, volgens de *Hiſtory* die men „ toen van St. *Patricius* verhaalde, dog heb een „ weynig gedult.

Een oogenblik daar na dat deze gewaande *St*, *Patricius* de arme boeteling verlaten had, zag zy twee jonge gevleugelde Engelen kome, ten minſten zy hield dezelve daar voor, hoewel 't in der daat twee jonge Monniken waren, die haar lekker en aangenaam eeten bragten, dat zy op tafel zetten tot haar zeggende, *gunſteling van St. Patricius kom en eet*, waar op zy wech gingen, de onnozele vrouw, die geloofde, dat alles uyt den Hemel quam, viel op hare knye om God en de zalige *Patricius* te danke, voor de zonderlinge genade, die zy 'er van ontfing, en onmiddelyk daar na, begaf zy haar aan tafel, en voldeed de natuur gelovende in 't aardſche *Paradys* te wonen, na dat zy haar bekomſt had, namen de twee Engelen alles weg, en zeyden, dat zy over een half uur zoude weder komen, om haar de wil van God en die van *St. Patricius* te verklaaren zy lieten haar alleen met de inbeelding, van hemelſche zaken vervult zynde, en zy wagte alle oogenblikken, de wederkomſt van deze bedienende geeſten, dog zy was niet lang in deze verwagtinge, want zy quamen voor de tyd,

die

die zy gezeyt hadden, en een van hen begon, op deze wyze te ſpreken.

„ Ik ben *Gabriël*, de gezant des Alderhoog-
„ ſten, die Hemel, en Aarde regeert; ik heb
„ laſt u aan te kondigen, dat uw vaſten en ge-
„ beden ten Hemel zyn opgeklommen; dat
„ *St. Patricius*, gunſteling van God, uwe recht-
„ vaardige wenſchingen zal vervullen, en dat
„ gy van hem een kind zult ontfangen, dat gy
„ de Zoon van *St. Patricius* zult noemen, be-
„ kommer u niet met het geene, dat 'er de
„ werelt van zal zeggen, maar volg de wil
„ van de geene op, die my tot u gezonden
„ heeft.

Daar op ſprak de tweede Engel op zyn beurt, en zey tot haar. „ En ik, ik ben van de zali-
„ ge *Patricius* tot u gezonden, om u te zeggen
„ dat hoewel hy u deze morgen geſproken
„ heeft, hy het voor de tweede maal niet doen
„ kan, voor dat gy eenig teken van ſwangerheyt
„ hebt; maar dat hy u, terwyl gy in 't Paradys
„ zu't zyn, des nachts zal bezoeken om zyn
„ Woord te volvoeren, dat zoo gy weygert,
„ hem te gehoorzamen, alle de Helſche *Furien*
„ u in 't Ryke der Duyſterniſſe zullen over-
„ brengen, om u daar volgens uwe verdienſten
„ te behandelen Daar is in de tweede kamer
„ een bed, alwaar gy uwe ruſte in kunt nemen,
„ en morgen ochtend, zal ik weder by u ko-
„ men, maar voor het tegenwoordige, hebben
„ wy laſt u niet meer te zeggen.

Daar op gingen deze twee onbekende weg en lieten deze arme boeteling noch alleen, die de nademiddag uur vermakelyk, in de kamer en in de thuyn doorbracht, de Hemelſche verſchyning

van *St. Patricius* afwachtende, met een volkomen voornemen, om aan zyne beveelen te gehoorzamen, uyt vreezen voor de Helſche *Furien.*

Na dat zy s' middags wel gegeten had, verwachte zy ook zoodanig het Avondmaal; doch te vergeefs, tot 's avondts toe, zelfs zonder de bedienenden geeſten te zien, zoo dat zy begon te denken, dat het in 't aardſche *Paradys*, de gewoonte was, om maar een maaltyd 's daags te doen, en met deze gedachte ging zy leggen, geenzins twyffelende, of *St. Patricius* zou zyn woord houden, gelyk zyn afgezondene belooft hadden. In der daat zy wierd in haar hoop niet bedroogen; want ontrent ten negen uuren, quam de gewaande *St. Patricius*, of veel eer, de rechte Vader *Prioor* in de kamer; van twee Engelen vergezelt zynde, die hem ontkleeden, te bed brachten, en daar op wech gingen, zonder een woord te ſpreeken. de arme boeteling, aan de eene zyde met vreeze bezet, die zy voor de Helſche *Furien* hadde, en aan de andere van haar volmaakte overgeving, aan de wille van *St. Patricius* durfde hem niet een woord zeggen; zoo dat zy de geheele nacht in een ſtilſwygentheyt doorbracht. Des anderen daags morgens, vertrok de verſchyning, uyt de kamer, en een oogenblik daar na, quamen de bedienende Geeſten, om deze onnozele op te paſſen, en 't ontbyt te brengen. De Geeſt van *St. Patricius* vroeg haar, of zy de onuytdrukkelyke gunſte verkregen had, die zy verwachte: deze arme boeteling antwoorde. „ Daar is een groot onderſcheyt, tuſſchen de „ aardſche en Hemelſche vermaken, ik zou „ wenſchen hier altyt te mogen leven, zonder

„ ooyt

„ ooyt in de ellendige werelt, te ruch te keeren „ waar in niet dan ydelheyt en quellinge des „ Geeſtes is voor een arme vrou. Hoe zou ik „ na deze Hemelſche verſchyning, met een „ man konnen leven, die een gevleeſte Duy- „ vel is.

„ Gy maakt u door uwe klachten, deze „ plaats onwaardig, zey de Geeſt, tot haar, „ en de vermaken, die gy begonnen hebt, daar „ in te ſmaken. Het is u niet toegelaten hier „ te ſpreken, maar gy moet onze ſtem gehoor- „ zamen, en na den eeten zullen wy u bree- „ der onderrichtingen geven, wat gy te doen „ hebt, maar dat inwachtende, ga u in de tuyn „ vermaken. „ Na deze woorden geſprooken te hebben, vertrokken de twee Geeſten, en lieten haar, zeer weynig vergenoegt, wegens de redenen die ze ſpraken, nochtans vermaakte zy haar in den Tuyn, tot dat het tydt was, om te eeten, in hoope van een tweede verſchyning zynde, die zy als het grootſte geluk aanmerkte dat haar kon overkomen, en waarom zy van de wereldt en alle haar vergankelyke vermaken, wel afſtand zou hebben willen doen.

Dit uur gekomen zynde, brachten de twee afgezondene eeten voor alle drie, zoo dat zy het vermaak had, in gezelſchap, met de drie bedienende Geeſten, te eeten.

Ik heb niet ter dege geweeten, waar hun verkiezing op uytliep, maar zy heeft naderhand bekend, dat de twee Geeſten, haar na de maaltydt wakker oppaſten, zy belaſten haar altydt ſtil te ſwygen, zoo zy haar voor de Helſche Geeſten niet wilde bloot ſtellen, en wech

gaande,

gaande, deden zy haar een tweede verschyning, voor den volgenden nacht openen.

Doch eer wy deze boeteling, uyt dit lusthuys laten vertrekken: laat ons eens zien, wat 'er in de beneden werelt voorviel, ik heb reets gezecht, dat 'er verscheyden mans perzonen, in 't hol gegaan waren; maar dat ze de tweede poorte gesloten vindende, de Monniken zeyden, dat het was, om dat zy niet wel voorbereyt waren, dat zy niet verder konden gaan, hoewel 'er misschien waren, die wachten en aan de poort klopten, dewyl deze vrouwe, daar ingegaan, en 'er reets twee dagen in geweest was, merkte men de zaak, als een wonder aan, 't geen uyt de nabuurschap van het Klooster, verscheyden Persoonen van beyder ly kunne trok, om te wachten, dat de goe vrou, uyt de grot kwam In de gedachten waar in de wereldt was, dat het alleen de vroulay betrof, waren 'er veele, die haar by den eerwaardigen Vader *Prioor* vervoegden, om van hem de gunst te verzoeken, daar in te mogen treeden: en zy deden hem groote vereeringen, om den voorrang te mogen hebben. Deze Vader nam zyn gelegenheyt waar, om zyn woord aan een jonge Juffrouw te geven, die hem beter dan alle andere aanstond, om ze in de grot te doen gaan. 's Anderen daags morgens, zoo haast de vrou die 'er in was, vertrok, belaste hy met een, om haar daar toe te bereyden, door vasten en gebeden, en het *Sakrament* te ontfangen.

Zoo ras als de *Prioor* of de gewaande *St. Patricius*, van een nieuwe boeteling verzekert was, belaste hy de twee bedienende Geesten, om de eerste te belasten, des anderen daags mor-

morgens uyt de de grotte wech te gaan, enz; dog hy verzuymde niet, op de twede verschyning met de zelve pracht, als in de eerste nacht te voorschyn te komen, om het werk te eyndigen, ingeval het nog niet begonnen was; want hy wist niet, dat zyne twee afgezondene, hem tot een groot behulp in deze zaak geweest waren, na dat hy deze twede nacht, in stilswygentheyt doorgebracht had, gelyk de voorgaande met zyn Godsdienstige, ging hy des anderen daags, wech, gelyk hy de eerste maal gedaan had.

Onmiddelyk daar op, quamen de twee afgezondene, by haar, mét moeyelyke tyding. De Geest van *St. Patricius* zey haar, dat dewyl alle de begeertens van de menschelyke schepzelen, door de bezitting van de begeerde zaak, ophielden, haar bede vervult was, en dat zy bevel van den Hemel ontfangen hadden, haar te belasten, weder na de beneden werelt te rug te keeren, maar datze, om niet van 't geluk berooft te zyn, dat zy genoot en nog op zyn tyd zou smaken, zy de volgende regelen heyliglyk moest opvolgen.

I. Wanneer gy uyt de grot vertrokken zult zyn, zey hy tot haar, daar zullen veele menschen zyn, die u zullen vragen, 't geen gy gezien hebt, gy zult hen alleen ten antwoord geven, ik heb hemelsche dingen gezien.

II. Dat gy over de glasen brug moest gaan, maar dat St. P*atricius* gekomen is, om dezelve te breken, zo dat gy daar van bevrydt zyt geweest.

III. Dat gy twee verschyningen gehad hebt, waar door u geopenbaart is, dat gy u verzoek zult erlangen.

IV. Dat het u verboden is, daar van meer te zeggen, tot dat gy wederom uyt de grot zyt gekomen, 't geen gy doen zult, na dat gy verlost zyt. En schoon elk een, u andere vragen mogt doen, moet gy hen, zelfs aan uw man geen andere antwoorden geven; want zoo gy de stoutheyt gebruykt, om iets anders te zeggen, zult gy aanstonts door de helsche *furien* na de Hel gesleept worden.

Maar om u te toonen, dat gy de gunsteling van deze plaats der wellusten zyt, zullen wy, eer wy u na de deur van de grotte geleyden, u een twede teken geven, van de achting, die wy voor u hebben, om u te doen onthouden, dat gy over tien maanden wederom moet komen, om het zelfde geluk te doen genieten. Dit onnozele Schepzel, ontfing met al haar hart het laatste vaar wel, waar op zy uyt het hol gebracht wierd, en de deur die op de tuyn uytquam, agter haar gesloten zynde, ging zy het andere eynde uyt. alwaar ze haar man en veel volk vond, die haar afwagten, zy quam zeer vrolyk en vergenoegt te voorschyn, en antwoorde noyt, dan 't geen de bedienende geesten haar geleert hadden, men bracht haar, als een heylige na huys, die voor altyd gelukzalig was, ook wierd ze als zodanig door de nabuuren aangemerkt, dog wy zullen haar by haar man laten blyven, om tot de *Historie* van de twede boeteling over te gaan.

Hoewel deze jonge *Dame* zeer weynig tyd had, om zich te bereyden, in de grotte te gaan, gaf haar de eerwaardige vader *Prioor* volkomen vryheyt, om zo ras de eerste wech was, daar in te gaan, zy deed het dan met een verbryzeld harte, en zy wierd door de gewaande *St. Patricius* en door

door zyne bedienende geesten, op dezelve wyze ontfangen, als de zoldaats vrou, zy bleef ook niet langer in het zelve, dan de eerste boeteling, in het lusthuys om datze plaats voor een derde moest maken. De Eerwaardige vader *Prior*, en zyne twee helsche geesten, wisten hun bedrog zo behendig uyt te voeren, dat 'er onder alle de vrouwen die in dit hol quamen, niet een was, die het minste quaad vermoeden, noch die naliet, om de beveelen en onderrigtingen op te volgen, die deze afgezondene haar gaven.

Dus is het, dat de *Prioor* en zyne Duyvelsche Monniken, deze helsche handel vervolgden, met de naam van *St. Patricius* te gebruyken, die tot een dekmantel verstrekte, om hun bedrog te bedekken. Ondertusschen zou God die een rechtvaardig Rechter is, en een afgryzen van de ongerechtigheyt heeft: deze gruwelen niet lang verdragen, zo dat hy deszelfs loop door buyten gewone middelen stuytte, doch laat ons tot de eerste boeteling wederkeeren, die wy 't huys gelaten hebben, zeer van hunne naburen geacht zynde, 't is hier, dat het wonderwerk begint.

Na dat deze onnozele vrou uyt het hol van *St. Patricius* gegaan, en 't huys gebracht was, had men zo veel agting voor een heylige, om dat zy zey, dat *St. Patricius* haar bezoeken, in een fraay huys gegeven had, dat dicht by het aardsche *Paradys* gelegen was, en dat de twee gevleugelde geesten haar verscheyden maale opgepast hadden, 't kan wezen, dat haar man en de gebuuren haar zo veele vragen deden, dat zy 't niet kon nalaten, om de palen te buyten te gaan, die de geest van *St. Patricius* haar had voorgeschreven, en de onderrigtingen die hy

haar gegeven had, misschien dat zelfs een weynig verwaantheyt haar deed spreeken. 't Geen haar de naam van een heylige onder haare vrinden, en nabuuren, deed verkrygen.

Hoe het ook zy, 't is zeker, dat zy 't zedert zy uyt het hol gekomen was, van elk een *Patricia* genoemt wierd. Eenigen tyd daar na, bevoelde zy zich swanger, 't geen haar achting vermeerderde, om dat zy zey dat ze het van *St. Patricius* en van twee Engelen was Het gerucht verspreyde zig zodanig, dat men in menigte heenen ging, om de Goddelyke *Patricia* te zien, en men achte zich zeer gelukkig, om met haar van hemelsche zaken te mogen spreeken, die zy in 't aardsche *Paradys* gezien had. 't Was een goede gelegentheyt, om vereeringen van verscheyden persoonen te ontfangen; en de Monniken bedienden 'er zig van, om hunne looze streeken, op een beter voet te stellen. Zy maakten het wonderwerk, van de Goddelyke *Patricia* bekent, zy deeden 't schilderen, en plaatsten haar afbeeldzel, op den Autaar aan de regter zyde, van dat van den heylig. Dit wonder trok een groot getal menschen na 't Klooster-zo lang deze konst-streek, duurde, hoewel gedurende deze geheele tyd, niet een mans persoon was, die de grot kon doorloopen, om dat zy alle zondaren waren, en de vereyste voorbereyding tot diergelyken oogmerk niet hadden. Daar waren niemant dan de vrouluy, 't zy dat ze nieusgieriger of Godsdienstiger waren, die in dit hol gingen, en voor wien na de schuldige voorbereyding, de deur van het lusthuys geopent wierd, en die het voorregt hadde in het aardsche *Paradys* te treden, om aldaar de bezoeken van

de

de bedienende Geeſten te ontfangen, en aldaar met twee verſchyningen, by nacht, van de gewaande *Patricius* vereert te worden. Arme mannen! wat zyt gy te beklagen, van deze onuytdrukkelyke vermaken berooft te wezen, die alleen voor de vrouluy bewaart zyn! doch zo de kans verkeert, zullen de vrouluy genootzaakt zyn te vaſten, terwyl dat de mannen, de vermakelykheden van 't aardſche *Paradys* zullen ſmaken! ô ſnoode Monniken! dewyl de man van de Goddelyke *Patricia* een zoldaat was, had hy moeyte om dit wonderwerk te verteeren, nogtans deden de vereeringen, die hy van Godvruchtige perſoonen ontfing, hen voor eenigen tyd geduit nemen, verhoopende door dit middel wel haaſt in ſtaat te zyn, om een *Kompagnie* te konnen koopen. Doch wanneer een nieu wonderwerk, van het zelfde ſlach, voorvalt, vergeet men het eerſte lichtelyk, derhalven, alzo deze grotte noyt voor de vrouluy geſloten was, bleef men niet lang ſtil om andere wonderwerken uyt te ſtrooyen, en de naam van de vrouwelyke *Patricia*, vermenigvuldigde, zodanig, dat de muuren van de Kerk naauwelyks groot genoech waaren, om aldaar haare afbeeldzels te plaatzen. Men dacht niet meer om de Goddelyke *Patricia*, en haar man wierd in zyn verwachting bedrogen, dit maakte hem gramſteurig en deed hem hondert vragen, over deze zaak aan zyn vrouw doen.

„ Hoor *Patricia* of *Duyvelin*, zey hy, van wie „ zyt gy ſwanger! ik bid, zeg my de waarheyt van „ dit voorval? want ik ben een oorlogs man, „ en heb kans genoeg om my te wreeken, aan „ wien 't ook zyn mach, al was 't aan *Sint Pa-*

„ *tricius* zelfs. Verberg my niets, ik weet dat „ de heyligen van 't Paradys dit slag van wonderwerken niet konnen doen die de menschen „ gewoon zyn. Zo'er een gelukzalige Maagt „ geweest is, die door de werkinge des H. „ Geestes ontfangen heeft daar uyt volgt „ het niet dat gy boos en straf-schuldig schepzel, als gy zyt, de twede moest zyn; „ daar en boven weet gy hoe veel vrouwen, „ en dochters die na u in de grot geweest zyn, „ in dezelve staat bevonden worden, denkt gy „ dat den Hemel de wonderwerken zonder noodzakelykheyt zou vermenigvuldigen, in geenen „ deele; want waar is het van nooden, dat 'er „ bedienende geesten, of dat *St. Patricius* zelfs „ tusschen beyde komt, om een dochter te beswangeren, dewyl dit zonder wonderwerk, „ door middel van een mans-persoon kan verricht worden? laat deze bedriegeryen vaaren „ *Patricia*, en zeg my de waarheyt, zo gy uit „ onwetenheyt gezondigt hebt vergeeve ik het u, „ zo gy my maar wilt helpen de loop van de „ afgryzelykheden te stuyten die in de grotte van *Sinte Patricius* bedreven worden, „ zo gy my in tegendeel weygert, de zaak zodanig als ze is, te verklaren, sweere ik een „ eynde van uw leven te zullen maken, en u „ met dit swaard van kant helpen.

Zulk een onverwachte taal maakte de onnozele *Patricia* zodanig verschrikt, dat zy alles wat zy wist bekende, betuygende met eenen, dat zy noch geloofde, dat het de ware *St. Patricius* was, die twee nachten by haar gelegen had; dat de twee afgezondene geesten waren, die haar tweemaal de tekenen van achting hadden gegeven,

die

die zy voor hen hadden, en die haar belaſt hadden, aldaar weder te komen, na dat zy de zoon van St *Patricius* ter wereld gebracht had.

Zeer wel, zey de man, " gelooft gy dit dus-
„ danig, ik belaſte u het zelfde te zeggen, tot
„ dat gy bevallen zyt, gy hebt niet dan de dood
„ van myn hand te verwachten, wanneer gy
„ verloſt zult zyn, zal ik u andere onderrichtin-
„ gen geven, die gy zult hebben, waar te ne-
„ men, zo gy uw leven wilt redden, zo niet, gy
„ kunt verzekert wezen, dat ik zodanig zal han-
„ delen, dat gy tot een *Exempel* van de geheele
„ werelt zult ſtrekken.

De wakkere *Zoldaat* maakte van de noodzakelykheyt een deugt, tot dat hy gelegentheyt mogt vinden, om zich over de Monniken te wreken, die hy vaſtelyk geloofde, de ſtichters van dit ſlag van wonderwerken te zyn, ten dezen eynde ontveynsde hy zyn voornemen, hy juygte in ſchyn, het algemeene gevoelen toe, dat het *Sint Patricius* was, die hem tot een hoorndrager gemaakt had, en hy zey dikwils al lachende, dat hy daar omtrent gelukkiger was, dan veele Koningen. Eyndelyk kwam de tyd aan, dat zyn *Patricia* een Jonge *Patricius* ter werelt bracht, en dewyl dit de eerſtgeboorne van de hemelſche ſtam was, verzuymden de eerwaardige vader *Prioor*, en de andere Monniken, in deze gelegentheyt niets, om zo veel te weeg te brengen, dat dit hemels kind van elk een geacht wierd. De Onderkoning en de groot *Kanſelier* waren 'er *Peters*, en hunne huysvrouwen *Meters* van, door andere perſonen die zy daar toe in hun plaats benoemt hadden, verbeelt zynde; de Aartsbiſſchop zelfs, liet aan de rechte Vader *Prioor* zeggen,

om dit uyt zyn naam te bedienen, ô nootlottige blindheyt! dit alles wierd volgens de beveelen van dezen *Prelaat* uytgevoert, en men behoeft niet te twyfelen zo 'er den Paus by geweest was, zou hy niet nagelaten hebben, om ook een bedienende Geest te willen wezen.

Het kind wierd in de Kerk van 't Klooster gedoopt, in tegenwoordigheyt van veele menschen, met zo veel pracht en vrolykheyt, dat de Kerk wel een Hemel op aarde scheen, men drong elkanderen om de Jonge *Patricius* te kussen, en aan te bidden, dat de naam was, die men hem gegeven had; dewyl hy de waardige zoon, van zulken vader was, men plaatste zyn afbeeldzel ten eersten, tusschen dat van zyn moeder en van *St. Patricius* boven het Autaar, 't geen de *Devotie* van de vrouluy zodanig vermeerderde, dat zy zich alle dagen in menigte na 't Klooster begaven, om de eerwaardige Vader *Prioor* te verzoeken, in de grotte te mogen gaan. En het is zeker, dat schoon 'er vyftig grotten geweest waren, zy niet genoeg zouden geweest zyn tot het groot getal Dames die de gunste smeekten om daar in te mogen gaan.

Na dat de dagen van de zuyvering der kraamvrou verlopen waren, begon haar man na middelen om te zien, om zyn wrake tegen de gewaande *Patricius* en zyne bedienende geesten, werkstellig te maken, dewyl hy wist dat 'er dies tyts, in de grotte en in het aardsche Paradys een Jonge en welgemaakte Juffrouw was, wiens man een van de rykste en voornaamste Edelluy van de nabuurschap was, ging hy by dezen Heer, en verzogt dat hy met hem eens in een afgezonderde kamer mocht gaan, alwaar hy hem een geheym zou ontdekken, dat hy hem had toe te vertrouwen,

den

den Edelman ontfing hem in zyn kabinet, en de *Zoldaat* sprak hem dusdaanig aan.

„ Myn Heer gy weet de geheele *History* van „ myn vrou, en van haar zoon, die men te- „ genwoordig aanbid, als de zoon van *St. Patricius*, ik heb verstaan, dat *Madame* uw huys- „ vrou tegenwoordig in het hol, of om liever „ te zeggen in de Hel is, en ik kome om hulp „ en bystand af te smeeken, om ons over de hoon „ die men ons aandoet, te wreeken, myn vrou „ heeft my de waarheyt ontdekt, van de snode „ *Praktyken* in deze grotte, en ik ben verzekert „ dat de Monniken ons daar omtrent bedriegen; „ dog zo gy met my wilt inslaan, wy zullen „ de oorspronk van deze verwonderbare *Mirakelen* van het bedrog, en de snoodheyt ontdekken, die men ons voor hemelsche verschy- „ ningen uytvent. Het is zeker dat *Madame* uw „ huysvrouw, tegenwoordig in de armen van „ een Monnik leyt, die u door zyne helsche lis- „ ten onteert, derhalven zo gy u op my wilt „ vertrouwen en het geheym houden, neme ik „ het op my om de zaak uyt te voeren.

De onnozele Edelman begon de oogen te openen, op een redenvoering die hem zeer waarschynelyk voorquam, en hy bewilligde in 't geene den *Soldaat* begeerde die eenige welgewapende huysgenoten mede nam, en haar regt toe in 't Klooster leyde, zo ras zy 'er in waren, sloten zy de deur na haar toe, en gingen in des *Prioors* kamer; dog dewyl zy daar niets vonden, daalden zy in 't hol neder, alwaar zy de twee dienstbaare geesten, in 't gemoet quamen, die deurwachters waren, zy spraken dezelve met zo veel kloekmoedigheyt en bedreygingen aan, dat

zy hen lievcr de deur wilden openen, dan zig bloot ſtelien om aanſtonts het leven te verliezen, daar was niemant dan den Edelman en den Soldaat, die 'er in gingen, en voor de twede deur komende, overweldigden zy de zelve, eer de gewaande *St. Patricius*, uyt de kamer van verſchyninge kon vertrekken, zy gingen 'er in, en vonden hem met de jonge Juffrou, op het bed. Het gedrag van den een en den ander was zeer verſchillende, de eerwaardige Vader door de wroegingen van zyn gewiſſe genepen, begon bleek te worden, in plaats dat zyn Boeteling zig verbeelden, dat haar Man het zelfde geluk als zy genoot; dewyl hy ook in 't aardſche *Paradys* gekomen was; dog zy was wel haaſt van haar dwaling overtuigt, door het verhaal, dat de Soldaat haar deed van de verandering van *St. Patricius* en de *Prioor* van het Klooſter; waar over zy zo veel ſchaamte had, dat zy hen de hand leende om een regtvaardige wraak over deze ongetrouwigheit te oeffenen.

Maar de Soldaat die het regt verſtond belette dat de eerwaardige Vader, zo haaſt niet ter dood gebragt wierd, gelyk de Edelman dit wel begeerden. Hy zey dat het beter paſte om hem in zyn *Cel* te brengen, daar men onderzoek tegen hem zou doen, waar op men zyn vonnis zou opmaken, en 't zelve aanſtonts in tegenwoordigheit der Monniken ter uytvoeringe brengen, om hem van zyne gruweldaden te overtuygen, oordeelde men dat de jonge *Dame* daar by moeſt zyn, om door haar zelſs van de wonderwerken te getuygen, die in het aardſche *Parady* gewrogt wierden, deze gedagte wierd goetgekeurt, en men bragt deze goe Vader, in zyn *Cel*, alwaar men ook alle de Monniken ontbood, terwyl de Huys-

ge-

Pag. 362.

genoten van den Edelman de deur van 't Kloo-ſter bewaarden, en na dat zy 'er alle binnen waren, en de Soldaat de bediening van *Raporteur* en regter waarnemende, verhaald het geheele geval in tegenwoordigheyt van de geheele gemeenſchap, en van de twee dienſtbaare Geeſten. Daar op deed hy al het geld, en zilverwerk voor den dag brengen, dat door middel van deze helſche grot, en de gewaande wonderwerken in 't Klooſter gekomen was. De *Soldaat* nam 't ten eerſten na hem, daar op lubde hy de eerwaardig Vader *Prior* of de gewaande *H. Patricius* en zyne twee dierbaare geeſten, en daar op gingen zy zeer geruſt weg; maar des anderen daags gingen den Edelman met zyn Vrouw, en den *Soldaat* met zyn P*atricia* na de *Inquiſitie*-meeſters, om hen dit voorval te vertellen, na het zelve wytloopiger onderzogt te hebben, en ziende dat alles ontdekt was, wiſten zy niet wat zy moeſten doen, in een zaak die zo doornagtig als deze was, zy ſchreven 'er over aan den Paus, die voor al liet zeggen, dat men de grot moeſt ondermynen, en in de Lucht doen ſpringen, en het Klooſter om ver werpen, ter eeuwiger gedagteniſſe van deze gruwelen, 't geen ook na de letter wierd uytgevoert.

De *Prior* ſtierf van hartzeer; dog de twee dienſtbaare geeſten wierden herſtelt, namen de vlugt, zonder het antwoord van den Paus af te wagten, op de plaats alwaar voorheenen dit Klooſter was, was nu een *Kapelle* van *Magdalena* met een Kluyſſenaar, die 'er het opzigt over heeft. Ik heb 'er geweeſt gelyk reets gezegt is, en ik heb de overgebleven brokken van dit Klooſter van het Luſthuys, en van de *Grot* gezien die tegenwoor-

woordig gelyk elk een zeyt, een ſchuylplaats van dieven is, de Bronwel of Fonteyn, gemeenlyk *Magdalena* genoemt, is een buyten gewoon en zeer gezond bad, voornamentlyk voor die gene, die van 't *Graveel* of van de ſteen in de nieren aangetaſt worden. zy heeft de hoedanigheyt, om altyd heet in de winter, en koud in de Zomer te wezen, en men heeft aangemerkt, dat ze in de grootſte droogtens, dikwils meer water verſchaft, dan in regenagtige tyden. Het water is zoet by zyn oorſprong, maar vyftig treden lager is 'er een ander dat kleynder is, van bitter water; en op de zelve afſtand, noch een derde met zout water enz.

Het Wonderwerk van Sint Antony van Paulus op zyn graf.

Het is onmogelyk, om met alle de zedigheit die ik wenſchte in dit myn ampt van Predikant, waar mede ik bekleet ben, paſt, zulk ſlag van wonderwerken, die de ſnoodheden, de bedriegeryen, de onkuysheden en de afſchuwelykheden van de Roomſche Prieſters en Monniken af te malen te beſchryven. Dog 't komt hier op aan, of de ſtyl waar van ik my bediene, om ze te ſchryven, voordeeliger dan nadeeliger voor het gemeen zal zyn, 't is iets, dat my waarlyk zodanig heeft belemmert, dat ik daar over eenige Godtsgeleerden geraatpleegt hebbe; zommige hebben my geantwoordt, dat ik veel beter zou doen, dit ſlag van *Historien* agter te houden, onder voorwendzel, dat jonge menſchen zonder ervarenheyt en voornamentlyk de jonge Jufrouwen,

wen, daar uyt geen onderrigt mogten krygen, hoewel andere perſonen, daar uyt kragtige redenen konnen opſpeuren, om vaſt in de *Protestantſe* Godtsdienſt te blyven, met de verfoeyelyke *praktyken* van de Roomſche Geeſtelykheit te ontdekken.

Andere in tegendeel, neffens eenige perſonen van den eerſten rang, en van bondige geleertheit hebben my geraden, om zonder bewimpeling de miſſlagen en het ongeregelde leven, der Paapſche Geeſtelyken te verhalen, om aan de leeken van hunne gemeenſchap te kennen te geven, dat zy die hunne leyts Luyden moeſten zyn, hunne grootſte verleyders bevonden worden, en met een om de *Proteſtanten* in hunne beginzelen, te verſterken; want wat de jonge Juffrouwen betreft, zo hunne ouders hen in een onnozele onwetentheyt willen houpen, zy konnen haar beletten, dit ſlag van *Hiſtorien* te lezen, tot dat ze van ſtaat veranderende, bequamer zyn om eenig voordeel uyt dit ſlag van Boeken te trekken.

Het is zeker zo ik myne gedagten en genegentheit had op te volgen, dan zou ik veel eerder voor de eerſte van deze twee gevoelens, dan voor de twede zyn. Maar ik merke aan de andere kant aan, dat ik verſcheydenerley ſlag van Perſonen ontmoet heb, waar van de gevoelens zeer verdeelt waren, ontrent myne werken, twee onder andere, de hoogſte in Kerkelyke waardigheden, hebben my gezeyt; de eene dat myn Boek van een zeer goet gebruik in de *Proteſtantſe* Godtsdienſt is, zo een ernſtig perſoon zig de moeite wilde nemen, om het over te zien en eenige al te ſterke uytdrukkingen te verzagten, en 'er een nieuwe druk van uyt te geven, den ander zey zelfs, eer hy het gelezen had, dat ik

geen

geen recht had, om my voor een schryver uyt te geven, en dat hy dit werk, alzo ik geen bewys had, van 't geene ik bybrenge, dan myn eygen gezag, niet kon aanmerken dan een verzameling van *Fabelen*, en leugenen, hoe 't ook zy, hy heeft myn boek gehouden. Een derde heeft my gezeyt, dat het beter zou geweest zyn dat ik het niet had doen drukken, zie daar alles wat ik heb konnen vernemen, wat 'er tot nadeel van myne schriften gezegt word.

Andere personen van den zelven rang, en waardigheden, hebben my de eere gedaan, te zeggen, dat myn boek zeer goet was, dat 'er niets in is dat de zedigheyt quetst, en dat alle eerlyke luyden niet zouden nalaten, om de goetheyt daar van te erkennen en het goet te keuren. Een ander heeft ook in tegenwoorhdigheyt van eenige eerwaardige *Prelaten* van onze kerk gezeyt, dat hy zelfs zestien jaaren in *Spanje* geweest is, en zekerlyk wist, dat de gevallen die in myn boek verhaalt wierden waarachtig zyn, dat ik alles noch niet zegge, en dat 'er weynig schryvers gevonden worden, die gelyk ik, de snoodheden hebben durven zeggen, die 'er onder de Roomsgezinden bedreven worden, zo ik alle de verschillende oordeelen moest bybrengen; die het gemeen over myn boek gemaakt heeft, zou ik 'er een geheel afzonderlyk hoofdstuk van moeten opstellen. Het is zeker, dat ik my zeer bekommert heb gevonden, hoe ik alle man genoegen zou geven, tot dat ik eyndelyk, na veele aanzoekingen, van voorname persoonen besloten heb, deze wonderwerken gemeen te maken, derhalven zo zy niet met al die zuyverheyt zyn geschreven, die ik wel gewenscht hadde, moet

men

men de Monniken daar van de schult geven, die my zodanige stukken verschaft hebben, voor 't overige, doe ik my nederige verschoningen, by alle die geene aan wie zy het ongeluk hebben, om te mishagen.

Ik trede nu tot het wonderwerk, door *St. Antony van* Paulus op zyn graf, op de volgende wyze gewrogt.

Wonderwerk.

Daar is te *Saragosse* een Monnike Klooster, van *St. Viktor van* Paulus, onder de regel en *Constitutie* van St. *Antony* van *Paulus*, in de omtrek van dit Klooster, is een *Kapel* aan hem als de stigter, van de order toegewyt, in 't midden van deze *Kapel* is een Autaar agter dewelke een graf word gevonden, in de gedaante van een ledikant, waar in men het lichaam van deze Heylig met het kleed van zyn order vind, in een vergulden kist leggende, ik heb 'er reets in myn eerste stuk, in 't voorby gaan van gesproken, doch ik zal hier een verhaal van 't wonderwerk doen.

Dezen heylig is den *Advokaut* en de P*atroon* van de onvruchtbaare vrouwen; doch ik weet niet om wat reden hy zich dezen *Titel* heeft durven aanmatigen, noch waarom zyne leerlingen hem dezelve gegeven hebben, 't zy hoe 't wil, daar zyn verscheyden Pausen die het goet gekeurt en bevestigt hebben, door gewettigde bullen, die alle die geene, in den ban doen, die dezen heerlyken *Tytel* als een geloofs *Artykel* niet willen aannemen, of om netter te spreeken, als een wezentlyk *Punt* om rykdommen te verzamelen.

Dezen heylig, heeft zig zomtyts, door zyne won-

wonderwerken beroemt gemaakt, of liever hy is het geworden, door de bedriegeryen der Monniken, zomtyts sliep hy ook, wanneer men eenig wonderwerk van zyne navolgers ontdekte. 't Zy hoe 't wil, altyt zyner vrouwen gevonden, die zyn bystand hebben afgesmeekt, in weerwil van de herhaalde bewyzen van de snoodheden, die de *Paulinen* onder den dekmantel van eenig wonderwerk, door *St. Antony* gewrocht, bedreven, zo dat men mach zeggen, dat de slaap van zyn vermaartheyt, niet lang duurde; maar dat ze na een weynig ruste met nieuwe wonderwerken ontwaakte. Ik heb in myn tyd altyt een groote menigte na dit Klooster zien gaan, alwaar alle jaren veel wonderwerken geschieden, niet door de vinger van God, maar door 's duyvels kunsjes, gelyk wy straks zullen zien.

Onder het groot getal van onvrugtbare *Dames*, die het graf van *St. Antony* bezochten, om zyn bescherming en invloed af te smeeken, en om vruchtbaar te worden, wierd 'er eene gevonden die zo wel door haar schoonheyt, als geboorte uytmunte. De gewoonte die men stipt in deze Godsdienst pleging opvolgt, is, om maar een *Dame* te gelyk in de *Kapel* te laten komen, waar van men de deur zo ras ze daar in is toesluyt, als dan gaat de Godsdienstige op haar knyen leggen, zeyt haare gebeden op, en daar op gaat ze driemaal rontom het graf van *St. Antony*. De Monniken die overtuygt zyn, dat ze niet konnen overvallen worden, door wat toeval het ook zyn mach, bedienen zich van deze gelegentheit, zonder ergens voor te vreezen, zulk eenen, die een *Dame* of ergens elders zonder gevaar niet zien kan, raad haar om het graf van *St. Antony*

drie-

driemaal rond te gaan, en door dit middel bereykt hy zyne begeertens, zo ras als het wonderwerk gedaan is, vertelt de *Dame* door de eerwaardige vader onderrigt zynde, de zaak als een verwonderenswaardige werking, die ten ſpyt van *jaloerze* mannen voor een wonderwerk doorgaat, men merkt aan, dat deze Monniken niet dan onvruchtbaare *Dames*, bezoeken, of die door voorſpraak van haar *Patroon St. Antony* vruchtbaar worden, en zo een *Dame* eens vrugtbaar gemaakt is, is zy het ook, in 't vervolg, om dat dezen heylig, of liever zyne bedienaren deze gunſt bewyzen edelmoedig niet eens, maar t' elkens toeſtaan, wanneer men 't van hen verzoekt.

Daar was in dit Klooſter een jonge welgemaakte Monnik, die zeer geſtigt was, door de *Devotie* van *Dame Clara*, ('t is de naam die ik aan deze *Dame* zal geven, en die van *Ambroſius* aan de jonge Monnik) 't was maar twee jaren geleden dat de *Dame* getrout was, en dewyl zy vierig wenſchte een erfgenaam aan haar man te geven, vatte zy een voornemen op, om dit uyt te voeren, door een boven natuurlyk middel; ik meene, door de voorſprake van *Sint Antony*. Ten dien eynde, ging zy verſcheyden maal na malkander, om de Miſſe te hooren, in het Klooſter de *Paulinen*; dog zy vond altyt zulken grooten getal Godtsdienſtige, die in de *Kapel* gingen, dat zy geen middel kon vinden, om de deurwachter te verzoeken, daar in te mogen gaan. Broeder *Ambroſius* wiens werk het was, om 't geld te ontfangen, dat *Devote* menſchen hem voor de Miſſe gaven; *Donna Klara* verſcheydenmaal gezien hebbende, die wech ging, zonder iets te geven, ſprak haar in het midden van de Kerk

 aan

aan, en zey „ Mejuffrou uw zedigheyt en Godts-
„ vrucht kunnen niet anders te weeg brengen,
„ dan de dienaaren van God te ſtigten, en hen
„ te bewegen, om met hun geheele hart *St. An-*
„ *tony* te bidden, om aan wie het hem behaagt,
„ de geloften te vervullen, die gy hem kunt toe-
„ voegen, en dewyle gy de goetheyt hebt om
„ onze Kerk te bezoeken, geloof ik u niet meer-
„ der te konnen verpligten, dan alles wat gy
„ kunt wenſchen, te doen, *Donna Klara* vol ze-
digheyt en ſchaamte zynde, bedankte broeder
Ambroſius, voor zyn beleeftheyt, en zey hem,
dat ze hem oneyndigmaal verpligt zou zyn, zo
zy door hem in de *Kapel* van *St. Antony* kon
komen, om zyn graf te bezoeken; en hem om
zyne tuſſchen ſprake te ſmeeken, ô Mejuffrou
antwoorde deze, gedienſtige *Dame* gy verzoekt
van my als een gunſt, een zaak, die men aan
uwe verdienſten verſchuldigt is, wees verzekert,
dat uw verzoek my tot een wet zal dienen; en
zo gy u in de behoorlyke geſteltenisse bevind,
zult gy morgen in de *Kapel* gaan, zo gy niet
gezien wilt wezen, moogt gy u trony met uw
ſluyer bedekken en niemant zal weten, wie gy
zyt. Dit behaagde *Donna Clara* ongemeen, wel-
ke beloofde, des anderen daags weder te zul-
len komen, zo ras zy aangekomen was, verzogt
zy broeder *Ambroſius* te mogen ſpreeken, die zig
niet lang liet verzoeken, na dat hy *by haar* was
gekomen, zey hy dat ze voor alle ding de Mis-
ſe moeſt hooren, om haar kloekmoedigheyt en ver-
ſtand voor te bereyden, om *St. Antony* te ſpreeken,
en hem te antwoorden, in geval hy eenige vra-
gen doen mocht, dat de deurwachter haar na de
Miſſe zou mede nemen, om in de *Kapel* te bren-
gen,

gen, om dat hy zelfs, dan zorg voor haar zou dragen. Broeder *Ambrosius* liet *Donna Clara* met een volkomen genoegen vervult, en terwyl zy de Misse hoorde, ging deze vrome broeder, in de *Kapelle*, na dat hy de deurwachter van zyn oogmerk onderricht had (dewyl zy elkanders snoodheden niet verspreyden,) hy nam het lichaam van *St. Antony* uyt het graf, ley het onder den Autaar, en zette zich in de plaats, van den heylig. Ik heb gezeyt dat *St. Antony* even eens gekleed was ,als de Monniken, van dit Klooster, 't geen by de duysterheyt van de *Kapelle* gevoegt zynde, het voornemen van broeder *Ambrosius* begunstigde. Hy wachte dus op, *Donna Clara*, die vol geloof en Godtsvrucht binnen trad; en die te gelyk haar onwaardigheyt bekennende geen hoope had, het geluk te hebben om *St. Antony* te spreken, zy ging op haare knyen voor den Autaar leggen, en deed haar gebed met alle den yver waar toe ze bequaam was. Stond op om driemaal rontom het graf te gaan, maar wat een wonder! *St. Antony* sprak tot haar, en zey, "
„ myn waarde *Klara*, God heeft uwe gebeden
„ verhoort, en door myne tusschen sprake, staat
„ hy uw verzoek toe; dog 't is noodig, dat de
„ zaak door de hulpe van broeder *Ambrosius* uyt-
„ gewrogt word, die den Hemel heeft uytge-
„ kozen, om dit werk te verrigten, gy moet zyne
„ onderrigtingen, opvolgen, zo geheym als 't
„ mogelyk is, want men mag de beveelen van
„ den Hemel niet openbaren, zonder den Hee-
„ re te mishagen, en misschien een schielyke
„ dood te ondergaan.

Donna Clara wierd zodanig met vreeze en schrik

 bezet,

bezet, op deze ſtem dat zy den Heylig niet kon antwoorden, en zy vergenoegde haar, met in haar harte te beloven, deze Godſpraak die zy geloofde uyt den Hemel te komen, te zullen gehoorzamen, wanneer zy na den Autaar te rug keerde, om aldaar een kleyne dankzegging te doen, quam broeder *Ambroſius* uyt de kiſt, ging voor haar ſtaan, 't geen haar zo zeer verbaasde, dat zy waarlyk geloofde, dat dit alles door een wonderwerk gewrocht wierd, deze afgeregte Monnik, liet niet na, om haar te kennen te geven, dat hy door een openbaring geleyt zynde, by haar quam, en na dat hy haar de nodige onderrigtingen gegeven had, leyden zy van dit oogenblik af, de grontveſten van dit wonderwerk, dat 'er moeſt verricht worden, en zy beraamden middelen om dit werk te vervolgen, en tot zyn volkomentheit te brengen.

Donna Clara keerde na huys, volkomen van broeder *Ambroſius* onderricht zynde, over de nootzakelykheyt om 't geheym te houden, niet tegenſtaande de luſt, die zy had, om het begonnen werk te voltcyen, kon zy 'er t' huys geen gelegentheyt toe vinden, zo dat zy genootzaakt was, om zich ten dien eynde eens ter week na 't graf te begeven; doch niet meerder, wegens de groote menigte van onvruchtbare *Dames* die aldaar alle dagen quamen, dewyl de *devotie* van *Donna Clara* van tyd tot tyd vermeerderde; door de ſtichtelyke geboden van broeder *Ambroſius*, kwamen zy over een, dat zy haar ziek zou houden, en van 't bed komen, maar wanneer haar man afwezig zou zyn, dat hy dan overblyfzelen van *St. Antony* by haar zoude brengen.

De zaak wierd uytgevoert, gelyk zy beraamt was,

was, zelfs van die tyd af, genoot de Juffrou geen oogenblik gezontheyt; ze vervolgden door middel van de gewaande ziekte, het wonderwerk, waar van zy zo ras niet verzekert was, of zy gaf 'er haar man kennis van, die het waarlyk geloofde dat hy 't bedrog door een buyten gewoon toeval ontdekt had.

Op zekeren dag, dat de Edelman uytgegaan was, begaf zich de huyshouder, van *St. Antony* na 't bed van *Donna Clara*, doch een oogenblik daar na hoorde hy de ſtem van de man, dat hem noodzaakte om zich met zo veel ſpoed te redden; dat hy zyn *Caleçons* op het oorkuſſen vergat. De Edelman die nergens gedachten van had, trad in zyn vrous kamer die zo ontroert was, dat zy de *Calci* niet eens gezien had, hy vroeg wat dat te zeggen was, waar op zy antwoorde dat het de *Caleçon* van *St. Antony* waren, als overblyfzelen zynde, waar aan zy haar ſwangerheyt was verſchuldigt.

Den Edelman zey niets; hy hield zich als of hy zelfs zeer vergenoegt was; maar na dat hy na de zaak vernomen had, liet hy broeder *Ambroſius* zeer beleeft verzoeken, om by hem te komen, dezen dach deed men een algemeene *Procesſie* waar by hen alle de Monniken, behalven broeder *Ambroſius* bevonden die den Edelman in zyn bezoek-kamer had laten gaan, alwaar hy hem dwong, na dat hy hem naakt had laten uytkleden om de *Caleçons* van *St. Antony* aan te trekken, en wanneer de *Profesſie* voor by zyn deur ging, bracht hy hem dus toegeruſt zynde op ſtraat. De *Inquiſitie*-meeſters, over zulken openbaaren hoon beledigt, en door een ſmaat die op hun geheele

order nedervicl verzekerden ſig van de onteerde man, zonder hem oyt uitdeze duyvelſche vierſchaar te laten gaan; na de ontdekking van dit wonderwerk, dat zo veel gerugt gemaakt had, verlooren de Monniken hunne *kalanten* voor eenigen tyd; dog dewyl de *Dames* een machtige ſchuilplaats, by de eerwaardige vaders vonden, vertoefden zy niet, om wederom na 't gemelde graf te gaan, *Donna Klara* was onder anderen, een van de eerſte, altyt overtuygt zynde, dat *Antonius* met haar geſproken had.

Ik late aan den Lezer, de vryheyt om aanmerkingen te maken, die hy zal goet vinden, over de ſnoode en verfoeyelyke handelingen, en met een over de onderwerping, waar toe de onnozele mannen, in diergelyke gevallen gebracht zyn, door de vreeze, die zy voor de helſche vierſchaar hebben, die onder den naam van de vierſchaar des geloofs, dit ſlag van Godloosheden, wettigt. Doch daar zal een tyd komen dat de Heere, alle de werkers der ongerechtigheyt zal ſtraffen, 't zy zo!

Wonderwerk van Suſter Valeria.

't Is de liefde, geen ongelyk aan te doen, met bekende voorvallen, te verhalen, die geheele Naatzien zyn overgekomen; want hoewel Godvruchtige perſonen, en zy die de geboden naar de letter opvolgen, tot een grondregel hebben aangenomen, *dat men de Misſlagen van onzen naaſten niet moet gemeen maken*, ben ik overtuygt, dat zo deze perſoonen door yver aangezet wierden, om het geloof te bevorderen, en

Pro-

Proseleyten te maken, geen gelegentheden zouden laten voorby gaan, om dingen te verhalen, die dienst aan 't gemeen doen.

En in der daat zyn alle de *Historien* van de werelt geen wettige getuygenissen, van de misdaden, die Koningen en andere persoonen hebben bedreven? is dit het niet, waar van het Oude en Nieuwe *Testament* vol is? Het is zeker, dat in de boeken zo gewyde als ongewydde verhalen zyn, die buyten gemeen zyn voor de geene dieze noyt gelezen hebben. Dog zo wy door het lezen van deze boeken, veele zaken leeren, die ons voorheenen onbekent waren, moet men daar uyt besluyten, dat de gewyde of ongewyde Schryvers, de regelen van de liefde hebben geschonden; met deze voorvallen tot aan de nakomelingschap over te brengen; ik denke dit niet. Is de H. Schrift niet voor allerley slag van personen? behoordze zo wel niet tot jongen als ouden, tot de eene en de andere kunne? heeft een jonge Juffrou de zelfde vryheyt niet als de ernstigste Godgeleerde om de *History* van *Urias* en zyn vrou te lezen, en veele andere van dezen aard, die 'er in 't Oude *Testament* gevonden worden? wat reden kan men dan hebben, om te denken dat de verhalen die ik hier doe niet goet zyn, om door jonge luyden zonder ervarentheit gelezen te worden? konnen zy die niet lezen, om 'er 't goede uyt te nemen, en het quade laten varen? konnen zy niet door dit slag van *Historien* leeren, wat de afschuwelykheden van de Roomsche Kerk zyn, en de dankzeggingen die zy aan God hebben, te geven, om dat hy toegelaten heeft; dat zy in het rechtzinnigste geloof zyn opgevoed, en die het meest van alle, die in

de werelt zyn, van afgodery, bygeloof, verfoeylykheden en bedriegeryen der Priesters bevryd zyn. Daar zyn geen goede *Protestanten* die aan deze waarheyt konnen twyfelen, derhalven kan ik volgens myn geringe oordeel, zonder op de liefde een inbreuk te doen, en zonder bedugt te zyn, om van een nieuwe wyze van schryven beschuldigt te worden, in alle zekerheyt de dwalingen van de Roomsche Kerk in 't licht brengen, ik bekommere my weynig wat die van deze gezintheyt tegen my zullen konnen bybrengen, om dat God myn getuyge is, dat het geene ik hier omtrent doe, niet dan tot welzyn van de ware *Protestanten*, en tot bevordering van de leere der *Engelsche* Kerke strekt; doch laat ons tot het wonderwerk van *Suster Valeria*, Nonne in het Klooster van 't heylig geloof, van de *Dominikaner* order, eens overgaan.

Suster Valeria was in de stad *Saragosse* van eerlyke ouders, die ryk en mildadig waren gebooren, haar vader was Confiturier, hy gaf aan zyn dochter een opvoeding haar rang passende, en *Valeria* had naauwlyks den ouderdom van XII. jaaren bereykt, of haar schoonheyt lokte veele Jonkmans, onder dit groot getal was *Don Christoval*, de eenige, die het hart van dit jong vroumensch wist te winnen, en wiens verkeering haar aangenaam was, zo ras de vader deze genegentheyt vernomen had, sprak hy 'er zyn dochter over aan, haar vertonende dat *Don Christoval*, (a) afgedankt *Officier* zonder goederen was, en wiens ouderdom zo weynig met de haare overeenstemde, dat hy haar Vader kon wezen. Hy voegde 'er by, dat hy een man aan

haar

(a) Reformé.

haar zou bezorgen, die haar wegens de geboorte, als die van 't *Fortuyn* beter past, en die haar in alle opzichten gelukkig zou maken. Doch *Valeria* die haar hart aan *Don Christoval* gegeven had, en daar en boven een trots humeur had, antwoorde, aan haar Vader, dat zy gereed was, aan zyne beveelen te gehoorzamen, onder voorwaarde, dat hy haar een zaak wilde toestaan, die ze aan hem zoude verzoeken. de vader verblyd zynde, over de gereetheyt van zyn dochter, om hem te gehoorzamen, beloofde zonder swarigheyt te doen. 't geen zy begeerde voor dat zy 'er van gesproken had.

Toen zey *Valeria* tot hem, 't Is de plicht van een welgeboren kind, niets tegen de wille van zyne Ouders te doen, en om deze reden zal ik van dit oogenblik af, niet meer denken, om *Don Christoval* te trouwen, maar aan de andere kant, is het de plicht van een rechtschapen Vader, om de genegentheden van een gehoorzaam kind, niet te dwingen, wanneer zy tot eere van God strekken. Ik heb voorgenomen de wereld te verlaten, en de wyk in een Klooster te nemen, alwaar ik een onvergelykelyk beter man zal konnen dienen, dan gy my zoud kunnen geven. Uw toestemminge daar omtrent is 't alles wat ik van u hebbe te verzoeken, en dat gy my voor af toegestaan hebt, zo dat ik morgen ogtent na 't Klooster van 't heylige geloof zal gaan, om aldaar als een Non van de *Dominikaner* order te leven en te sterven.

Hoe groot was de verwondering van dezen Vader zulken voornemen van zyn dochter te hooren! dewyl hy niet dan dit kind had, was het zyn oogmerk niet, haar in een Klooster te doen

opſluyten. Hy bediende zig zelfs, van alle de bewysredenen, die zyn verſtand hem kon verſchaffen, om deze gedachten uyt haar te verdryven: maar dewyl hy zag, dat hy op haar gemoed niets konde winnen, wilde hy nog liever daar in bewilligen, dan haar in de armen van *Don Chriſtoval* te zien, 's anderendaags bracht hy haar na 't Klooſter, en gaf haar aan de zorge van een Moey over, dat een oude eerwaardige Non was, die hy verzogt, het oog op het gedrag van haar nigt te ſlaan tot dat zy den ouderdom van XV jaaren bereykt had, en in ſtaat was, om het kleed aan te nemen. *Valeria* bleef dus in het Klooſter, onder de oogen van dezen Moey, die het haar niet toeliet om met iemand dan een oude dienſtmaagt te ſpreeken, die alle dagen na haar vader ging, en alles wat zy kon wenſchen, mede bragt.

Valeria ley 'er verſcheydenmaale op toe, deze oude dienſtmaagd over te halen, om dat haar vader daar voor reets zorg had gedragen, zo dat zy haar genootzaakt vindende, zulken droevigen leven te leyden, zonder hoope te hebben om eenige tyding van *Don Chriſtoval* te hebben, haar liefde voor hem aanwies, en zeer weynig over het gedrag, van de dienſtmaagd te vrede zynde.

Don Chriſtoval aan zyn zyde wanhopende, van noyt zyn waarde *Valeria* te konnen genieten, vatte een voornemen op: den Koning als vrywillige te dienen, ten dien eynde verzogt hy *Sant Eſtevan de Gormaz* onderkoning van *Arragon*, de vryheyt van zyn eerſte Veldtogt in Catalonie te doen onder de beveelen van *Don Joſef Blanco* Kollonel van eene van de Regimenten van de ſtad.

ſtad. Hy muntte zoodanig in deze veldtocht uyt, dat hy eyndelyk een Compagnie verkreeg. Hy diende veele jaren met eer en met toejuyching van zyn Kolonel, en de Hooft-Officiers, en op het eynde van zyn vyfde Veldtocht, die de Veldſlag van *Almanza* was, quam hy weder te *Saragoſſe*, in qualiteyt als *aide-de Camp* van den Hertog van *Orleans*, en in de ſtad komende ontwapende hy alle de inwoonders. Den Hertog zoo veel betrouwen op *Don Chriſtoval* ſtellende, dat wanneer zyn Koninklyke Hoogheyt *Lerida* ging belegeren, hy aan hem het ſurintendentſchap van de Mondtkoſt van 't geheele leger gaf, met by na zoo veel gezach als of hy Gouverneur van 't geheele Koninkryk geweeſt was, zoo dat men hem als de weldoender van de ſtad aanmerkte, dat zyn geboorte plaats was, waar hy opgevoed was. Zulken volſtrekten macht gevoegt by de ellende van de inwoonders, bewoog hem mogelyk om de liefde te doen herleven die hy voor *Valeria* gehad hadde, hoewel hy toen niet wettelyks van haar konde begeeren, om dat zy reets *Profeſſie* gedaan had; doch alzoo de liefde geen palen heeft, nam hy voor een huys te huuren dat dicht by het Klooſter van 't Heylig geloof was, om *Valeria* met eenige welvoegelykheyt, of ten minſten zonder ergerniſſe te veroorzaken te mogen zien.

Men bevond dat het venſter van ſuſter *Valeria* op de tuyn van *Don Chriſtoval*, die na de Koſter aan zyn zyde gekregen te hebben, hem bewoog, om aan *Valeria* buyten twyffel een zeer tedere brief over te geven, dewyl zy hem antwoorde, dat zy hem verzocht, zich niet

meer

meer van dit middel te bedienen, om haar zyne gevoelens bekent te maken. Zy wees hem aan, dat het venster van haar *Cel* op zyn tuyn uytquam, dat hy haar dus alle dagen kon schryven, en haar antwoorden ontfangen, door middel van een draad, die zy alle nachten door het venster liet nedervallen, en waar aan hy een brief vast maakte, en zoo antwoorde zy hem door het zelfde middel. Zie hier wat de grondslag van haare listen was.

Suster Valeria was toen XVII of XVIII. jaaren oud, maar dewyl zy *Professie* gedaan had, was 't haar onmogelyk, uyt het Klooster te komen, om weder tot de wereld te keeren, Haar vader was gestorven, en had haar tot eenige Erfgename van zyne goederen nagelaten, welke zoo ik heb hooren zeggen, op vier duysent *Pistoletten* uytkwamen, met zulken voornamen zom, zou zy haar veele vrinden in 't Klooster hebben konnen maken, en een volkomen vryheyt konnen verkrygen van alles wat zy begeerde. Maar zy betroude haar zelven niet, en was wantrouwende, ontrent alle die in 't Klooster waren, zoo dat haare metgezellinnen dit wantrouwen voor een bondige deugt opvatteden, en zy alle merkten haar, als een Jonge Nonne aan, die zeer Godsdienstig was.

Het goed gevoelen dat de andere Nonnen van *Valeria* hadden, nootzaakte haar, om niets te bedryven, dat het zelve om ver kon stooten, hoewel haar liefde voor *Don Christoval* haar na middelen deed omzien, om haar en haar minnaar daar in te voldoen, zonder eenige hinder aan de goede naam te geven, die ze in 't Klooster verkregen had.

Don Christoval was zeer overtuygt, van de goetheden, die *Valeria* voor hem had; doch dewyl 't hem niet vry ſtond, om haar voor de tralie van de Spreekkamer te ſpreeken, was hy genootzaakt met zig te vergenoegen, om van tyd tot tyd na het venſter van zyn Meeſteres te zien, en haar alle dagen te ſchryven; doch eyndelyk wanneer hy by haar zoo ſterk aandrong, hem middelen aan de hand te konnen geven, om met hem te ſpreeken, haar verzekerende dat het hem onmogelyk was langer te leven, zo zy hem deze verquikking niet toebracht, zonder 't welke hy alle dagen gevaar liep, om het voor de traly te verzoeken, gaf zy hem een antwoord, dat noch veel voordeeliger was, als hy konde hoopen. Zy verzocht hem een koord ladder te maken, die haar venſter konde bereyken, en ze aan het touw vaſt te hechten, dat zy de volgende nacht daar aan zou vaſt maken, dat zy haar des middernachts zou laten zakken: en hem in de tuyn opzoeken, ellendige *Valeria*! wat wilt gy doen? is dit, om tot in de Hel ter neder te dalen, dat gy deze Ladder hebt uytgevonden? *Don Christoval* over deze onverwachte tyding zeer blyde zynde, verzuymde geen tyd, hy maakte de gemelde ladder gereet, maakte die aan het touw vaſt, en hoewel hy zich op het woord van *Valeria* wel konde verlaten wachte hy de tyd met ongedult in, dat zy op de geſtelde tyd zou afdalen.

Suſter *Valeria* trok de Ladder na haar, en na haar van de deur van haar *Cel* verzekert te hebben: haakte het eynde van de ladder aan twee groote ſpykers, die 'er aan haar venſter waren. Zy wachte dat alle de Nonnen ſliepen;

pen; en dewyl 't zeer donker was, 't geen haar voornemen begunſtigde, liet zy haar eyndelyk in de tuyn nederzakken, en ging haar waarde *Don Chriſtoval*, die haar wachte, opzoeken. Ik laat het aan den lezer over, om te denken wat het onderhoud van twee perzoonen mocht zyn, welkers liefde alle de palen van bezadigheyt te buyten ging. Ik kome nu tot de grondſlag die zy leyden, tot zulken doorluchtigen en verwonderenswaardigen wonderwerk, dat *Valeria* in 't gemoet der Geeſtelyken, en Leeken voor een twede Maagd *Maria* deed doorgaan.

Elk ſliep noch ten huyſe van *Don Chriſtoval*, wanneer *Valeria* het eerſte bezoek aan haar minnaar deed, die haar in zyn kamer bracht, alwaar hy de tyd en 't vermaak had, om uyt de mond van zyn Matres alles te verſtaan, wat haar was overgekomen, 't zedert hy in dienſt van den Koning geweeſt was, zy had het ook om te hooren, 't geen *Don Chriſtoval* geduurende zulken langen afwezentheyt gedaen had, na het overige van de nacht in redenvoeringen van dezen aard doorgebracht te hebben, quamen zy over een om elkanderen alle nacht als het donker was op deze wyze te zien, om dat *Valeria* zich voor 't licht van de Maan niet durfde bloot ſtellen, uyt vreeze van door de geene overvallen te worden, die (a) 's avonds gezang geven. Zy vervolgde dan *Don Chriſtoval* te bezoeken, tot op het eynde van 't eerſte *quartier* van de nieuwe maan; doch zy beſpeurde wel haaſt, het uytwerkzel van haare byeenkomſten, en zo ras als de nachten weder duyſter wierden, ging zy 'er *Don Chriſtoval* kennis van geven.

De

(a) *Serenades.*

De minnaar begon om verſcheyden redenen berou te krygen, van 't geene hy gedaan had, voor eerſt, om dat hy, hoewel een oorlogs-man zynde, God vreesde, die hy erkende, beledigt te hebben met eene van zyne bruyden te verleyden, want deze naam geeft men aan de Nonnen. Ten tweden, om dat hy Suſter *Valeria* na lichaam en ziele in 't verderf gebragt had; overtuygt zynde, dat zo ras deze zaak ontdekt wierd zy zou opgeſloten worden, en na dat ze bevallen was ellendig zou moeten ſterven: Ten derden, om dat, dewyl hy de ſtigter van dit rampgeval was, moeſt denken het leven en zelfs de eer te moeten verlieſen, die hem nog zeer dierbaar was.

Deze aanmerkingen bragten *Don Chriſtoval* tot zulken grooten ongeruſtheyt, dat hy zich niet kon beletten, om aan *Valeria* het verdriet te betuygen, dat hem de tyding veroorzaakte, die zy hem met zo veel vermaak te kennen gaf, zo dat hy geen beter middel voor hem uytvond, dan weg te gaan eer de Nonnen iets quaats daar omtrent vermoeden, en hy ried haar aan, om hem in een land van zekerheyt liever te volgen, dan zig bloot te ſtellen om het leven en de eer, zo ſchandelyk te verliezen.

Valeria de belemmering beſpeurende, waar in *Don Chriſtoval* zig bevond, tragte hem door de volgende reden eenigzins geruſt te ſtellen."Ik weet
„ zeer wel dat het geene gy my te kennen geeft,
„ de regtmatigſte redeneering is, in een dringen-
„ de noot, zo als gy de onze oordeelt te zyn,
„ gy kunt u niet verbeelden, dat 'er een ander
„ middel is, dan 't geene gy my voorſtelt, om
„ te gelyk het leven en de eer te bewaren; dog
„ ik ga u van het tegendeel overtuygen, over-

„ tuygt zynde,dat gy niet misnoegt zult zyn,over
„ de list, die ik heb uytgevonden, dus bidde ik
„ u dat gy my tot het eynde toe gelieft aan te
„ hooren.

Don Christoval stil swygende, en de algemeene uytdrukkingen van Suster *Valeria* waarnemende lette hy met alle aandagt op het vervolg van haar redenvoering.

„ Van de eerstemaal af, vervolgde zy, dat ik
„ de eere hadde u te zien, wist gy my zo wel
„ te verpligten, dat ik u t'zedert die tyd altyt
„ heb aangebeden, als de opperste meester van
„ myn harte, gy weet hoe zeer myn overleden
„ vader, zig tegen myn genegentheyt aankantte,
„ en dat ik liever daar toe overhelde om afge-
„ zondert te leven, en my in een Klooster op
„ te sluyten, dan genootzaakt te zyn, aan een
„ ander te geven, dat ik u in myn hart belooft
„ had, dewyl ik toen maar XII jaren oud was
" en 'er nog vier had te wagten, om de *Profes-*
" *sie* te doen, vleyde ik my altyt; dat onze za-
" ken een gelukkiger keer zouden nemen, dog
" ik ben in myn hoope ten hoogsten bedrogen
" geweest; want zo ras ik in 't Klooster geko-
" men ben, was het onmogelyk, wat ik ook in
" 't werk stelde, een eenige tyding van u te ont-
" fangen, of te hooren.

" Ik las eens in de *Courant*, dat *Don Christo-*
" *val* als vrywillige onder *Don Josef Blanco* dien-
" de, en 't zedert dezen tyd, heb ik niet kon-
" nen te weten komen, tot op dezen tyd toe,
" dat gy in deze stad waart aangekomen, met
" den Hertog van *Orleans*, als *Aide de Camp*,
" van zyn Koninklyke Hoogheyt. Dog dewyl
" ik *Professie* gedaan heb, en myn vader onlangs

" is

" is gestorven, kan ik u de levendige smarte
" niet uytdrukken, die ik op de tyding van uwe
" aankomst gevoelde, wegens de onmogelyk-
" heyt, waar in ik my bevond, om u op een
" wettige wyze op te offeren, 't geen myn har-
" te u belooft had, hoewel 't naar myn gevoe-
" len God niet te beledigen is, indien gy my
" zo getrou en opregt zyt, als ik voor u ben.

" Zulken geweldadigen drift als de myne,
" doet my na middelen denken, om u te zien,
" ten tyde als ik van de Koster een brief van u-
" went wege ontfing, en dewyl gy my aan-
" wees, dat gy dit huys tot u verblyf verkoo-
" ren had, besloot ik dat de liefde die gy voor-
" henen tot my gehad hebt, niet volkomen was
" uytgedooft, zo dat ik geen swarigheyt make,
" om in dat geene te bewilligen dat gy van my
" verzoekt, daarenboven dewyl ik meer tyd
" had als gy, om aan middelen te denken die
" ons gelukkig konden maken, vond ik het
" middel van de ladder uyt, die ons t'zedert
" twee maanden tot geheyme byeenkomsten ge-
" dient heeft; dog laat ons het vervolg hooren.

" Van het begin af, vermoede ik de uytwerk-
" zelen van onze liefde, en gelyk ik 'er volko-
" men van overtuygt ben, vinde ik my genoot-
" zaakt, om op nieus middelen uyt te denken,
" om 'er met eere en zonder gevaar uyt te raken.

" Voor eerst heb ik gedagt dat dewyl de *In-
" quisitie-meesters* uyt het Koninkryk verbannen
" zyn, wy geen reden hebben voor de vervol-
" gingen bedugt te wezen, 't geen het voor-
" name en het wezentlykste *punt* van onse zaak is.

" Ten tweden, dewyl ik zulken afgezon-
" dert leven geleyt heb, terwyl ik in 't Kloo-

" ſter was, dat de Nonnen my als een heylige
" op aarden aanmerkten, zal dit goet gevoelen,
" dat men van my heeft, niet weynig toebren-
" gen om de zaak voor een wonderwerk te doen
" doorgaan.

" Ten derden, zo uwe zaken u niet verplig-
" ten, om uyt het Koninkryk te gaan, zal ik
" uwe byſtand nodig hebben, om myn ontwerp
" uyt te voeren, luyſter eens wat het is.

" Dewyl ik ſwanger ben en gy de Vader
" van het kind zyt, zyt gy verpligt om aan uw
" eygen belang met my, naar uw vermogen te
" arbeyden om de zaak te doen ſlagen. Ten dien
" eynde moet gy u by vader *Martinez* een *Jeſuit*
" vervoegen en vraagen, hem, na het genees-
" middel, dat hy onder den naam van *Priſtina*
" *Verginitas* verkoopt. Dog vergeet het niet
" om 't mede te nemen; dewyl 't zulken deugtza-
" men kragtigen en noodzakelyken geneesmid-
" del is, dat hy, als om zyn eygen belang, daar van
" niet geeft, zonder wel verzekert te zyn Doemaar
" 't geene ik verzoeke, ik zal 't ander zo wel be-
" ſtieren, dat elk een daar over verwondert zal
" ſtaan, daar op zullen wy na middelen om
" zien, om ons te redden, myn vader heeft my
" erfgenaam van alle myne goederen gemaakt,
" zy zyn tot uwen dienſt, en gy kunt als volſtrekt
" meeſter van myn perſoon, en alles wat ik heb,
" beſtel doen.

Don Chriſtoval hoorde deze redenvoeringe aan, zonder te konnen giſſen, wat de mening van *Zuſter Valeria* was:

En dewyl hy zeer teder op het *punt* van eer, en 't ook een weynigje van gemoed was, vroeg hy, of het geneesmiddel de kragt had, om 't

geene

geene hy had gemaakt te vernielen; dewyl hy zig in dat geval, geenzins daar mede wilde bemoeyen. „ *Valeria* die hem in deze bekommertheyt
” niet wilde laten, zey hem, dat wel verre
” daar van daan dat het geneesmiddel dit uyt-
” werkzel deed; zy een voornemen hadde,
” om de zaak openbaar te maken, en voor een
” wonderwerk te doen doorgaan, tot dat zy
„ gelegentheit konden vinden, om hunne zaa-
„ ken op een beter voet te brengen.

Don Christoval schiep moed, en beloofde haar van vader *Martinez* het geneesmiddel genaamt. *Pristinæ Virgenitatis* te bezorgen, hoe veel 't ook mogt kosten, en dus volkomen gerust en vergenoegt zynde, bragten zy de nagt door, met de laatste hand, aan het wonderwerk te leggen, dat zy uytgevonden hadden, 's anderendaags ging *Don Christoval* by de eerwaardige Vader *Jesuit*, die na zyn gewoone zekerheit bezorgt te hebben, hem voor de zom van vyftig *Pistoletten* het verwonderlykste geneesmiddel, des werelts verschafte, de volgende nagt stelde *Don Christoval* het aan Zuster *Valeria* ter hand, die zeer wel wist, op wat wyze zy zig daar van moest bedienen, zy was zodanig over deze vereering verheugt, dat zy haar waarde *Christoval* verzekerde, dat 'er in 't vervolg niets bequaam zou zyn, om hun geluk te veranderen, en dat zy hunne nagt bezoekingen konden vervolgen, zonder bedugt te zyn, dat hun agting ongelyk zou geschieden, zy voegde 'er zelfs by, dat zo het gebeurde dat 'er van haar handel een kind voortkwam, men het zelve den naam van zyn vader zou geven, zonder dat dit tot schande was, zy verzogt, dat zy dit alles mogt uytvoeren, en zyn geest daar om-

trent geruſt ſtellen, dus ſcheyden zy dezen nagt van malkander, na dat ze op nieus het bewuſte wonderwerk geviert hadde.

Des anderendaags was *Don Chriſtoval* vol ongeruſtheyt, om dat hy niet wiſt, wat het voornemen van *St. Valeria* was die 't de volgende nagt niet kon nalaten om haar te verzoeken, dat ze aan hem zey, wat ze in 't zin had. De Non, om hem geruſt te ſtellen bewilligde daar in zeer geerne, en zey, " Myn waarde *Chriſtoval* ontruſt " u niet, over 't geen ik in het zin hebbe. Ik zal " niets tot u nadeel verrigten, ik hoop in tegen- " deel, dat ik 'er in tegendeel geduurende eeni- " gen tyd, *glory* uyt zal trekken; en om u 'er " van te overtuygen, zal ik u zeggen wat myn " voornemen is. Een maand te vooren eer " ik bevalle, zal ik my van het geneesmiddel " *Priſtina Virginitas* bedienen, en dan zal ik de " Moeder *Abdis* en de oudſte Nonnen ſpreeken, " en ik zal openhartig zeggen dat het my ge- " openbaart is, dat ik op een wonderbare wyze " zou beſwangert worden; en dat zy ter eere " en *glory* van de *Dominikaner* order, genees- " meeſters en vroet-vrouwen konnen ontbieden, " en onderzoek laten doen, of ik maagd ben " of niet, dewyl de werking van 't geneesmid- " del onfeylbaar is zal men my waarlyk zo be- " vinden, zo dat de geneesmeeſters en de Non- " nen deze zaak voor een wonderwerk zullen " laten doorgaan, en zo veel te meer, om dat " elk een goet gevoelen van myn heiligheyt heeft.

" Daar na wanneer het geluk wil, dat ik van " een zoon bevalle, heb ik luſt om hem *Valdon* " *de Chriſto* te noemen, dat door een Letterkeer " *Don Chriſtoval* betekent, dus zal men deze " zoon die de naam van zyn Vader draagt voor

een

" een wonderbaar kind aanmerken; en door
" deze uytvinding zal ik niet alleen eer en ag-
" ting verkrygen; maar ook rykdommen kon-
" nen verzamelen die my in moeyelyke voor-
" vallen dienſt zullen konnen doen.

Don Chriſtoval keurde de gedagten van zuſter *Valeria* zo wel; dat overtuygt zynde dat niemant iets beters kon uytvinden, hy alles aan haar overgaf, zo als zy 't zou goetvinden. Zy vervolgden hunne bezoeken alle nagten, wanneer 't donker was zonder ontdekt te worden, ter tyd toe dat ze genootzaakt was, gebruyk van 't geneesmiddel te maken, en het verwonderbaar wonderwerk, te verklaren, waar van men voor of na de geboorte van Kriſtus, noyt heeft hooren ſpreken, wanneer zuſter *Valeria* haar tyd om te bevallen zag naderen, nam zy het geneesmiddel, van de *Priſtina Virginitas*, en wanneer zy haar in ſtaat bevond, om haar te laten *Viſiteeren*, vervoegde zy haar ten eerſten, by haar biegtvader, verklaarde aan hem, dat het haar geopenbaart was, dat zy ſwanger zou worden, zonder het geſelſchap van een man genoten te hebben, en verzogt hem dat hy daar van kennis aan de vader Pr*ovinciaal Buenacaſa* wilde geven, deze eerwaardige vader, door de Biegtvader hier van onderrigt zynde, merkte het eerſt als een onmogelyke zaak in de natuur aan, nogtans ging hy na 't Klooſter *van 't heylig geloof*, dewyl de Nonnen aan den Vader P*rovinciaal* onderworpen zyn, en na dat hy zuſter *Valeria* ontboden had, deed hy haar in tegenwoordigheyt van de moeder *Abdiſſe* verſcheyde vragen, rakende deze verwonderlyke zaak. De Non antwoorde, met zulken grooten zedigheit

en valsche heyligheyt, zo net, dat de eerwaardige vader niet wist, wat hy zou denken nog zeggen, en zo veel te meer, wanneer hy zag, dat ze gereet was, om het onderzoek van de geneesmeesters en vroetvrouwen te ondergaan.

De Vader *Provinciaal*, was een zeer eerlyk man; doch dewyl hy lachagtig van aard was, zey hy, tot de moeder, *Abdis, Ik weet niet, of de Duyvel magt heeft of niet, om een vrouw te beswangeren, zonder behulp van een mensch, maar ik durf zeggen dat deze Jonge schoonheyt ons in 't kort zal leeren, 't geen wy nog niet weten, laat de geneesmeesters en vroetvrouwen haar bezoeken, alles wat zy zullen konnen zeggen zal my de zaak niet als een wonderwerk doen aanmerken; want ik ben de overste der Nonnen, en ik heb alle dagen Jesus Kristus wanneer ik de Misse doe, in handen, die zou my de zaak veel eer als deze jonge Dame konnen openbaaren, voor 't overige kan ik my tegen dit bezoek niet aankanten, en ik geef 'er myn toestemming toe*, waar op hy weg ging.

Dewyl de moeder *Abdisse* het vermakelyk *humeur* van den Vader *Provinciaal* zeer wel kende, gaf zy weynig agt op zyne koddigheden, daar en boven deed het goet gevoelen, dat zy van de deugt van zuster *Valeria* hadde, de vermoedens, die men wegens hun hoerery mogt opvatten, als lasteringen aanmerken, derhalven liet zy zonder uytstel acht Vroetvrouwen, die de voornaamste van de stad waren, by haar komen, en na haar den eed te hebben laten afleggen, bezogten zy zuster *Valeria* alle, den een na den ander, en verklaarden haar alle zonder iemants tegenspreken, zo wel maagd, als toen zy ter werelt quam. De moeder *Abdisse* begeerde dat 'er

'er met geneesmeesters over geraadpleegt moest worden; doch de Vroetvrouwen kanten haar daar tegen aan, hier op steunende, dat dit slag van gevallen en onderzoekingen haar als een recht alleen toebehoorden; door het bezit dat zy van den beginne des werelts daar van gehad hebben; men ontbood een openbaar *Notaris*, welke op het getuygenisse van de Vroetvrouwen, verklaarde, dat zuster *Valeria* te gelyk beswangert, en Maagd bevonden was. De zelve *Notaris* maakte verscheyden afschriften daar van, en men zond'er een, aan de *Generaal* van de *Dominikaner order* te *Rome*, een ander aan den *Kardinaal* die'er de *Protector* van was, een ander aan de algemeene *Inquisitiemeester* te *Madrid*, een ander aan de *Artsbisschop* van de stad; en een ander aan den eerwaardigen Vader *Provinciaal Buenacasa*, die 'er hartelyk om lagte, en zey, de tyd zal zich tegen de valsche maagdommen verklaren. 't Is dus dat dit buyten gewoonewonderwerk, in de stad en ten platten lande begon verspreyt te worden, de achting van zuster *Valeria* wierd in weynig dagen zo groot, dat alle persoonen van beyde de kunnen, alle Priesters en Monniken, hen na 't Klooster begaven, om het geluk te genieten, van haar te zien, zo dat zy genootzaakt was, haar van s' morgens af tot s' avonts toe, op een praal-stoel beneden in in 't Koor te houden, om de nieusgierigheyt van elk te voldoen, de *Devote* en ligtgelovige *Dames* deden haar verscheyde kostelyke vereeringen, en andere deden ze aan de *Prioor* en de Nonnen, alleen, om een lint te hebben, dat de buyk van Zuster *Valeria* had aangeraakt de verblindheyt en de onwetenheyt van myne

vrouwelyke mede Vaderlanders, waren zo groot, dat'er veele van de eerste rang waren die elkander de eer betwisten om het kind op te voeden; zich verbeeldende, dat zo het een zoon was hy niet zou nalaten, een groot *Profeet* te zyn, of zo 't een dochter was, zou zy een van de grootste gunstelingen van den Hemel wezen, alzo veele van deze *Dames* na deze gunst stonden wilde de *Prioor* om het geheele verschil te beslissen, dat men dit door het lot deed, zo dat het op een jonge en deugtzame *Dame* vallende alle de andere haar daar mede geluk wensten, daar op bezogten, haar allerley slag van persoonen, om begunstigt te worden; en door haar tusschen sprake te verkrygen alles waar toe zy lust mochten hebben om 't aan dezen Nieuwen *Profeet* of P*rofetesse* te verzoeken.

Dit verwonderbare wonder-werk, hield de verstanden door de geheele stad zodanig bezig, datmen niet eens om de ellenden docht, die den Oorlog veroorzaakte, elk een maakte zich gereed, om de geboorte van dit nieuwe wonderstuk plegtig te vieren, en men hoopte de vrede en rust door deze zegening te verkrygen, waar mede den Hemel deze verdrukte stad in de grootste nood verquikte.

Hoewel Zuster *Valeria* genootzaakt was, om den geheelen dag in 't *Koor* te zitten, had zy nochtans het genoegen, om *Don Christoval* by nacht te zien, en om hem de kostelyke vereeringen ter hand te stellen, die zy van de lichtgelovige *Dames* ontfing, gelyk zy ook eenigen tyd te vooren, hem volstrekt meester gemaakt hadde, van alles, wat zy van haar Vader had

ge-

geërft. *Don Christoval* aan zyn zyde, door het goet aangespoort, en genoeg oordeelende te hebben, om rykelyk te leven, in wat gedeelte van de werelt dat het ook zyn mogt, ried Zuster *Valeria* aan, met hem in wat gedeelte des werelts het ook zyn mogt, de vlugt te nemen, eer eenig toeval de valsheyt van dit wonderwerk ontdekte. Dog dewyl ze ten eynde van haar swangerheyt was, en alle oogenblikken de smarten van 't baren verwagte, wilde zy daar in niet bewilligen, zy vermaande *Don Christoval* in tegendeel, om zig daar over gerust te stellen, en aan haar de zorg over te laten, om dit werk uyt te voeren. Zy gaf hem met een alle de nodige onderrigtingen, omtrent het geene, dat 'er te doen was, ingeval zy in den arbeyd sturf, en zy zey tot hem, dat hy zig voor al met een vast voornemen moest wapenen; hoe 't ook mogt uytvallen, om 't geheym te houden. Toen begon Zuster *Valeria*, eenige ongerustheyt te gevoelen; zig wel verbeeldende, dat het de voorloper van de nieuwe *Profeet* was, die in de werelt stond te komen, zo dat zy afscheyd van haar waarde *Don Christoval* nam, met belofte zo zy in 't leven bleef, zy geen twee dagen zou wagten met hem te zien, en dit geluk verwagtende, verzogt zy dat hy de ladder tot nader order wilde weg nemen.

Zuster *Valeria* ging in haar *Cel*, en na alle de werktuygen verborgen te hebben, die haare snoodheden hadden kunnen ontdekken, ging zy na 't bed, voorgenomen hebbende niemant by haar te ontbieden, maar alle de smarten te ondergaan, tot dat zy verlost was. Het geluk ondersteunde haar besluyt, zy beviel eer 't dag

 was,

was, van een jonge Profeet, toen ontbood zy eenige Nonnen van haare gebuuren, en zey haar, dat zy verloſt was, zonder eenige ſmarte te gevoelen, terwyl zy in een diepe ſlaap lag; en dat zy by haar wakker worden, het kleyne kind in haar armen gevonden had. Deze tyding maakte de Nonnen zo verheugt, dat zommige na de *Priorin* gingen om 'er haar kennis van te geven, terwyl andere op hunne knyen, de nieuwe *Profeet* aanbaden. Men begon aanſtonds de klok van het klooſter te luyen, om het volk kennis van dit wonderwerk te geven, de minnemoeder en de geſwooren vroetvrouwen begaven 'er zig aanſtonts na toe, en op deze verwonderbaare tyding, ſcheen de ſtad een *Paradys* te zyn. Het klooſter wierd van *Dames*, edelluy, Prieſters, Monniken, en oude en jonge Luy van allerhande ſtaat belegert; waar van de onwetenſte kleyne ſteentjes uyt de muur rukten, die zy als (*a*) overblyfzelen bewaarden. Het is onmogelyk, het verwarde gerugt uyt te drukken, dat de menigte des volk over het klooſter vergadert maakte. De blydſchap of liever de eenvoudigheyt van dit volk, was zo groot, dat elk riep, dit is het grootſte wonderwerk dat 'er oyt gebeurt is.

De nagt noodzaakte het volk om te vertrekken, en de minnemoeder deed met de vroetvrouwen 't geen haar pligt in diergelyken geval vereyſte De Nonnen vierden dezen dag zelfs, de gelukkige geboorte, van haar groote *Profeet*, door een groote Miſſe, in *Muſyk*. En dewyl het de Biegtvader van het klooſter was, die

(a) *Reliquien.*

die ze bediende, vond hy goet, om by deze gelegentheyt, de eerste *Misse* te doen, die men kersnagt gewoon is. Zy besteden het overige van den dag, met danssen, zig te vermaken, en gelukwenschingen en geschenken te ontfangen, die het misleyde volk aan haar deed.

De nagt aangekomen zynde, verzogt Zuster V*aleria* die vermoeyt was door de moeyte, die de Nonnen haar aandeden, als zo de een na de ander by haar quamen, met de nieuwe *Profeet* aan te bidden, de *Abdisse* om het zelve met de minnemoeder in haar *Cel* te nemen; op dat ze een weynig mogt rusten, dit zo ras gedaan als gezeyt zynde; namen de Nonnen, dit kind, bragten het in P*rocessie*, met een groot getal waskaarsen, in het vertrek van *de* P*riorin*, alwaar elk zig aanbood, om 'er by te waken; maar de vroetvrouwen belasten al de zorge aan de minnemoeder tot 's anderen daags s'morgens, waar op zy by haar gingen, en de Nonnen vertrokken, yder na haar *Cel*. Zo ras als Zuster V*aleria* alleen was, stond zy op, om *Don Christoval* den uytslag van de zaak mede te deelen; en hem te laten weten, dat hy de ladder den volgenden nagt, aan 't touw moest vast maken, op dat zy by hem konde komen, *Don Christoval* gaf ten antwoord, dat zy zo ras niet moest uytgaan, en meer zorg voor haar gezontheyt dragen, als een zaak zynde, die volstrekt nootzakelyk was, om haar gelukkig uyt deze belemmering te redden. Zuster V*aleria* bewilligde daar in, om de geheele week niet uyt te gaan; dog zy verzuymde niets, om aan haar minnaar te schryven, en alle nagten antwoord van hem te ontfangen.

Het

Het klooster wierd de volgende nagt, ook door een groote menigte van volk, van allerley rang belegert, uytgezondert van Priesters en Monniken, om dat de Godvrugtige Aarts-Bisschop die eenig bedrog in de zaak vermoede, bevel aan alle de *Parochien* en kloosters gezonden had, van zig stil te houden, en het volk in hunne onwetenheyt niet te styven.

Maar dewyl deze eerwaardige *Prelaat* zag, dat de openbaare toejuychingen yder dag vermeerderden, met een zeker slag van algemeene afgodery, vond hy goet, deze wanorder door een bevelschrift te stuyten, dat hy deed afkondigen, om op peene van de ban niet meer deswegens by een te komen, sparende het onderzoek van de zaak. Daar op ontbood hy alle zyne onderzoekers, en Godgeleerden, aan wie hy 't geval voorstelde, en deze raadpleging moest alle dagen gehouden worden, tot dat hy antwoord van de algemeene *Inquisitie*-meester ontfangen had, neffens volmagt van hem, om in deze zaak te werken.

Zulken wyzen besluyt van dezen waardigen *Prelaat*, deed het volk bedugt zyn, om in den ban gedaan te worden, en de Nonnen om haare vereeringen en rykdommen te zullen moeten missen, waar mede zy opgehoopt wierden, dog *Valeria* begon voornamentlyk bedugt te worden, dat men dezen handel mogt ontdekken. Ondertusschen sturf het kind, tot haar geluk op den agtsten dag, en wierd in de kelder van het klooster, onder de Nonnen begraven, niet met de pragt die men aan een Profeet verschuldigt is, maar als een *Valdon de Christo*, dat in goet spaans een *belediging aan Christus en*

aan

aan zyn Godsdienst kan betekenen, zo de blytschap van de Nonnen groot geweest was over de geboorte van dezen nieuwen *Profeet*, haar droefheyt was ongemeen, om zulken onwaardeerbaren schat te verliesen, ondertusschen waren'er eenige, die zich vertroosten, door de hoope die zy hadden, dat dewyl de moeder Maagd noch jong was, zy haar een twede *Profeet* zou konnen geven, zy waren zelfs zo eenvoudig, dat zy de inwoonders van de stad, beschuldigden, de oorzaak van de dood van de eerste te zyn, zy maakten zelfs geen swarigheit om te zeggen, dat hunne zonden zo groot waren, dat God haar dit hemelsche kind onwaardig geoordeelt hadde, om dat zy verpligt waren, openbaare boete te doen, en den Heere te bidden dat het hem mocht behagen, een ander van dezelve moeder te geven.

Terwyl de Nonnen diergelyke smadelyke redenvoeringen aan 't volk deden, en dat de minnemoer na huys ging, om de dood van 't kind te beschryen, liet *Valeria* niet na, om *Don Christoval* kennis te geven, van het uytnemend gevaar en van de noodzakelykheyt waar in zy waren, om beyde de volgende nagt, de vlucht te nemen.

Zy beraamden dat *Valeria* als een Lakay gekleed, *Don Christoval* zou volgen, en dat zy een kasje zou mede nemen waar in zy het geld en de Juweelen die zy hadden mede namen, *Don Christoval*, hield alles met twee goede paarden gereet, 's anderendaags 's avonts, verzogt Zuster *Valeria* aan de *Prioorin* vryheyt om een achten veertig uurig vasten in haar *Cel* te mogen houden, zonder dat iemant daar by haar mocht komen,

men, onder voorwendzel, dat zy met deze *Devotie* met de hulpe van God, haar achting en die van 't Klooster mocht bewaren, en de belediging wreeken, die de Aartsbisschop haar wilde aandoen, de *Priorin* over dit voornemen voldaan zynde, gaf haar de vryheyt, om 't zelve uyt te voeren, zy beloofde dat 'er geen *Non* haar *Cel* zou naderen terwyl zy vaste, en met een belaste zy in het Klooster geen gerucht te maken, door dit middel verkreeg, zuster *Valeria* XLVIII uuren dat zo veel tyd was, als zy van noden had, om zonder swarigheyt en 't minst vermoeden buyten het Koninkryk te vertrekken.

Het stilswygen dus belast wezende, gingen alle de Nonnen ten acht uuren in haare *Cellen*, en zuster *Valeria* na dat ze haar van de deur verzekert had, liet het tou nederdalen, om 'er de ladder aan vast te maken; waar langs zy na beneden ging, zonder tydverzuym verkleede zy haar als een *Lakey*, waar op zy, en *Don Christoval* te paard stegen, en sloegen de wech na *Navarre* in. De vreeze deed haar de geheel nagt voortspoeden, nessens een gedeelte van den volgenden dag, zo dat zy haar op den tweden dag, des middags buyten 't Spaansche gebied en buyten alle gevaar bevonden, na dat zy hun wech na *Bajonne* in *Vrankryk* vervolgden, alwaar zy in goede gezontheyt aanquamen, rusten aldaar eenige dagen uyt, en vermaakten hen ten koste, van het ligtgelovige en onwetende volk van *Saragosse*.

Eer wy na 't Klooster te rug keeren, kan ik niet nalaten te verhalen, 't geen met een gek wegens de nieu geboren *Profeet* voorviel. 't Is een algemeen aangenomen gevoelen, onder het

het gemeene Paapſche volk dat den *Antichriſt* uyt een Non moet gebooren worden, zo dat deze onnozele man, die men gek oordeelde, in 't midden van de menigte, die rontom het Klooſter, van 't heylig geloof, by een vergadert warenbegon te ſchreeuwen, *wat zyt gy onverſtandig te geloven, dat de zoon van zuſter Valeria een nieu* Profeet *is? denk dat den Antichriſt van een Non ter werelt moet gebragt worden, en wie weet of deze kleyne Jongen dit niet is?* Het is zeker dat hy hier omtrent, meer gelyk dan het overige volk hadde; dog dewyl dit geenzins kon verdragen, 't geen tegen het blinde gevoelen aanliep, dat hem voor een nieu *Profeet* aan zag, viel het met zulken woede op dezen ellendeling aan, dat hy genootzaakt was om haaſtig de vlucht te nemen, zo hy zyn leven wilde redden; doch vernomen hebbende, dat deze nieuwe *Profeet* geſtorven was; begon hy door alle ſtraten te lopen, en te zeggen, *God zy gelooft dat den Antichriſt geſtorven is, ſla de Nonnen dood!* uyt vreeze, dat zy ons geen ander geven. Doch laat ons wederom tot de *Priorin* van 't *heylig geloof* komen:

Deze onnozele leefde niet, gelyk zy zelfs verklaart heeft, dan van brood en water, geduurende de XLVIII uuren die ſuſter *Valeria* van haar verzocht had, om haar in haar *Cel* te mogen op ſluyten, met een voornemen, om hem door haare gebeden te hulp te komen, na dat dezen tyd verlopen was, klopte zy aan de deur van de *Cel* van *Valeria*; doch te vergeefs, zo dat vermoeyt zynde, langer te wachten, en denkende, dat deze, heylige dood was, aan de Nonnen belaſte, om de deur open te breken, 't geen gedaan zynde, gingen zy in de *Cel*, alwaar zy niets

niets minder dan doodtekenen vonden, hangende de ladder, noch aan het venster, zulken zeldzamen geval. verbaasde de *Priorin* en haare Nonnen zodanig, dat zy niet wisten wat zy zouden zeggen, om haar te rechtvaardigen; dat zy haar zo grof, door de moeder Maagd, en de valsche *Profeet* hadden laten bedriegen, voor 't overige, hadden zy de vertroostinge te zien, dat dezen handel groote vereeringen aan haar Klooster bezorgt hadde.

Dewyl zy, in wat gelegentheyt het ook zyn mach, geen toevlucht, dan tot de eerwaardige vader *Provinciaal* nemen, schreef, de *Priorin* hem, om kennisse van de vlucht van suster *Valeria* te nemen. Hy ging aanstonts na den *Aartsbisschop*, om met hem te raadplegen, over 't geene hy in dit geval doen moest. Daar zyn weynig menschen, welke weten, 't geen 'er besloten wierd, dan alleen dat deze eerwaardige *Prelaat*, de *Priorin* in haar ampt opschorte; en de deur van het Klooster voor een jaar gesloten wierd, zo dat dit verwonderens waardige wonderwerk, in rook verdween, en de Nonnen in plaats van een nieuw *Profeet* te hebben, wierden in haar Klooster opgesloten; doch dewyl men 't hard vond, voor de onnozele Nonnen, dat ze om suster *Valeria* moesten lyden, herriep men het bevel van deze gevankenis, en zy zagen haare vrinden als voorheenen, en dit wonderwerk deed haar de naam dragen, van Nonnen van de *nieuwe Profeet*, en van de *Pristina Virginitas.* 't Is door dit geneesmiddel, dat de *Jesuiten* onnoemelyke zommen machtig zyn geworden, niet alleen in *Spanje*, maar ook in *Portugaal*,

hoe-

hoewel zy zeggen, dat het geene zy gedaan hebben, niet geweest is, dan om de schande van deze ongelukkige Juffrou en die van haar *Familie* te bedekken, moesten zy derhalven overwegen dat zy door dit middel de ondeugt begunstigen, dewyl het zeker is, dat'er veele jonge Juffrouwen zyn, die zonder dit middel deugtzamer dan nu zouden wezen, doch 't is haar zaak, om haare daden te beantwoorden.

Laat ons nu tot *Don Christoval* en *Valeria* overgaan die wy tot *Bajonne* gelaten hebben, en laat ons zien wat wech zy namen, zy trokken door V*rankryk*, altyd dus gekleed zynde, tot dat zy te *Bern* in *Switzerland* aanquamen, alwaar zy trouden, en na verloop van drie jaaren, twee kinderen hadden, wanneer V*aleria* sturf, volgden haare twee kinderen ook kort daar na, en *Don Christoval* van naam verwisselende, besloot na *Holland* te gaan. Hy had het ongeluk onderweeg van alles berooft te worden; zo dat hy wanneer hy te *Amsteldam* quam, genootzaakt was, in de uyterste armoede te leven. Doch de *Marquis de Langallerie* hielp hem, tot dat hy een jonge Fransche Juffrou, van een zeer goede *Familie*, dog aan wie de vader geen huwelyks goet mede gaf, ten huwelyk kreeg. Dezen ongelukkigen man, was in dezen staat, wanneer ik uyt *Portugaal* te *Amsteldam* aanlande, en geduurende het verblyf, dat ik daar hield, toonde hy my deze *History* met zyn hand geschreven; 't is waar, dat ik het zakelyke daar van wist; doch 't is van hem zelfs, dat ik alle de byzonderheden die ik verhaalt heb te weten ben gekomen, en hy verzocht my Peter over het eerste kind te zyn dat hy uyt dit twede hu-

welyk kreeg. Eenigen tyd daar na, ſturf deze *Kapiteyn*, *aide de Camp*, en eyndelyk dezen, man, zonder bediening, en liet zyn vrou en zyn kind, in de uyterſte armoede na, hoewel zy zeer ryke vrinden hadden.

De Lezer zal zo veele gevolgen als 't hem zal behagen, uyt dit verhaal trekken, en uyt alles wat ik van de wonderwerken van de Roomſche kerk heb opgegeven: ik zou 'er nog veele andere konnen verhalen, dog ik vergenoege my voor het tegenwoordige, om een vuurig gebed tot God te doen, dat het hem behage, alle myne mede vaderlanders, tot het geloof van de ware Kerk te bekeeren, en hunne verſtanden te verligten, zo dat zy de afſchuwelykheden, afgoderyen, en bygelovigheden mogen zien, die 'er in een Kriſten land onder den dekmantel van Godtsvrugt, en deugt gepleegt worden, op dat ze daar van een afſchrik krygende, God met een opregt harte mogen verheerlyken, 't zy zo!

Openbaring van drie Nonnen.

Ik had voorgenomen, van deze drie openbaringen, niet dan in myn vierde deel te ſpreeken; dog op het verzoek van eenige voorname Perſoonen, aan wie ik oneyndige verpligtingen hebbe, en wier wil, my tot een wet verſtrekt, heb ik ze alhier geplaatſt, om dit *derde* deel van myn algemeene ſleutel te eyndigen. Daar en boven, is dit verhaal, van een andere natuur, als het onderwerp, dat ik verhandele, om dat deze openbaringen, het uyt-

werk-

werkzel van een wonderbaar wonderwerk, in het gemoed van alle die geene veroorzaakt hebben die 'er geloof aan ſloegen. Een andere reden, die my daar toe aanſpoort, is, dat 'er eenige van onze leger *Officieren* zyn, die eenigzins plaats aan deze gezigten gegeven hebben, en die nog leven, om de waarheyt van 't geene ik zegge, te beveſtigen. Ik zal de zaak een weynig verbloemen, om ze niet misnoegt te maken, latende het aan hunne beſcheydenheyt, om het zelve te verſpreyden of te verbergen.

Dog eer ik tot het wezentlyke van deze openbaringen en de verwonderlyke uytwerkzelen, die zy op het gemoed van het eenvoudige en onwetende volk gemaakt hebben, kome, geloof ik, dat het niet ongepaſt zal zyn, om den Lezer van de geboorte, de opvoeding, en het klooſter leven, van deze drie Nonnen te onderregten, die haar zo vermaart door deze gewaande openbaringen gemaakt hebben, en die Zuſter *Klara*, Zuſter *Maria*, en Zuſter *Paula* genoemt worden. Ik heb haar alle drie gekent, en ik was zeer gemeenſaam met eenige van haar nabeſtaande; zo dat ik met zekerheyt, alles kan verhalen, wat deze Nonnen in haar verſcheyden ſtaten aangaat.

Zuſter Klara.

Zuſter *Klara*, was van doorlugtige ouders gebooren, haar vader wierd *Marquis*, door Koning *Karel* de II. gemaakt; dog dewyl hy zig met een talryk huysgezin voorzien zag, deed hy eenige van zyne zoonen, in dienſt van den

Koning overgaan, en ſtelde 'er drie in verſcheyden Monnike kloosters; van vyf dogters, die hy had, huwelykte hy 'er twee uyt, en zette de drie andere ook in drie verſcheyden Nonnekloosters, met een zeer gering jaargeld tot haar buyten' gewoone koſten, Zuſter *Klara* was de jongſte van alle; dog met een de fraayſte, ten opzigte van de luyſter, van haar ſchoonheyt, die haar naderhand verſcheyde valſche paſſen deed begaan, hoewel ze maar een val op zulken wyze deed, als ik zal verhalen.

Zy was nog geen XIV. jaaren oud, wanneer een *Officier* die een innige vrind van den *Marquis* was, nog naauwer vrindſchap met *Klara* ſloot, zynde de eenige dogter, die in haar vaders huys bleef, haar verſtandhouding was wel haaſt rugtbaar, tot groot verdriet van de *Familie*, en zo de *Officier* van dezelve Godtsdienſt geweeſt was, of van de zyne afſtand had willen doen, zou hy met deze Mejuffer trouwende, aanſtonds een voornaame poſt, in 't Spaanſche leger hebben kunnen bekleden; dog niets was 'er, dat hem kon bewegen om zyn pligt, omtrent God te vergeten, of de gehoorzaamheyt, die hy aan zyn Koninginne verſchuldigt was, *de Marquis* wanhopende, om tot een eerlyk beſluyt voor zyn dogter te konnen komen, beſloot haar ten platten lande te zenden, tot dat ze van haar ongemak ontſlagen was, waar op hy haar in een klooſter *de las Forçades* zond, (*a*) geduurende het jaar van haar nieuwelingſchap, gaf zy verſcheyden bewyzen van

(*a*) *Ik heb dit woord in myn eerſte deel verklaart.*

van een opregt berouw, en zy vervolgde dit een geheel jaar lang, na dat zy *Profesſie* gedaan had, zo dat men haar maar eens voor de tralyen zag, en zulken afgezonderden leven, haar de agting van alle de Nonnen won, en voornamentlyk van de moeder *Abdiſſe*, die haar veelmalen in haar *Cel* bezogt. Dog laat ons haar daar met deze *Abdiſſe* laten blyven, tot dat wy haar met Zuſter *Maria* en met Zuſter *Paula* in gezelſchap bevinden, die haar alzo vermaart, als zy gemaakt hebben.

Zuſter Maria.

De vader van Zuſter *Maria* was een ryk Edelman, ten platten lande; die de gewoonte had te zeggen, dat zyne windhonden beter bedden als de Koning hadden, om dat dewyl hy gemeenlyk een weyery van twaalf duyſent ſchapen had, had hy altyt een groote ſtapel zakken met wol gevult, waar op zyne honden gingen nederleggen, en die meer dan des Konings bedden waardig waren. Behalven deze ſchapen, had hy veele goederen, wyngaarden, en een groot getal olyfboomen, zo dat men rekende, dat hy agt, negen, of tien duyſent *piſtoletten* aan inkomſten had, dezen Edelman had maar een zoon, en een dogter, dat deze Mejuffer *Maria* was, waar van wy ſpreken, Hoewel ze niet ſchoon was, was zy nogtans aangenaam en haar lieffelyke ſtem, vergoede rykelyk, de andere bevalligheden, die de natuur haar geweygert had, dewyl zy haar daar door veel meer deed kennen, dan door een ſtyve en doffe ſchoonheyt.

Zy was XVI. jaaren, wanneer de *Maarschalk* de *Tessé*, die het leger *Commandeerde*, in optogt na *Katalonie* was, en daar was een van zyne Opper-*Officieren*, die het huys van *Donna Maria* tot zyn *quartier* nam. De ryke Edelman ontfing hem met allerley slag van beleeftheden, blyde zynde een der Opperhoofden by hem te hebben, om daar door de wanorder voor te komen, die de Zoldaten gemeenlyk bedryven, om zyn nieuwe gast te beter te vermaken en te onthalen, verzogt hy zyn dogter na den eeten, te zingen, 't geen zy zo fraay deed, dat de Opper-*Officier* daar door bekoort; en van dit oogenblik af, op haar verlieft wierd. Ik weet niet van wat konststreken hy zig bediende, om de gunste van *Donna Maria* te winnen; maar het is zeker, gelyk men naderhand heeft vernomen, dat hy na drie dagen by den Edelman geweest te zyn, en verpligt zynde, zyn weg te vervolgen, deze ongelukkige Mejuffer moede was, met zekere kenmerken van haar kortdurige verkeering, en dus met gedagten van zyn ongetrouwigheyt vervult zynde.

Zo ras zy ten eenemale van haar ongeluk overtuygt was; en zag, dat zy geen tydingen van haar minnaar ontfing, hoewel hy belooft had, aan haar te schryven, en uyt de belemmeringe te helpen, begon zy voorheenen, andere maatregelen te nemen, buyten haar vaders weten, die niet nagelaten zou hebben, haar te dooden, zo hy 'er de minste kennis van gehad hadde, de vreze die zy voor hem had, was de oorzaak die haar dit besluyt deed opvatten, om na de stad te vlugten, en aldaar onbekent te leven, tot dat ze van haar pak ontlast was. Dewyl alles

les wat in huys was, door haare handen ging, nam zy omtrent voor vier duysent *pistoletten* mede; en wanneer haar vader en broeder, eens op een bruyloft, in de nabuurschap genodigt waren, maakte zy alles gereet, wat haar nodig was, wanneer de nagt was aangekomen; ging zy op een van de paarden zitten, die in de stal waren, en zonder iets aan de huysgenoten te zeggen, reed zy na de stad, als een mans persoon gekléed zynde. Zy ging in een herberg, alwaar zy het paard aan de *Hospes* verkogt, om niet ontdekt te worden, op de onderzoekingen, die zy haar verbeelde, dat haar vader doen zou, en ging by een arme weduw woonen, aan wie zy haar toestand ontdekte; haar een brave vergeldinge belovende, om haar zo te verpligten, dat zy 't geheym hield.

Zo ras de vader t'huys quam, en de vlugt van zyn dogter vernomen had; verzuymde hy niet, om zo veel 't hem mogelyk was, te ontdekken, waar zy gevlugt was, hy vond het paard wel maar de berydster niet; dewyl de arme weduw het woord, dat ze aan *Donna Maria* gegeven had, naquam, en sweeg het zeer getrouwelyk, tot dat zy bevallen was. Wanneer zy wederom was opgestaan, begaf zy haar weder na 't klooster, van *las Forçadas*, alwaar zy ontfangen wiert, met de gewoone zom te betalen, hoewel zy daar als *Non* wierd toegelaten, verklaarde zy haar zaak niet aan eenige van haare medgezellinnen, maar alleen aan de *Abdis*, die het geheym hield, tot dat zy haar *Professie* gedaan had. Toen schreefze aan de ryke Edelman, om hem kennis te geven, dat zyn dogter een Non was geworden, t'zedert zy

zyn huys hadt verlaten, en 't geen haar bewogen had, om dit te doen, was de weerzin, die zy had, om een man te nemen, die men haar wilde geven, en aan de andere kant het hartzeer, dat zy had, om zulken goeden vader, ongehoorzaam te zyn; dog dit alles maakte geen indruk, op het gemoed, van den Edelman, om dat hy de ware reden van de vlugt, van zyn dogter ontdekte, door een brief, die den *Officier* aan zyn *Matres* ſchreef; maar die by afwezigheyt van *Donna Maria* aan den Edelman wierd gegeven, 't geen hem aanzette om haar in 't openbaar, niet voor zyn dogter te erkennen, en dit deed hem wel haaſt, van verdriet ſterven. Toen begon Zuſter *Maria* de geveynsde te ſpeelen, en voor 't uyterlyke een heylig leven te leyden, 't geen by haar ſchoone ſtem gevoegt zynde, de genegentheyt van veele perſoonen, zo in 't klooſter, als in de ſtad, tot haar trok; dog laat haar daar laten, om van

Zuſter Paula

te ſpreeken. De geboorte en de opvoeding van Zuſter *Paula* is zo duyſter geweeſt, dat wy geene van haare vrinden gekent hebben, dan een oude Juffrou, die zy zey, haar moeye te wezen, hoewel men niet dan naderhand geweten heeft, dat de ſchoonheyt van *Paula* veel gerugt in de werelt gemaakt heeft, en zy van *Spanjaarden* en vreemdelingen bemind was, daar was niemand, die toegang tot haar huys had, dan een eerwaardig vader, die voor zeer ryk doorging, dog niet in goede werken. Daar waren verſcheyden perſonen van rang, die alles in 't

werk

werk ſtelden, om kennis met de Moeye te maken; dog te vergeefs, eyndelyk zond een Prins van den bloede, wiens magt toen volſtrekt was, en die veel van de weergalooze ſchoonheyt van *Paula* had hooren ſpreeken, aan de Moey, door zyn kamer-dienaar, een geſchenk, dat de hoedanigheyt van de perſoon, die het deed beantwoorde; en haar met een deed verzoeken, dat zy hem met haar nigte het vermaak geliefde te doen, om hem in zyn paleys te komen zien.

De goe *Juffrou* nam het geſchenk aan, en beloofde de afgezondene, de bevelen van zyn meeſter te zullen agtervolgen, na alvoorens van *Paula* daar omtrent toeſtemminge verkregen te hebben. Maar de eerwaardige vader, kreeg 'er zo ras geen lugt van, of hy zond zyn *Matres* in een klooſter, om aldaar voor het geweld dat de Prins haar mogt aandoen, veylig te zyn. Dezen Heere des anderen daags beſpeurende, dat men hem bedrogen had, en wetende dat dit van den Monnik voortquam, verzekerde hy zig, van zyn perſoon, onder voorwendzel, dat hy met de vyanden aanſpande, en bewaarde hem zo naau, dat hy zyn vryheyt niet kon koopen; dan met *Paula* uyt het klooſter te doen gaan; alwaar hy haar gezonden had; met haar toe te laten, het bezoek te doen, dat zy belooft hadden. Door dit middel *Paula* de ryke Monnik vergetende, om een edelmoedig Prins aan te hangen, gingze met haar moeye na zyn *Paleys*, alwaar zy gevangen wierd gehouden, dog onder een edeler en aangenamer wagt, als die van den eerwaardigen vader, weynig dagen te vooren was. Zy wierd voor eenigen tyd het eenige voorwerp van de genegentheden van dezen Prins,

 dat

dat is, geduurende het gantſche verblyf, dat hy *in Spanje* hield. Men gelooft zelfs, dat zy de eer zou gehad hebben, om hem te volgen, gelyk dat ook zou gebeurt zyn; zo zy hem eenige blyken van ſwangerheyt had gegeven: dog hy liet haar met een groot jaargeld daar blyven, nogtans onder voorwaarde dat zy in een klooſter zou gaan: 't geen zy, hoewel tegen haar zin deed, om zulken voornamen voordeel niet te verlieſen. Zy ging dan in dat van *las Forçadas*, nam het kleed aan, deed *Profesſie*, en veranderde haar levens wyze zodanig, dat elk een haar, voor een waare boeteling en een nieuwe *devote* aanmerkte.

Laat ons nu tot Zuſter *Clara*, tot Zuſter *Maria*, en Zuſter *Paula*, alle drie te gelyk, komen, om daar van als van drie lighamen, die maar een ziel uytmaken, te ſpreeken, zy zyn alle drie in 't klooſter *de las Forçadas*, alwaar zy alle drie, in ſchyn, als Engelen op aarde leven, laat ons de kenniſſen die zy gemaakt hebben, tragten te ontdekken, en de liſten waar van zy haar bedient hebben, om haare openbaringen te bereyken, waar mede zy zo veele duyſenden van menſchen misleyd, en te gelyk haar oogmerk bereykt hebben. 't Is een onſchendbaare gewoonte, in alle de Nonnen-klooſters, dat zy met elkanderen vrindſchap maken: dog met deze uytzondering, dat alle die haar aan de *devotie*, 't zy dadelyk of geveynſt overgegeven hebben, geen gemeenſchap houden, met die men wereldſche noemt, dat is, die het vermaak nemen, om dikwils voor de traly te gaan, en niet dan om haare vermaken denken, en zy laten in haar gezelſchap niet toe als die geeſtelyke

ke zyn, door de zelfde regel verkeeren de wereldſche op dezelve wyze met malkander, zonder gemeenſchap met de geeſtelyke te houden. Daar zyn niet dan de moeder *Abdis*, en die eenige openbaare dienſt hebben, die verpligt zyn, om verkeering met de Nonnen van beyde *partyen te* hebben.

Daar waren in dit klooſter cxx Nonnen, en onder dit groot getal wierden 'er maar drie geeſtelyke gevonden, te weten Zuſter *Clara*, Zuſter *Maria*, en Zuſter *Paula*, de geduurige 't zamenſpraken, die ze in 't koor hadden, daar zy op buyten gewoone uuren gingen, om haare byzondere *devotien* te plegen, deed zulken naauwen vrindſchap onder haar verbinden, dat zy elkanderen geduurig in haare *Cellen* bezogten, alwaar zy allengskens de geheymen van haare harten openden, en de verliefde handelingen die zy voorheenen gehad hadden, aan elkander vertelden; dewyl haar *devotie* en Godtsvrugt een gedwongen zaak was, en niet op een beginzel van een waaragtig berou, over haare voorledene zonden ſteunde, ontdekten zy wel haaſt de yverige begeerte, die zy hadden om tot haar eerſte handel weder te keeren: aan de eene kant, zagen zy haar ingewikkelt, in een zoort van geeſtelyk leven, dat zy niet konden verlaten, zonder veel ergerniſſe te veroorzaken; en zig zelven veel nadeel toe te brengen, aan de andere zyde, wiſten zy, dat het haar onmogelyk was, om haar oogmerk dat zy bedoelde, te bereyken, zo zy haar geeſtelyk leven vervolgden, zonder haar voor een nog gevaarlyker afgrond bloot te ſtellen, en zonder gevaar te open, wegens de ſtraffe van de ontzaghelyke

en

en wreede *Inquiſitie*, door deze gedagten ontroert zynde, na dat ze haar verſcheyden ſcherpzinnige en duyvelſche middelen verbeelt hadden, om haar oogmerk te doen ſlagen, ·ſtelde Zuſter *Klara*, hoewel de jongſte van drie, maar die miſſchien veel op haar geboorte ſteunde, dit volgende middel voor, om dus hun oogmerk te bereyken.

Gy weet zey ze, myne waarde vrindinnen, de ſchandelyke naam van dit klooſter, daar men niet dan perſoonen in ontfangt, die de misdaad bedreven hebben, die aan onze kunne zo gemeen is, en dewyl ze gedwongen zyn dit ſlag van leven eerder te verkieſen dan te ſterven, noemt de werelt haar en ons, las Forçades, dat is, Nonnen door dwang. Gy weet ook dat het volk van de ſtad, en zelfs de Nonnen oordeelen dat 'er in dit klooſter maar twee of drie zuyvere en devote zielen zyn, die elk een, als heylige boetelingen eerbied, en die van luyden van de eerſte rang geëerbied worden, wy drie zyn het die tegenwoordig dit geluk genieten, en daar is niemand die geen groote agting voor ons heeft, 't is om deze reden dat wy met een gemeene toeſtemminge een zaak konnen ondernemen, die ons zo ik my niet bedriege, voordeel en eer zal toebrengen, en ons het vermaak verſchaffen, om onze begeertens vervult te zien.

Zuſter *Maria* en Zuſter *Paula* luyſterden naaukeurig, na het voorſtel van Zuſter *Klara*, en beloofden haar, dat zy blindelings alles zouden opvolgen, dat zy dienſtig zou oordeelen, te moeten doen, zo dat na verſcheyden wederzydſche betuygingen, om het geheym te houden, Zuſter *Klara* haar redevoering dus vervolgde.

„ Gy

„ Gy weet, dat wy alle drie, de zelve Biegt-
„ vader hebben, die zo onwetende, als gierig is,
„ zo dat hy zo wel geſchikt is om te geloven
„ 't geen wy hem mogten zeggen, als de ver-
„ eeringen te ontfangen, die wy hem zullen
„ doen. Het eenigſte middel, om in ons voor-
„ nemen wel te ſlagen, is, hem door ons geld
„ en hemelſche openbaringen in onze belangens
„ te doen overgaan, ik zal het werk beginnen
„ dat gy zult vervolgen met myn raad na te
„ komen.

Zuſter *Maria* en zuſter *Paula* omhelsden dit werk, met haar geheele harte, en boden zuſter *Klara*, al het geld aan, dat zy hadden, om haar ontwerp uyt te voeren. Derhalven maakte de laatſte alles gereet, zonder elkanderen verder te ſpreken, wat 'er den volgenden dag moeſt gedaan worden met de Biegtvader; op de volgende wyze.

Eerſte openbaring van zuſter Clara door St. *Dominikus.*

's Anderendaags morgens, ging zuſter *Klara* ter biegt, en zey aan haar Biegtvader, dat zy aan hem een zonderling voorval had mede te deelen, doch dat het meer tyt zou vereyſſchen om het te vertellen, als des voordemiddags kon geſchieden zo dat zy verzocht, dat hy na de *Veſper* weder geliefde te komen, om het aan te hooren, en haar te vertrooſten, maar dat zy onderwylen order had, om vyftig *Piſtoletten*, tot zyn eygen gebruyk aan hem te vereeren, en dat ze op zyn nadere komſte de naam van zyn weldoender zou zeggen. De eerwaarde Vader nam dit geld, met veel blyſchap aan, beloofde aan zuſter *Klara*,

haar

haar in alles te helpen, wat van hem zoude afhangen, en zond haar met een ligte boete te rug; waar op hy de misse deed, en bad Godt voor de zuyvere Godsdienstige, en edelmoedige ziele, van zuster *Klara*, met de gunste van hem te verzoeken, deze dienstmaagd van zyn Goddelyke Majesteyt, in alles te konnen dienen dat zy van hem zoude eysschen. *Het goud is de eenigste geest die bequaam is om de monniken te bewegen een yverig gebed te doen.*

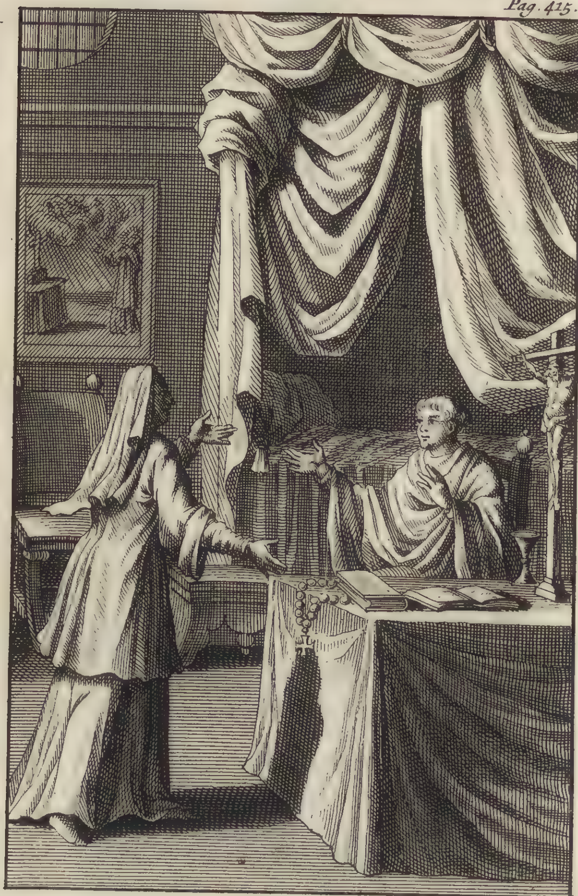
De Biegtvader verzuymde het niet, van zuster *Klara*, des namiddags te hooren, die haar reets in de Biegtstoel verwagte.

Na eenige geestelyke pligtplegingen, begon zy de biegt niet van haare zonden, hoe groot het getal daar van ook zyn mocht, maar van de openbaring die zy gehad hadde. Zy verzekerde deze lichtgelovige vader dat *St. Dominikus* haar in de voorgaande nacht verschenen was, met het ordens kleed, en haar 't geene volgt, gezeyt had.

" Zuster *Klara* myn waarde dochter, dewyl
" gy door uw waaragtig leven vergiffenisse en
" quytscheldinge van alle uwe voorledene zon-
" den ontfangen hebt, en dat de Engelen
" uyt den Hemel zelfs, zingen en verklaren,
" dat gy u door het aanhouden van uw heylig le-
" ven een begunstigde van God gemaakt hebt,
" heb ik goet gevonden, uyt den Hemel hier
" beneden te dalen om u daar mede geluk te
" wenschen. Ik erkenne u voor myn dochter,
" en om u te verzekeren dat ik u van nu af aan,
" onder myn bescherminge neme tegen alle uwe
" vyanden, van wat hoedanigheyt zy ook mo-
" gen wezen; wees verzekert dat God zelfs
" voortaan zonder myn toelating geen macht

Pag. 415.

" over u zal hebben, en om u te overtuygen
" dat my alle magt in hemel en op aarde gege-
" ven is, wil ik u levens wyze gemakkelyker ma-
" ken, u van een gedeelte van uwe boete ont-
" ſlaan, en u eenige wereldſche vermaken toe-
" ſtaan. Dewyl ik weet dat uw biegtvader door
" een blind geloof, ten eenemale aan my is o-
" vergegeven, heb ik hem uytgekipt om het
" werktuyg van uwe vertrooſting en genoegen
" te zyn, en dit is het, dat ik begeere dat gy
" hem bekent maakt.

" Ik heb onze zalige vader *St. Dominikus* ge-
" antwoord, dat dewyl ik noch een arme zon-
" dareſſe ben, ik zodanigen gunſte van den He-
" mel niet verdiene, en dat myn biegtvader
" myn mogelyk niet zal willen geloven: dezen
" grooten heylig zey daar op, *neem deze* XX *Pi-*
" *ſtoletten*, om hem van de waarheyt te verze-
" keren en zeg hem, dat ik deze, vereering zen-
" de uyt kracht van de oprechte Godtsvrucht,
" die hy voor my heeft, en dat ik zal vervol-
" gen met hem dit ſlag van gunſtbewyzen te doen,
" zo lang hy myne beveelen zal opvolgen, die
" ik hem door uw mond zal laten weten, om
" om hem de achting te betuygen die ik voor
" u en voor hem heb. Toen naderde deze za-
" lige tot my, en gaf my een heylige kus; ik
" verzocht het zelfde geluk voor zuſter *Maria* en
" zuſter *Paula*, en hy antwoorde my, dat hy
" haar om mynen 't wille de zelfde gunſte wel
" wilde betoonen, en zich aan haar openbaa-
" ren, en toen verdween hy, latende myn *Cel*
" met een hemelſche glans vervult, ik was ee-
" nigen tyd in een verrukkinge van zinnen en
" met aangename aanmerkingen over deze open-
" baring

" baring bezig, gevende zeer nederige dankzeg-
" gingen aan onzen zaligen vader *St. Dominikus* voor zulken onverwachten en zo weynig
" verdienden gunst. Ik bid u, geef my antwoord,
" en uwen raad in dit voorval.

Men moet aanmerken, dat dezen eerwaardigen vader eenige dagen te vooren, den lof van dezen heylig had opgemaakt, wiens deugden en magt, hy by na even eens had opgevyzelt, als zuster *Klara* een openbaring zeyde, gehad te hebben, Daar en boven had hy een blinde en schynheilige *Devotie* voor *St. Dominikus*, 't geen hem bewoog als een wezentlyke zaak te geloven, alles wat hem van de openbaaring bericht wierd: en voornamentlyk het vervolg van een diergelyke gunste, met die van de twintig *Pistoletten*, met deze overtuyginge besloot hy noch meer *Devotie* te hebben, en zuster *Klara* als een godinne van deze hemelsche tydingen te gehoorzamen, zo dat hy met dusdanige aangename gedachten vervult zynde, zuster *Klara* in dezer voegen, beantwoorde. „ Ik ben blyde uyt uw
" mond dingen te vernemen die *St. Dominikus*
" myn Hemelsche *Serafyn*, en myn almachtige
" vader, u geopenbaart heeft, 't is altyt myn
" gedachten geweest, t' zedert ik in zyn heer-
" lyke order getreden ben, dat hy alle macht in
" hemel en op aarde ontfangen heeft, en dat
" God geene van de zonen noch eenige van de
" *Devoten* van *St. Dominikus* zonder zyn toestem-
" ming kan straffen, ik durf zelfs geloven, dat
" God een getekent verlof van de hand van *St.*
" *Dominikus* van noden heeft, en met zyn ze-
" gel gezegelt, om de werelt te vergenoegen;
" want hoe zou men zonder diergelyken ge-

" tuyg-

" tuygſchrift geloven , dat het de volſtrekte
" wille van God is, eenige van de leden te
" ſtraffen, die de familie van dezen heylig uyt-
" maken; laat ons, ons zelven dan ten eene-
" male onder zyn beſcherming begeven, laat
" ons aan zyne bevelen gehoorzamen: en al-
" les doen 't geen hy u geopenbaart heeft " Dog ik heb u een ding te vragen Zuſter *Klara*, gelieft de goetheyt te hebben, my dit te zeggen, namentlyk waar in ik u dienſt kan doen? „De
" *Devote* antwoorde hem, ik hebbe 't u reets ge-
" zeyt, dat onze gezegende vader den *H. Do-*
" *minikus*, my van een gedeelte van de geſtreng-
" heyt wil ontſlaan, die ik waarneme, dat hy
" voorgenomen heeft my eenige vermaken toe
" te ſtaan, en dat hy u heeft verkooren, als
" het werktuyg, dat my dit moet verſchaffen.
" Dog dewyl het my nog niet verklaart is, van
" wat aard deze vermaken zullen zyn, is 't
" nodig, dat men wagt dat hy my zynen wil-
" le beter verklaart door een twede openbaring,
" en als dan zullen wy verzekert zyn, om niets
" te doen dat hem niet aangenaam is, dewyl
" ik om de geheele werelt het minſte zonder
" zyn hemelſche toeſtemminge, en zyn wyze
" beſtieringe niet zou willen doen. " De eerwaarde vader was ten hoogſten geraakt over de nederigheyt van Zuſter *Klara*, en van haar volkomen onderwerping, aan de wil van *St. Dominikus*. Hy prees haar voornemen, verzekerde haar, van zyn vaardigheyt om haar te dienen, en verzogt haar de zalige Heylige, in de eerſte verſchyning, daar van te onderrigten. Daar op zond hy haar zonder eenige boete te doen, te rug, haar voor een gelieft ſchepzel van den

Hemel, na dusdanigen openbaring aanmerkende.

Zuster *Klara* nam affcheyd van de Biegtvader, en ging na Zuster *Maria* en Zuster *Paula*, aan wien zy alles verhaalde, wat 'er in de biegt was voorgevallen, met alle de omstandigheden, en de gesteltheyt van den eerwaarden vader, om alles wat zy begeerde uyt te voeren. Deze twee Nonnen over deze goede tyding verheugt zynde, presen de scherpzinnigheyt en behendigheyt, waar van Zuster *Klara* haar bedient had, om haar voornemen wel te doen uytvallen, ten hoogsten. Zy namen haar voor haar leyts-vrou, en verzekerden haar alle bey, dat zy zo gereet zouden zyn, als de Biegtvader, om haar *advys* te volgen en haar in alles te gehoorzamen.

De eerwaardige vader ging na zyn klooster, alwaar hy de openbaring van Zuster *Clara* van stip tot stip in geschrift ging stellen, en de geheele t'zamenspraak, die hy met haar gehouden hadde, voornemens zynde, om dit te vervolgen, gelyk hy deze memorien deed, om met de tyd dit aan het gemeen mede te deelen De drie geestelyke Nonnen, bragten den avond door, om met elkanderen te raadplegen, over een twede openbaring, die des anderen daags s'morgens aan de Biegtvader door Zuster *Maria* moest mede gedeelt worden, die ook van Zuster *Klara* alle de nodige onderrigtingen tot dit hun oogmerk ontfing, waar op elk na zyn *Cel* vertrok, en wanneer de dag was aangekomen, begaf Zuster *Maria*, haar na de biegtstoel, alwaar zy haar op de volgende wyze gedroeg.

Open-

Openbaaring van St. Dominikus aan Zuster Maria.

" Myn vader zey zy tot haar biegtvader, ik " heb 't zedert myn laatste biegt, geen groote " zonden bedreven, zo dat my stoffe ontbre- " kende, om boete te ontfangen, zal ik u een " verklaring geeven, van eenige van myne voor- " gaande zonden. Na deze biegt, begon zy haar " de gewaande openbaaring, met deze woor- " den te ontdekken.

" Wees niet verwondert, myn eerwaarde " vader, dat een zondig schepzel gelyk ik, u " een hemelsch gezicht durve mededeelen, of " liever een aangename verschyning, van on- " zen zaligen vader *St. Dominikus*. Het is ze- " ker, dat de voorleden nacht wakker worden- " de, ik myn geheele *Cel* met Goddelyke stra- " len vervult vond, waar van de zalige vader, " het middelpunt uytmaakte. Hy heeft my ge- " zeyt, dat hy uyt aanmerking van Zuster *Kla- " ra*, my een bezoek quam geven, om my te " verzekeren, dat hy my ook onder zyne be- " scherming wil nemen, en my dezelve toe- " geventheden vergunnen, die hy den voorle- " den nacht aan myn zuster heeft toegestaan. " Hy heeft my belast, u daar van kennisse te " geven, en u van zynen 't wege twintig *Pisto- " letten* te vereeren, tot vergelding van de on- " veranderlyke Godtsvrucht, die gy voor hem " hebt en om u vaardige gesteltheyt, om Zuster " *Klara* te vertroosten. Hy heeft my met een be- " last, u zynen 't wege te zeggen, dat gy voor " my, de zelve agting, als voor Zuster *Klara*

" moet hebben, en dat gy my dezelve verma-
" kelykheden moet toeftaan, als Zufter *Klara*
" op verbeurte van anders zyn gramfchap en
" verontwaardiging voor altyt te moeten fma-
" ken, na deze woorden ge-eyndigt te hebben,
" onthaalde hy my met een hemelfche kus, en
" verdween daar op aanftonts uyt myne oogen.

" ô Edelmoedige en almagtige vader! ant-
" woorde de eerwaarde Biegtvader, wat is uw
" goetheyt groot, en uwe voorzienigheyt on-
" begrypelyk! hoe onvergelykelyk is uwe lief-
" de voor hen, die zig aan u opregtelyk over-
" geven. Wat zal ik u konnen doen, om u
" myne nodige dankzeggingen te bewyzen,
" voor deze onwaardeerbaare weldaden. Ik zal
" veel liever de dood ondergaan, dan die te
" vergeten, of niet te erkennen. Zie myn waar-
" de Zufter, wat uytwerkzelen een brandende
" Godtsvrugt voor onze zalige *Serafyn* konnen
" uytwerken? ô Hemelfche *Piftoletten*! ik zal
" u bewaren, ik zal u aanbidden, als *Reliquien*
" die ik uyt den Hemel heb ontfangen. Ik zal
" vaardiger zyn, heerlyke Vader om u te ge-
" hoorzamen, als gy gereet zult zyn, om my
" te bevelen.

" En gy opperfte Engel, onder een dekkleed
" van fterffelykheyt, myn waarde *Maria*, die
" wedergebooren zyt, en den ftaat der genade
" en der Hemelfche zegeningen bereykt hebt,
" door uw opregt berouw, wees verzekert, dat
" gy aan my een flaaf zult vinden, die gereet
" zal ftaan, om alles te doen wat gy my van
" wegen onze gloryryke vader *St. Dominikus*
" zult bevelen. Dog dewyl hy u nog niet ver-
" klaart heeft, van wat flag de toegeventheden
" zyn,

" zyn die hy u wil toeſtaan, geloof ik volgens myn
" ſwak verſtand, dat gy vuurige gebeden tot
" hem moet opzenden, op dat het hem mag
" behagen, u daar over zyn wil bekent te ma-
" ken, en wy dan onbetwiſt mogen te werk
" gaan, zonder eenige hemelſche of aardſche
" magt, te dugten, want onze vader is de
" eenige almagtige, aan wie de andere wezens
" onderworpen en onder geſchikt zyn."

Zuſter *Maria* zeer vergenoegt, over dezen raad zynde, verzogt de *Abſolutie* van den Biegtvader, die ze haar gaf, zonder haar eenige ſtraffe op te leggen; dewyl men die ligtelyk door goud kan verkrygen, zy namen afſcheyd van malkanderen, en de eerwaarde vader keerde na de Goddelyke dienſt, na zyn klooſter te rug, om deze twede openbaring aan te tekenen, en de wonderdadige edelmoedigheyt, van zyn verheerlykte vader *St. Dominikus*. Zuſter *Maria* had nog tyd genoeg, voor den eeten, om aan Zuſter *Klara* en Zuſter *Paula* alles te verhalen, wat 'er in de biegt was voorgevallen; dog zy ſtelden het onderzoek van de zaak tot s'avonts uyt, en raadpleegden over de middelen, waar van zy haar zouden bedienen, om hunne onderneming ten eynde te brengen.

Den avond gekomen zynde, vergaderden zy driemaal na de metten, in de *Cel* van Zuſter *Klara*, alwaar zy na verſcheyden beraadſlagingen, een derde openbaaring beſloten, die zuſter *Paula* aan de eerwaarde Biegtvader moeſt meme deelen: 't geen zy des anderen daags, op de volgende wyze deed.

Openbaring van Zuſter Paula.

" Myn eerwaarde Vader zey zy, haar naden
" Biegtvader wendende de biegt, die ik tegen-
" woordig aan u te doen heb, is van zodani-
" gen natuur, dat het veel eer een verklaaring
" is, die ik laſt hebbe aan u te doen, wegens
" onzen *Souvereynen* vader *St. Dominikus*, wel-
" ke wil, dat in gevolge van de onvergelyke-
" lyke deugden van Zuſter *Klara* zyne begun-
" ſtigde, gy de moeder *Abdiſſe* beweegt, dat ze
" van haar bediening ten voordeele van deze
" waarde zuſter moet afſtappen, en dat gy haar
" kenniſſe geeft, dat gy van wegen den Al-
" machtigen *St. Dominikus* komt, die om de
" moeyte van het een en 't ander te beloonen,
" u twintig *piſtoletten* tot u gebruyk zende en
" vyftig andere, die gy haar zult geven, zo ras
" zy afſtand gedaan heeft, dog ingeval zy wey-
" gert om zig na de wille van dezen zaligen
" vader te ſchikken, belaſt hy u, den dood te-
" gen haar uyt te ſpreeken. Zie daar 't geen *St.*
" *Dominikus* my de voorleden nagt gezeyt heeft,
" in een verſchyning waar mede hy my vereer-
" de, met belofte my onder zyn machtige be-
" ſcherming te zullen nemen, en my met eenen
" belaſtende, om u aan de veertig *piſtoletten* te
" doen gedenken, die hy u reets door twee van
" zyne begunſtigde gezonden heeft.

De goe vader hoorde Zuſter *Paula* zeer aandagtig, en ontfing met een diepe nederigheyt, de vereering die zy aan hem gaf, waar op hy met verbaaſtheyt antwoorde, „ myn mildda-
" dige

" dige vader uwen wille geschiede op der aar-
" den als in den Hemel! ik doe u myne op-
" rechte dankzeggingen, dat gy een onwaardig
" schepzel, gelyk ik ben verkooren heb, om
" het werktuyg te wezen, waar door gy wilt,
" dat uwe beveelen uytgevoert worden. Dit is
" het waar toe ik genegen ben, en ik zal het
" uytvoeren, al zou het my het leven kosten.
" En gy kuysche maagt, zey hy tot Zuster
" *Paula*, verklaart my of onze vader u niet
" eenige gunste heeft toegestaan, en of hy u
" niet van eenige hardigheden heeft ontslagen?
" Zuster *Paula* zey neen: 't Is een kenmerk
" zey de eerwaarde vader, dat gy door uw be-
" rou, u in der waarheyt zyn bezoek wel waar-
" dig gemaakt hebt; dog nog niet in zyn goe-
" de gunsten zyt. Anders zou ik niet nagelaten
" hebben eenige verquikking aan uw levens wy-
" ze, toe te brengen, en u de vermaken, in
" plaats van de boete te vergunnen, voor 't
" overige zo gy het geluk hebt, om hem we-
" der te zien, bidde ik u hem kennis te geven,
" hoe zeer ik genegen ben, zyne beveelen te
" gehoorzamen; want van nu af aan, ga ik een
" begin van 't werk der afstand, ten voordeele
" van Zuster *Klara* maken, waar op zyne
" beveelen met nedrigheyt zal afwagten." Daar
op zond hy zuster *Paula* weg, een oogenblik,
daar na quam de *Abdisse* om te biegten, en
dewyl zy aan den Biegtvader een droom ver-
haalde, waar in zy geloofde *St. Dominikus* ge-
zien te hebben, deed de eerwaarde Vader zyn
voordeel met deze gelegentheyt, om haar te be-
wegen, van haar bediening afstand te doen, en
hy deed het met zo veel kragt, met haar de vyf-

tig *piſtoletten* met eenen vertoonende, dat zy 'er aanſtonts in bewilligde. En zelfs om den Biegtvader van de opregtigheyt van haar meening te verzekeren, deed zy een eed, in tegenwoordigheyt van verſcheyden Nonnen, eer zy de gewyde *Hoſtie* ontfing.

Terwyl de eerwaarde Vader bezig was, om de *Abdiſſe* afſtand te laten doen, en vervolgens de Goddelyken dienſt waar te nemen, ging zuſter *Paula*, na zuſter *Klara* en zuſter *Maria*, om verſlag van het antwoord te geven, dat zy van den Biegtvader ontfangen had. Een oogenblik daar na, wierden zy van zyne gereetheyt overtuygt, om zyne belofte uyt te voeren; dewyl zy de Nonnen in menigte na de *Cel* van zuſter *Klara* zagen toeſchieten, om haar met de nieuwe eer geluk te wenſchen, waar-van de oude *Abdis* tot haaren voordeele afſtand gedaan had; dog dewyl deze afſtand nog niet behoorlyk gedaan was, maakte zy weynig werk, van deze gelukwenſchingen, tot dat ze het klokje van 't klooſter had hooren luyen, om de Nonnen by een te roepen, zy haar na de zaal van 't klooſter begaf, alwaar de Biegtvader een zeker ſlag van een leerreden deed, waar door hy verklaarde, dat de moeder *Abdiſſe* door ingeving van den zaligen *St. Dominikus* afſtand van haar bediening gedaan had; ten voordeel van zuſter *Klara*, en na de lof der deugden, van de nieuwe *Abdis* opgemaakt te hebben, vermaande hy alle de Nonnen, haar te gehoorzamen. Toen ſtond de oude *Abdis* van haar plaats op, en gafze aan zuſter *Klara* over, als ook de ſleutel en het zegel van het klooſter, en ſwoer haar gehoorzaamheyt. Alle de Nonnen gingen na haar

voor-

voorbeeld, op hare knyen voor de nieuwe *Abdisse* leggen, en beloofden ook gehoorzaamheyt aan haar. Zy ontfingze van haar kant, met veel nedrigheyt, en kuste haar allen, met eenen haar verzekerende, dat zy veel eer haar metgezellinne, als haar overste zou zyn. Eyndelyk zong de eerwaarde vader om de plegtigheyt te bekroonen, het *Te Deum*, en gaf zyn heylige zegening, aan de nieu verkooren *Abdis*, zonder het kussen als een wezentlyke formaliteyt zynde, te vergeten.

Op deze plegtigheyt ging de Biegtvader na de *Provinciaal*, om de bevestiging van deze verkiezing te verzoeken, die niet weynig verwondert was, te vernemen, dat men zulken jongen *Abdis* verkooren had; dog den adel van haar geboorte, vergoede het gebrek van jaaren, en ley aan den eerwaarden vader, het stilswygen op. Zo ras de Biegtvader deze bevestiging ontfangen had; met het zegel van de order voorzien zynde, ging hy na zyn *Cel* om de derde openbaring in geschrift te stellen, en al het aanmerkens waardige, dat dezen dag was voorgevallen, 't geen hem den geheelen avond bezig hield, zo dat hy niet voor 's anderendaags, by de nieuwe *Abdisse* kon komen.

Zuster *Klara* wierd dien zelven avond, nog door de Eerwaardige vader *Provinciaal* geluk gewenscht, en na de bevestiging van haar verkiezing ontfangen te hebben deed zy ze alle vergaderen, om de openbaare ampten, te vergeven. Zy gaf de sleutelen van de klooster poort aan zuster *Maria*, die van de spreekkamer aan zuster *Paula*, tot groot genoegen van deze twee vrindinnen; want dewyl het van deze twee be-

dieningen is, dat de zekerheyt van de Nonnen afhangt, zyn zy ook de aanzienelykste, behalven dat, kunnen deze ten allen tyde, zo wel by nagt als by dag, elk een die 't haar belieft, in 't klooster laten komen, ondertusschen ontbrak haar een zeer noodzakelyk ding, om het eynde van haare onderneming te bereyken, dewyl het vertrek van den Biegtvader digt by de klooster poort zeer vervallen was, en de oude *Abdis* dit verzuymt had, te laten maken, stelde de nieuwgekoorne aan het klooster voor, om het te herstellen; waar in de Nonnen bewilligden, zo dat men daar aan met zo veel neerstigheyt arbeyde, dat het wel haast in staat was, om de biegtvader te huysvesten, 't geen hem zo wel als de nieuwe *Abdis* tot groot vermaak was, om dat terwyl hy in 't klooster, onder de andere Monniken geweest was, zuster *Klara* en haar twee vrindinnen, de nagt noyt in haar magt zouden gehad hebben, gelyk zy voorgenomen hadden. De *Abdis* gaf affcheyd aan de vergadering, en begaf haar na de Eetzaal, alwaar zy alle hare Nonnen onthaalden, die volkomen vryheyt hadden, om zig te vermaken, 't geen zy volgens gewoonte agt volle dagen elk volgens haare byzondere genegentheyt deden.

Zuster *Klara* ging na den eeten, met zuster *Maria* en zuster *Paula* in haar *Cel*, met wie zy tot 's middernagts gemeenzaam praatte. Zy deed haar in aanmerkinge nemen, hoe gelukkig haar voornemen tot nog toe geslaagt was, door haar en haare uytvindingen, en zy beswoer haar openhartig hare gedagten te zeggen, 't geen zy geerne deden. Daar op maakte de nieuwe *Abdis* haar gereet, om dien nagt een twede openbaringe te heb-

hebben, en 's anderendaags s'morgens begaf zy haar na de Biegtſtoel, alwaar de eerwaardige Biegtvader haar reets wagte, zo dat zy zonder tyd verlies op deze wyze begon te ſpreeken.

Twede Openbaring van zuſter Klara.

" Myn eerwaarde Vader, ik weet zeer wel
" dat ik tot nu toe de eer en het voordeel ge-
" had heb, om onder uwe beſtieringe te we-
" zen, wat het geeſtelyke belangt, en gy weet
" met wat gehoorzaamheyt, ik uwen raad ge-
" volgt heb, uyt kragte van de ſterke en yveri-
" ge godsvrugt, die gy voor onze verheerlykte
" vader *St. Dominikus* hebt gehad. Dog tegen-
" woordig zyn de dingen van gedaante veran-
" dert, en ik ben eenigzins u overſte gewor-
" den, door zyn Goddelyk bevel, zo dat gy u
" van nu af onder myn beſtier moet ſtellen,
" ten dien eynde zal ik zorg dragen uw vertrek
" met alle mogelyke naarſtigheyt te herſtellen,
" op dat gy altyt gereet zyt om de wille van
" onzen vader op te volgen, zo als ik aan u
" zal verklaren, volgens de laſt, die hy my
" daar van de voorleden nagt gegeven heeft.

" Geduurende dat ik in myne geeſtelyke over-
" denkingen was, en de byzondere gunſt be-
" wyzen erkende, die onzen Hemelſche Vader
" my toegeſtaan heeft, en voornamentlyk dit
" laatſte dat hy my bewees, leggende de ſwa-
" re laſt op myne ſchouderen, die ik tegen-
" woordig torſſe, is my deze Goddelyke *Sera-*
" *fyn* verſcheenen, met een groot getal Enge-
" len vergezelt zynde, die eenigen tyd met een
ver-

" vervoerende ſtem hebben gezongen. Zo ras het " gezang ophield is onze vader tot my genadert, heeft my met een kus gegroet, en dus " aangeſprooken. " *Myn waarde Klara gy zyt van nu af aan zuyver en zonder vlek, gy zult de blydſchap van hemel en aarde zyn. Ik hebbe uwe gebeden gehoort, die als wierook tot my zyn opgeklommen, en door de byzondere liefde die ik voor u heb, heb ik een hemelſch koor-muſyk van den Hemel doen nederdalen om uw Huwelyk te vieren. Dus omfange ik u in tegenwoordigheyt van deze hemelſche getuygen voor myn eeuwige vrou, en om uwent wille, en uyt kragte van de liefde die gy voor zuſter Maria en voor zuſter Paula hebt, ga ik het zelve met haar dezen nagt doen, eer ik na myn koninklyke wooning vertrekke. Dan zal ik op u alle drie de gave uytſtorten, om wonderwerken te doen, en wanneer het zelfs mogt gebeuren dat verſcheyden perſoonen, die magtig zyn, u myn dogter en myne andere vrouwen, mogten vervolgen, hoewelze zo verwoed mogten zyn, dat ze u dooden, zal ik u byſtaan, en de loop van haar vervolging, door wonderwerken ſtuyten, dog dewyl ik niet veel tyd heb, om zuſter Maria en zuſter Paula te bezoeken, zal ik myn bruyloſten met haar niet houden, en ik zal aanſtonts te rug keeren, vaar derhalven wel myn bekoorlyke duyf, geef my een kus, en wagt tot dat ik u weder zie.*

Daarop heeft onze zalige vader, myn alleen gelaten, zonder een woord tot my van myn nieuwe bediening te ſpreken, 't geen my deed vermoeden, dat hy 'er niet over vergenoegt, was.

De nieuwe bruyd van *St. Dominikus* had zo ras het verhaal van haar openbaaring niet geëyndigt, of

of de eerwaarde Biegtvader, wierp zich voor haar voeten, met veel nederigheyt en zey: *ô Goddelyke Serafyne, waardige Vrou van den Almagtigen Vader ik kan van nu af aan u niet met minder vernedering en eerbied aanſpreken, ik wenſche u geluk met uw gelukkig Hemelſch huwelyk, en ik merke u aan als de Koninginne des Hemels, dewyl uw Goddelyke man de eeuwige Koning is. Ik hoop door dit middel, door de gave om wonderwerken met zyn vrouwe te doen, uyt te munten, voornemens zynde, haar altyd onderworpen te zyn, en aan haar heylige beveelen te gehoorzamen, wat uw Ampt betreft, gy kunt u daar omtrent geruſt ſtellen; want 't is door de beveelen van onzen heerlyken heylig, dat ik het werktuyg van u verkiezing geweeſt ben, en u de beveſliging daar van bezorgt heb.* Dewyl hy zyn redenvoering vervolgde, quam de Koſter hem aandienen dat de oude *Abdis* zich zeer qualyk bevoelde, en dat ze zyn geeſtelyke byſtand van noden hadde. Zuſter *Klara* zey, dat hy na de *Cel* van deze Non moeſt gaan, en de goede vader liet de nieuwe *Abdiſſe*, zonder eenige *abſolutie* in gezondheyt, om de oude te helpen, die byna dood was, Zuſter *Klara* ontbood een andere Monnik, om den dienſt dezen dach in plaats van den Biegtvader waar te nemen, en zy was blyde, de ziekte van de oude *Abdis* te vernemen, om dat dit tot een voorwendzel kon dienen, om de eerwaarde Vader dag en nacht, in 't Klooſter te kunnen houden, dewyl zy beſpeurde, dat alle dingen op haar oogwit uytliepen, ging zy na boven om zuſter *Maria* en zuſter *Paula* daar van kennis te geven, en met een de nodige onderrigtingen, in dezen toeſtand waar op zy

alle

alle drie na de *Cel* van de oude *Abdis* gingen, om haar in haare ziekte te vertrooſten.

Doch 't was met een ongemene verwondering, of liever met een weergaloos vermaak, dat zy haar zielstogende vonden, zo dat zy een oogenblik daar na ſturf, en wanneer de Biechtvader aanquam was ze reets zo zwak, dat zy maar tyd had, om hem de ſleutels van haar *Servies*-kas in handen te geven, neffens alles wat haar toebehoorde, om het in handen van de nieuwe *Abdis* te ſtellen, door deze ſchielyke dood kreeg zuſter *Klara* niet alleen de vyftig *Piſtoletten*, wegens de gedaane afſtand wederom; maar ook veele andere dingen van waardy, na alles te hebben laten wegbrengen, en de noodige orders tot de begraveniſſe gegeven te hebben, geleyde zy de eerwaarde vader, na haar *Cel*, alwaar hy dien dag met haar, met zuſter *Maria* en zuster *Paula* moeſt eeten. De *Abdis* was zo ras niet in haar *Cel*, of zy bood dezen gelukkigen broeder een kop *Chocolaad* aan, en terwyl hy dit nuttigde herhaalde zy haar openbaaring, om hem te herinneren wat hy te doen had. De eerwaardige Vader queet zich in zyne bediening, tot groot genoegen van de nieuwe *Bruid*, van *St. Dominikus*, en dewyl hy beſpeurde, dat zyn Koninginne, en zyn Goddelyke *Klara* volkomen van hem voldaan was, oordeelde hy het toppunt, van zyn geluk bereykt te hebben, en hoopte door dit middel de eerſte gunſteling van dezen heylig te zyn. Daar en boven, dewyl hy in haar een volſtrekte macht erkende, waar van alle dingen afhangen, wierp hy zich op zyne knyen voor haar, om deze zaligen vader voor alle weldaden te danken, die hy van zyn hand ontfangen

fangen had, om zyn byſtand af te ſmeeken; en zuſter *Maria* en zuſter *Paula* na den eeten genoegen te konnen geven, gelyk hy de nieuwe *Abdiſſe* deed, maar zuſter *Klara* ſtuyte hem in zyn *Devotie*, en verzòcht hem, dit tot de nacht toe uyt te ſtellen, of ten minſten tot dat hy in zyn *Cel* te rug gekeert was, om dat zy de leekezuſters hoorde, die de tafel dekten, en dat het hem niet paſte, zo veel nederigheyt voor haar te betoonen. De eerwaardige Vader ſtond en durfde niet gaan zitten, zonder een uytdrukkelyk bevel van zuſter *Klara*, om dat hy zo veel agting voor de Hemelſche bruyd, van zyn almagtige Vader *St. Dominikus* hadde. Maar de *Abdis* hem verzogt hebbende, een kuyertje in den tuyn te gaan doen, terwyl de huysgenoten het eeten maakten, deed hy dit en bleef daar tot dat men hem liet roepen.

Na den eeten voldeed hy zuſter *Maria* en zuſter *Paula*, en dus quamen zy alle drie ten eynde van haar ontwerp met al het genoegen en zo geheym, als het mogelyk was, zonder te vreezen dat het ontdekt wierd. Dog om haar handel te konnen vervolgen, zonder de minſte agterdocht, aan de ander Nonnen te geven, bedacht de *Abdiſſe* de volgende liſt.

" Om allerley ſlag van jaloezy van de ande-
" re Nonnen voor te komen, zey zy tot de
" eerwaarde Vader en haare twee vrindinnen,
" is het nodig, dat eene van ons drie zich ziek
" houd om zo onze Biegtvader dag en nacht
" by ons in 't Klooſter te hebben, onder voor-
" wendzel van zyn geeſtelyke byſtand te ver-
" wagten, en wanneer deze begint beter te
" worden, moet den anderen een ziekte gereed

" heb-

" hebben, en dus beurt om beurt vervolgen. "

De Monnik en de twee zusters keurden deze gedachte goet. 't Was de nieuwe *Abdis* die de eerste beurt had, en zy zey, dat haar ziekte uyt het verdriet ontstond, datze over de dood van den overledene gevoelde Daar op gaven zy afscheyd, aan de Biegtvader, die na zyn Klooster ging om van woord tot woord, en onbewimpelt te schryven, alles wat 'er dezen dag tusschen hem en zyne drie vrindinnen was voorgevallen; dewyl hy zo zeer met de *Devotie* en een blind geloof voor zyn groote *St. Dominikus* was ingenomen.

's Anderdaags morgens, quam de eerwaardige Vader de Misse van dankzegginge doen wegens de verkiezing van de nieuwe *Abdis*, en hy was met verscheydene van zyne medemakkers vergezelt, die andere voor de ruste van den overledene deeden, welkers lichaam men dien avond moest begraven; doch de eerwaarde Vader, ontfing bevel, om de dankzegginge tot een andere dag te verschuyven, dewyl de nieuwe *Abdis* de voorgaande nacht haar zeer qualyk had bevonden, zo dat het niet goet was, om dankzeggingen te doen eer ze herstelt was. Aanstonts moest hy haar zien om dat bedugt zynde, datze in stuypen mogt vallen, zy haar daar toe door een algemene biegt van alle haare zonden moest voorbereyden.

Zulk een dringend toeval, deed alles aan de eerwaardige vader vergeeten en nalaten, om na de *Cel* van de *Abdisse* te gaan, en haar zieltogende vindende, zo het uyt haare bewegingen toescheen, zey hy dat hy zo veel als 't mogelyk was zou tragten, om van de oogenblikken, wanneer

neer zy wat beter was, zyn voordeel te doen om haar te doen biegten, daar op verzogt zy het gezelſchap om weg te gaan, zo dat zy alleen by de eerwaardige Vader bleef, die na alles gedaan te hebben, wat de zieke begeerde, de deur open deed, om de Nonnen te doen binnen treden. Deze goe zieken haar *Abdis* geruſter ziende, als zy voor haar biegt was, verbeelden haar, dat het een uytnemend geneesmiddel was en bequaam, om niet alleen de ziele, maar ook het lichaam te genezen, en zy dachten alle by haar zelfs, om'er in diergelyke gelegentheden van te bedienen. Eyndelyk verzochten zy de Biegtvader, om den geheelen dag by de moeder *Abdiſſe* te blyven, waar in hy zonder moeyte bewilligde, zo dat de Nonnen hem met Zuſter *Maria* en Zuſter *Paula* in de *Cel* lieten blyven, die uyt krachte van haare openbare ampten van den Goddelyken dienſt ontſlagen waren.

Zo haaſt de eerwaardige Vader, zich met de drie vrouwen van *Dominikus* zyn *Sovereyn* alleen bevond, verzogt hy te ontbyten, waar van zuster *Maria* hem aanſtonts voorzag.

Wanneer hy verzadigt was, gingen de twee geeſtelyke zuſters na beneden, om haar werk te doen, en lieten de eerwaarde Vader alleen by de *Abdis*, met laſt zo'er iemand quam om haar te ſpreeken, men dan zey, dat zy wat ruſt nam, 't geen zo lang duurde, tot dat het tyt was, om te eeten. Dewyl de *Cel* van zuſter *Maria* de naaſte by die van de *Abdiſſe* was, die eenige dagen het bed moeſt houden, was het aldaar dat hy ontboden wierd, om met zuſter *Maria* en zuſter *Paula* te eeten, die hy zo lang gezelſchap

hield, tot dat men hem 's avonts riep, om de oude *Abdis* te begraven.

De eerwaarde Vader, en de drie geestelyke zusters, die haar beurt om beurt, ziek veynsden te wezen, volgden langen tyd, dezelve order op, die deezen dag was waargenomen, gelyk wy in een oogenblik uyt de gedenkschriften van den Biegtvader zullen zien, zyn kamer was wel haast herstelt, en wanneer hy 'er ingekomen was, ontbrak het aan deze drie zusters niet om aan de werelt de gewaande gaaf der wonderwerken bekent te maken. waar op zy de eerwaardige Vader raad gaven, als die geene zynde, die het moest bekent maken.

Zy stelden elk in 't byzonder de streeken voor, die zy uytgevonden hadden, om wel te slagen. zuster *Maria* zey, de eerwaarde Vader moet door geld de Bedelaars aan zyn kant zoeken te krygen hen bewegen, zich als kreupele te gedragen, aan de Klooster-deur te komen, hen verzoeken met my te spreeken, als dan zal ik hare beenen ontblooten, met oly wryven; op dat zy 't bekent konnen maken, dat zuster *Maria* haar eensklaps genezen heeft.

Zuster *Paula* zey, dat ze geen middel kon uytvinden, om wonderwerken te doen; maar zuster *Maria* redde haar, de eerwaarde Vader overredende, om eenige arme vrouwen te bewegen, dat ze uytstrooyden, met een bloetloop gequelt te zyn, en datze door de gebeden van zuster *Paula* genezen waren, deze gedachten wierd van 't geheele gezelschap goet gekeurd, en de moeder *Abdis* zey; dat zy, wat haar aanging, een middel had uytgevonden, dat haar

eere zou aandoen, en dat met eenen, voordeel aan 't Klooster zou toebrengen, met het beeld van de maagd *Maria* alle vrydagen van s' morgens tot 's avonts te doen wenen, dat in het *Koor* stond, 't welk het volk onrustig zou maken, en in menigte na het Klooster zou doen toeschieten.

De zaak dus besloten zynde sloeg de eerwaarde vader hand aan 't werk. Hy had de Bedelaars wel haast op zyn zyde, zo dat zuster *Maria* de kreupele genezende, en zuster *Paula* het bloedvloeyen der vrouwen doende ophouden; binnen weynig dagen zulken grooten roem van heyligheyt verkregen heeft, dat het weynig verscheelde, of men bad haar, als heylige op der aarde aan.

Op dezelve tyd, deed de *Abdis* verscheyden tranen, door het beeld van *Maria* op de volgende wyze storten, dewyl de trony van dit beeld van wit wasch was, en het hooft van hout nam zy een spons, die ze in 't water doopte, en ley die agter de oogen, datze daar in twee kleyne gaatjes gemaakt had, waar door het water als tranen uyt de *Spongie* liep, wanneer het haar behaagde, dat is, alle vrydagen, wanneer zy 't zelfs opschikte, en de *Spons* by de oogen wist vast te maken, de Nonnen hadden zulken buyten gewoone zaake zo ras niet aangemerkt, of zy vonden middel, om het door de geheele stad en ten platten lande te verspreyden, tot groote verwondering van het dwase en onwetende volk.

Dit wonder, by de roem van heyligheyt gevoegt zynde, die zuster *Maria* en zuster *Paula* door die gaaf verkregen hadden, die zy bezaten, om on-

geneezelyke ziektens, den eenen met oly, en den anderen met gebeden te genezen, trok wel haast een menigte menschen in de Klooster kerk, en daar rontom, zommige gingen daar, om van hunne qualen genezen te worden, andere om daar een bewaarmiddel te zoeken, tegen alle moeyelyke toevallen, zo dat niet alleen de zieken; maar ook de gezonden een gedeelte van hunne rykdommen offerden, verhopende de tranen van dit beeld op te drogen, door hunne vereeringen en offerhanden. Dit bedrog duurde niet lang, dewyl God door zyn regtvaardig oordeel toeliet, dat de Biegtvader zyn verstand verloor, 't geen op deze wyze voorviel.

Deze onnozele Vader wierd zo mager, 't zy door de grooten arbeyd die hy met zuster *Klara* zuster *Maria* en zuster *Paula* ondergaan moest, of door de bewegingen om haare wonderwerken te verspreyden; maar, om naaukeuriger te spreken, door een uytwerkzel van Godts gramschap, die niet langer konde verdragen, dat deze snode schepzels, in haare boosheden volhardden, dat hy wel na een geraamte geleek. Daar op begon hy zyn verstand te verliezen, en toonde zyn gekheyt overluyd, roepende dat hy de eenigste gunsteling van zyn zalige vader *St. Dominikus*, en zyn *Agent* op aarden was, dat alle de andere Monniken van zyn order, hem moesten gehoorzamen, en dat dezen heylig, hem een beurs met *Pistoletten*, uyt den Hemel gezonden had, met verscheyden andere dingen, die hy zorgvuldig bewaarde, eer hy gek wierd, om ze te vertoonen wanneer het tyd zoude zyn.

De *Abdis* en de twee andere geestelyke zusters,

ters, wierden over de gekheyt van den Biegtvader zeer ontrust, niets minder dan een volkomen ontdekkinge, van haare openbaringen en streeken verwagtende. Zy wisten niet, dat hy alles wat tusschen haar en hem, van het begin af was voorgevallen, had opgetekent, zo dat zy 't verzuymden haar van zyne papieren meester te maken, en zy vergenoegden haar, den eerwaarden vader *Provinciaal* te verzoeken, de Biegtvader na een klooster op 't platte land te verzenden, om door dit middel eens te beproeven, of hy zyn gezontheyt van lighaam en geest daar door niet weder konde krygen.

De *Provinciaal* belaste op de aanzoekingen van deze drie Nonnen, aan den armen Monnik, om aanstonts na zyn oude *Celtje* te gaan, en zyne boeken en papieren, en alles wat hy had mede te nemen, 't geen door de vader onder *Prioor*, en door zyn makker wierd uytgevoert.

Wanneer hy in zyn eerste vertrek was wedergekeert, deed de *Provinciaal* de deur met de sleutel sluyten, met verbod dat niemand wie het ook was, met hem buyten den onder *Prioor* mogt spreeken, zulken naauwen gevankenis deed hem den onder *Prioor* om 't leven brengen, en wanneer de vader *Provinciaal* wilde binnen komen, om de moord te onderzoeken; taste de maanzieke, de eerwaarde Vader met zo veel woede aan, dat hy het zelfde lot zou hebben moeten ondergaan, zo hy door die geene, die hem vergezelden, niet gered was. Dit was de reden, waarom men hem vast maakte, en de *Provinciaal* maakte zig van alle zyne boeken en papieren meester, om ze te lezen, dewyl hy

niet ophield van te zeggen, dat hy een boek had, dat met zyn eygen hand was geſchreven; op bevel van zyn almagtige vader *St. Dominikus*. De eerwaarde vader *Provinciaal*, die geſworen gemagtigde van de *H. Inquiſitie* was, vond onder deze papieren, het boek van de openbaringen van de drie Nonnen, zo dat hy uyt kragte van zynen eed genootzaakt was, om ze voor de heylige *Inquiſitie* meeſters te brengen. Hy deed het zo geheym, als 't hem mogelyk was, en gaf hen met eenen te kennen, dat de biegtvader gek geworden was, waar van men noyt had hooren ſpreeken, zonder de dootſlag te vergeten, die hy aan den vader onder *Prioor* begaan had.

Wanneer de heylige vaders dit handſchrift gelezen, en het geval onderzogt hadden, beſloten zy de biegtvader, in de *Inquiſitie* op te ſluyten, en eens na te ſpeuren, of zyn gekheyt gemaakt, of in der daat was. De arme Monnik wierd dan in de *Inquiſitie* gezet, en 't elkens als de heylige vaders hem onderzogten, nopens zyn geſchrift, hoorde hy hen, hen voor ſchelmen en onwetende uytmakende; en hen met de magt van *St. Dominikus* bedreygende. Hy betuygde hen, dat het door zyn bevel was, dat hy deze *Hiſtory* in geſchrift had geſtelt, en dat alles wat men daar in las, de zuyvere waarheyt was, dewyl het niets behelsde, dan de verkeering die hy met de drie vrouwen van zyn zalige vader gehad had.

Deze openhartige biegt, van een krankzinnige, bragt de heylige vaders in zulken grooten belemmering, dat ze niet wetende, hoe zy te werk moeſten gaan, aan den drukker van 't

hey-

heylig *Officie* belaſten, om zes hondert *Exemplaren* te drukken, van 't geen de biegtvader geſchreven had, 't welke met dit bevelſchrift van wegen de *Inquiſitie*-meeſters dus eyndigde.

Wy verbieden aan de lezers van dit geſchrift op verbeurte van den ban en van onze disgratie, om het minſte daar van te verſpreyden of hunne gevoelens in geſchrift daar over te geven,

Uyt laſt van de heylige vaders

BALMA SEDA.

Men zond Exemplaren aan alle de gevolmagtigden en bedienden van de *Inquiſitie*, en een, aan elk klooſter en *parochie*, om toegezegelt aan twee Monniken en twee Prieſters behandigt te worden, die gedagvaard wierden om op zekeren dag voor 't *H. Officie* te verſchynen, om te hooren, wat de gekke biegtvader op alle de *Artykelen* van zyn geſchrift, zou antwoorden.

Ik was een van de twee Prieſters, die gedagvaart waren, voor de hooftkerk van den Zaligmaker, en wy hadden drie weken tyd, tot onze verſchyning, op de zaal, om het bewuſte boek te lezen en te onderzoeken. Het voorname ſtuk, waar over men moeſt raadplegen, was, om te weten, of de gek geworden biegtvader door eenige wet ſtrafbaar was, of niet? dewyl men hem volgens de burgerlyke wet, niet kon ſtraffen, nog zelfs ſchuldig oordeelen beſtond al de ſwarigheyt, om te weten, of de

heylige vaders magt hadden, om hem ſchuldig te verklaaren, of niet. 't Was een zaak, al te gevaarlyk, om tegen hun gezag aan, te beſliſſen, om 'er ten eenemale niet van ſtil te ſwygen, wy zullen ons vergenoegen met te verklaaren, dat de gekheyt van den Biegtvader, niet waarlyk, maar gemaakt was, gelyk wy aanbieden, te bewyzen, uyt verſcheyden plaatzen van zyn ſchrift, en wy verzoeken de heylige vaders, de drie Nonnen daar ontrent eens te onderzoeken, volgens hunne gewoone voorzigtigheyt, latende de beſliſſing van de geheele zaak, aan hunne wysheyt en goetheyt over.

Na deze laatſte woorden, ſpraken wy voor den Monnik, en voor de Nonnen, dewyl 'er geen Prieſter is, die behagen ſchept, om eenige van zyne Makkers tot een openbare ſtraffe, op een ſchandelyke wyze bloot geſtelt te zien.

Den lezer kan wel denken, dat ik deze *Proceduren* wel geheym gehouden heb, zo lang ik in myn vaderlant geweeſt ben, uyt vreeze van in ongunſt, van de heylige vaders te vervallen; maar tegenwoordig nu ik voor hunne klaauwen bevryd ben, en de voordeelen van de beſte regeering in de werelt geniete, kan ik deze *hiſtory* in alle zekerheyt ten beſte van de *Proteſtanten* met vryheyt in 't ligt geven. De vaſtgeſtelden dag gekomen zynde, begaven wy ons na de zaal van de *Inquiſitie*, en na de gewoone plegtigheden, in diergelyke gevallen, deden de heylige *Inquiſitie* meeſters, de gevangene vader voor hen komen, die met het kleed van de *Dominikaner* order verſcheen, 't geen men als een byzondere gunſt aanmerkte. Daarop begon den *Sekretaris* het geſchrift van den gevangene, van

Arty-

Artykel tot *Artykel* te lezen, en na dat het eerſte gelezen was, vroeg de *Inquiſitie* meeſter hem, of hy 't met zyn eygen hand had geſchreven, dan of hy door eenige levendige perſonen, of door den duyvel zelfs aangezogt was, om deze verfoeyelyke openbaaring, in het begin van dit boek te ſchryven.

De gevangen antwoorde met een lagchend weezen: „ myne Heeren (een onbekende *tytel*
" voor de heylige vaders; myn Almagtige va-
" der heeft aan zuſter *Klara*, zyn zeer geliefde
" huysvrou verklaart, dat 'er veele godloze
" zoude gevonden worden, die my met zyne
" drie vrouwen zouden vervolgen, en hunne
" boosheyt zo ver zouden uytſtrekken, om ons
" te willen van kant helpen; dog hy heeft ons
" te gelyk deze vertrooſtbare belofte nagelaten,
" dat hy hunnne woede door verſcheyden won-
" derwerken zoude ſtuyten, daarom moogt gy
" wel oppaſſen, dewyl uw magt aan die van
" myn gelukzalige *Serafyn* ondergeſchikt is:
" dog om op uw vraag te antwoorden, zal ik
" u zeggen, dat ik alles wat in het boek vervat
" is, met myn eygen hand geſchreven heb,
" zonder door een levendig menſch, in de
" werelt, nog minder door den duyvel, die ik
" niet kenne, daar toe aangeſpoort te wezen,
" maar door de ingeving van den Almagtigen
" *S. Dominikus* die in den Hemel leeft. Gy
" noemt een afſchuwelyke openbaringe, die van
" de zalige vader, aan zyn waarde huysvrou! ô
" blinde en kleyngelovige menſchen.

De *Inquiſitie* meeſters, over dit antwoord weynig vergenoegt zynde, beſtraften hem ernſtig, en belaſten den *Sekretaris* om voort te gaan,

na dat hy het twede *Artykel* gelezen had, vroeg de *Inquisitie* meester, aan de gevangene, of hy eenige onwettige verkeering met de drie Nonnen, in zyn geschrift genoemt, gehad had, en of hy door haare aanzoekingen tot eenige snooden daad was aangespoort?

" Wat noemt gy een strafschuldige en on-
" wettige daad? antwoorde de gevangene met
" heviglieyt: kan men 't als een misdaad aan-
" merken, 't geen wy op bevel van onze eeuwige
" en zalige vader *St. Dominikus* doen! Gods laste-
" raars als gy zyt! Ik merke het als het groot-
" ste geluk aan, dat my oyt heeft konnen over-
" komen, dat ik de wille van myn vader zoda-
" nig gedaan heb, als zy my door zuster *Klara*
" zyn onbevlekte maagt gedaan is, ik zeg on-
" bevlekte, ten opzigt van de ziele, uyt krag-
" te van 't opregte berou. Heeft *Dominikus* niet
" aan haar, aan zuster *Maria* en aan zuster *Kla-*
" *ra* vermaken, in plaats van gestrengheden
" vergunt? Heeft hy my niet uytgekosen, om
" het werktuyg te zyn, waar door het uytge-
" voert moest worden? hoe zou ik met een
" goed gewisse nalaten, my van dezen pligt
" hier om laag op aarde te quyten.

" Wat het tweede deel van uw vraag be-
" langt, ik zeg, dat zy my daar toe niet aan-
" gezogt hebben, maar dat ik daar toe bewo-
" gen ben, door het verhaal, dat zy my van
" haare openbaringen gedaan hebben, zou ik
" zo godloos zyn, dat ik dezelve niet beant-
" woord zou hebben? ik zeg u dat ik deze
" zusters gekent heb, niet gelyk gy, de uwe kent,
" maar . . . . . . sluyt hem de mond, zey de eerste *Inquisitie* meester, en met een belaste hy,

den

den *Provoost*, om hem wederom na de gevankenisse te zenden, tot dat het weder vergadering was, daar op zonden de heylige vaders, ons tot nader order te rug, en gaven last aan de eerwaardige vader *Provinciaal* der *Dominikanen*, de drie Nonnen te onderzoeken, haar verdediging in geschrift te stellen, om het gedrukt en gezegelt by alle gedagvaarde persoonen, rond te zenden, zo ras het moogelyk zou zyn, zo dat wy het volgende gedrukte geschrift ontfingen.

Uyt last van onze heylige vaders de inquisitie meesters, heb ik de drie Nonnen in het boek van den biegtvader gemeld, onderzogt, zy hebben alle drie geswooren, dat alles wat hy geschreven had, van zyn eygen uytvinding was, of liever door de ontsteltheyt van zyne herssenen, en tot haar eygen voldoening, en ter eere van het klooster, verzoeken zy de heylige vaders zeer nederig, haar de vryheyt te geven, om in persoon op de groote zaal te verschynen, om haar in tegenwoordigheyt van die geene te verontschuldigen, die voor heenen gedagvaart zyn, zig daar na toe te begeven, 't geen de heylige vaders haar toegestaan hebben enz.

Zo ras wy dit geschrift ontfangen hadden, liep het nog al wat aan, eer wy de tweede maal gedagvaart wierden, 't geen XIV dagen daar na geschiede, zo dat wy ons met vermaak, na de zaal begaven, in hoope om aldaar een aardig debat te hooren. Zo ras, als alle de leden die de vergadering uytmaakten, hun plaats genomen hadden, deed de eerste *Inquisitie*-meester een redenvoering, waar in hy aanwees, dat het gevoelen van de heylige *Inquisitie* was, dat hoewel de biegtvader in zyne hers-

herſſenen geraakt was, hy de zaken, zonder grond niet kon bedenken, en dat de drie Nonnen moeſten verſchynen, om haar te regtvaardigen; dog dat men oordeelde, dat zy 't niet zouden konnen doen, dat de heylige vaders daar in genoegen zouden hebben, na deze vooraf-ſpraak gedaan te hebben, belaſte hy de Nonnen te doen binnen ſtaan, zuſter *Klara* en zuster *Paula* verſcheenen dezen dag met al haar ſchoonheyt, en 't ſcheen dat zuſter *Maria*, aan wie de natuur dit voordeel geweygert had, haar met alle de andere bevalligheden, had gewapent, die haar beminnelyk konden maken. De *Inquiſitie*-meeſters lieten zitbankjes voor haar zetten 't geen ons deed denken, dat zy niet als ſtrafſchuldige zouden verſchynen; maar als getuygen tegen den armen biegtvader.

De *Sekretaris* kreeg bevel, om de lezing van de voornaamſte *Artykelen* te doen, die haare openbaringen betroffen, en de gaave die zy voorgaven te hebben, om wonderwerken te doen, 't welk omtrent twee uuren dienende.

De *Sekretaris* haar verzogt hebbende, om haare antwoorden op alle deze *Artykelen* te geven, ſtond de *Abdis* op, en zey, dat zy volſtrektelyk van dit alles niet wiſt, en de twee andere Nonnen zeyden 't zelve, de andere vaders, deden haar verſcheyden vragen, en hoewel zy haar geduurig, by de ontkenning hielden, verklaarde de eerſte *Inquiſitie*-meeſter, dat alle de omſtandigheden, tegen haar waren, voornamentlyk die men had aangemerkt, dat 't zedert de biegtvader, zyn verſtand verlooren had, het beeld van de maagd *Maria* geen meer traanen had geſtort, 't geen billike vermoedens

gaf,

gaf, dat dit wonderwerk het uytwerkzel van een konſtſtreek der *Abdiſſe* was, derhalven hoewel de heylige vaders, haar by gebrek van genoegzamen bewyſen, niet tot een lighamelyke ſtraffe konden verwyzen, vinden zy goet aan zuſter *Klara* te beveelen, van de waardigheyt, van *Abdiſſe*, binnen vier dagen af te ſtaan, en zo ook aan de twee andere, van haare openbaare bedieningen, zy wilden daar tegen iets inbrengen, maar men zey, dat zy deze order moeſten gehoorzamen, en dat dit het zekerſte middel was, om de ergerniſſe zo in het klooſter, als in de ſtad te doen ophouden, zo dat zy genootzaakt waaren, zeer misnoegt te vertrekken.

Toen belaſte de *Inquiſitie* meeſter, aan de gantſche vergadering, om deezen geheelen regtshandel geheym te houden, en hy zond ons zonder het eynde van het onderzoek van den onzinnigen Monnik gehoort te hebben, weg.

Des anderen daags, liep 'er een gerugt door de gantſche ſtad, dat de *Abdiſſe*, zuſter *Maria* en zuſter *Paula* het Klooſter de voorgaande nacht verlaten hadden, en de andere Nonnen verzekerden, dat zy de ſleutels voor de deur hadden gevonden, de onderkoning gaf laſt, om ze over al te vervolgen; doch zyne zorge was te vergeefs, en het was onmogelyk, om 'er eenige tyding van te krygen.

De waarheyt van de zaak is, gelyk wy geloven, zonder opentlyk onze gedagten daar over te zeggen, dat de H. vaders deze drie geeſtelyke te eenemaal wereldś en haar agting waardig bevonden hadden, zy haar in de *Inquiſitie* hadden

den genomen, om hun (a) *Serrail* aan te vullen, en om hun voornemen te beter te vernissen, hadden zy aan zuster *Klara* belast, van haar waardigheyt, en aan de twee andere van haare openbaare bedieningen af te staan, denkende daar mede stof in de oogen van de geheele vergadering der gevolmagtigden te werpen, en om het volk te doen geloven, dat het om deze reden was, dat ze de vlugt genomen hadden, zy belasten zelfs aan de de andere Nonnen, om de zaak op deze wyze te verspreyden onder zeer gestrenge bedreygingen, zo dat zy voor alle vermoedens beveyligt waren, die de menschen die gedagtvaart waren van deze verfoeyelyke listen mogten hebben, derhalven ben ik verpligt, deze drie Nonnen, by de H. Vaders te laten blyven, die wonderwerken na de *mode* doen, en de vermakelykheden der Koninginne alleen voor eenige dagen genieten. Want ik kan met alle zekerheyt zeggen, dat ze noyt uyt deze plaats zyn gekomen, en aldaar het treurig eynde van hun leven hebben gevonden.

Om wederom tot de eerwaarde Biegtvader te komen, Ik zal alleen zeggen, dat hy na zyn Klooster te rug wierd gezonden, zynde zyn verstand, een weynigje herstelt. Dog niet volkomen genezen. Ondertusschen, dewyl hy een weynig van zyne buytensporigheyt scheen genezen te zyn, had hy de vryheyt, om in de gaandery van den tuyn te mogen wandelen, en terwyl hy deze vryheyt genoot, speelde hy aan een *Jesuit* een trek, die de oorzaak was, dat men hem voor de twede maal opsloot.

Ik

(a) Vrouwen Timmer.

Ik heb in myn eerſte deel een verhaal van 't leven en de geveynsde verkeering, van de leerlingen van *Ignatius* en van hun zorg om de nederigheyt te vertoonen gegeven, om aan het volk groote gedagten, van hunne Godsvrugt in te boezemen, en voornamentlyk, van hun afkeer voor de vrouluy, zo dat de meeſte Monniken haar niet konnen verbeelden, dat een *Jeſuit* bekwaam is, om hier omtrent de minſte valſche pas te begaan, de ander Monniken, die geen deel aan dit goed gevoelen, van 't volk hebben, wederſtreven de *Jeſuitiſche* ſtaatkunde, en zy zyn verheugt, gelegentheyt te vinden iets gemeen te maken, dat de agting van deze eerwaardige vaders benadeelt. Het gebeurde eens, dat de onzinnige Monnik een volkomen ontdekking, van haar onkuysheyt op de volgende wyze deed.

Een van de geleerden van deze Maatſchappy, iets met de vader *Provinciaal* der *Dominikanen* te doen hebbende, ging by hem in zyn *Cel* en liet zyn makker in de galdery ſtaan, alwaar de gek kuyerde. De *Jeſuit*, die hem niet kende, en die zyn gewiſſe met eenige ſware zonden beſwaart vond, die hy aan een geeſtelyke van zyne order niet wilde ontdekken, verzogt aan deze gek zyn biegt te aanhooren, en om alle agterdogt te vermyden, bleven zy beyde kuyerende, hoorenden den eenen de biegt, met opmerking, van den ander, zo ras de *Jeſuit* gedaan had, gaf de gek hem de *Abſolutie*, en begon met lacchen uyt te varen, en te ſchreeuwen, *De Jeſuiten doen zo veel, zo veel, zo veel.* Dit geluyd, dat zig door het geheele Klooſter verſpreyden, deed veele Monniken uit haar *Cellen*

ko-

komen, die by hem quamen, om te vragen, wat hy door *zo veel* verstond? Ik versta 'er door, zey de gek, *dat de Jesuiten 't zelfde doen, dat ik met de drie vrouwen van myn Vader Dominikus gedaan heb.*

De *Jesuit* vol schaamte zynde, wist niet wat hy zoude antwoorden, en om zig uyt de belemmering te redden, begon hy deze gek met de *Inquisitie* te bedreygen, om dat hy het geheym ontdekt had; maar de andere geestelyken zeyden hem, dat hy zyn verstand had verlooren, en dat men geen agt moest geven, op 't geene hy zey, ondertusschen wierd de Vader *Provinciaal* van de zaak onderregt, en om eenige voldoening aan de Vaders *Jesuiten* te geven, zond hy deze onzinnige na het Koninklyke gasthuys, alwaar men hem een rok van swart grof laken aantrok, en het overige van dagen onder de andere zotten doorbragt, zonder dat *St. Dominikus* met zyn almagt, hem daar uyt kon krygen, of zyne herssenen herstellen.

Zie daar in 't kort, de waaragtige *History*, van de openbaringen en de wonderwerken, van de drie berugte Nonnen, of om netter te spreken, van de drie hoeren van haar Biegtvader; wat zullen nu de Priesters, Monniken, Nonnen en zelfs de H. Vaders van de *Inquisitie* kunnen zeggen? Het is waar, dat ze in de landen, alwaar ze zyn, dingen kunnen zeggen, en doen, omtrent het onwetende volk, en aan hen, die uyt vreeze die ze voor deze helsche vierschaar hebben, en die in schyn alles geloven, wat uyt hun mond voortkomt, hoe overtuygt zy ook van het tegendeel by haar zelfs zyn, of ten minsten, dat zy eenig vermoeden

van

van de waarheyt hebben, van 't geene zy willen verbergen. Wat zullen de *Jesuiten* tot haar verdediging konnen zeggen, om haar gemaakte kuysheyt te bedekken, na de ontdekkinge van de biegt van een hunner leden? zy kunnen niet zeggen, dat 'er noyt een zoon van *Ignatius* geweest is, die de kuysheyt geschonden heeft. wat de Nonnen belangt, dewylze in hunne Kloosters zyn opgesloten, zy kunnen 'er niet meer van zeggen dan zy doen, daar de Priesters en Monniken, die in alle opzigten *vryer* zyn, meer doen als zy 'er van zeggen; maar wat de *Inquisitie*-meesters deze duyvelsche vaders betreft, zy zeggen en doen, alles wat hen behaagt, zonder vreeze van verpligt te wezen, om rekening aan wien het ook zyn mag, van hun gedrag te geven, na het gedane verhaal, dat ik tot nog toe, van de beginzelen en *Praktyk* der Roomsche kerke gedaan heb, zal de *Protestanze* Lezer niets konnen vinden, dan dat zeer verdorven is. Ondertusschen raade ik hen om altyt op hun hoede te wezen, met een vast voornemen om in het geloof van de Kerk, waar in zy zyn, te leven en te sterven, en het oor aan de verleydende Priesters, en Monniken niet te leenen, uyt vreeze van in hunne netten, te zullen vallen; maar zig met de H. Schrift te wapenen, om haar ter neder te werpen, en daar door zig aangenaam by Godt, en zyne kinderen te maken.

Ik geve u een vereering, in deze drie deelen, *van een algemene sleutel*, die bequaam is om de geheymste verdorventheden van het Pausdom te ontdekken, bedien 'er u van, om u te verdedigen, en terwyl ik aan een *vierde* deel bezig

ben, bid den Almagtigen God, dat hy my voor de handen van myne vyanden, die myn verderf zoeken, wil bewaren, aan myn zyde zal ik niet nalaten, de ernstigste gebeden tot hem op te zenden, tot welstand van den Koning en de *Pairs* van het Koninkryk, als ook tot wel zyn van uwe zielen, 't zy zo.

H I S T O R Y,

Van de zeer eerwaarde Vader in God, Don Antony Ybannez de la Riva de Herrera, door de Goddelyke genade, Aartsbisschop van Saragossa en het Koninkryk van Arragon in Spanje. (in het twede deel vergeeten.)

Ik heb de eere genoten, met deze waardige *Prelaat* te mogen verkeeren, wanneer hy door de krygsbenden van Koning *Karel* vervolgt wierd, gelyk ik op het eynde van deze *History* verhale, en 't is uyt zyn mond, dat ik weet, wat zyn geboorte is, en op wat wyze, hy tot de Aartsbisschoppelyke waardigheyt is gekomen.

Hy is uyt het Koninkryk van *Gallicie* in *Spanje* geboortig, zyn Vader was een Timmerman van zyn Ambagt, hy was wel arm; dog met eenen een zeer eerlyk man, en dewyl hy niet dan dezen zoon hadde, liet hy hem lezen en schryven leeren, zo haast hy den ouderdom van XII jaren bereykt had; was 'er een *Kanonik* van *St. Jakob* van *Compostelle* die hem als (a) Ley-jonge, in zyn dienst nam. Hy zond hem alle

(a) Page.

alle dagen, in 't *Kollegie* der *Jesuiten*, om aldaar eerst het *Latyn*, en vervolgens de wysbegeerte te leeren, en hy ley zodanig op de *Studie* toe, dat hy in de verwagtinge, die hy van hem had, niet te leur gestelt wierd. Het gebeurde in dezen tyd, dat de Bisschop van *Murcia*, die van de *Dominikaner*-order en een natuurlyke zoon van Koning *Philippus* de IV. was, het graf van *St. Jacob* ging bezoeken, en dewyl deze *Kanonik* meerder en gemeenzamer als zyne andere medemakkers met zyn grootheyt verkeerde, droeg hy zyn ley-jonge zo veel genegentheyt toe, dat hy tot zyn meester zey, dat hy 't niet qualyk geliefde te nemen, zo hy hem begeerde by hem te hebben, om dat hy hem wilde vorderen, de *Kanonik* durfde *Don Antonio* aan den Bisschop niet weygeren, by wien hy ook als ley jonge woonde, zyn goed gedrag won de goe genegentheyt van zynen nieuwen meester zodanig, dat hy hem kort daar na, de kerkelyke order gaf, en maakte hem eene van de *Kappelanen* van zyn huys, en naderhand *Kanonik* van de Hoofdkerk van *Murcia*.

Hy vergezelde de Bisschop onophoudelyk waar van hy het alles, en de eenige gunsteling was. Eyndelyk raadpleegde Koning *Karel* de II, broeder van den *Bisschop* voor wie zyn *Majesteyt* veel agting hadde, eens met hem, en bood hem het Aartsbisdom van *Saragosse* aan, dat 25000 gulden aan inkomsten opbrengt, maar dewyl zyn grootheyt reets bejaard, en met zyn Bisdom te vrede was, verzogt hy den Koning dit Aartsbisschop aan *Don Antonio* te geven, als de waardigste zynde, om dit Ampt wegens zyn Godvrugtig en eerlyk gedrag te bekleden. *Karel*

de II, bewilligde daar in, en de Paus bekragtigde dezelve benoeming.

Daar is noyt geliefder Aartsbisschop geweest dan *Don Antonio*, 't zy in de stad, als in zyn gebied, zo wegens zyn zagtmoedige toegeventheit, natuurlyke goedertierentheyt, en ongemeene mildadigheyt, omtrent den armen. Men kan niet zeggen, dat hy een wys man was. Dog zyn nedrigheyt vergoede alle de andere voordeelen, die hem ontbreeken. Hy had altyt zyn geboorte, en de armoede van zyne ouders voor oogen, hy schaamde hem zelfs niet, dit van zyne vrinden, te vernemen. Hy deed zig nog meer agten en eerbieden, van allerley slag van menschen, zyn levens gedrag was een voorbeeld, dat de geestelykheyt zou hebben moeten, na volgen; want voor eerst, was hy zeer matig in eeten en drinken, en ik heb hem hooren zeggen, dat de kosten die hy voor zyn persoon deed, geen twee hondert *Pistoletten* in het Jaar bedroeg. Hy was zeer yverig in den Godsdienst, en begaf zig gemeenlyk tweemaal ter week na 't Koninklyk Gasthuys om 'er de zieken te bezoeken, en hen met zyne mildadigheden op te hoopen. Hy was des nagts meer, dan by dag langs straat, om dat hy met zyn *Kapellaan* te voet ging, arme huysgezinnen te bezoeken, en haar iets tot haar onderhoud te verschaffen, dit gedrag won het harte des volks zodanig, dat een woord, dat uyt zyn mond voortquam, bequaam was, alle de verschillen die in de huysgezinnen ontstonden te beslissen.

De roem van zyn gedrag, quam ter ooren, aan *Karel* de II, en zyn *Majesteyt* maakte hem, tot onderkoning of algemeen bevelhebber van

't Koninkryk *Arragon*, hoewel hy den Koning ſmeekte, om hem van dezen laſt te ontſlaan, was hy genoodzaakt, dezelve aan te nemen, op de kragtige aanhoudingen, die den Koning daar omtrent deed, in deze verheven waardigheit queet zyn *Excellentie* zig zodanig van zyn pligt, met zo veel eer, billikheyt en regtmatigheyt, dat de Koning daar over zeer voldaan was, wanneer zyn *Majeſteyt* ziek wierd, raadpleegde hy met dezen waardigen *Prelaat*, wegens de opvolging tot de kroon, en dewyl zyn *grootheyt* tot het huys van *Bourbon* genegen was, was *Karel* de III, daar over zodanig geraakt, dat men de qua behandeling, die hy van de Keyſerſche deswegens ontfing, daar aan moet toeſchryven.

Zo ras als Koning *Philippus*, de ſpaanſche troon beklommen had, zette hy zig weder in 't onderkoningſchap van *Arragon* ter neder; dog dewyl het hem onmogelyk was, de zaken van de kerk en ſtaat eenigen tyd waar te nemen, verkreeg hy van den Koning en Paus verlof, om een medehelper by hem te hebben, om zorge voor de zaken van de kerk, en zyn gebied te dragen. Zyn *Excellentie* had toen tot *Sekretaris Don Lorenzo Armengual*, die hem als ley-jonge gedient had, en dewyl hy de order van het Prieſterſchap had, en daar en boven levendig en ſtaatkundig was, was het op hem, dat men de oogen wierp, om 'er zyn onderbiſſchop van te maken, met twee duyſent *piſtoletten*, die hy hem tot een jaargeld toeley. Hy wierd doen gewyd biſſchop, en nam alle kerkelyke zaken waar; dog hy liet zo veel heerszugt, en gierigheyt blyken, dat hy in weynig tyd zo zeer

gehaat, als zyn meester van elk een bemind was. Dog ik heb reets van dezen bisschop, in myn *twede* deel gesproken.

Wanneer *Karel* de III. in *Arragon* quam, had zyn *Excellentie* iemant tot opvolger, die in deugtzaamheyt en verdienste zeer veel beneden hem was, en hy kon niet in *Kastilie* wyken, om dat *Karel* zig tot *Madrid* als koning had laten uytroepen, zo dat hy voor een openbaare belediging bedugt zynde, in een *Fransiskaner* klooster, van daar by de *Kathuyzers*, en eyndelyk na *Albolate*, een stad by *Valence*, die hem toebehoorde, de wyk nam, alwaar hy, onder een wagt van 200 man, en een *Kolonel* van de krygsbenden, van Koning *Philippus*, gerust woonde, tot dat de Hertog van *Orleans*, *Arragon* wederom bemagtigde. Toen maakte de Koning hem tot algemeen *Inquisitie*-meester, en Aarts-bisschop van *Toledo*, dog storf weynig tyd daar na.

't Is een verwonderenswaardige zaak, dat'er niemant was, die zyn leven en verkeering heeft durven aantasten, elk een pryst in tegendeel zyn nederigheyt, zyn liefdadigheyt, zyn neerstigheyt, in zaken, en verscheyden andere hoedanigheden, die hy bezat, en welkers verhaal een volkomen deel zou uytmaken. Het zoude wenschelyk zyn, dat alle kerkelyken van zyn gebied, het voorbeeld van zodanigen *Prelaat* hadden nagevolgt, want hoewel hy van een verschillendt gevoelen van het onze is, leeren wy uyt Handel. x. *dat onder alle naatien die God vreest, en zig aan de geregtigheyt overgeeft, hem aangenaam is.*

E Y N D E.

Leendert Vissenburg

